

AMBRUS ZOLTÁN

SOLUS ERIS

TARTALOM

SOLUS ERIS

A GONDOLATOLVASÓ

GÓLIÁTH

**RÉVAI TESTVÉREK IRODALMI INTÉZET R.-T.
MDCCCXVII**

SOLUS ERIS

I.

- Tudnék neked egy munkát - szólt a mester, a hogy beállítottam hozzá. - Csak az a kérdés, milyen kedvben vagy?

- Alacsony, pimasz, czudar rosszkedvben. Talán még soha se voltam ennyire - feleltem.

- Mi bajod?

- Semmi különös. Télen nagyon hideg van, nyáron nagyon meleg van, soha sincsen jó idő. Rosszkedvű, fáradt, elcsüggedt vagyok. Egyéb bajom nincs, de nekem ez is elég.

- Ez azt jelenti, úgy-e, hogy télen sok a kritikus, nyáron meg kevés a vevő? És lassankint elveszíted a tehetségében való bizalmadat?

- Olyanformán. Kezdem átlátni, hogy multamban nincs öröm, s jövőmben nincs remény. A mester nem is képzelem, hogy micsoda baj ez.

- De képzelem. A régi szép időkben nekem is voltak efféle bolond óráim. A mikor még nem volt semmi komoly bajom, mint most neked.

- A mesternek könnyű. Kidugja csibukját a Pantheon ablakán, lenéz az alatt bukducsolókra és azt kiáltja nekik: »Csak törjétek magatokat! Én is vesződtem, a míg ide jutottam!«

- Te beszélsz így, semmirekellő?! Huszonnyolcz éves vagy; az egészséged, mint a vas; egy kis tehetség is szorult beléd. Mi kellene még?

- Egy garas ára siker. Egy kis hit. Valami kevés öröm.

- Szóval: a mi megjön magától; a mit csak ki kell várni. De ilyen bolond az ember! A mig fiatal, mindent akar, a mi nincs; észre se veszi a gazdagságát s kesereg, hogy ez meg az hiányzik. Mikor aztán megöregszik, már nem akarna semmit, de mindenét odaadná az eltűnt évekért. Nem tudja élvezni, a mit, cserében ifjúságáért, megszerzett; csak kesereg, hogy nem tud visszafiatalodni.

- Vannak szerencsés kivételek. Itt van például a mester. A mester ma is fiatalabb, mint én...

- Igen, lélekre. Köszönöm.

- ... és huszonnyolcz esztendőskorában már ott volt, a hová én, úgy látszik, soha se fogok eljutni.

- Hja, barátom, én szorgalmasabb voltam, mint te. Nem szerelmeskedtem annyit, hanem tanultam. Nekem is voltak modelljeim; de ha lefestettem őket, azután békét hagytam nekik. Te... te nem érsz rá lefesteni őket! Különbén jól teszed; neked van igazad. Valamivel korábban értem el, mint ti fogjátok, hogy nem kell robotban dolgoznom; de mit ér ez? Most már volna időm szerelmeskedni, a kedvem se hiányoznék hozzá, de vége! Ha te kiállsz a kapuba, és egyet-kettőt kurjantasz, mindjárt tudják, hogy te vagy; én kurjanthatok akárhányat, még se tudják, hogy én vagyok az, a ki kiabál! ... Annyi a szép lány, és mind másnak nő fel! ... Ezzel egyébként nem azt akartam mondani, hogy: csak lustálkodjál! Hanem azt, hogy ne csüggedj. Ma még inkább az életé vagy, mint a művészeté. Ha majd egészen ennek adod a lelkedet: a siker eljön magától, nem kell hínod. Biztosítalak, hogy nem pazaroltad el az idődet.

A mit másoknak éltél, az mind a művészetednek fog kamatozni. De ha ennyire bolygat az alkotás láza: próbálj már egyszer valami nagyot.

- Kicsit se tudok én már, mester.

- Téged bánt valami, fiam. Beszéld el, mi történt veled?

- Higyje el, semmi se történt.

- Akkor hát beteg vagy.

- Olyan egészséges vagyok én, mint a makk. És talán éppen az az én bajom, hogy ilyen rettenetesen egészséges vagyok. Kilencz órát alszom naponkint, de ha a lelkiismeretem engedné, többét is tudnék. Úgy eszem, mint a mesebeli szörnyek, a fejem soha se fáj, a tudóm olyan, mint egy bikáé.

- Ettől még nagyon rosszak lehetnek az idegeid.

- Az idegeim? Talán nincsenek is idegeim. Én legalább nem tapasztalom, hogy vannak. Tehát jók. Nincs nekem semmi testi bajom, mester. Ép, egészséges vagyok, és a míg csak úszni, vívni, evezni kell: erős is. Kérdezze meg azokat a tanítványait, a kik tagjai a »Hungaria« csónakázó-klubnak. De mihelyt dolgozni akarok, elhagy az erőm. Kinyitom a szememet, de már nem látok meg semmit; a kezem ügyetlen, néha valósággal béna. A képzeletem szárnyaszegett, nem jut eszembe semmi, nem tudok kitalálni semmit, annyit se látok és érzek, mint egy fűszeres. A materiális élet, a melybe belemerültem, mint Harold Harfagar király a tenger fenekére, nem ereszt vissza; a lomhaság tünderei lenn tartanak, nem tudok fölemelkedni. Majdnem minden időmet a szabadban töltöm, s néha megkapnak: a fák, a víz, a sziklák, a hegyek fenséges mozdulatlansága, a napfény játéka egy hullámfodorral, a növényvilág szivárványos bűbája, egy-egy tájék szomorú, szép lelke, a tó-tükör és az égbolt varázslatai. A napsugár néha át meg átjár, s szívem bele sajog ebbe a fájdalmasan édes érzésbe. Mély szomorúságomba bele csillámlik a remény: hátha még tudok valamit?! De alig hogy leültem dolgozni, már bele fáradok, s kétségbeesve látom, hogy kezem nem azt csinálta, a mit a lelkem akart. Pedig olthatatlan vágy él bennem: valami szépet csinálni. Valamit, a mi bizonyos. A mihez nem ér fel a kicsinyesség, s a minek nem árthat az idő. Valami olyat, mint a Dagnan-Bouveret »Bretagnei búcsú«-ja. Vagy ha már a rendkívüli tehetséget megtagadták tőlem az istenek, legalább valami olyat, a mi másoknak is tessék, s a mivel egy kissé én magam is meg legyek elégedve.

- Mondom, hogy ideges vagy.

- Nem, ez nem idegesség, csak szomorúság, vagy jobban mondva elkeseredés. A kétség egy kissé későn látogatott meg. Huszonnyolcz éves vagyok, már nem kezdek újra az életet. Nem kezdek egy más pályát, elülről; arra már késő, hogy másutt vihessen valamire. És azt kell hinnem, hogy olyan pályát választottam, a melyhez nincs elég tehetségem.

- Ezt én jobban tudom, mint te. Belőled nem a tehetség hiányzik, hanem az akaraterő. Nem a képességeiden fog múlni, ha nem éred el, a mire vágyakozol; a jellemedtől függ, hogy mivé fogod magadat kinőni.

- Csak vigasztaljon, mert rám fér. Van-e, a mi jobban kétségbe ejtheti az embert, mintha életének a derekán el kell ismernie, hogy azt az egyet, a mit tud, rosszul tudja? Van-e érzés, mely jobban lesújtana, mint ha tudatára ébredünk annak, hogy csak egy mesterséghez konyítunk s ebben az egyben is kontárok vagyunk? Itt van ez a nagy, haszontalan test a maga mindennapos követeléseivel; csupa apró, de parancsoló és türelmet nem ismerő követeléssel... és a szellem, a dicső szellem, melynek játszva kellene előteremtenie, a mi ezeknek a kicsinyes

követeléseknek a kielégítésére szükséges, a szellem, ez a mi egyetlen erőnk, egész énünk, kínlódva se bír valami értékeset alkotni, sőt azt se képes kiküzködni, a mivel elhallgattathatná ezt az éhes kutyát.

- Azt mondhatnám, hogy a kontárt soha se bántják efféle kételkedések, és hogy mindez csak ideges képzelődés. De nem vitatkozom veled. E helyett egy orvosságot ajánlok. Fogadd el a munkát, a melyről szoltam.

- Különös orvos a mester. Annak, a ki nem tud enni, egyszerűen azt rendeli, hogy: egyék, ettől majd meggyógyul.

- Ha elmondod az orvosnak, hogy elveszítetted az étvágyadat, az orvos nem fog koplaltatni, s nem tanácsolja azt, hogy: ne egyél, a míg az étvágyad meg nem jön magától. Ellenkezőleg: tejkúrúra fog, s azon lesz, hogy éppen a táplálkozással szerezd vissza az étvágyadat, azzal az új erővel, melyet a legkönnyebb és legjobb eledel ad. Én is ilyenforma kúrát ajánlok. Most már, hogy kibeszélted magad, tisztában vagyok a bajoddal, s elmagyarázhatom, hogy mi történt veled. Egy-két esztendeig elhanyagoltad a művészetet; az apró örömöknek éltél, nem a legnagyobbak. Egy szép napon aztán feltámadt benned a lelkiismeret, s iszonyú hévvel fogtál hozzá, hogy majd kipótolod a mulasztottat. De meglepetve vetted észre, hogy a tétlenségben elpredáltad a régi ügyességedet, s meghökkentél, a mikor láttad, hogy az elhanyagolt szerető duzzogva fordít hátat. Hja, barátom, a múzsa is asszony! Ekkor rádupláztál a hibádra. Erőszakolni akartad a régi jó viszonyt; persze, éppen csak ez kellett a boszúálló kedvesnek! Most aztán lecsüggeszted a karod, és rémülten kérde magadtól, hogy: tulajdonképpen mi történt veled? Hát, barátom, a mit eltékoztaltál, azt nem lehet csak úgy visszafütyölni; időbe kerül, a míg újra megszerzed, de ne félj, semmi baj. Szép lassan visszahizelged magad úrnőd kegyébe; nem vívod az eget, de addig sántikálsz és udvarolsz a haragos szépségnek - hiszen csak nő! ... - míg egy napon észreveszed, hogy a munkádnak megint láttatja van. Nézd, barátom, az a dolog, a mit én ajánlok neked, nem fog megerőtetni. Inkább szórakoztatni fog, s könnyen meglehet, hogy azonnal eloszlatja a rosszkedvedet. Könnyű munka; nem fogja ingerelni a művészi becsvágyadat, de haldokolva is megcsinálhatod. Éppen betegnek való feladat, ha mondom.

- Értem. Egy öreg péknét kell lefesteni, az összes smukkjaival együtt.

- Nem. Egy nagyon szép asszonyt, a ki már nem él.

- Fényképek után?

- Igen.

- Csakugyan betegnek való munka.

- Várj csak, még nem mondtam el mindent. A halottnak egy eleven arczképe is maradt: a leánykája, a ki nagyon hasonlít rá. Ez a leányka most tizenhat esztendő. Az asszony már régen meghalt; nem tudom, mondjuk: tiz esztendeje. Arról van szó tehát, hogy a fényképek és a tizenhat éves hasonmás látásából el kell képzelni... nem... látni kell: milyen volt az asszony huszonöt-huszonhat éves korában.

- Szép feladat! Nehéz is, hálátlan is, és főképpen ügyes szemfényvesztőnek való, a ki bolonddá tudja tenni a világot!

- Nagyon szigorú vagy. Csodát nem várnak tőled, csak egy jó képet, a melyet modell nélkül kell elkészíteni. Fényképet annyit kapsz, a mennyit akarsz; s a fényképek jók, mondhatom, mert ismertem az asszonyt. A kis leányt folyton látni fogod, a mi ér annyit, mint a fényképek. Szóval a feladat nem nehéz; persze, művész szeme kell hozzá.

- Művész szeme? Nem. Hanem bűvész ügyeskedése... az már igen! Esküszöm, hogy a mester soha se vállalkozott ilyes munkára!
- Látod, mennyire tévedsz! Igenis, vállalkoztam, még pedig ugyanerre a munkára! De épp akkor ért utól ez az átkozott köszvény, mely mindenkorra nyomot hagyott a kezemen; el kellett halasztanunk a dolgot. Most is rám gondoltak először, és sürgették, hogy váltsam be az ígéretemet. De nemet kellett mondanom.
- Világos! Kinőtt már a mester az efféléből.
- Most is csak azért nem vállalkoztam, mert ki kellene mozdulnom a fészkeemből, hogy a kis leányt láthassam. Már pedig nincs az a csábítás, a mivel engem el lehetne csalni hazulról. Egy köszvényes embernek a megszokott kényelme, a nyugalma, a helyben maradhatása az első dolog a világon.
- És a kis leány nem jöhetne ide?
- Nem, mert vidéken laknak, télen-nyáron, és jó messze innen.
- E szerint még utazgatni is kellene?
- Érdeemes lesz oda utaznod, mert kitűnően fogod tölteni a nyarat.
- Az egész nyarat ott tölteni! ... Mért?
- Mert másutt sehhol se tölthetnéd jobban. Biztosítalak, hogy nem fogsz haza kíváncskozni; tőlük meg ott maradhatsz, a meddig akarsz. Megjegyzem, bár ezt már nem volna szabad elárulnom, hogy szó van a kis lány arczképéről is.
- Ahá! Ez attól függ, hogy a pályázó miképpen tudja megoldani az első feladatot? ...
- Természetesen, de e felől nyugodt vagyok.
- Köszönöm. A kérdéses nyárspolgárok azonban, úgy látszik, bizalmatlanabbak. És tán kényesebbek is.
- A kérdéses nyárspolgárok egy cseppet se nyárspolgárok. Olyannyira nem, hogy az az úr, a ki kért, küldeném el, ha már magam nem mehetek, a legtehetségesebb tanítványomat, ez az úr Magyarország utolsó oligarchája: Szepessy Kristóf báró.
- Tyú, teringette! Ezt a nevet ismerem az újságokból.
- Ha szorgalmasabban lapozgatnád a könyveket, ismernéd a történelemből is. Annak idején nagy szerepet játszott Magyarország politikai életében.
- Ez már régen lehetett.
- Régen, a kiegyezés előtt. Azok közé az aulikusok közé tartozott, a kik itthon is bizonyos megbecsülésnek örvendtek. Hatvanhét óta azonban visszavonult.
- Akkor hát ő az oka, hogy olyan keveset tudok róla.
- Azért jó lesz, hogy ha tájékozódol egy kissé. Akármilyen rég letűnt nagyság, szereti, ha tudják, hogy ki volt.
- A földolog az, hogy most már semmi. Magánzó.
- Exczellenciás úr és aranykulcsos vitéz. Olyan aranykulcsos vitéz, a kit egy tolószéken hurczolnak jobbra-balra, de a ki azért megköveteli, hogy az egész világ folyton süvegelje.
- Nagyön öreg úr lehet, a ki már nem sok vizet zavar.

- Ne gondold azt. Úgy hiszem, közelebb van a nyolczvanhoz, mint a hetvenhez, és akármilyen öreg, nem tudott nagyobbra nőni, mint egy lovászyerek. De ez a kis öreg a toloszékében is kemény legény. Majd meglátod, hogy arra felé, három vármegye határán belül, csak az történik, a mit ő akar.

- Az arczkép is az ő kívánsága?

- Az is az övé. Te, figyelmeztetlek valamire. Ha festésről lesz szó, Angelit és Canont a világért se dicsérd az öreg előtt. Először ezekkel tett kísérletet. De az egyik, már nem tudom mért, nem vállalkozott, a másik meg olyan képet festett, a mely a bárót éktelen haragra lobbantotta. Megsemmisítette a képet, s azóta hallani se akar a bécsi mázolókról.

- S a mester azt hiszi, hogy én szerencsésebb lennék, mint híres elődöm?

- Híres elődöd nem láthatta az eleven hasonmást, a ki akkor még nagyon kicsi volt. Aztán meg híres elődödnek az a szerencsétlen gondolata támadt, hogy egy bájos Dubarryt festett, a báró pedig - és ezt meg fogod érteni, mihelyt meglátod a fényképeket - szentképet akar. Igen, szentképet, és nem valami »a la Watteau« kecses alakot vagy holmi Fragonard-féle bájosságot. Az öreg úr ugyanis, a mint látni fogod, nemcsak kegyelettel, hanem valóságos rajongással viseltetik a menyé emléke iránt.

- A menyét becsüli meg ennyire? Ez új. A nagyon öreg emberek halott-kultusza nem szokatlan dolog. Azt hiszem, ez a kultusz nem annyira sírontúli szeretet, s örökös emlékezése a már csak emlékeiben élőnek, mint inkább tüntetés a hálátlan élők ellen. »Látjátok, így tudom én imádni, a haló porában is, azt, a ki szeretett és megbecsült engem, a hogy megérdemlem, és a hogy ti nem tudtok szeretni és megbecsülni! ...« Ezt akarja mondani. De hogy valaki a halottai közül éppen a menyét tegye öregek érzéseinek bálványképévé, ez, meg vagyok győződve, eddigelé igen ritkán fordult elő a világtörténelemben.

- Mondasz valamit. Sőt meglehet, egészen igazad van, mert ezt a rajongást, a mely még a halotthoz is hűséges maradt, ugyan senki se jósolta volna meg, tizenöt vagy tizenhat évvel ezelőtt. Az öreg báró tudniillik sehogy se akart beleegyezni fiának a házasságába. Hiába kérlelte az egész család, nem engedett és utoljára is megtagadta a jóváhagyását. De a fiatal báró is Szepessy volt, azaz makacs, hajlíthatatlan és minden pokollal szembeszálló. Mikor látta, hogy nem tudja megtörni apjának az ellenállását, túltette magát rajta. Elveszített egy hitbizományt, de feleségül vette a kis nevelőnőt.

- És a vén oligarcha most egy ex-nevelőnőt gyászol?

- Te ezt vigjátéknak találod, és mulatsz rajta. Hja, barátom, minden élet: tragédia, de ez a sok tragédia néha ilyen vígjátékokból alakul ki, a mi azt bizonyítja, hogy a tragédiák és a vígjátékok anyaga ugyanegy, vagyis: nincsenek vígjátékok, csak olykor vígjátékoknak tűnnek fel, a közönbös néző előtt, a tragédiák egyes részletei. Lásd, ez a nyakas öreg, a kiben minden nyakassága mellett is oly kevés a következetesség, a maga rendíthetetlen elveivel - mert az elvei most is rendíthetetlenek - messziről kitűnő vígjátéki alaknak tetszik, és mily szomorú sorsot mért rá előbb a komikus konokság, utóbb a komikus következtelenség! Nem fogom elbeszélni az egész regényt...

- Miért ne beszélné el? Ráérek.

- Mert magam sem ismerem. Csak a száraz tényeket tudom, de ezek is érdekesek.

- A tényeket kitalálom. Megjelent az első baba; a fiatal anya felpakolta a kis kitagadottat, és beállította vele a bösz nagypapához. A bösz nagypapa ellágyult és beleszeretett a fiatal mamába.

- Megjelent az első baba és a fiatal anya nem adott életjelt. Hanem a férj, a ki elég bolond volt lemondani egy hitbizományról, hogy elvehessen egy szegény nevelőnőt, megint gondolt valami bolondot. Azt gondolta, hogy elmegy az északi sarkra, és nem lehetett otthon tartani. Bolondabbat már nem gondolhatott volna, az igaz, és hogy miért tette ezt, igazán nem tudom megmondani. Máris megunta volna a feleségét, a kiért olyan nagy áldozatot hozott, vagy nem szerette volna eléggé a kis porontyát? - nem hiszem, mert ismertem az asszonyt. Dacból tette volna, hogy keserúséget okozzon az apjának, vagy hogy aggodalmakat keltve kierőszakolja a bocsánatát? - nem hiszem, mert ismertem őt is. Inkább azt képelem, hogy nem tudta tűrni a szegénységet, vagy jobban mondva: nem tudta elviselni, hogy szegénynek lássák otthon. És mindenesetre valami sikert várt ettől a vállalkozástól; az expedíció, a melylyel elment, nagy port vert fel akkor. Bizonyára nem azért ment el, hogy soha se térjen vissza. De nem tért vissza. Háromnegyed év se telt el, mikor meghozták a hírt, hogy odaveszett, az egész expedícióval.

- Ezt megtehetette volna egy pár évvel előbb is.

- Az özvegye nem így fogta fel a dolgot. Legalább nem siránkozott a tulajdon baján; csak azt gyászolta, a kit elveszített. Hogy mi lesz vele s a gyermekével? - csak mások kérdezték; ő maga soha. Azt hitték, hogy házalni fog a nyomorúságával, s majd sorra járja férje rokonait. Nem ezt cselekedte, hanem azt, hogy elment egy kis tót faluba, a hol kivülről mindenki bocsort viselt, s beállott tanítónőnek. Az öreg báró mindennap kinézett a küszöbre, nem lát-e ott egy kis lányt, meg egy czédulát, a mire ez van írva: »Töletek való; tartsátok el.« Bizony nem látott ott semmit. Várt; azt hitte, hogy az idő megtöri ezt a kis tanítónőt, a ki arról álmodzik, hogy a büszkeség fényűzését is megengedheti magának. De hiába várt. Mikor aztán elunta, hogy egyre csak lesse az unokáját: okosabbat gondolt. Követet küldött a menyéhez és megüzente neki, hogy fia özvegyének és árvájának ott van a helye a többi családtag között, az ősi fészekben. A tanítónő a szép szóra is nehezen hajlott, de a gyermek jobblétéért végre engedett.

- A többit ki lehet találni.

- Nem lehet kitalálni. Az öreg, a mint látni fogod, teljességgel nem érzélgős természetű. Még ma is kordában tartja a családját, s azt gyanítom, nem valami nagyon lelkesedik a többi sarjadékáért. Többet mondok. Egyetlen fiának, a halottnak, soha se tudta megbocsátani, hogy búcsutlanul ment el az óperenciákra, a nélkül, hogy egy szót üzenjen haragos atyjának. A halálhír után is csak úgy emlegette, hogy: »az az úr«, vagy: »a sarkutazó.« Később letett erről, hogy ne okozzon fájdalmat, előbb az özvegynek, utóbb az árvának. Azóta nem beszél róla; mintha soha nem is gondolna rá. S az élők irányában még keményebb tud lenni. Otthon is oligarcha; zsarnokoskodó, rideg családfő s olykor kegyetlen páter familias. A leányai, s ezek családja, kivételképpen se látták gyöngédnek; egyik unokája, a kire egyszer ráijesztett, fél tőle, mint egy öreg krampusztól. Más véleményét soha se hallgatta meg; nyájas szavakat, kedvességeket nem hallott tőle senki; alárendeltjeivel szemben - s ő a családját is ebbe az osztályba sorozta - csak a szigorúságát éreztette. Egyetlenegy lény volt a világon, a ki ki tudta forgatni magából: a menyé.

- Mondom, hogy: bele szeretett.

- Azt se csodáltam volna. Mert ez az asszony bizony édes-kedves teremtés volt, és én például, én csakugyan bele szerettem.

- A mester mindig őszinte tisztelője volt az asszonyi nemnek, mint mindazok, a kik az ifjúságukat józanságban töltötték el, és - igen bölcsen - távol maradtak attól a veszedelemtől, hogy nagyokat csalódhassanak.

- Hiába csúfolsz. Én elhiszem a te tapasztalásodnak, hogy az asszonyok nagy többsége rossz, képmutató, hazug; de annyit láttam, hogy vannak jó asszonyok is. És ha kinevetsz is, mondok még valamit. Látod, én hiszem és vallom, hogy a jó asszonyok között, a kik talán kevesen vannak, vannak még kevesebben, a kik magasabb rendű lények, mint a többi ember.
- A szépek, a kik csodálatosképpen jók maradtak.
- Nem, hanem azok, a kiknek a kedvességében van valami kifejezhetetlen, a mi a virágillatra emlékeztet. Azok, a kiknek egyénisége a tisztalelkűségnek, a jóságnak és a szeretetnek olyan melegét sugározza, a mely a tavaszi napfényt juttatja eszünkbe...
- Szóval a mester hisz a tündérekben?
- Ha nem volnának tündérek, azt mondanám, hogy nem érdemes élni.
- Pedig tündért látni, úgy látszik, csak keveseknek adatott.
- Minden ritka, a mi méltó rá, hogy vágyódjunk utána.
- És ennek a hitnek ott kell lennie a képen?
- Ott lesz, akármilyen kételkedő vagy; a kis lány meg fog téríteni. Csak aztán túlságosan bele ne bolondulj, mert ez nagy baj volna rád nézve.
- Ó, mester, sokkal romlottabb vagyok én, mint képzeli! Az angyalok engem már nem tesznek szerelmissé, csak az ördög fajzatja; ez se annyira, hogy bajba sodorhatna.
- Az előbb azt mondtam, hogy: ne csüggedj, most meg azt mondom, hogy: ne bízd el magadat! Én elhiszem, hogy otthon vagy ebben a szakmában, és hogy nem tartozol azok közé, a kik hamar megperzselődnek; de láttam én már ennél nagyobb csudákat is. Az öreg ridegebb legény, mint te...
- Mégis megperzselődött.
- Azt nem hinném, mert régen túl van az már minden bolondságon. De ha a szíve nem is fogott tüzet - talán soha se is volt neki - lélekben ugyancsak ellágyult a menyé rövid uralkodása alatt. És ezt meg tudom érteni. A családi élete, meglehet, hogy főképpen az ő hibájából, mindig szomorú volt; igaz, hogy ő se kényeztetett senkit, de őt se kényeztették. Egyszerre beköltözött a kastélyába...
- A napfény, a virágillat, a mosoly.
- Jól mondd, és sajnállak, ha mindezt soha se találtad együtt egy leány vagy asszony alakjában. Úgy járhatsz, mint az öreg, a kinek akkor nyílt meg a szeme, a mikor már jobb lett volna vakon maradnia. Azt hiszem, már közel járhatott a hetvenhez, a mikor megértette, hogy mi az, a miért érdemes élni, és hogy miképpen kellett volna élnie. A tolószékben ocsúdott föl: »Lám, milyen jól ülök itt! Lám, milyen jó, ha kedves arcok vannak az ember körül!« S a bűnhődése az volt, hogy alig ismerte meg, már el is veszítette ezt az új, szebb világot.
- E szerint a veszedelem még nagyobb, mint gondoltam. Most már igazán nem tudom, hogy menjek-e vagy ne menjek. A mester küld; de minél inkább tájékoztat, annál nehezebbnek látom a feladatot.
- Persze hogy küldelek. És azok után, a miket mondtam, tisztában lehetsz vele, hogy nem küldenék, ha nem volnék bizonyos benne, hogy meg fogsz felelni a várakozásomnak. Mindezt nem hallgathattam el; de látom, ideje, hogy a feladat nehézségeiről rátérjek az ügy kellemesebbik oldalára.
- Halljuk.

- Először is úri dolgod lesz; soha még úgy gondodat nem viselték. A kastélynak Magyarországon nem igen van párja; csak Angliában látni ilyen várszerű, hét tornyos palotákat. Herczegi lakást kapsz benne; válogathatsz vagy húsz szoba közül, a melyek mindegyike csupa kényelem. Annyi cseléd áll a rendelkezésedre, a mennyit kívánsz; a kastélynak olyan nagy a szolgál-személyzete, hogy egy másodrangú német nagyherceg hadseregét könnyű szerrel legyőzné. Aztán úgy élsz, a hogy kedved tartja; senki se kérdi: hová méssz, mikor jössz haza. Ha tetszik, elbarangolsz az erdőbe; vadászgatsz, kirándulsz, tutajra ülsz, s egy sebes kis folyón, vad szikla óriások közepett, elkalandozol Lengyelország felé. Ha nem akarsz, napokig nem jössz ki a szobádból. A kastélyt gyönyörű park környezi; ha az embergyűlöletnek akarsz élni, s megkívánod a remeteséget, egész nap kedvedre ábrándozhatol.

- Ez már beszéd.

- Viszont, ha társaságra szomjazol, bő részed lehet benne. A kastélynak mindig sok a lakója. A család maga is... várj csak... kilencz vagy tíz tagból áll; azonkívül soha sincsenek vendég nélkül. Néha annyi ott a kisasszony, hogy három nap is bele telik, míg megismered őket. Ezekkel aztán annyit játszatsz lawn-tennis-t meg mi az ördögöt, hogy nemsokára álmodban is angolul beszélsz. Asszonyok dolgában már szegényebb a vásár, de ha éppen flirtelni óhajtasz valakivel, mindig akad egy-két pasasér.

- Mester, én azt kezdem gyanítani, hogy engem erre a küldetésre nem a tehetségem, hanem a kabátom jelölt ki.

- Nem, de ez egyszer nem árt, hogy tudsz egy kicsit forgolódni a fehérnép körül, s nem jössz zavarba, ha valaki azt mondja, hogy »merci.« A mi szegény Jánosunkat szomorú púpjával nem küldhettem volna el, se Bereczkyt, a ki a fagyalutot elvből késsel eszi.

- Értem. Egy kis élnitudas föltétlenül megkívántatik, mert a festés csak ürügy, s alapjában véve a művész úr olyanféle szerepet fog játszani, mint a társalkodónő. Egy jó magaviseletű fiatalember, a ki minden játékhoz ért s parancsolatra jókedvű... a ki valamivel jobban szórakoztatja az embert, mint a mamzell, mert mégis csak férfi, az istenadta... egy kellemetes egyén, a ki minden partiban jó kiségitő s olyan magunkfélének látszik, noha mindenki tudja, hogy szegénynek nincsen pénze...

- Eh, hagyj békében és ne fogd rám, hogy vénségemre cselédszerzőnek álltam be! ... Mondom, hogy, ha nincs kedved hozzá, akár soha feléjük se nézel. Még az ebédnél se kell ott lenned; felhozatod magadnak. Mikor oda méssz, bemutatkozol a családnak, és pont. Igaz... ők nem fognak neked bemutatkozni, azért nem lesz fölösleges, ha én mutatom be őket, nehogy valamelyik kisasszonyt a másik mamájának képzeld. Tehát először is a kis Kata, Viktor bárónak a leánya. Ezt ugyan nem lesz okod kerülni. Megjegyzem, hogy a kis lány igazi neve: Victorine, de az anyja nevét kell viselnie. Aztán: az öreg úr jobbkeze, Guszti néni, a várparancsnok. Ez Katának egyik nagynénje. Fordított rendben kezdtem felsorolni őket, mert a családfa utolsó hajtását említettem a legelőbb, de már mindegy. Elég az hozzá, Viktor báró volt a legutoljára született gyermek s az egyetlen fiú. Három nénje közül a nevezett Guszti a legifjabb. Most már nem olyan ifjú; túl lehet a negyvenötön. Egy kicsit selypes beszédű s feltűnően kis termetű asszonyság, a kinek az arcában azonnal ráismersz az öreg báróra. Sárossy főispán a férje; gyermekük nincs. A főispán sokat lármázik, de nem kell törődnöd vele. A felesége keveset és halkán beszél, ellenben soha se pihen. Örökkön mozog; szapora léptekkel, nesztelenül járó szürke alakját mindenütt ott látod, s a kastélyban semmi se történik az ő tudta nélkül. A legnyugodtabb lelkű személy, a kit valaha láttam; az indiánusok Aczélszívnek neveznék. Guszti nénival élj barátságban.

- Nála van a pénztárkulcs, ugye?

- Az összes kulcsok. A többiek mind csak népség és katonaság. Ezek közül a soron Adél grófné következik, három grófkisasszony lányával, a papa, a miniszter nélkül. Ejnye, hogy is hívják a minisztert?! ... Már minden nevet elfelejték!

- Mindegy. Majd megtudom.

- Adél grófné két évvel idősebb, mint a főispánné, de hála a tudománynak, tíz esztendővel fiatalabbnak látszik. A grófkisasszonyok közül csak a legkisebb lehet innen a húszon. Mind igen kívánatos hölgyecskék; kár, hogy sokat beszélnek. A miniszterek, a papa nélkül, évente csak hat hónapot töltenek a kastélyban, de neked ez is elég lesz.

- Mit tudni azt előre?

- Csak ne henczegj, mert még megjárhatod; abban a parkban, a sok unokatestvér meg a többi vendégkisasszony között mindennap egy leánynevelő-intézetnek a majálisán képzeled magadat, s az a folytonos ruhasuhogás könnyen elkábítja az embert. De hadd végezzem el a család bemutatását. Még ketten volnának hátra, de az egyikkel vagy a másikkal egyhamar nem fogsz megismerkedni, mert ezek ketten soha sincsenek egyszerre a kastélyban. Ha az egyik jön, a másik menekül.

- Ez a kettő alighanem férj és feleség.

- Közel jársz az igazsághoz. Most már nem férj és feleség, de férj és feleség voltak. Vagy négy esztendeje nem élnek együtt. A törvényes elválás temérdek nehézséggel járt, de sok herczehurcza után törvényesen is elválasztották őket, már nem emlékszem, mikor.

- És a kastély lakói mind a két féllel jó lábon maradtak? A törvényes elválás után is?

- A kastély lakói nem vettek részt a háborúságban, mert ma se tudják, hogy mi történt a házasfelek között. Vaktában az asszonymak fogták pártját, pedig az asszony a jövevény, s a férj az igazi családtag. A férj tudniillik Hanna bárónőnek, az öreg úr legidősebb lányának a fia. Hanna bárónő annak idején egy szegény katonatiszthez ment feleségül, a kinek a »Freiherr« címén kívül nem volt egyebe, csak a bajusza. Már nem él se a Freiherr, se Hanna bárónő. Házasságukból csak ez az egy fiú származott, a ki idejekorán nyakára hágott anyai örökének, és már zsöngé kora óta nem a legjobb hírnévnek örvendett. Hanem feleséget még az ördög is kap, s így kapott Albert úrfi is. Elvált házastársa egy orvosnak a leánya.

- Olyan átok ül ezen a családon, mint az Atridákon. Meg van írva, hogy valamennyinek rangján alól kell házasságot kötnie, hét nemzedéken át, a míg a bárói rang végképpen ki nem kopik a családból.

- Van valami a dologban... Egyébként Albert úrfinak ez a házasság csak becsületére vált, mert sokba került neki. Menyasszonyának nem volt semmije...

- Ezt a refraint már ismerem.

- ... s az öreg úr szokása szerint megtagadta a beleegyezését. Ez egyszer nem indult fel, mert Albert urfitól régóta nem várt semmi jót; egyszerűen kijelentette, hogy unokája cselekedjék úgy, a hogy akar, de ha elveszi az orvos leányát, a nagypajára többé ne számíton. A míg él, nem segíti semmivel, s ha meghal, unokájának még csak a neve se lesz benne a végrendeletben. Albert úrfi, bár ez a várandóság volt az egész vagyona, nyugodtan lemondott mindenről. Könnyelműsége nem lepett meg senkit, mert nem volt sem az első, sem az utolsó.

- De ismét elkövetkezett Pál fordulása. A kitagadott megjelent a kastélyban, bemutatta a feleségét, s az öreg úr beleszeretett unokája életéjébe.

- Nem. Az új asszonyt csak a kis Kata kedvelte meg nagyon, de ez a barátság az orvos leányának örökre helyet biztosított a kastélyban. Az elvált asszony különben nem él vissza a neki felajánlott vendégszeretettel; ritkán hajlik a kis lány kérésére, s egy idő óta éppen csak hogy jön-megy. De Kata azelőtt sokat betegeskedett, s ez idő tájt az orvos leánya hónapokat töltött a kastélyban. A mi Albert úrfi illeti, ez nem nagy kedvelője a családi életnek; azt hiszem, legjobban szeret biliárdon aludni. Házáséletének három esztendeje alatt nem is lábatlankodott sokat az öregnél; nem igyekezett megpuhítani. Csak azóta látogat el sűrűbben a kastélyba, mióta nem él együtt a feleségével. Abból, hogy mindig olyankor jelent meg a nagypapjánál, a mikor az elvált felesége is ott volt, azt következtetem, hogy ki akart békülni az asszonynyal. Ha ezt akarta, rosszul számított. A mikor ő beteszi a lábát a kastélyba, az elvált asszony odább áll. Most már, azt hiszem, Albert úrfi nem is igen erőtetni a dolgot, s egyre ritkábban rontja ott a levegőt.

- Ezzel az érdekes párral tehát aligha fogok találkozni.

- Az asszonynyal mindenesetre találkozni fogsz. Mert ilyenkor, nyáron, ha nincs a kastélyban, ott van a közelben. Még nem mondtam, ugy-e, hogy a kastélytól nem messze, gyalog egy jó órányira, egy csinos fürdőhelyre jutsz? Ej, hogy is hívják? Vigye el az ördög! Nem világhírű, nem is nagyon látogatott, mert rosszak a közlekedési viszonyai, de a vize csodás hatású. Legsűrűbben a lengyelek keresik fel, Magyarországból csak kevesen. Nálunk nem is igen ismerik. Pedig nagyon kedves hely; völgykatlanban rejtőzik... köröskörül fenyevesek... a berendezés európai. El ne mulaszd ezt a kirándulást, s ha szereted a cigányzenét, menj át többször is, mert a híres... hogy is híjják?! ... mindegy... kár, hogy csak a lengyel asszonyok hallják ezt a cigányt. A fürdő különben csendes, meglátszik rajta, hogy ideges asszonyok lakják, a kiknek minduntalan van valami panaszuk. Elég az hozzá, barátom, Albert úrfinak az elvált felesége mindig itt tölti a nyarat. Erről a vidékről való, itt van a rokonsága, s a fürdőt is rendszeresen használja. Természetesen, azalatt, míg itt tartózkodik, gyakran átrándul a kis Katához; eltölt a kastélyban egy-egy hetet, s aztán visszatér a fürdőbe. Emberi számítás szerint tehát találkoznod kell vele; de ha azóta véletlenül összezördült volna a kastély összes lakóival, akkor, fiam, ne habozzál, hanem minél előbb ugorj át a fürdőbe, mert olyan szép asszonyt, mint ez az elvált hölgy, keveset láttál, a mióta eleven vagy.

- És ezt csak most mondja a mester?! Ezen kellett volna kezdeni!

- Azt akartam, hogy tisztában légy vele, hová és mily viszonyok közé küldelek. S mert tudtam előre, hogy nem szívesen állsz kötélnek, a csábító körülményeket utoljára tartogattam, fegyverül a kifogásaid ellen.

- Csak nem hiszi komolyan, hogy elég egy szép asszonynak a hírére hallanom, s már izgatottan rohanok a vasúthoz?

- Még megérhetjük, hogy izgatottan fogsz rohanni a vasúthoz, ha a hírére hallod! A milyen szép és okos asszony, könnyen elforgathatja a fejed!

- Nagyon lobbanékonynak tart a mester. Előbb a kis lánynyal fenyegetett meg, most meg azzal ijesztget, hogy a szép asszony foszt meg az eszemtől. Vagy elepedek a sivatagban szomjan, vagy elragad a ciklon. Pedig egyelőre igen messze vagyok mind a két veszedelemtől, ellenben igen valószínű, hogy soha se fogom látni se az egyik, se a másik hölgyet.

- Hohó! Az előbb már azt mondtad, hogy elméssz!

- A mester félreértett. Úgy beszéltem, az igaz, mint a ki menni készül. De csak a rövidség kedvéért nem mondtam mindig így: »föltéve, hogy megyek«.

- Hallod-e, bolondítsd az öregapádat! Azért mesélem én el a Szepessyek történetét a honfoglalástól mind e mai napig, hogy végül tudtomra add: »Beszélhetsz, jó vitéz, senki se hallgat rád!« ...? Ohó, barátom, így nem fogsz lerázni a nyakadról!

- Azt se mondtam, hogy nem megyek. De még gondolkoznom kell egy kicsit a dolgon.

- Ne gondolkozzál sokáig, mert nekem hamar kell válaszolnom. Különben nem mondanád meg, hogy miért habozol?

- Mert az udvari festők helyzetét soha se találtam irigyelni valónak. Mert nem akarom, hogy a kirándulás után azt mondják rólam: »Így jár, a ki a nagyurakkal egy tálból eszi a cseresznyét!«

- Úgy látszik, hogy, ámbátor virágnyelven, de mégis csak gorombáskodol velem. Azt képzeled, hogy én olyan udvari bolond-féle voltam közöttük?

- A mester helyzete egészen más volt, mint a milyen az enyim volna. Régen ismeri őket, szinte a családhoz tartozik; s aztán a mester harmincz éves korában már dicsőségben gazdagon állított be hozzájuk. De én, az ismeretlen tanítvány! ... Pedig akármilyen szegény ficzko vagyok, nem szeretném, ha az ingyen nyaralásért, nem tudom hány forintért, továbbá a koszt-kvartély-és egy pár fejelés csizmáért, akárki is lóhátról beszélne velem.

- Ha csak ez a baj, e felől megnyugtathatlak. Az öreg úr gögösebb ember a régi várgrófnál, de a gögjét, mint a családi klenódiumait, mélyen elzárva tartja s csak alkalom adtán hozza napvilágra. Ilyenkor aztán ragyog. De erről az oldaláról nem lesz módod megismerni. Veled, ellenkezőleg, rendkívül udvarias lesz; olyan túlzottan, alázatosan udvarias, mint a minők a vele egyívású nagyurak voltak, a kik a terjeszkedő harmadik renddel szemben ebbe a megtámadhatatlan formába rejtették el a kevélységüket. Mindig nagyságos úrnak fog szólítani; a hányszor csak beszélsz vele, mindannyiszor körülményesen elsorolja összes címéidet; s oly czerimóniásan udvarias, oly túlságosan illedelmes lesz, hogy eleinte gúnyt és nem titkolt lenézést vélsz a szavaiban. De aztán látni fogod, hogy a kis Katát kivéve mindenkivel így beszél, mert mindenki közönbös előtte. A többiek pedig valamennyien szives emberek, a kik minél kevésbé értik, annál nagyobb becsben tartják a művészetet és a művészeket. Ismerlek jól, de ismerem őket is, és biztosíthatlak, hogy nem lesz boszúságod. Különben, ha súlyt helyezel rá, hogy az öreg úr maga hívjon meg: irathatok vele egy rémesen udvarias levelet.

- Szeretném. De előbb kérek egy kis időt a gondolkozásra. Mondjuk: huszonnégy órát. Hadd aludjam rá egyet.

- Nem bánom, ha megígéred, hogy holnap igent mondasz.

II.

A mester tudta, hogy tőlem hiába várni elhatározást. Látva, hogy hajlandó is vagyok, meg nem is, nem sokat tűnődött, hanem azonnal intézkedett. Így történt, hogy bár azon a bizonyos másnapon óvakodtam a szeme elé kerülni, néhány nap múlva mégis levelet kaptam a bárótól.

Ez a levél igen megnyugtatóan hangzott. Sok »méltóztassék« és »kegyeskedjék« volt benne, sőt egy »könyörgöm« is. Benne volt továbbá, mily megtisztelő rá nézve, hogy látogatásommal szerencséttem. Az irás idegen kézből eredt, de a tolószékből nem is várhattam sajátkezű levelet. Alant ott voltak az ő betűi is. Kétszáz éves okiratokon látni efféle aláírást. Azt hittem volna, hogy török betűkből van összeróva, ha a boríték violaszín pecsétjén föl nem ismerem a Szepessy-czímert.

Most már nyilatkozni kellett, már akármelyik értelemben. Azon kezdtem, hogy szemrehányást tettem a mesternek.

- Sajnálom - felelte - de előbb kellett volna szólnod. Már nem másíthatjuk meg a dolgot. Az öreg bárót nem lehet az orránál fogva vezetni.

Még ő kerekedett feljebb.

Engem az ilyen rosszhiszemű erőszakosság mindig bámulatba ejt, meglep és lenyűgöz. Most is azonnal lefegyverzett. Kénytelen voltam beleegyezni, hogy helyettem majd sürgönyöz a bárónak. Meg kellett elégednem azzal, hogy addig halasztottam a dolgot, a meddig hamarjában lehetett: a hét utolsó napjáig.

- Nem bánom - szólt kegyelmesen. - Legyen szombat. De figyelmeztetek, hogy el ne aludd a szombat reggeli gyorsvonatot, mert úgy intézkedem, hogy a kocsit szombaton este hatkor küldjék érted.

- Ha elkésném, majd csak kapok kocsit az állomáson.

- Jablonkán? Ott ugyan nem, barátom. Jablonka csak megállóhely; egy közönséges őrház, a melytől a falu is jó félórányira esik. S föltéve, hogy a faluban kapnál valami parasztszekeret, ilyen alkalmatossággal késő éjszaka érnél a dunajeczi kastélyba.

- Ha már benne vagyok - feleltem - jól van, fel fogok kelni.

S a mester azzal búcsúzott el tőlem:

- A mikor majd visszajössz, el fogod ismerni, hogy én vagyok a legjobb orvos a világon. De addig is irj néha.

Bevásároltam három gyönyörű angol bőrládát, két sárgát, meg egy feketét, hogy legalább a podgyászomról le ne ríjjon a művész, kivasaltattam összes ruháimat, s az asztalomra készítettem azokat a könyveket, a melyeket minden útra magammal viszek, de soha se fogok elolvasni. Aztán átadtam magamat annak a reménynek, hogy szombatig majd csak történik valami, a mi meghiusítja az elutazást.

Csalódtam; s elkövetkezvén az idők teljessége, nem maradt más választásom, mint: nekivágni a világnak, menni az adott szó után.

Kihajtottam a pályaudvarba s útközben megcsináltam az úti programomat. Ennek a főpontja az volt, hogy mihelyt elindul a vonat, azonnal betelepszem az étkező kocsiba, s bátorságot szívok magamba a legerősebb borból. Határozottan aggódtam. Valami rossz előérzet kerített hatalmába, és szép sárga bőrládáim nem nyújtottak kellő vigasztalást.

Megnéztem az órát. Ha a lovak megbokrosodnának, s a kocsi felfordulna, akkor talán még lemaradnék a vonatról. De a lovak példás józansággal teljesítették szolgálatukat, s a kocsisnak, a ki a lovaitól nem tanult józanságot, minden igyekezete kárba veszett: a villamos kocsikkal se sikerült összeütköznünk.

A váróteremben nem sokáig kellett méláznom. Mire körülnéztem, hogy kifürkészszem, vajjon e sokaságból kikkel akadok majd össze a legjobb helyért való versenyfutásban, már jelezték a vonatomat s a kapus elharsogta az engem érdeklő állomások nevét: ... »Füzes-Abony, Miskolcz, Kassa, Abos« stb. Úgy hangzott most ez nekem, mint a párbajozónak az: »Egy, kettő, három...« Milyen gyorsan számol a párbajvezető segéd! Ugyan miért siet úgy?

Szinte megkönnyebbültem, mikor a podgyászomat hordó szolgálta után fölléptem a vagon lépcsőjére. Innen már nincsen visszatérés. Ennyi holmival a nyakamon nem hátrálhatok meg a legutolsó pillanatban. Már benne vagyok az árban.

Alig helyezkedtem el a még üres kocsiszakaszbán, máris le kellett mondanom arról az ábrándról, hogy talán egyedül fogok utazni, s legalább füstölhetek, a meddig meg nem unom. Egy ládával, kalapskatulyával, táskával agyonrakodott vasúti szolgálta állott meg a fülke ajtaja előtt, s kérdő tekintetet vetett még láthatatlan megbízójára. Aztán egy lefátyolozott arcú hölgy magas alakja vált láthatóvá. Bepillantott a folyosóról a fülkébe s rögtön utasította a szolgát:

- Tegye csak ide! (A hangja fiatalosan csengett.)

Mikor a vasúton ülök, én is olyan vagyok, mint más, s az első pillanatban minden új útitársban csak a betolakodót és az ellenséget látom. A harmadik állomásnál az ember megbarátkozik a helyzettel; a kiszállás előtt sajnáljuk, hogy meg kell válnunk a kedves útitárstól. Ez százszor történik meg velünk, de azért az utazás kezdetén mégis ugyanazok maradunk. Mert legelőször az ösztön szólal meg bennünk, az ősz-ember, a barlanglakó önzése, a melynek szűk ez a világ, s a mely a másik emberben csak a zsákmányára leső ragadozót látja. Homo homini lupus.

Szép asszonyokkal szemben ez az ösztönszerű érzés igen megenyhül, néha teljesen felolvad s megsemmisül egy másik, szintén ősi önzésben. De megjelenésének a pillanatában még a szép asszony se tudja eloszlatni a barlanglakó féltésének némi maradványát; a másik önzés rendesen oly keveset ígér, a legjobb esetben oly távolba néz, s oly kétes eredményről suttog! ... Ellenben az egészen bizonyos, hogy kényelmünket a szép asszony, vele született érzékenységénél és a lovagiasság törvényénél fogva, több veszedelemmel fenyegeti a legczudarabb angolnál s a legkellemetlenebb utazó ügynöknél.

Ezek után talán megvallhatom, hogy, jóllehet nem vagyok barbár, s mi több, életem akkor az asszonyoké volt, a fátyolos hölgy megjelenése inkább megzavart, mint megörvendeztetett. Bizonyára mindenre gondoltam, csak arra nem, hogy ezt a hölgyet valaha szerelemmel fogom szeretni.

- Itt ugyan bajos lesz cigarettázni! - sajnálkoztam magamban, s az a kilátás, hogy a folyosóra kényszerülök, nem a legkellemesebben érintett.

Aztán meg az a »tegye csak ide!«, a mivel beállított, határozottan boszantóan hangzott. A legjobb esetben azt jelentette:

- Ezzel az úrral nem törődöm.

Sőt talán még többet. Például, a mi már igen bántott volna:

- Ennek az úrnak bizalomgerjesztő arcza van; itt jó helyen leszek.

De az első benyomás hamar elpárolgott. Nem kellett hozzá szakértő szem, hogy észrevegye az ember a belépő alak feltűnő szépségét. Ezt a termetet semmiféle útiruha nem rejthette el. Vannak hatalmas lányok, a kiken látni, hogy sohase lesznek Júnókká, hanem asszony korukban, és még harminczas éveikben is megmaradnak hatalmas lányoknak; mert formáik tökéletességében van valami kifogyhatatlan üdeség, az érettségnek, a szépség teljességének és az ifjúság erejének, a fiatal lányosságnak valami örök s velökszületett harmóniája. Azt hiszem, a mythologia ezt akarta kifejezni az Afrodité alakjában. A fátyolos hölgy nem titkolhatta el, hogy ő is ebből a családból való, de talán nem is akarta eltitkolni.

A hangjából ugyanez az örök lányosság csengett. Mialatt utasításokat adott a vasúti szolgának, hogy a podgyászát miképpen helyezze el, a szavából kiáradó ifjúság végképpen kibékített vele.

Az meg éppen megvette a szívemet, hogy az egész podgyásztartót megtöltötte a skatulyáival. Nem maradt ott hely egy esernyő számára sem. Gyorsvonaton a helykeresők ostromával szemben nincs jobb védelmi eszköz, mint ha az egész podgyásztartót le tudjuk foglalni. Ide ugyan nem jön be, a ki valamit hoz magával, ha csak az ölében nem tartja a táskáját Budapesttől Kassáig.

Az ablaknál foglalt helyet, szemben velem, a miből ismét kitűnt, hogy tőle ott lehetek, a hol vagyok, ez őt egy cseppet sem zavarja és egy cseppet sem érdekli. Nyugodtan megnézett és aztán nem vett többé észre. Ez jogot adott rá, hogy mialatt ő az ablakon át a Perronnon szaladgálókat nézegette, még most is fátyola mögül: viszont én is szemügyre vegyem őt, hosszasan és szemtelenül, a kalapjától a lábujja hegyéig.

A szemle igen kedvezően ütött ki. Hogy szép asszony: az átlátszó, könnyű, fehér fátyol nem igen kívánta elrejteni. Hogy gondtalan életnek örvend: a czipője, kalapjának a formája és útiruhájának a szerény átlagtól elütő, nem közönséges szabása menten elárulta. Ez a ruha egyéni ízlésre, merészlelkű szabóra, tiszteletet parancsoló czégre és tarka-barka számlára vallott. Nem titkolom el azt a gyöngémet, hogy a jól öltözött szép asszony nagyobb hatással van rám, mint a szegényes ruhájú, ha még oly bájos is. Esztétikai érzékemet bántja és elkedvetleníti, ha isten legtökéletesebb alkotásának, az asszonyi szépségnek, valamely gonosz véletlenből nincs meg a kellő drapériája; mert én a finom és ízléses ruhát az asszonyi szépség szükséges kiegészítőjének, a szép asszonyok természetes örökének, soha el nem játszható tulajdonának, jogos és köteles pompájának tekintem. A szegénység látványa akkor sért a legjobban, mikor közém és a szépség közé tolakodik, s a sajnálkozás érzésével zavarja meg a gyönyörűségemet. És a rongyokba burkolt szép még hagyján, de a kin együtt látom a természetes tetszeni vágyást, a szegényes erőködést és a sors mostohaságát! ... Igen, nem tagadom, a szegényesen vagy ízléstelenül ruházkodó szépség lehangol, mélévá és szomorúvá tesz, érdeklődésemről idegen gondolatokat kelt bennem, szárnyát szegi képzeletemnek és lelohasztja élnivágásomat.

A fátyolos hölgy nem adott alkalmat ily elkedvetlenedésre; ó, ellenkezőleg!

Természetesen tanakodni kezdtem - ilyen helyzetben mindenkinek ez az első, leküzdhetetlen gondolata - hogy vajon ki lehet? vajon mi járatban s hová megy? A felől, hogy már nem leány, hanem asszony, egy pillanatig se lehetett kétségem - mert alakjának lányos vonása a rá leselkedő vén rókát nem ejthette tévedésbe. Furcsa volna, ha egy festő szeme se tudná megkülönböztetni, hogy egy szép női alakban mi az, a mi a kort, a nevelést, az életmódot, a környezetet, a véralkatot, az asszonyiságot, s az egész már lefolyt életet tükrözi, s mi az, a mi egyéni, veleszületett és örök! ... ha egy festő se látná meg, hogy az előtte levő szép alakon mi a múlt jele, az »esetleges vonás«, a »történelmi eredmény«, és mi a »Ding an sich!« ... De annak kifürkészéséhez, hogy a fátyolos hölgy a menyecskék osztályába tartozik, nem kellett valami mélyreható tekintet; a gyerek is asszonynak nézte volna. Igaz, hogy a mai világban már semmit se jelent, ha egy hölgy egyedül utazik; mért ne utazhatnék egy leány egyedül? Végre is, Amerikában vagyunk. De az ilyen leány, a kit az egyik állomáson feladnak, a másikon levesznek, mialatt magára van, másképpen viselkedik, másképpen néz és másképpen köhög. A fellépésnek az a biztonsága, melyet a fátyolos hölgy tanúsított, az amerikai szemlélt is meggyőzte volna; de az öltözködése is asszonyra vallott.

Fogasabb kérdés volt az, hogy: a társadalomnak melyik rangosztályába tartozik? A legrosszabb föltevés kizártnak tűnt fel. Azonkívül, hogy erre teljességgel nem adott okot (a mi abban a bizonyos esetben csodaszamba menne), a viselkedéséből sokkal több önérzet sugárzott, semhogy ez a föltevés megállhatott volna. Igaz, hogy ez a kor a bámulatos utánzásoknak, s az értéktelen anyag művészi értékesítésének és ügyes forgalombavitelének a kora. Az is

igaz, hogy a társadalmon kívül álló hölgyek, ha az értelem és vagyon csodatévő erejénél fogva eljutottak arra a magasabb műveltségi színvonalra, mely egykor a legjobb körök kiváltsága volt, majdnem mindenben sikerrel tudnak versenyezni az igazi úri asszonyokkal, sőt némely téren le is főzik az előkelő hölgyeket. De a társadalmon kívül álló nőknek ezek a legtanultabbjai (nálunk is találkoznak ilyenek) egy pontban mindig kezdők maradnak. Kitűnően utánoznak mindent, csak az önérzetet utánozzák ügyetlenül. Van a viselkedésnek egy »nem tudom mi«-je, a mit minden éleslátással, minden színészi tehetségükkel s az asszonyi tanulékonyágnak minden hősies erőfeszítésével se tanulnak meg soha.

- Nem - szoltam magamban - ehhez az önérzethez nem ért az, a ki maga kovácsolta meg a szerencsáját, s a szépségével és az emberekhez, meg a körülményekhez való alkalmazkodással vívta ki, hogy másnak mutathassa magát, mint a mi valójában. Ezt az önérzetet csak az tudja alkalmazni, a kinek otthon egyszerűen rendelkezésére bocsátották a pénzt, mert hozományul kapta a papától, vagy mert a férje keres. Csak az a kérdés, hogy a papa meg a férj még most is vesződnek-e, mert még nem jutottak el a harmadik osztályból a másodikba, s a másodikból az elsőbe - avagy már ott ülnek az égi békében, a legelső osztályban?

De miért nem kísérté ki senki a vonathoz, noha a podgyászán látni, hogy messzi útra megy?

Ezt a magánosságot nem értettem. Színésznő volna? Akkor másképpen öltözködnék. Nem tudna lemondani arról az örömről, hogy a jó ízlésével legalább egy kis feltűnést keltsen.

Az évei számát se tudtam eltalálni. Azt láttam, hogy túl van a húszon és innen a huszonötön. De hogy pontosabban ítélhessek, meg kellett várnom, míg fátyol nélkül láthatom az arcát.

Úgy számítottam, hogy ennek akkor érkezik el az ideje, ha majd a vonat, végre-valahára, elindul. A kisebb csomagjai között egy könyvet vettem észre; az úton nyilván olvasni akar. Mikor olvasni kezd, majd csak fellebbenti a fátyolát, s ha megtudom, hogy mit olvas, megkapom a feleletet összes kérdéseimre. Mondd meg, hogy mi az olvasmányod, s megmondom, ki vagy.

Ebben a pillanatban egy kis meglepetés ért: a fátyolos hölgy hirtelen olyan mozdulatot tett, a mely e helyütt annyira váratlan volt, akár egy sikoltás. Az előbb még kissé előre hajolva, mozdulatlanul, közömbös tekintettel nézte a vonat körül lévők sürgését-forgását, az elkésették sietését, az elutazók kísérőinek hosszas ácsorgását, s a kalauzok nyugalmas készülődését; egyszerre - jól láttam, mert nem vettem le róla a szemem - összerezzen, hátra kapta a fejét s ijedten húzódott vissza a kocsi belsejébe. Oly kevésbé tudta leplezni az izgatottságát, hogy hirtelen felindulása szinte felmentett a köteles illendőség alól, s mint a ki önkéntelenül pillant fel, hogy lássa, mi baj érte a szomszédját, kíváncsian néztem ki az ablakon, hogy megtudjam: mi vagy ki ijesztette meg a velem szemben ülő, hirtelen elváltozott hölgyet?

Nem kellett tanakodnom, hogy mely irányból jöhetett a baj; azonnal megtaláltam a feleletet. A perron már tisztulni kezdett; a ki el akart utazni, már beszállott, s a kísérők, csoportokba verődve, egy-egy oszlophoz húzódtak, vagy megállottak valamelyik kocsi ajtaja előtt, hogy még néhány pillantást vagy még egy pár szót válthassanak az elutazókkal. A jövés-menés megszűnt; a vasúti személyzet is előre vonult, a szolgálati kocsi tájékára. Arra, a hol mi ültünk, egészen néptelenné vált a perron, s a mi kocsink tájékán csak egy alak volt látható: egy szőke úriember, a ki a kezét zsebre dugva, nyugodtan sétált a vonat közelében, koronkint megállva, s egy-egy pillantást vetve az ablakokból kikapáló asszonyi fejekre.

Látásból már ismertem ezt a szőke urat. Többször találkoztam vele, sok ember közt, nem tudom hol, alighanem a legnagyobb nyilvánosság helyein: a színházakban, s szóval a hol mulatnak. Annyira sohase érdeklődtem iránta, hogy megtudakoljam a nevét és nemzetségét, de most, hogy újra megpillantottam, határozottan emlékeztem, hogy már korábban is eszembe

jutott: milyen jó volna pofonvágni! Van sok arcz, a mely az első pillantásra fölkelti bennem ezt a platonikus vágyakozást; az olyan arcz, a melyről lesugárzik gazdájának az a szent hite, hogy az egész világ csak ő érte van, s hogy a többi ember mind azért lélezkzik, hogy neki legyen min mosolyognia. Istenem, hány ilyen arczczal találkoztam rövid néhány év alatt! ... És a sok, sok vágynak kielégítetlenül kellett elhervadnia! ... Milyen szomorú is az élet!

A szökét egyébként az asszonyok csinos embernek mondták volna. Nekem, a ki a férfiszépséget fából-vaskarikának tartom, ebben a tárgyban nincs véleményem. Öltözete ízléses és kifogástalan volt, a mi nálunk ritkaság; föllépésének biztonsága és öntudatossága, járása, tekintete, tíz lépésnyire is láthatóvá tették, hogy a kiváltságosak közé tartozik.

Bár csak sétált a perronon, mint akárhány utas, a ki elhelyezvén a holmiját, kimegy a fülkéből, s a vonat elindulásáig frissebb levegőt szí és kényelmesen járkál a kocsija közelében: mégis úgy tetszett nekem, mintha keresne valakit, s mintha nemcsak esztetikai érdeklődésből nézegetné a kocsiablakokból kikukucskáló női fejeket. De ha keresett valakit: a viselkedése ezt nem árulta el. Gonddal ápolt alakját tökéletes nyugalom pánczélozta; még azt se lehetett leolvasni róla, vajon csakugyan el akar-e utazni, akár a mi vonatunkkal, akár a következővel, vagy csak vár valakit, hogy elbúcsúzzék tőle.

Visszapillantottam a fátyolos hölgyre. Ez, ellenkezőleg, éppenséggel nem titkolta el, hogy mi foglalkoztatja. Úgy behúzódott az ülés mélyére, a hogy csak lehetett, s mialatt tekintete önkéntelenül követte a kint eltávolodó alakot, arczát nem hagyta el az ijedség és szorongás kifejezése. Úgy látszott, nem törődik vele, hogy mozdulatait egy idegen férfinak a tekintete illetlen figyelemmel kíséri; egy pillantásra se foglalkozott velem, mintha ott se lettem volna. Annyira lenéz? Vagy oly zavarban van, hogy az idegen eszébe se jutott? Hamarjában nem tudtam, mit gondoljak.

Akármennyire boszantott, be kellett látnom, hogy az a föltevés a helyes, a mely egy cseppet se hízelgett a hiúságomnak. Mikor a szöke úriember odakint megfordult és megint közeledett az ablakunk felé, a hol most már okvetetlenül meglátta volna a fátyolos hölgyet, mert szembejött vele s csak egy lépésnyire volt a kocsinktól: érdekes útítársam felugrott a helyéről, kimenekült a folyosóra s meglapult az első oldalfalnál. Világos volt, hogy nem nagyon érdekli, mit gondolok róla és viselkedéséről.

Ebben a perczben végre megindult a vonat.

Elképzeltem, hogy künn, a folyosón, milyen nagyot lélezkzik valaki. De magam is örültem, hogy megszabadultunk a kellemetlen szökétől. Mert hogy megszabadultunk tőle, a felől nem volt semmi kétségem. Egy szempillantással előbb még a perronon láttam; ha el akar utazni, bizonynyal nem várja meg az utolsó másodpercet, mert az induló vonatra felugrani tilos, s a ki már elszánta magát az utazásra, nem kockáztatja meg, hogy egy kis kényelmeskedésért lemaradjon az orra elől meginduló vonatról.

Útítársam is úgy gondolkozhatott, mint én, mert a hogy kiértünk az állomás nyílt részére, láthatóan megnyugodva tért vissza a helyére. A mint előbb nem igyekezett elrejteni az ijedelmét, most se palástolgatta, hogy mi jár a fejében. Azt képzeltem, hogy könyvet vagy újságot vesz elő; ha a csomagjaival foglalkozik, vagy elolvassa a Cook-vállalatnak a fülke falán olvasható hirdetését: ezzel már elismeri, hogy nincsen egyedül, s jelzi, hogy az ügyei nem tartoznak rám. De ennyi figyelemmel se tisztelt meg. Elgondolkozva nézett ki az ablakon, s mintha mosolygott volna fátyola alatt. A mellettünk elsuhanó tárgyak egyike se tudta megkapni érdeklődését, s tekintetéből, mely valahol a távolban veszett el, kiolvashattam, hogy gondolata most is a szöke úr körül jár.

Ha egy hölgy ennyire elárulja érdeklődését valaki iránt, a ki férfi, egy idegennek, a ki szintén férfi, a szemeláttára: ez már magában véve is sértő az idegen úrra nézve. Mert az idegen úr született vetélytárs, hogy ne mondjam: vetélytárs hivatalból; a másiknak az ő orra előtt való kitüntetése tehát a mellőzésnek legfelső foka, az elutasításnak leghatározottabb alakja. Ha még hozzá a hölgy észre se akarja venni az idegen urat, s nemcsak hogy a férfit nem látja meg benne, de, a mi már lenézésnél egyebet nem jelenthet, még csak mint közönséget se veszi számba: a sértés kettős.

Akkoriban pedig kényes legény voltam, s éppen az ily dolgokban a legérzékenyebb. Eszem ágában se volt, hogy egyszerűen zsebrerakjam a lekicsinylést, s minél rosszabbul kezdődött az ügy, annál erősebben buzgott bennem a szándék, hogy csak azért is észrevételem magam.

Megvallom, még az is megvillant a fejemben, hogy durván torolom meg a sértést, a »szemet szemért, fogat fogért« elve szerint: kicsinylést kicsinyléssel. Igen nagy kedvem lett volna egyszerűen megszólítani s vidáman czélozni a lefolyt némajelenetre. Vagy, még durvábban, egy mondattal intézni el a köztünk fenforgó lovagias ügyet. Például ilyenformán:

- Nagyon örülök, nagysám, hogy sikerült megszöknie a szőke úr elől.

Ennek a gondolatnak a mentségéül nemcsak arra hivatkozom, hogy a velem szemben tanusított mélységes lenézés szinte jogot adott a bosszúállásra. A milyen a jónap, olyan a fogadj isten. Végre is, én nem kerestem az ő társaságát; véletlenül, sőt az ő hibájából kerültünk egy kocsireszbe, s azért, mert én kénytelen vagyok valahová utazni, neki nincs joga éreztetni velem, hogy nem tart a maga világából valónak, és hogy, magyarán szólva, kutyába se vesz. Ha megcselekedtem volna, a mi egy pillanatig kísértett, bizonyára egyebet is felhozhatok a védelmemre. A fátyolos hölgy feszelen viselete akárkit felbátoríthatott kisebb-nagyobb szemtelenségre. Ez a fesztelenség eredhetett gögből, de eredhetett máshonnan is, például rossz nevelésből, közönséges lélekből, hogy a legrosszabb esetet ne is említsem. S ha gyanítottam is, hogy egy elkényeztetett és igen gögös valakivel ülök szemben: senkise köteles a látszatot hosszasan elemezni; a félreértés következményeiért mindig azt terheli a felelősség, a ki a félreértésre alkalmat ad. Végül a fátyolos hölgy viseletének nyilván megszokott, teljes és tökéletes szabadsága gyanut kelthetett a legálmosabb észjárásu gavallérban is, s az imént látott furcsa jelenet felszabadíthatta a képzeletet, hogy olyan következtetést vonjon le a látottakból, a milyen neki tetszik.

Hanem azért nyomban elutasítottam magamtól a rossz ötletet. Finomabb bosszúra áhitoztam, s minél inkább szabadjára bocsátottam felingerelt képzeletemet, annál jobban elment a kedvem minden illetlenségtől. Nem fogom elrontani a dolgot azzal, hogy ajtóstól rohanok a házba, valami tapintatlansággal, vagy éppen durvasággal. Nem lehetetlen éppen, hogy vakmerőséggel hamarabb célzt érnék, de a másik út biztosabb. A vakmerőség néha fényes jutalomban részesül, de a legtöbbször mindent elront; s mit ér, ha az ember azon kezdi, hogy mindjárt az első perczen betörte a fejét? Aztán a vakmerőséggel csak a kis és könnyü győzelmeket nyerik; a nagy és nehéz győzelmekhez stratégia kell. Ha tévedtem volna, és a győzelem könnyü, akkor tévedtem abban is, hogy valamit meg kell torolnom. Akkor nem nézett le, hanem csak komédiázott előttem. De minden érzésem tagadta ezt, s minden arra vallott, hogy erős ellenféllel van dolgom, a kivel szemben jó körültekintőnek lenni.

Szóval, jobban meggondolván a dolgot, egyelőre békén maradtam. De ez a béke csak fegyveres béke volt.

Mert végre a tartózkodásnak is megvan a maga határa. Semmi illetlenséget nem vethet a szememre, ha az arcom nyíltan tükrözi a viselkedése után nagyon is érthető, kifejezetten férfiúi érdeklődést. Azért a szememet nem igen vettem le róla; erre feljogosított a némajelenetével. S

a tekintetemben volt valami alig észrevehető, barátságos mosolygás, mely felelet akart lenni az ő fenséges közönyére. Utoljára is észre kellett vennie nem tolakodó, de szavak nélkül is beszédes hódolatomat. És annyit, nagynehezen, elértem, hogy kezdtem terhére válni.

Fölkelt, s odább tolva egy kalapskatulyát, elővette a könyvet, melyre már tiz percz óta lestem. Az első pillantásra észrevettem, a halványsárga borítékról, s a füzet alakjáról, hogy a könyv a Tauchnitz-féle gyűjtemény egyik újabban megjelent kötete. Tehát angolul olvas; ez már tájékoztató.

Aztán visszaült a helyére, megkereste a könyvben azt a fejezetet, melyet egy begyürt lappal jelölt meg, s olvasni kezdett. Ej, hát a fátyolát még most se emeli fel?

Úgy látszott, azzal akar felelni nem titkolt s túlon túl állhatatos érdeklődésemre, hogy arcát nem teszi ki tekintetem kíváncsiságának. De a fátyol sokkal inkább akadályozta az olvasásban, mint képzelte, s pár percznyi kísérletezés után, egy hirtelen mozdulattal, mely világosan ezt fejezte ki: »Eh, mit törődöm vele?! Hadd báméskodjék!« - felhajlította a selyemből készült pókhálót a keresetten egyszerű, de szemmel láthatóan párisi kalapra.

Szerencse, hogy ültem; mert ha véletlenül állok, meglepetésemben talán igen gyorsan találtam volna leülni. Ariosto híres mondása jutott eszembe. Mennydörgettél! Ha szép, a mit látni enged: a mit eltakar, felülmul minden képzeletet.

Persze, a fátyol alól a legjobb szem se veheti ki a *teint* csodás finomságát, egészségét és üdeséget. (»Arczbőr«-ról beszélni ilyenkor istenkáromlás volna; a teremtés remekének rendőri leírása.) Nem sejtettem, a míg csak a fátyolon át láttam az eltitkolhatatlanul finom vonalakat, az arcz egyéni varázsát sem. Ez a varázs abban állott, hogy nála a klasszikusan szép formákat érzékies báj sugározta be. Nem volt ezen az arczon semmi szabálytalanság, de nem volt meg a szabályosság hidegsége sem. Eszem ágában sincs, hogy megpróbáljam leírni; egyszer, később, megpróbáltam lefesteni, az se sikerült.

Azt hiszem, egy jó negyedóráig nem jutott eszembe, hogy megnézzem, mit olvas; annyira belefelejtkeztem a most fölfedezett arcz apró szépségeibe. Mikor test és lélek versenyeznek az érdeklődésért, rendesen a lélek húzza a rövidebbet.

Arra emlékszem, hogy jóval túl jártunk Rákoson, mikor a könyv visszahódította a figyelmet. Nehéz volt kibetűznöm a Rudyard Kipling nevét, mert a könyvet majdnem az ölében tartotta; de utóbb rájöttem arra is, hogy a Dsungelról szóló munkát olvassa.

Közben néha kitekintett az ablakon, s szórakozottan nézte a meglehetősen egyhangu tájékot. E szellemi kirándulások előtt és után, bár soha se nézett rám, látnia kellett, hogy két figyelmes szem tapad rá; s úgy gondolom, rajtakapott, mikor egy cseppet meghajoltam, hogy a könyv címét elolvashassam. De ha szemem nem tágitott mellőle: ő se lankadt, és nem vett észre, akárhogy mozgolódtam. Hódolatom nem hatotta meg; kíváncsiságom nem csalt mosolyt ajkára.

Igen boszankodtam volna, ha nem látom, hogy Rudyard Kiplingnek se sikerült lekötni a figyelmét. Lassan és odaadás nélkül olvasott; látszott rajta, hogy egy kissé unja a tanulásban gazdag állat-mesét, s csak azért olvas, mert valamivel el akarja ölni az időt.

Mínthogy én is ebben fáradtam, szárnyra bocsátottam a képzeletemet, s az olvasmányból következőt, ezeket állapítottam meg magamban szép útitársamról:

- Jobban szereti a komoly olvasmányt, mint a léhaságot, s jobban szereti az állatokat, mint az embereket. Valami nagy csalódás érhetette, s ez tulságosan józanná, kételkedővé és bizalmatlanná tette. Különben ábrándozásra hajló természet; egy regényes jellemű erdész vagy egy

szabad vadász, a ki hű a feleségéhez, mint Rip Van Winkle, még visszaadhatná a hitét. Nagyon büszke és nagyon jellemes; büszkébb és jellemesebb, mint okos, bár a jó nevelés és műveltség lelki fogékonyságát igen kifejlesztette. A »szép szellem«-ek gyöngéiből semmi sincs benne; nem szenvedélyes olvasó, mert nem hisz az íróknak. Általában nem rajong semmiért és senkiért; a művészetek iránt közömbös, igazán csak a természetben tud gyönyörködni. Hidegnek tartják; pedig azok közül való, a kik képesek a legnagyobb fellángolásra, ha akad, a ki bánni tudjon velök. De ennek Prométheüsnek kell lennie, a ki az égből lopja a gyujtót. Őszinte, bátor és makacs; szenvedélyes életre született, de körülményei nyugalmas és kicsinyes életre kényszerítették. Azért azt hiszi magáról, hogy már összes gyöngéit eltemette; pedig csak legény kell a gátra... ha ugyan mindebből egy szó is igaz.

Idáig fűztem lenge következtetéseimet, a mikor egyszerre valami árnyékot pillantottam meg a fülke ajtajánál. Oda néztem, s ha a mennykő csap le mellettem, nem ért volna nagyobb meglepetés. Megismertem a szökét.

Tehát nem maradt a poklok fenekén! Velünk jött és azóta sorra járja az első- és másodosztályu kocsikat, hogy megtalálja, a kit keres. A vasuti személyzetnek nem volt annyi esze, hogy visszarántsa, mikor felugrott az induló vonatra; vagy csak nem vettem észre, hogy az utolsó pillanatban fölszállt, s nyugodtan elhelyezkedett, talán egy lépésnyire tőlünk.

Néhány másodperczig mozdulatlanul állott a fülke betett ajtaja előtt, s olyan arcot vágott, mintha azt akarná mondani: »Nini, ez éppen nekem való hely!« Majd, miután egy kis darabig élesen nézte a szép asszonyt, félretolta az ajtót, belépett, s illedelmesen köszönt:

- Jó napot!

Aztán, nem várva feleletet, helyet foglalt az ajtó közelében, azon az oldalon, a melyiken én ültem. A podgyásza egy szivarból állott.

A szép asszony csak most vette észre, hogy üldözője ismét megjelent, mintha a felhőkből cseppent volna, vagy mintha a sülyesztőből bujt volna fel, a hogy Luczifer, a zöld ördög, a balettben. Talán ő is látta, vagy érezte, hogy előbb valami árnyék állotta el a fülke ajtaját, de nem ügyelt oda; egy-egy kíváncsi azelőtt is bepislantott az ajtón.

Azt hittem, fel fog sikoltani. Bámulatomra azonban, most sokkal jobban uralkodott magán, mint annakelőtte. Megrezzent, és arczát láng borította el, de ez volt az egész. A következő másodperczben már úgy tett, mint a ki lerázott a nyakáról valami alkalmatlan embert, s aztán tovább olvassa könyvét.

Egyébként a szöke úr fogadtatása teljességgel nem volt szívesnek mondható. A szép asszony egyáltalán nem felelt az üdvözlésre, s az én »jó napot«-om igen ridegen hangzott. Aztán mély csend. Ilyen csend állhat be egy pillanatra akkor, ha »kinn a bárány, benn a farkas«-t játszó gyerekek közepett egyszerre csak megjelenik az igazi farkas.

A szöke csendesen mosolygott a bajusza alatt. Alighanem elképzelte és méltányolta érzelmeimet.

Az első dolga az volt, hogy a szivarját letette a hamutartóba. Ez a figyelem nem hatotta meg szépünket. Bármennyire igyekezett uralkodni magán, láttam, hogy szinte reszket a haragtól, s egy szót se ért abból, a mit újra meg újra olvas.

Fölvetettem magamban a kérdést, vajon mi történhetett e két ember, az üldöző és üldözött között? De alig kockáztattam meg a legelső föltevést, megzavart a kalauz, a ki jött és a jegyeinket kérte.

A szőke úr nem mozdult, mintha őt nem illette volna a felszólítás. Csak akkor adott életjelt, mikor a kalauz visszaadta előbb az én jegyemet, aztán a szép asszonyét, s végül feléje fordult.

- Nekem nincs jegyem - szólt. - Kérem, váltsa meg a legközelebbi állomáson.

- Meddig tetszik utazni? - kérdezte a kalauz.

- A meddig ez a vonat megy - felelt a szőke, és pénzt vett ki tárczájából.

- Orlóig? - tudakozódott egy kissé meglepetve a kalauz, a kinek feltűnt, hogy emberünk jegy nélkül ugrott fel a vonatra, s nem akarja megmondani, hogy hol fog leszállni.

De gyanuját, mely az első pillanatban talán szőkevényt és a büntető törvénykönyvvel való összeütközést szimatolt, nyomban eloszlatta a tökéletesen nyugodt arcz és az előkelő megjelenés.

- Mondjuk Orlóig - hagyta rá a szőke, de egyszersmind befejezte a felvilágosítást, mert a hangjában volt valami, a mi eleve útját vágta minden további kérdezősködésnek. Ez a nehezen elemezhető »nem tudom mi« főképpen sok fenséget és legalább ötszáz éves eredetű, kemény ősoktól örökölt, vérbeli türelmetlenséget fejezett ki. Talán megvolt benne a fenyegetésnek egy halovány árnyéka is. Mintha messziről, igen messziről, azt villogtatta volna, hogy: jaj az alkalmatlankodónak, mert a levegő villamossággal terhes és a jövő méhében pofonok is rejtőzhetnek. De meglehet, ezt már csak a képzelet magyarázta bele. Annyi bizonyos, hogy a szőke hangjának gyanus recsegésében parancsoló erő volt, mely megtehetette hatását a fenyegetés legcsekélyebb árnyalata nélkül is. A biborban születettek utánozhatatlan hanghordozása nem szorul rá erre a nyomatékra. Gazdag skálájával, melyben mintha a koronázási harangszó ünnepiességétől a szemtelenség éles diszkántjáig a hangok egész világa befoglaltnék, mindig megigézi azokat, a kik csak rózsabokorban jöttek a világra.

A kalauz nem okvetetlenkedett tovább, s én nem tudtam meg, hogy a szőke meddig óhajt terhemre lenni.

A készülődése mindenesetre rosszat jelentett. Úgy látszott, maga se tudja, hová megy, csak megy a szép asszony után, akár a lengyel határig. De honnan sejtí, hogy a szép asszony nem Poprád, hanem Orló felé utazik? Tisztában volna vele, hogy az üldözött hová készül? Vagy csak találmra vált jegyet egyenes irányban, s ha a szép asszony már Füzes-Abonyban kiszáll, hogy egy szárnyvonalon folytassa útját, kiszáll ő is, és nem törődik vele, hogy kidobta a pénzét?

Abból, hogy a jegyét nem váltotta meg előre, ki lehetett találni, hogy csak az utolsó pillanatban határozta el magát erre a kirándulásra. Alighanem akkor történt ez, mikor mind a ketten azt hittük, hogy már megszabadultunk tőle; néhány másodpercczel az indulás előtt észrevehette az ismerős alakot, és habozás nélkül, úgy a hogy volt, felugrott a vonatra. Kétségtelennek tűnt fel előttem, hogy, mint a görög bölc, minden podgyászát magával hordja; ha a holmija itt volna, valamelyik szomszéd fülkében: bizonyosan előre gondoskodik jegyről. De ez nem zárta ki annak a lehetőségét, hogy ismeri a szép asszony útitervét. Talán csak azt nem tudta, egy félórával ezelőtt, hogy az üldözött ma indul-e, vagy holnap. A felől se lehetett kétségem, hogy az üldöző és üldözött jól ismerik egymást. De ha így van, mi az oka, hogy az üldöző, mikor utólérte a menekülőt, minden szó nélkül ült le vele szemben? Mire vár? Mit akar? Hogy én legalább is annyira alkalmatlan lehetek neki, mint ő nekem, ez szintén a bizonyosságok közé tartozott. De mi a szándéka velem szemben? Ki akar böjtölni? Vagy arra számít, hogy majd kiugrat?

Ezek a kérdések sokkal rövidebb ideig foglalkoztattak, mint a mennyi idő alatt elmondom, s mikorra a kalauz elszállásolta az átvett pénzt, már elhatároztam, hogy kiábrándítom a szökét. Ne tápláljon hiábavaló reményeket, s tudja meg, hogy kitartó útitársra akadt. Azért föltettem magamban, hogy nyomban megkérdezem a kalauzt:

- Mondja csak, mikor érünk Jablonkára?

A feleletre ugyan nem voltam kíváncsi, de ebből a kissé tüntető kérdésből megértheti a szöke - ha akarja - hogy én innen egyhamar nem tágitok.

Hanem a szép asszony megelőzött.

- Kérem - szólította meg a kalauzt - én külön fülkét akarok bérelni. Nyisson ki egyet és szállítsa át a podgyászomat.

A kalauz, a kinek a szeme előtt hirtelen kövér borraivalók kezdtek táncolni, az őszinte kétségbeesés egy önkéntelen mozdulatával kapargatta a fejét.

- Csakhogy, engedelmet kérek, rögtön nem szolgálhatok. Még a szolgálati szakasz se üres. Hatvanban már lesz hely elég, de addig...

Ekkor egy mentő gondolata támadt.

- Ha ugyan az Uraságok nem lesznek olyan kegyesek átülni más fülkébe...

Az ajánlatra felelni kellett.

- Ó, kérem, igen szívesen - hazudtam az udvariasság parancsához képest. De a készségemmel egyedül maradtam, mert a szöke konokul hallgatott.

- Köszönöm - felelt a szép asszony ridegen - de senkit se akarok háborgatni.

A hangjából bajos volt kitalálni, hogy a jelenlevők közül kire haragszik a legjobban.

Lehet, hogy mindnyájan vétkesek voltunk, de bűnbánatot csak a kalauz mutatott.

- Bocsánatot kérek - mentegetőzött - de ezen a vonaton tavasztól őszig igen nagy a forgalom és a felügyelőség... de utána fogok nézni...

Az arczáról leolvasható volt az a remény, hogy majd csak talál valahol néhány, kevésbé előkelő utast, a kiket ki lehet tuszkolni a helyükből.

A szép asszony menten lekaszáltta ezt a frissen sarjadzott, zsöngé reménységet.

- Mondom, hogy senkit se akarok háborgatni. Gondoskodjék róla, hogy Hatvanban megkapjam a külön szakaszt; addig várhatok.

- Igenis.

A kalauz kiment, és szép haragosunk ismét bele mélyedt a Dsungelbe.

A szökét hidegen hagyta ez a kis viszontagság. Talán valamelyes eredményt is várt a nekem oly kellemetlen fordulattól. A mint mosolygósan pödörgette gondosan ápoltságát, s gúnyos tekintete célba vette azt, a kit előbb csak az én pillantásom ostromolt, felforrt bennem az indulat, s egyszerre úgy tetszett, hogy mindazt, a mi előttem gyűlöletes, rendre feltalálom ebben a szöke ábrázatban.

Dühömben egy perczig arra gondoltam, hogy bele fogok kötni. Talán illenék is megismételni a kalauz ajánlatát, s ha tagadó feleletet ad, megmondhatom neki, hogy mit gondolok róla. De még jókor eszembe jutott, hogy abban a valószínű esetben, ha ezt a két embert a múlt szorosabban fűzte egymáshoz, mint szeretném: fogadatlan lovagiassággal afféle Pry Pál-

szerü alaknak tűnhetek fel a szép asszony előtt. Ez a meggondolás kijózanított és leszerelte harci készségemet.

De akármennyire lehültem, odáig már nem terjedt a jóakaratom, hogy híven ajánlkozásomhoz, a mely nagy szolgálat-készséget színlelt, ott hagyjam őket, a hol vannak. A következetesség ezt hozta volna magával; mert ha célom őszintén az, hogy ő nagysága vagy ő méltósága minél előbb hozzá jusson a kifejezetten óhajtott kényelemhez: valakinek csak meg kell kezdenie a visszavonulást. A természetes és szigorúan illedelmes viselet az lett volna: ha nem törődöm a következőkkel, hanem elpárolgok, már csak azért is, hogy követendő példát adjak a másoknak. Ez azonban eszem ágában se volt. Ha a szőke nem, hát én se.

Nem azért, mintha tovább is reménykedtem volna, hogy a kecsgetető kezdetű kalandnak még folytatása lehet. Hogy a multság végképpen el van rontva, s hogy itt már nem lesz körben-tánczolás, e felől, sajnos, nem lehetett semmi kétségem. A minden udvariasságra kész szőke nem fogja egykönnyen elereszteni zsákmányát; a legjobb esetben, másfél, vagy két óra múlva, a szép asszony elzárkozik mind a kettőnk elől. A szőke, szivarjával és podgyásztalanságában, mehet utána Orlóig, Galicziába, vagy a világ végére; nyomom követheti heteken át és ostromolhatja tovább, egy szál tavaszi kabát nélkül. Én ellenben Jablonkán leszálok, s nagyon valószínű, hogy a szép asszonyt soha se látom többé.

De ha fel kellett hagynom minden reménnyel: e helyett nem csupán egy, hanem három okom is volt rá, hogy - fogadkozásom ellenére - a helyemen maradjak. A legjobb okom nem volt éppen nemes, de csak az vessen rám követ, a ki hasonló körülmények között másképpen cselekednék. A bosszu dolgozott bennem, s a bosszu még a reménynél is édesebb. Ha a szőke tönkre tette a reményeim, viszont örvendetesen bizonyos, hogy átkozottul terhére vagyok neki. A míg én itt vagyok, addig ő nem is mukkanhat. Nos hát én nem fogom megtenni neki azt a vastag szívességet, hogy szabadon hagyjam a teret, átlátszóan nem tisztos szándékai számára. Nem tenném ezt még akkor se, ha véletlenül áldozatomba kerülne a hosszas őrtállás. Tulajdonképpen kötelességem a helyemen maradni, mert férfi férfinak nem csinál alkalmat; még jóra való restségből, hanyagságból, figyelmetlenségből sem. A szőke ugyan csak arra gondol, hogy a férfinak a férfira való örök agyarkodása tart a helyemen; ám legyen igaza. Annál jobb, hadd egye a méreg. Nincs körben-tánczolás, jól van; de ő is mondjon le arról, hogy majd csak szabad lesz a vásár. Itt vagyok és itt maradok, s ha kitartásom nagyon nem tetszik neki, ez oly lelki békét szerez nekem, a minőt csak az igazságosak, a tiszták és a bölcsék ismernek.

Mit gondolna rólam a szép asszony, ha itt hagynám az üldöző prédájául? Ugyancsak rossz szolgálatot tennék neki úgynevezett udvariassággal; mert látnivaló, hogy nem a magányosságot keresi, csak ezt a másikat akarja lerázni a nyakáról. Én, a ki tudom, hogy minő hatást tett rá a szőke megjelenése, tartozom neki azzal, hogy megvédelmezem attól a kellemetlen jelenettől, mely eltűnésem után nyomban bekövetkeznék; mert a szőkét nyilván csak az tartja féken, hogy nincsenek egyedül, hogy egy harmadik, egy idegen szeme figyel meg minden mozdulatukat. Ha a szép asszony nyíltan beszélhetne, bizonyynyal felszólítana, hogy ne hagyjam magára.

És végre még egyéb is volt, a mi oda kötött a helyemhez. A hogy lettem vérmes várakozásaimról, egy más fajta érdeklődés kerített a hatalmába: a titokzatossal szemben való gyerekes tudnivágyás. Mi lehet e között a két ember között? És főképpen: mi lesz velök? Az üldöző hatalmába ejtheti-e az üldözöttet, vagy eredménytelenül fog leszállni a vonatról? Rábirja-e szépünket a megszólalásra? Elárulják-e előttem titkaikat? Drámai jelenet lesz-e a némajáték folytatása, vagy bohózatos felsülés? Ezek a kérdések egyre élénkebben foglalkoztatták tértlenséghez szokott képzeletemet.

Szóval, ha nem lettek volna olyan kitűnő okaim, ott maradtam volna kíváncsiságból is.

Arczom nem nagyon leplezhette el gondolataimat, mert a szökén észrevettem, hogy figyelmességem kezd bosszantani. Szemügyre vett, azzal a tekintettel, mely azt akarja mondani: »Hadd lássam, érdemes vagy-e rá, hogy esetleg megkardlapoljalak?« Én persze visszaadtam a kölcsönt, annak rendje és módja szerint; s nyugodt, hosszas pillantásomban benne volt a köteles, és könnyen olvasható válasz: »Tetszik valami? Ha igen, rendelkezésére állok.« De a szöke is úgy okoskodhatott, mint én az imént; mást gondolt, és aztán békén hagytuk egymást.

Hármunk közül a szép asszony uralkodott magán a legkevésbé. Látnivaló volt, hogy izgatottsága nem szűnik; néha, mikor asszonyi finom idegei megéreztek, hogy a szöke ember szemére nehezedett, szinte összeborzongott. Akárhogyan erőködött, nem tudta átadni magát olvasmányának. Végre is letette a könyvet, kiment a folyosóra, s megállott a szomszéd, népes fülke előtt.

A szöke a forma kedvéért egy kicsit várt, aztán utána ment, s elhelyezkedett a mi ajtónk mellett.

Kényelmességet tetteve, én is közelebb húzódtam az ajtóhoz, de ezzel nem sokat értem el; mert a menekültet a szöke jól táplált alakja eltakarta előlem. Az utóbbi nem igen titkolta, hogy a tájék csak kevésbé érdekli. Rágyújtott egy cigarettára, s minduntalan arra a helyre nézgetett, a hol a szép asszonyt sejtettem. Úgy látszott, még most se teheti rá kezét az üldözött karjára; ez alighanem olyan ponton állapodott meg, a hol az idegenek érdeklődő tekintete megvédte minden merészebb támadástól.

Egyszerre a szöke eltűnt előlem. Kinéztem a folyosóra: nem láttam egyiket sem.

Könnyű volt kitalálnom, hogy hova lettek: csak az étkező-kocsiba mehettek át. Az asszony bizonyosan elunta az ácsorgást, s úgy okoskodott, hogy a védelemre ott számíthat a legbizonyosabban, a hol a legtöbben vannak. Az étkező-kocsiban nyugodt lehet a felől, hogy nem marad magára üldözőjével: a szolgaszemélyzet sürgése-forgása meg fogja óvni a tolokodásnak még a kísérletétől is. A szöke azonban nem csüggedt, hanem nyomon követte.

Az első gondolatom az volt, hogy oda bizony már nem megyek utánuk. Ez az általános költözködés egy kissé furcsa volna, s az én további szereplésem határozottan nevetséges. A míg a szép szökevényt csak egy árnyék kíséri, a dolog, rá nézve, egyszerűen bosszantó; de két árnyékkal már mulatságosnak találhatja a helyzetet. Nos, én nem fogom megszerezni neki se a biztonságot, se azt az örömet, hogy mialatt a másikkal kergetőzik, mellesleg mulasson rajtam. Nem tisztelt meg olyan nagy figyelemmel, a mely mentségemül szolgálna, ha azt gondolja, hogy túlságos érdeklődést tanúsítok iránta.

De aztán más jutott eszembe. Mi közöm nekem ehhez a két emberhez? Mit törődöm vele, hogy akármelyikük mit gondol rólam? S mit tartozik rám, hogy hol vannak, mit akarnak? Rájok nézve csak közönség vagyok, s mint közönségnek úri jogom, hogy azt teszem, a mit a legkényelmesebbnek találok, s azzal foglalkozom, a mi nekem tetszik, akármit következtessen is ebből valaki, a kinek kedvtelése esetleg alkalmatlan. Ha már jóelőre elhatároztam, hogy az idő egy részét az étkező-kocsiban fogom agyonütni, a bor segítségével: miért ne mennék át én is? Itt már úgy se tart vissza semmi.

Vagy egy negyedórai - az illendőségnek szentelt - várakozás után, csakugyan átmentem, és azonnal meggyőződtem róla, hogy kár volt egy percig is aggódni. Megjelenésem feltűnést nem kelthetett, mert az étkező-kocsiban, noha az óra csak fél kilenczet mutatott, máris igen sokan voltak. Az ajtó minduntalan nyílt, s az utánam érkezőknek a pinczerek csak nagynehezen tudtak helyet szorítani.

Én is rossz helyet kaptam. Háttal kellett ülnöm jóformán az egész társaságnak. Velem szemben, mindjárt az ajtó mellett, egy kövér úriember foglalt helyet, a ki nagyon rajta volt, hogy beszélgetésre bírjon. Jobboldalt egy derék családapa nagy gyönyörűséggel nézte gyermekeinek hajmeresztő neveletlenségeit. A többieket csak úgy láthattam, ha oldalt fordulva szemügyre vettem őket.

Hátra tekintetni pedig nem volt kedvem, s azért végképpen lemondtam arról a tervemről, hogy a szép asszonynyal szemben az őrangyal szerepét fogom játszani. Úgy látszott különben, hogy erre nincs is szükség. Az érdekes ismeretlen már olyan nyugodtan itta teáját, mintha semmi se történt volna. Az első pillantásra észrevettem, hogy a szőke úr ügye nem haladt előre. Jó helyet biztosított magának, a honnan nem veszthette szem elől az üldözöttet, de közelebb nem jutott hozzá, s a tisztos távolságból, a hová a józanság utalta, megérkezésem másodpercéig egy lépésnyi területet se sikerült lealkudnia.

Régi dolog, hogy: »távol a szemtől, távol a szívtől.« A kövér úr végre is kényszerített rá, hogy meghallgassam, s mialatt megtámadómmal szemben némi figyelmet színleltem, elvégeztem magamban, hogy azokra, a kik jobban érdekeltek volna, nincs mért ügyelnem. A kaland reményét már korábban elveszítettem, s lassankint érdeklődésem is kifáradt. Kezdtém unni a néma ostrom egyformaságát, s elhatároztam, hogy ezentúl nem törődöm velök.

Hanem azért félszemmel észrevettem, hogy előbb az egyik, aztán a másik sokáig beszélget a kalauzzal. Tisztában lehettem vele, hogy miről van szó, előbb és utóbb. A kalauz az egyiknek a jegyét adta át, a másíknak pedig bizonyára azt jelentette, hogy a külön szakaszt mikor foglalhatja el. De feltűnt, hogy mind a ketten ugyancsak meggyóntatják a kalauzt, s halkan tárgyalnak vele.

- Bánom is én - szóltam magamban, de ha véletlenül megkérdeznék, hogy miről beszél oly hévvel az előttem szónokló kövér úriember, bizony megzavarodtam volna egy kicsit.

Úgy emlékszem, Vámosgyörk táján jártunk, mikor a szép asszony, nagy meglepetésemre, elhaladt mellettem, s kiment azon az ajtón, a melyen bejöttünk. Egy szempillantásra láttam az arczát: nyoma se volt rajta az izgatottságnak vagy az aggodalomnak.

Ez a váratlan nagy nyugalom nem tetszett nekem. Valami homályos gyanú kezdett ébredezni bennem, hogy a szőke nem olyan gyűlöletes előtte, mint az imént látott némajátékból képzeltem. S azt kérdeztem magamtól:

- Ugyan mi történhetett itt? Ostromló és ostromlott békét kötöttek volna a hátam mögött? Hűsz tanú előtt? Némajelelkekkel?

Eh, mit törődöm velök?! - erősítettem magamat jó szándékomban. De kíváncsiságom újra feltámadt.

A gavallér nem sokáig váratott magára. Néhány percz mulva ő is elhagyta az étkező-kocsit.

Engem még sok szál fűzött a helyemhez. Egy fizetetlen húsétel, egy üveg bor, a melyet épp akkor akartam megkóstolni, végül a kövér úriember és a köteles udvariasság. De hamarosan leszámoltam összes kötelezettségeimmel, s én is visszamentem abba a kocsiba, a hol előbb árván hagytuk Rudyard Kiplinget.

Alig találtam rá a szakaszunkra, s csak nagynehezen ismertem fel ujdonatuj sárga bőrládáimat. Rajtok kívül semmi se volt a fülkében; semmi és senki. A szép asszony, Rudyard Kipling, a sok podgyász, az előkelő eredetű kalap-skatulyák eltűntek.

Tehát útitársamat már átköltöztették a külön szakaszba. Jól van; belenyugszom. De hát a szőke? Hol van a szőke? A szőke nem volt sehol.

Pedig a külön szakasz rendeltetése az volt, hogy a szőke hoppon maradjon. De azt, úgy látszik, nem lehet egykönnyen lefőzni. Ha ugyan le akarták főzni.

Olyanforma ábrázatot vághattam, mint Basilio. »Kit az ördögöt csálnak meg itten?!« - kérdeztem magamtól. Hátha véletlenül, én vagyok az, a ki itt fölösleges volt?!

Ezt meg kellett tudnom. S menten elhatároztam, hogy fölkeresem a szőkét, akárhová lett. Ha nem bujt el valahol a lokomotivon, meg fogom találni.

Végig mentem a vagonunkon; a szőkét nem láttam sehol. Átvizsgáltam a szomszédunkban lévő első osztályu kocsit; hiába. Úgy emlékeztem, hogy a vonatunkon nincs több első osztályu szakasz, de hogy eredmény nélkül vonuljak vissza, erről szó se lehetett. Keresztül törtettem a második osztályu kocsik egész során, s mindenüvé benéztem, mert nem tartottam lehetetlennek, hogy a szép asszony csak a második osztályban kaphatott külön fülkét. De se a lefoglalt szakaszt, se a szőkét nem tudtam megtalálni. A következő kocsi harmadik osztályu volt. Már kezdtem lemondani, a mikor egyszerre eszembe jutott, hogy Hatvanban a lokomotív egy-két üres kocsit szedhetett fel; ha csakugyan így történt, ezeknek elül kell lenniök. Azért csak tovább!

Jól sejtettem. Miután végig botorkáltam két vagy három harmadik osztályu kocsin, ismét egy első osztályu vagonba nyitottam be, a melynek néptelen folyosójáról mindjárt láttam, hogy jó helyen kereskedem. Ez a kocsi csak Hatvanból jöhetett velünk; különben tele volna, mint tele van a többi.

Benéztem az első fülkébe; senki. A második is üres volt. Bepillantottam végre a harmadikba, és majd kővé meredtem.

Megtaláltam a szőkét is, a külön szakaszt is, de minő együttesben!

A szép asszony a fülke közepén állott, s a szőke szorosán mellette. Olyan szorosán mellette, hogy átölelve tartotta az üldözöttet, a ki már nem tudott szabadulni. Az ostromló ugyanis egy hosszú csókkal tartotta fogva; erőszakos s nyilván tüzes csókkal, mely elzárta a kegyelemért esdő száját. Éppen a kapitulációhoz érkeztem. Csak szerencsétlen sorsu férjek ismerhetik azt a szégyenérzettel vegyes dühöt, a mely engem erre a váratlan látványra elfogott. Igazán nem tudnám megmondani, hogy a haragom volt-e nagyobb, vagy a szégyenkezésem. E két érzés közül az első, szerencsére, nem jutott szóhoz, mert értelmem a második érzésnek fogta pártját, s ez azt sugallta, hogy sürgősen mondjak le minden további kíváncsiskodásról.

Elillantam, s azzal biztattam magamat, hogy nem vettek észre.

Mint a kit leforráztak, úgy vonultam vissza, a báméskodókkal teli, sok, sok folyosón keresztül. Hasonló megaláztatást soha se éreztem, mert még a hiúságom se talált ki semmit a védelmemre.

Tehát vak voltam? Igen, vak. De úgy kell nekem! A ki nem ajándékozza el érdeklődését az első csinos arcz láttára, azt nem érheti ekkora kudarcz.

Abban kerestem némi mentséget, hogy az emberismeretem, mely máskor is szívesen ítelt külsőségek után, még soha se esett ilyen nagy tévedésbe. No lám, a büszke tekintet és az önérzetes viselkedés! Ki hitte volna, hogy a legközönségesebb szerelmi kalandról van szó, egy vasuti kalandról!

Tartoztam magamnak azzal az elégtétellel, hogy az ismeretlen hölgyet kitörlöm emlékemből, s erősen elhatároztam, hogy egy pillanatig se gondolok többé az egész esetre.

De meg volt írva, hogy a csókos asszony, ha akarom, ha nem, tovább is foglalkoztatni fog.

Alig helyezkedtem el a fülkémbe, bámulatomra ismét előkerült a szőke. Visszaült a helyére, szivarra gyújtott, s úgy nézegette a tájkot, mint a ki beleunt az ujságot olvasásba, s nem tudja, mit csináljon.

Abban nem kételkedhettem, hogy a szőke most csak a zászló becsületéért unatkozik előttem. Az asszony rábirta, hogy külön utazzanak, mintha nem tartoznának együvé. Szeretné megóvni a látszatot; nem akarja, hogy rosszat gondoljak róla. Aligha sejtí, hogy már ismerem a titkukat, s a szőkét, a ki okosabban óhajtaná eltölteni az időt, kiküldte hozzám, hogy a felsült szerelmest adva, megtéveszse ítéletemet.

Vagy, sajnálatomra, mégis észrevettek volna, s a szőke most azt kívánná elhítenni velem, hogy a szemem káprázott? Meglehet. De nem valószínű, hogy láttak: abban a pillanatban mással voltak elfoglalva, s mire kitekinthettek az ajtón, én már eltüntem a látóhatárról.

Képzeltető volt végre egy harmadik eset is. Az, hogy neszt hallottak, és erre szétrebbentek. Az asszony megriadt, magához tért, s nem engedte meg, hogy imádója mellette maradjon. Nem tudják, hogy én voltam az, a ki megzavarta őket, de a nesz, a melyet hallottak, óvatosságra figyelmeztette és szétválasztotta őket.

Nekem ez az utolsó föltevés tetszett a legjobban. Abban a gondolatban, hogy talán én rontottam meg a szőke örömet, némi sovány elégtételt találtam.

De így vagy úgy, a szőke megjelenése mégis csak más színben tüntette fel az előbb látott jelenetet. Hogy az asszonymak aggodalmak vannak, ez már valami; s hogy a szőke tiszteletben tartja ezeket az aggodalmakat, olyannyira, hogy kész komédiázni akkor, a mikor más férfi gondolkozni se hajlandó, ez meg éppen nem egyezett össze azzal, a minek tanuja voltam.

Szóval kezdtem nem érteni a dolgot.

De a legnagyobb meglepetésem még csak ezután következett.

Miskolczon a szőke leszállt a vonatról, le s fel sétált a pályaudvarban, s mikor az utasokat beszállásra figyelmeztették, nem tért vissza hozzám. Kassa felé már nélküle indultunk utnak. Láttam, a tulajdon szememmel láttam, hogy a szőke Miskolczon maradt.

Előbb nem akartam hinni a szememnek, aztán megkísérlettem, hogy majd csak kiokosodom a magyarázatot, végül be kellett látnom, hogy talánnyal, még pedig megfjthetetlennek látszó talánnyal állok szemben.

Egy bizonyosnak tetszett. Az, hogy a szőke nem szándékozott Miskolcz városát meglátogatni. Mert, ha oda készül, nem vált jegyet egészen a határ-állomásig. Nyilván semmi keresete Miskolczon, s az első vonattal vissza fog utazni Budapestre. A mikor a kalauzzal beszélt, nem is gondolt rá, hogy hol fog leszállani; kész volt rá, hogy velünk tart akár az óperenciáig. Tehát vagy megmásította az elhatározását, vagy pedig elérte a célját. Az utóbbi nem volt valószínű. Bármily sokat mondott az a némajelenet, a melyet a külön szakaszban láttam: e tekintetben nem adhatott kielégítő magyarázatot, mert a szereplők csak nagyon rövid ideig voltak magukra. Alig hagyták el az étkező-kocsit, már követtem őket; s alig tértem vissza a helyemre, a szőke is nyomban mutatkozott. Mindössze egy csókért üldözte volna hölgyét? Ezt sehogy se tudtam elképzelni. Nem maradt tehát egyéb föltevés, csak az, hogy a szőke elejtette a tervét. De mily okból hagyott fel szándékával? Mi birta rá, hogy megmásítsa elhatározását, s épp akkor, mikor minden arra biztatta, hogy kitarson? Mi történt e között a két ember között, ama rövid percz alatt, a melynek elmúltával a szőke ismét megjelent fülkémbe, nyugodtan, mintha a hivatalból jönne?

A képzeletem, természetesen, talált két vagy három, többé-kevésbé elfogadható feleletet, de sejtettem, vagy inkább éreztem, hogy hamis nyomon járok.

- Milyen ostoba vagyok! - villant át egyszerre a fejemen. - Bizonyára a szép asszony is leszállt a vonatról, s én, vak és süket, nem vettem észre!

De ez a föltevés se bizonyult helyesnek. Miután még egyszer keresztül küzdtem magamat azon a tömegen, mely a szomszédos kocsik folyosóin szorongott, s alkalmatlankodásomat már sokallni kezdte, meggyőződtem róla, hogy ok nélkül gyanakodtam. A szép asszony még most is ott volt a külön szakaszban és semmi jelét se mutatta annak, mintha a következő állomáson ki akarna szállni, hogy valahol a közelben találkozzék imádójával, a ki talán csak a látszat kedvéért maradt le a vonatról s kocsin fog megérkezni.

Az ablaknál ült, s a tekintete valahol kívül járt. Meglehet véletlenül történt, de nekem feltűnt, hogy abba az irányba néz, a merről jöttünk. A semmit nézte? Még most is csak a szökét látta maga előtt? Annyi bizonyos volt, hogy nagyon elfoglalta, a mit látott vagy gondolt, mert - bár hallania kellett lépéseim zaját - egy pillanatra se fordult a folyosó felé.

Különben nemcsak az arcza árulta el, hogy a közelben lévő dolgok egy cseppet se érdeklik. Tanuságot tett erről Rudyard Kipling is. A jobb sorsra érdemes könyv ott pihent mellette, de oly elárvultnak, oly elhagyatottnak látszott, mintha a Dsungelben felejtették volna.

Uj keletü tapasztalataim tökéletesen elvették a kedvemet attól, hogy az ismeretlen hölgyhöz közeledni igyekezzem. De ha mégúgy lobogott volna is bennem a vállalkozó kedv: immár fel kellett hagyni azzal a reménnyel, hogy a változott és szerencsésebb viszonyok között majd csak észrevétem magam. A szép asszony szemmelátható zárkozottsága, s azok az éppen nem biztató jelenségek, a melyeket mindenkinek észre kellett vennie, a friss erőt is leszerelték volna. Aztán a külön szakasz valósággal elzárta előlem. Ha nem is én vagyok az oka, hogy megváltotta a magánosságához való jogot, ezt a készpénzzel megfizetett követelést tiszteletben kellett tartanom. Mit érek vele, ha csak ily tisztos távolságból leshetem? S várhatok-e még többet, mint hogy a legjobb esetben kielégítem a kíváncsiságomat?

Visszavonultam tehát, a kérdéseimmel, melyekre nem kaptam feleletet. Bosszus voltam, s az járt a fejemben, hogy jobban szeretném, ha a szökéjével ő is eltűnt volna. Aztán megesküdtem, utóljára és most már minden szentekre, hogy nem gondolok rá többet.

De az unatkozót minden talány ingerli. S a sellő áldozata soha se veszi észre, hogy hol végződik a kíváncsiság, s hol kezdődik az örvény.

III.

Az oderbergi vasut vonatainak ma már közvetetten összeköttetése van a kassai gyorsvonattal: annak is, a mely Poprád, s annak is, a mely Eperjes felé visz. Ha ma felülök a reggeli egy negyed nyolczkor Kassa felé induló vonatra, délután háromkor Jablonkán vagyok. Akkor nem így volt. Csak három óra tájban indultunk el Kassáról, s hat óra felé járt az idő, a mikor Jablonkára értem.

A jablonkai állomás közelében igen lassan halad a vonat, hegynek fel, egyre feljebb. Következésképpen már messziről láthattam a vasuti őrházat, s az őrház mögött egy urasági hintót. Az a hintó engem vár.

Egyebet aztán nem is láthattam, akármelyik oldalra néztem. Egy nagy darab kopár terület, a melyen az őrházon túl fedél nem látszik... valahol messze egy kecske legel, az isten tudja mit... a távolban hegyek... a közelben kanyargó, hosszú sinpár... és ennek a kopasz térnek még nevet adnak!

Mikor a vonat megállt, kinéztem a vagon ajtaján, hogy valakit hívjak, a ki a kocsihoz vigye a podgyászomat. Nem láttam senkit, csak az őrt, a ki nem hallgatott a kiáltásaimra, hanem előre rohant, a lokomotív irányába. Beláttam, hogy itt ugyan nem kapok segítséget, s ha nem akarom itt hagyni a holmimat: »magad uram, ha szolgád nincsen.« Sebj. Kiczipeltem bőrládáimat, leraktam a podgyászt a vonat mellé a földre, s körülnéztem, hogy vajjon jön-e már az őr?

Nem jött biz az, mert épp abban fáradt, hogy más valakinek a podgyászát emelgette ki az egyik legelső kocsiból. Hogyan? Más is jön ide, a hol a madár se jár? Ki az ördög lehet az? S a földre rakott kalapskatulyák olyan ismerősöknek tetszetek! ... És csakugyan, a szép asszony szállt ki az őr után.

No lám! Pedig azt hittem, hogy azóta Bártfa felé kocsizik, ha ugyan nem indult Kassáról a másik irányba.

Az első érzésem nem a bosszuság volt, hogy: akár akarom, akár nem, újra meg újra találkoznom kell vele, hanem: a részvét.

Szegény asszony! Mit fog ez itt csinálni kocsi nélkül?

Egy kicsit örültem, hogy felajánlhatom neki a szolgálataimat; egy kicsit csodálkoztam, hogy ő is Jablonkán száll le; megállapítottam magamban, hogy alighanem abba a fürdőbe készül, a melyről a mester olyan nagy lelkesedéssel beszélt; a fürdőről eszembe jutott az ugyanakkor emlegetett elvált asszony, a ki csodaszép volna, mint ez... s ekközben a kocsi felé tartottam.

Az én vagonom éppen az őrház előtt állt meg. Áthaladtam a »kijárat«-on, s megszólítottam a kocsist, a ki végre jónak látta leugrani a bakról:

- Jöjjön, hozza ki a podgyászomat.

Keserves csalódás várt rám.

- A bárónéval tetszett jönni? - kérdezte a kocsis.

- Miféle bárónéval? Nem a bárónéval - feleltem. - De magát a kastélyból küldték, ugy-e?

- Nem, kérem, én a fürdőből jövök, a bárónéért.

- Hát a kastélyból nem küldtek kocsit?

- Ha küldtek volna, itt volna.

A felelet oly logikus volt, hogy el kellett hallgatnom. Szépen vagyunk. Úgy látszik, elfelejtettek kocsit küldeni értem. Lehet ugyan, hogy a kocsi csak késik, de hátha félreértés történt, s nem tudják, hogy ma érkezem? Mit fogok csinálni itt, távol minden emberlakta helytől, egy vasúti őr meg egy kecske társaságában? Nemsokára rám sötétedik, s hogy az őrházban kell töltenem az éjt, az még hagyján, de a vacsora!

- Nézze, barátom...

Azt akartam megkérdezni tőle, nem szólhatna-e be a kastélyba, ha a bárónét arra viszi, vagy nem kaphatnék-e kocsit a fürdőből? Ha legalább késő éjszakára eljuthatnék a fürdőbe, minden meg volna mentve.

De a kocsis nem hallgatott rám. Az őr kiabálni kezdett rá, hogy jöjjön már segíteni, s a kocsis ott hagyott a faképnél.

Hirtelen az jutott eszembe, hogy a legokosabb volna visszaülni a vasúti kocsiba, s tovább utazni az első kisvárosig. De lesz-e időm a podgyászomat is visszadobálni? Ezt az érdekes kísérletet nem tehettem meg, mert a vonat időközben megindult.

Nem maradt egyéb, mint kikérdezni az ört; talán tud valamit. Már jött; hozta az ismerős kalapskatulyákat. De tudni nem tudott semmiről. Azt tanácsolta, hogy várjak. Ha a levél nem veszett el a postán, és a levélben határozottan benne volt a kocsi, akkor a kocsinak előbb vagy utóbb meg kell érkeznie.

Ezt is logikusnak találtam, és elhatároztam, hogy megfogadom a jó tanácsot. Egyebet úgy se tehetek. Sétálni kezdtem a csomagjaim mellett és várakoztam.

Egyszerre észrevettem, hogy a báróné, a ki már kocsijához ért, meg a másik két ember sűrűn tekintgetnek felém. Látnivaló volt, hogy rólam értekeznek.

Kitalálhattam, hogy miről van szó, s megvallom, nem volt ellenemre, hogy a báróné kimentesen keserves helyzetemből. Az ördög szivességét is elfogadtam volna, s ha a szivesség azzal jár, hogy ismét együtt lehetek a szép asszonynyal, annál jobb. Aztán, végre is, ez a szivesség meglehetősen természetes. Én is felajánlottam volna neki.

Azért nem lepett meg, csak meglepődéssel töltött el, mikor az őr jelentette, hogy a báróné beszélni kíván velem. A fogadtatás azonban egy kissé lehűtött.

Nem azzal kezdte, hogy: »Önök nincs kocsija; az én kocsimban van elég hely; megférünk benne ketten« - hanem előbb megkérdezte, hogy ki vagyok.

- Ön az a festőművész, a kit a kastélyban várnak?

(E szerint tud róla, hogy a kastélyban kiket várnak? Ismerős ott, de nem oda, hanem a fürdőbe készül? Mintha már hallottam volna erről a hölgyről.)

Bemutattam magam.

- Valami tévedésnek kellett történnie - folytatta aztán - hogy nem küldtek önért kocsit. Szerencsére itt az enyém, s nagyon örülök, hogy szivességet tehetek nekik. A podgyászát ugyan nem vihetem el, mert magamnak is sok van, de az őr majd vigyáz rá, a míg érte küldhet.

(Ejha! E szerint nekem nem tenné meg a szivességet; csak »nekik« teszi meg! No de se baj. A fő az, hogy megteszi. Egy kissé zord hozzám, de, úgy látszik, máskor se édeskés szavu.)

Egyszerűen megköszöntem a kegyességét.

- No hát üljön fel.

(Semmi esetre se sorol azok közé a nagy művészek közé, a kik a Faubourg-Saint-Germain-ben is otthon érezhetik magukat. Alkalmassint sohase hallotta a nevemet. De meglehet az is, hogy a művészekről egyáltalán nincs nagy véleményem. Nem baj. Azért, hogy elfogult, sőt talán előítéletes a művészekkel szemben, s azért, hogy a rendetlen életü emberek iránt leküzdhetetlen idegenkedést érez, még igen jó lélek lehet.)

Szót fogadtam, s vártam, míg újra rám kerül a sor. Mert egyelőre nem ért rá velem foglalkozni. Utasításokat adott az őrnek, aztán utasításokkal látta el a kocsist. Végre elindultunk.

Azt hittem, jó néven veszi, ha egy pár köszönő szóval kezdem.

- Engedje meg a báróné...

De mindjárt félbeszakított.

- Ne nevezzen bárónénak - szólt. - Ez a címzés nekem kellemetlen. Először is, mert most már nem vagyok az.

(Tehát csakugyan az elvált hölgygel utaztam! Vajjon mit fog mondani a mester, ha elmesélem úti kalandjaimat?)

Bocsánatot kértem, s elmondtam, a mibe belekezdtem. Mintha nem is hallgatott volna rám.

Mégis azt képzeltem, hogy felelni fog egy pár szót. Mért ne mondhatna ennyit:

- Szívesen teszem. Az ember elbeszélget útközben. Úgyis hosszú az út.

De ennyit se felelt; azt se mondta, hogy: »bikkmack.« S látni lehetett az arcán, hogy másutt jár az esze.

No, azért ne csüggedjünk. Hangtalanul csak nem ülök mellette másfél vagy két órán át! Az emberi ügyesség ma már beszédre bírja a siketnémákat is; és én ne tudnék egy szép asszonyt megszólaltatni?!

- Attól tartok - erőltettem a társalgást - hogy terhére vagyok a méltóságos asszonynak. Ez annyival inkább bántana, mert, akaratom ellenére, már a vasúton...

Hirtelen a szavamba vágott.

- Nem, nincs terhemre - szólt. - Ha terhemre volna, nem vinném magammal, hanem sorsára hagynám

Olyan szárazon mondta ezt, hogy szavainak igazi értelmét így kellett megállapítanom:

- Nekem mindegy, hogy ön itt van-e, vagy nincs itt. Ne nyugtalankodjék; ön oly kevésbé foglalkoztat engem, mintha itt se volna.

De bár inkább bántóan, mint megnyugtatóan hangzott, a mit biztatásul mondott, azért még nem akartam megadni magamat. Jól van, hagyjuk ezt; és ne emlegessük, hogy a vasúton már láttuk egymást, ha ez nem kellemes neki. Beszélhetünk másról is. Csak nem néz cselédnek, a kivel egyáltalán nincs miért beszélgetnie?

- Ha sorsomra hagy - szóltam - azt hiszem, nagyon rosszul jártam volna. Az állomásról, akármerre néztem, még csak egy viskót se láttam. Úgy látszik, még a falu is messze van az őrháztól.

- Nem, csak nem vette észre, mert a falut eltakarják a halmok. Különben a falu mindössze tizhús kunyhóból áll; szállást nem kapott volna benne.

- A méltóságos asszony ismeri ezt a vidéket?

- Igen.

Azt reméltem, elmondja, mi köti ide s mióta. De nem tisztelt meg a részletekkel.

Egy kis szünet után ismét fölvettem a beszélgetés fonalát, a melyet nyilván készakarva ejtett el.

- Nem tesz kerülőt a kocsí, ha a kastélynak tart?

- Nem.

Ez a »nem« oly kemény és határozott volt, hogy valósággal fölingerelt.

- Zavarom a méltóságos asszonyt a kérdéseimmel?

- Szívesen felvilágosítom, ha valamit tudni óhajt.

Csak hogy oly ridegen fejezte ki szíves készségét, hogy el kellett nyelnem, a mit kérdezni akartam.

Mindössze egy kis mentegetőzésre szorítkoztam, abban a reményben, hogy ez az utolsó kísérlet talán sikerülni fog.

- Nem fogom megbocsátani magamnak, ha be kell látnom, hogy untatom a méltóságos asszonyt. A világért se akarnék alkalmatlan lenni, s ha bátor voltam kérdésekkel zaklatni, a mentségem az, hogy teljesen idegen vagyok ezen a vidéken, s mert hosszabb időt fogok itt tölteni, minden érdekel, a mit magam körül látok.

Rám nézett.

- Kérem - szólt, más hangon, mint előbb, s olyan tekintettel, mely elárulta, hogy egyszerre valami nem várt fölfedezésre jutott - én úgy veszem észre, hogy ön, viszonzásul, a miért elviszem a kastélyba, minden áron mulattatni akar engem. Sohase erőltesse magát; nem vagyok beszédes természetű.

Éktelen düh fogott el.

Mi a mennykö?! Hát ez a fél-mágnásasszony, a biliárdon háló Albert urfi elvált felesége, menyé annak a Freiherrnek, a ki nem tudom minő »von und zu« névvel, meg egy örök békében pompázó kardbojttal vívta ki a megélhetéséhez szükséges hozományt, - ez a polgári házból született báróné, a kinek a mésalliance segítségével elkövetett kapaszkodását csak azért bocsátották meg, mert egykori férjeurát senkise tekinti komoly embernek - ez a szép kis néni, a ki tulajdonképpen kalandornő, mert az eszét és a szépségét felhasználva, olyan körökbe kívánczolt, a hová nem való, - ez a gögös fellépésű, de alapjában vidám teremtség, a ki, ha látják, a márkizt játszsza, s ha nem látják, önfeledten csókolózik a vasuti kupéban, - ez a hölgyecske nem tartja a méltóságával összeegyeztethetőnek szóba állani velem, - velem, a ki nem kerestem az ő ismeretségét, s a ki csak véletlenül, az ő felszólítására kerültem melléje, - velem, a ki akármilyen kis helyet töltök be a világban, nem akarok más lenni, mint a minék születtem, mert akármilyen kis pont, de a magam ura vagyok! Ejha! Olyan nagy volna köztünk a társadalmi különbség, hogy akkor se szólhatna hozzám egy pár jelentéktelenül udvarias szót, a mikor minden illendőség ezt kívánja, még a legkezdetlegesebb illendőség is, a társaságon kívül találkozó művelteknek egymás irányában való, a hasonlóság és a viszonyosság címén joggal megvárható figyelme, az a köteles jóindulat, melylyel az ember embertársának tartozik?! Vagy olyan alsóbbrendű alaknak talál, a kit megillet ugyan a jóindulat, de nem a figyelmesség?! Úgy visz magával, a hogy a dadát vagy a zongorahangolót vinné?! Nem vagyok túlságosan érzékeny, és szép asszonyoknak sokat meg tudok bocsátani, de ez egy kicsit sok volt a jóból.

- Nagyon sajnálom, méltóságos asszony - tört ki belőlem a jogos felháborodás - hogy visszaéltem a szíveskedésével; mélyen sajnálom ezt, és bocsánatot kérek az ügyetlenségemért. Bizonyára ostobaság volt, alkalmatlankodással hálálnom meg a kegyességét; s félek, hogy igen helytelenül cselekedtem, a mikor elfogadtam a jóságát, noha méltóságod biztosított róla, hogy ez a lekötelező szíveskedés nem az én csekély személyemnek szól, hanem azoknak, a kik vendégül fognak látni. Most már nem tehetem jóvá a hibámat, de talán még kiérdemelhetem bocsánatát azzal, ha bebizonyítom, hogy, bár a látszat ellenem vall, a tolakodás szándéka nem volt meg bennem.

Ezekkel a jól kikerekített körmondatokkal, melyek híven fejezték ki a harag kívánta czerimoniás udvariasságot, igen meg voltam elégedve, s mikor elhallgattam, úgy éreztem, hogy némi - sovány - elégtételt szereztem magamnak. Nem akartam lemondani erről a jóleső érzésről, annál kevésbbé, mert, mialatt beszéltem, úgy tett, mintha felelni akarna valamit. De nem szólt közbe, s mire befejeztem, mást gondolt. Elfordította tőlem a tekintetét, és nem szólt semmit. Talán, mert nagyon sokat találtam mondani.

Önérzetem még sohase szenvedett ilyen súlyos vereséget. Akkor se, a mikor a legvastagabb gorombaságokat írták a képeimről.

Nem tudom, mit adtam volna érte, ha nyomban ott hagyhatom, a hol van; de, sajnos, erről szó se lehetett. Leszállani a kocsiról kész nevetség lett volna. Azt mondjam neki: »Köszönöm a barátságot, de ha így bánik velem, akkor inkább megyek gyalog, torony iránt?« S meginduljak a sötétben, tudom is én merre, csak valahová az orrom után? Világos, hogy a szemembe kaczag, s a kaland komikumát sohase heverem ki.

De mellette maradni is meglehetősen nevetséges volt. Meghúzódni valakinek az oldalán, a ki szolgál számba vesz bennünket, tovább is a szivességére szorulni egy hölgynek, a ki ily alaposan letárgyalta az embert - megalázó helyzet, még abban az esetben is, ha a krédóba került férfi minden hiúság nélkül való, a mit én nem mondhattam el magamról.

És mégis bele kellett törődnöm. Mit tehettem volna? Átkoztam a sorsot, mely oda kötött kiállhatatlan útítársamhoz, de meg kellett maradnom az átkozódásnál.

- Szép kilátások! - elégedetlenkedtem magamban, mialatt, némaságra kárhoztatva, gyűlölködő tekintettel nézegettem a sötétedő tájéket. Vagy két óra hosszat ülni így, a pellengéren, bizony keserves multság lesz! És meglehet, nem az utolsó efféle multság. Mert ha ilyen a tisztelt családnak a fiatalja, milyen lehet még az öregje! Ha ennyi gőg szorult a jövevénybe, a kit az ősök arczképei lenéznek, mit várhatok a vén oligarchától? De úgy kell nekem! Mért ugrom bele minden örütségbe!

Rossz sejtelmek kínoztak, s tisztán emlékszem, hogy e kellemetlen perczek alatt még bosszúságomat is elfojtotta egy határozott, erős előreézés. Az az érzés, hogy az ismeretlen helyen, a hová készülök, valami nagy, nagy megaláztatás vár rám.

Ennek a hatása alatt azon kezdtem tépelődni: nem volna-e mód kikerülni a kastélyt, eljutni valahogyan a fürdőbe, s onnan mindjárt visszautazni a nagyvárosba, mely nekem: az otthon, a magánosság és a nyugalom.

Egyszerre az úton valami világosságot vettem észre.

A világosság közelebb jött, s ez a fölfedezés olyan örömmel töltött el, mint a hajótörötteket a: »Föld! Föld!« Igen, az kocsilámpa! És az a kocsi már csakugyan értem jön!

Ez egyszer nem csalódtam. Mikor a szemközt jövő hintó a közelünkbe ért, a báróné rákiáltott az idegen kocsisra. Amaz megállította a kocsiját; a miénk is megállott.

- A vasuthoz méssz, Gyurka? - kérdezte a báróné.

- Igenis, kezét csókolom.

- A pesti úrért?

- Igenis, azért.

- Aztán mért jössz ilyen későn?

- Kezét csókolom, csak most kaptam a parancsot.

- No hát fordulj meg, mert a pesti úr már itt van.

(Lám, lám, nem is lök ki a kocsijából! Hanem én megyek.)

- De most jut eszembe - szólt aztán, felém fordulva - hogy a podgyászát az állomáson hagyta. És meglehet, hogy még ma szüksége van rá.

- Hosszu utról jövök - feleltem - és azért szeretném, ha minél előbb hozzá juthatnék.

- Akkor hát jó éjt.

- Engedje meg a méltóságos asszony, hogy még egyszer megköszönjem a jóságát, és még egyszer bocsánatot kérjek.

- Nincs mért.

És a kezét nyujtotta.

Ez valamelyest kibékített vele. De keztyüjének megérintése sokkal légiesebb élvezetet nyújtott, semhogy ez az érintés az emlékemben rekedt sok bosszuságot eloszlathatta volna. Az út egy kicsit sokáig tartott... s a kicsinylés, melyben oly bőven részesített, egy kicsit tulságos volt... nem, nem tudtam neki megbocsátani.

- Megállj, szép asszony - fenyegetőztem magamban, mialatt Gyurka az állomás felé hajtott - megállj, még találkozunk! És biztosíthatlak, hogy addig nem hagyod itt ezt az utálatos vidéket, míg elégtételt nem adsz nekem, teljes elégtételt, olyan elégtételt, a melyet csak szerelmes nő adhat! ...

Azt hiszem, a vasuti jelenet emléke hevítette fel ennyire a képzeletemet. Annyi bizonyos, hogy okosabban cselekszem, ha más valamin töröm a fejem. De nem tudtam elűzni magamtól a bosszu tetszetős gondolatát, s emlékezetem vissza-visszaszállt a bárónéhoz.

Úgy tetszett, mintha Gyurka kerülő úton vinne az állomásra. A báróné társaságában mégis csak gyorsabban mult az idő, bár vele kevesebbet értekeztem, mint a barátságos Gyurkával.

A hosszú értekezésnek egyébként kevés volt a magja. A báróné szokásairól Gyurka nem tudott sokkal többet, mint én; azt például, hogy mennyi időt szokott tölteni a fürdőn, nem sikerült kiszámítania. Két nézet között ingadozott. Az egyik véleménye az volt, hogy a báróné három hétnél tovább soha se marad a fürdőben, de ha másképpen tettem fel a kérdést, ahhoz a föltevéshez húzott, hogy bajosan megy el hamarább, mint három hónap mulva.

A vasutnál egy kis kellemetlenség ért. Az őrt nem találtam az állomáson; utána kellett menni a faluba. Ott ugyan könnyű volt ráakadnom, mert psychológiám egyenesen a kocsmába vezetett, de mégis időbe telt, míg a podgyászomat megkaptam.

Igy történt, hogy késő este lett, mire a kastélyba értem.

Mikor a hatalmas, sok tornyu épületnek az esti homályból kibontakozó sötét kötömeget megpillantottam, az órák már majdnem tizet mutatott.

- Itt ugyan már senkit se találok ébren, a szolgálakon kívül, de annál jobb - szóltam magamban.

Nagyon fáradt voltam, nem vágyódtam társaságra, s örültem, hogy nem kell átöltözködnöm csak azért, hogy egy csésze teát kapjak.

De a ki vendégül megy valahová: ne szőjjön terveket. Ha kiléptél az otthonod négy fala közül, nem vagy többé a magad ura; nem azt teszed, a mit akarsz, hanem: a mit lehet.

És az az új világ, a mely felé két szép fekete vitt, nem engedte meg, hogy pár percnyi mosakodás után nyugalomra hajthassam a fejem.

Még nem szállottam le a kocsiról, a mikor már gyanítottam, hogy baj van. Azon a tájon, a hová Gyurka igyekezett, nagyon sok világosságot láttam, s nemsokára meggyőződhettem róla, hogy a kastélyban és környékén szép számmal vannak, a kik nem feküsznek le a tyúkokkal.

A közelben néhány nagy ház sötétlett: nyilván a gazdasági épületek. De ezek körül is feltűnően sok árnyék mozgott. S aztán lakóházak következtek: ezeknek már mindenikében égett a lámpa vagy pislogott a mécs.

- Teringettét, hisz ez Brüsszel! - dörögtem olyan hangosan, hogy Gyurka hátrafordult.

- Mi az? - kérdeztem. - Itt este nem szoktak lefeküdni az emberek?

Gyurka elértette, hogy hova vág a kérdésem.

- Hja, kérem, ennek így kell lennie, mert a kegyelmes úr nem tud aludni. Mindenki sokáig marad szolgálatban; a méltóságos asszony nem érti a tréfát.

- Melyik méltóságos asszony?

- A főispánné méltósága.

(Értem. A kormányzóról van szó. A kis szürkéről, a ki mindenütt jelen van.)

- Aztán terhes a szolgálat?

- Bizony, kérem, itt nem úgy van, mint Késmárkon. Itt dolgozni kell az embernek.

Pedig elég sok lélek állhatott a kegyelmes úr és toloszéke szolgálatára. Mióta a jablonkai állomásról eljöttünk, három falut hagytunk magunk mögött, de ezekben mindössze se láttam annyi embert, a mennyit itt, a kastély közelében.

Valóságos telepen mentünk keresztül. Gyárszerű, kéményes épületek meredeztek körülöttem; három, négy, Öt kéményt is számláltam. Szeszfőzők, vagy mi a tatár. A kegyelmes úr, úgy látszik, akármilyen feudális érzésű, ha pénzről van szó, halad a korral.

Közben a kastélyt szem elől vesztettük. Most ismét felbukkant előttem, de láttam, hogy távolabb van, mint előbb képzeltem.

Még hozzá, jókora vargabetűt kellett csinálnunk, míg tornyait megközelíthettük. Kőfallal kerített, óriási park zárta el az alsóbbrendűek világától, s ezt a parkot jó részben meg kellett kerülnünk. Végre egy nyitott, nagy, vasrácsos kapu elé értünk, s Gyurka behajtott a százados fák közé.

Ezektől a hatalmas fáktól nem láthattam a kötömeget egész kiterjedésében, de abból, hogy jó nagy távolságban mindenfelé világosságot láttam, kitalálhattam, hogy a kastélynak, azon az oldalon, a mely felé közeleedtünk, két nagy épületszárnya van, s hogy a kocsis az egyik épületszárny felé tart. Szemlélődésemből, mely egyelőre igen kevés eredménnyel járt, váratlan hang zavart fel: egy czifrán káromkodó férfinak a hangja.

- Hogy a mennydörgős mennykő üssön belétek! Hát nem megmondtam, hogy jön!

Határozottan tiszteletet parancsoló hang volt, mely diadalmasan versenyzett volna bármely harsonával.

A káromkodásra senkise felelt, s hasztalan néztem körül, hogy honnan ered a szives fogadj Isten. A harsona a sötétben, valahol a fák között szólalt meg.

De nem értem rá tanakodni, hogy vajjon kinek köszönhetem a furcsa vendéglátást, mert hirtelen nagy világosság csapott az arcomba, s a kocsis megállott. A világosság egy nyitott ajtóból áradt ki, a melyhez öt-hat fokból álló kőlépcső és széles perron vezetett. Ahogy oda

tekintetem, a perronon két libériás inas jelent meg, a kik minden sietség nélkül, az előkelő helyen alkalmazott szolgák mértékletes szolgálatkészségével jöttek a podgyászomért.

Kiszálltam, s mialatt borraivalót kerestem elő Gyurka számára, a park sötétje felől egy harmadik alak került elő, a ki már sokkal nagyobb ügybuzgósággal sietett üdvözlésemre, mint az inasok. Ez az ügybuzgó harmadik egy deresedő szakállú, jóképű, feketesipkás úriember volt. Hamarjában nem tudtam eldönteni, kit tiszteljek benne: családtagot-e, vagy valamely magasabb rangú gazdatisztet, de az nyomban kiderült, hogy az imént hallott harsonának ő a tulajdonosa.

- No brávo, a kutyafáját, csakhogy itt vagy! - harsogott. - Ezek a marhák... Szervusz, kedves öcsém, isten hozott, én Sárossy vagyok!

(No lám, a főispán úr ő méltósága!)

Bemutattam magamat s megszorítottam a felém nyújtott kezét.

- Ezek a marhák megvárakoztattak, ugy-e? - folytatta a főispán, mialatt barátságosan megveregetvén a vállamat, feltuszkolt a lépcsőn. - A lusta kutyák! ... Nem mozdulnak ezek, ha az ember nem hajtja őket, mint az állatot; mindig elkésnek, mindenünnen! ... Hanem várj, mindjárt intézkedem, hogy legalább most már kényelembe tehesd magad!

De egyelőre nem igen tudott intézkedni, mert előbb meg kellett kérdeznie az egyik inast:

- Vilmos, hova kell vezetni a nagyságos urat?

Vilmos megmondta.

- Hát csak gyere utánam - biztatott - s azonnal intézkedem.

Mondtam, hogy a szolga is elvezet, s kár volna fáradnia. De a világért se akart elereszteni.

- Ha magam nem ügyelek fel, ezek az állatok a legszükségesebből se gondoskodnak! Mindennek utána kell nézmem; ezekre nem bízhatok semmit, éppen semmit, hogy a mennykő csapjon beléjük!

Végig mentünk egy hosszú folyosón, aztán fel az emeletre, mindenütt Vilmos nyomában.

A főispán ekközben elmagyarázta, hogy mért késett el a kocsi.

- Tudod, egy kis hiba történt. A feleségem eltévesztette a napot. Mindig azt mondta, hogy tizenhatodikán jössz és hogy tizenhatodikán kell érte küldeni a kocsit. Mondtam neki, hogy jól van, majd intézkedem. Persze, tizenötödikét kellett volna mondania, de rosszul emlékezett a leveledre.

- Bátyám téved; ma csakugyan tizenhatodika van, nem tizenötödike.

- Tizenhatodika? No igen; tehát ha a feleségem nekem azt mondja, hogy te tizenhetedikén jössz, akkor én tizenhatodikán nem intézkedhetem, ugy-e?! Elég az hozzá, mikor látja, hogy Gyurka még itthon van, akkor jut eszébe, hogy neked ma kell érkezned. Persze, azonnal intézkedtem, de míg azt a lajhárt előkerítettem és ki tudtam kergetni a vasúthoz, no képzelheted! Szóval, öcsém, az asszonyok szórakozottak, hanem azért bocsáss meg a feleségemnek...

- De kérem, bátyám...

- Tudod, öcsém, mit mond az orosz közmondás? Azt mondja, hogy az asszony feje üres, mint egy tatárnak a pénzes tarsolya. Ezt nem a feleségemre mondom, mert ő, szegény, nagyon szelid, jó asszony, de hát ő is csak asszony, és azt, hogy egy előre kijelölt napot megjegyyezzen magának, ne várd tőle, mert hát neki is hosszú haja van... Ejnye, hol van az az állat?

Vilmos eltűnt előlünk, s az első emeleti folyosó egy elágazásához jutva, vezetőm nem tudta elhatározni, hogy jobbra vagy balra forduljunk-e?

- Nézd ezt a bivalyt! - mérgelődött a főispán - épp akkor nincs itt, a mikor szükség volna rá! Elfelejtettem, hogy melyik szobát mondták, és ez a vadállat nem tartja itt az orrát! Pedig az imént, a mikor nem kellett, itt lábatlankodott előttünk, hogy az ember majd a sarkára lépett. De ne félj, majd rendet csinállok én ezek között!

Olyan éktelenül káromkodott, hogy azt hittem, az egész ház össze fog szaladni. De a kastélyban már megszokhatták ezt a hangot, mert egy szolgál, a ki szembe jött velünk, nyugodtan sétált el mellettünk és füle botját se mozdította.

- Nem láttad Vilmost? - rivallt rá a főispán.

- Vilmost? Nem - felelt a szolgál, és tovább ment.

- Agyonverem a gazembert - szólt hozzám a főispán.

Bár régi dolog, hogy az ugató kutya nem harap, s az ígéretet különben se lehetett szó szerint venni, éppen mentegetni akartam Vilmost, mikor a keresett egyszerre csak megszólalt mögöttem:

- Erre méltóztassék.

A főispán egy rövid és minden kegyelet nélkül való megemlékezést hevenyészett Vilmos öregatyjáról, de Vilmos, mintha nem is hallotta volna ezeket a tartalmas megjegyzéseket, tovább is csak hozzám intézte a szót:

- A méltóságos asszony üdvözetét küldi és kérdezteti, hogy a nagyságos úr a szobájában parancsol-e vacsorát vagy át méltóztatik fáradni az ebédlőbe? Tizenegyig az uraságok fenn vannak.

Kértem a főispánt, hogy mentsen ki, mert mire illedelmes alakban jelentkezhetném a méltóságos asszony előtt, már oly kései lesz az óra, hogy a világeért se merném zavarni, és így tovább.

Vilmos meghajolt, mintha neki szóltam volna.

Aztán bevezetett a szobámba, vagy jobban mondva: a termeimbe, melyek pontról pontra igazolták a mestert és ígéreteit.

- Ha nem leszek terhedre - szólt a főispán - nálad maradok, míg a szivaromat elszívom. A feleségem irtózik a füsttől, és én ugyan nem vagyok barátja az asszonyi szeszélyeknek, mert azt tartom, a mit az orosz közmondás... Tudod, mit mond az orosz közmondás? Azt mondja, hogy: »Szeresd a feleségedet, mint a lelkedet, és rázd meg, mint a gyümölcsfát.« Nekem már ez az elvem, öcsém, s mondhatom, ha az én feleségem olyan volna, mint az asszonyok nagy része, én, barátom, összetörném a csontját. Mert nagyon igaza van az orosz közmondásnak... tudod-e, mit mond az orosz közmondás? Azt mondja: »Minél többször vered meg a feleségedet, annál jobb lesz az ebéded.« Ez szent igaz, s neked megvallhatom, öcsém, hogy én zord ember vagyok, a kitől rettegnek, mert kiméletlen erély lakik bennem, s kereken ki szoktam mondani a véleményemet... és bizony, barátom, beszéljenek nekem akármit lovagiasságról, gyöngédségről, és más efféle ostobaságot, engem nem bántana a lelkiismeret, ha félholtra vernék egy rossz asszonyt, mert: verd a bundát, és meleg lesz, verd az asszonyt, és hű lesz hozzád... De az én feleségem szelid, csöndes asszony; meglátod, egészen az ellentétem. Bennem sok a zsarnoki vonás, az akaratom vas, a karom kemény, a szavamjárása durva... ő, szegény, maga a gyöngeség. Azért kimélem az egészségét, s ha vacsora után el akarok színi

egy vagy két szivart, inkább kimegyek a parkba. Ott maradjak az ebédlőben, szivar nélkül, egy sereg lány és asszony között?! ... Örülök, ha nem látom őket.

A zsarnoknak szemelláthatóan jól esett, hogy szelid, csendes feleségétől távol, szabadon szivarozhat.

Őszintén megvallva, igen szerettem volna megszabadulni tőle, mert nagyon fáradt voltam. De ezt csak itt vallom meg; neki egy kukkot se szóltam érzelmeimről. Sőt ellenkezőleg. A mikor hirtelen eszébe jutott, hogy: »De kedves öcsém, mondd meg őszintén, nem vagyok terhedre?« - megesküdtöm, minden szentekre, hogy a világért se tudnék aludni, s nélküle el kellene sorvadnom unalmamban. Volt bennem annyi »élni tudás«, hogy nem ugrottam be mindenkinek, a ki az őszinteségre hivatkozott. Ismerem ezt a szólásformát, s tudom, mit jelent. Ha félreérted, és csakugyan őszinte vagy: ugyanaz az ember, a ki előbb könyörgött a nyíltságodért, azt fogja mondani rólad, a hátad mögött, hogy kiállhatatlan fráter vagy, a kiből nincs egy garas ára illendőség-érzet. Már pedig én nem akartam megharagítani a vendégemet. Gyanítottam ugyan, hogy akármennyire szeret intézkedni s akármilyen hévvel játszsza a házigazdát - előkelő hivatala és lármás beszéde ellenére - igen keveset számít a családi tanácsban: de arra gondoltam, hogy senkit se jó kicsinyleni, s nem lehetetlen, hogy ebben az ismeretlen világban, nem tudom micsoda veszedelmek közepett, még szükségem lehet rá.

Azért letagadtam a csillagokat az égről, s marasztaltam, a míg csak maradt. Egy jó darabig nem is mozdult mellőlem, de a mikor észrevette, hogy a második csésze tea után már nagyon laposakat pislantok, végre-valahára komolyan búcsúzni kezdett.

- De ideje, hogy menjek - szólt - mert a szegény asszony nem tudja, hová lettem.

(Az ember azt hitte volna, hogy a méltóságos asszony azóta izgatottan járkal a szobájában, aggódva pillant ki a sötétbe, s kétségbeesetten tördeli a kezét.)

- Akkor hát a viszontlátásra, kedves bátyám!

Megrázta a kezemet, és biztosított:

- Ne félj semmit, itt nem fogsz unatkozni. Majd intézkedem, hogy jól érezd magad.

Ezzel aztán magamra hagyott.

Majdnem egy óráig volt nálam, és ez alatt az idő alatt megtöltötte a szobámat szivarfüsttel, a fejemet pedig orosz közmondással. A szobát is, a fejemet is szellőztetni akartam egy kisé, s noha már erősen kíváncsi voltam a hálószobába, a honnan egy hatalmas sárgaréz-ágy hívogatóan kandikált ki, előbb kinyitottam az egyik ablakot.

Mialatt felhúztam a függönyt, s az ablakpárnát félre téve az egyik sarokba, kikapcsoltam a külső ablaktáblákat, még egyre az imént hallottak jártak a fejemben:

- Ha az orosz nép lelkivilágát csak azokból a közmondásokból lehetne megítélnem, a melyeket a rusznyákok főispánjától hallottam, azt kellene gondolnom, hogy a szlávoknál aggasztóan elharapózott a nőgyűlölet... »Ha reggel megvered a feleségedet, ne feledd el délben újra kezdeni a dolgot.« Ez lehet célszerű, de semmiesetre se lovagias... »A hová az ördög nem tud eljutni, a fiatal feleségét küldi el.« Ez inkább csak gúnyos célzás, mint arany szabály, de a csúfolódó szándék itt se valami gyöngéd... És hogyan egyeztessem össze ezt a közmondásokba fojtott nagy keserűséget azzal a sok széppel és jóval, a mit a főispánné ő méltósága csendes szelidségéről hallottam?! ... Attól tartok, hogy ez a káromkodó zsarnok, a kinek minden második szava: »százezer mennydörgős mennykő«, az a bizonyos »Beszélhetsz, jó vitéz, senki se hallgat rád!« - s az előbb hallott élet-bölcsességben egy elnyomott lélek szubjektivitása rejtőzködik, megtörve s meglapulva.

De a nyitott ablakon betóduló májusi levegő másfelé terelte gondolataimat. A langyos szellő felélénkített, s mintha elfujta volna kábultságomat. Már nem éreztem semmi törődöttséget. Az éles, friss levegő ott tartott az ablaknál. Visszatettem a párnát a helyére, rá könyököltem, s kíváncsian tekintettem ki a sötétbe: merre vagyok? mi van a közelemben? láthatok-e valamit az éjszakában is? A ki valaha késő éjjel érkezett meg egy új, érdekes és egészen ismeretlen világba, bizonynyal ismeri ezt a kíváncsiságot.

Szemközt, alattam és fölöttem, jobbra, balra és mindenfelé, nagy, sötét ablakokat pillantottam meg. Szobáimat a rengeteg épület egy másik részétől szűk udvar választotta el.

Kik szunnyadhatnak ezek mögött a nagy, sötét ablakok mögött? Azok, a kik ilyenkor még nem tudnak aludni, a kastély más részében lehetnek.

Itt mély csöndesség ült mindenben. A földszint se volt világos. Némi tanakodás után annál a föltevésnél maradtam, hogy az épület egy lakatlan részét nézegetem. Alighanem itt szokták elszállásolni, vendégjárás idején, a vadász urakat. Vagy az unokatestvérek és más kisasszony-rokonok egy csapatját, mikor a szokottnál is többen jönnek össze.

De egyszerre zongorahang ütötte meg a fülemet, s ez a hang abból az irányból jött, a hová nézegettem. Tehát mégis laknak odaát. Valamelyik belsőbb szobában szólhatott a zongora, mert hangja kissé tompultan hatott el hozzám, s az ablakok sötétek maradtak.

Figyelni kezdtem a zongoraszóra. Nini, hisz ez a »Fekete dominó«! ... Igen, igen... ez Angela belépője, az első felvonásbeli románcz, mely így kezdődik:

- Tündér vagyok! ...

És mialatt, az ária ismétlődésében, másodszor hallgattam végig Angela kedves, kissé melankolikusán vidám bemutatkozását, eszembe jutottak a mester szavai: »Nem hiszed, hogy vannak tündérek? Sajnálak...« Tessék, egy már jelentkezik! Ha ugyan hihetek annak, a mit a zongora mond.

A zongora egyébként mindjárt elhallgatott, sajnálatomra. Már egy cseppet se voltam álmos; fáradtságom eltűnt, s a kíváncsiság egyre erősebben dolgozott bennem. Még az a csekély életjel is érdekelt, a melyet az imént a zongora közvetített. Végre is, a zenénél semmi se mond többet. Mondd el sorra, melyek a zeneszámaid, s megmondom, ki vagy. Határozottan megbántam, hogy nem mentem át az ebédlőbe. Mindenesetre láttam volna egy pár leány-arczot, s kellemesen töltöttem volna az időt. És most nem izgatna az érdeklődés.

A mint így méltam és báméskodtam, hirtelen úgy tetszett, mintha egy leányfejet látnék a velem szemközt levő sötét ablakban. Eleinte azt hittem, hogy csak képzelődöm. »Bolond vagyok! - szóltam magamban - leányokról álmodoztam, és ime, már mindenütt leányokat látok, mint a fáradt vándor, a ki a Hortobágyon mindenfelé falu-tornyokat lát.«

De nem értem rá sokáig kérdezgetni magamtól, hogy csakugyan képzelődöm-e, mert a sötét ablak kivilágosodott és megnyílt, a leány-arcz pedig megjelent a jól látható, a kétségtelen valóságban, és rám szólt:

- Jó estét.

Hogy, hogy nem, ebben a perczben elment az eszem. Talán mert egyszerűen rám szólt, ismeretlenül, a késő éjszakában... igen, főképpen ez lehetett az oka, hogy az első pillanatban gyönyörű kis szobaciczának néztem. De talán azért ment el az eszem, mert egy nagyon, nagyon bájos arcz mosolygott rám, s akármilyen késő éjszaka volt, előttem egyszerre földerült a világ.

Elég az hozzá, így feleltem:

- Jó estét, mennyország!

- Miért nevez mennyországnak? - kérdezte.

- Mert kék ruhája van - feleltem - és kék ruháján apró sárga csillagok vannak, mint az égen.

Nevetett, és nevetésének zengése engem arra a csilingelésre emlékeztetett, a mely régen, nagyon régen, tudtomra adta, hogy megnézhetem az első karácsonyfámat.

- A hasonlat nagyon megtisztelő - szólt, s komolykodva, de pajkosan biccentve meg a fejét, mind a két karjával rátámaszkodott az ablakpárkányra - és köszönöm a bókot. De attól félek, hogy téved, és hogy valami nagyon mélyen bele ne essék ebbe a tévedésbe, azt hiszem, jó lesz, ha bemutatkozom. Maga engem szobalánynak néz, ugy-e?

- Én?! - kiáltottam fel, megbotránkozást tettetve, mert most már nem lehetett kétségem, hogy nagyot tévedtem. - Én?!

De nagyon hirtelen mehettem át egyik hangból a másikba, vagy buzgóságomban a kellőnél magasabb hangot ütöttem meg - soha se színészkedjék az, a kinek ez nem mestersége - szóval kiértzett a hangomból, hogy hazudom, s képmutatásomnak egy csepp sikere se volt.

- Ön! Ön! - bizonykodott kétszer is, a hogy én előbb kétszer tagadtam meg magam. - Ne is tagadja! Nem szeretem, ha valaki hazudik, még ha tréfából teszi is. Maga engem szobalánynak nézett, mert nagyon egyszerű ruhában lát, és mert nem vártam meg, míg annak rendje és módja szerint bemutatják. No hát ez nem baj, de hogy hamarjában sokat ne találjon mondani, figyelmeztetnem kell, hogy nem vagyok szobalány, hanem höher, höher... mert én a Burgfräulein vagyok, urnője mindannak, a mit itt lát, vagy nem lát, s holnaptól fogva a maga kritikusa, szigorú kritikusa...

És ennek a különös bemutatkozásnak is nevetés volt a vége.

Ó, ez az édes, csengő, ifju nevetés! Most, a mikor egyetlen örömöm az, hogy papírra teszem az emlékeimet, most, a mikor... de ne beszéljünk a jelenről... ó, milyen boldog volnék, ha csak még egyszer, egyetlen egyszer hallhatnám ezt a nevetést!

Akkor, emlékszem tisztán, hirtelen nem tudtam, mit mondjak neki. Először is megint hazudni akartam. Hogy már azért se nézhettem szobalánynak, mert hallottam, hogy zongorázott. De attól tartottam, hogy megint ostobaságot találok mondani. Mert hátha nem ő zongorázott?!

Elnyeltem tehát az első ötletemet, s ő nem várta meg, míg ujat eszelek ki.

- Furcsának találja, ugy-e - folytatta - hogy a megismerkedésnek ezt a szokatlan módját választottam? Tudja, a hogy a zongorasobából egy pillanatra benyitottam ide, észrevettem, hogy maga még fenn van, kinéz az ablakon, és mereng, a hogy én szoktam. Hopp, szóltam magamban, ez a megismerkedésre a legalkalmasabb pillanat! Miért várnám meg, míg holnap reggel a nagypapa bemutatja: »No itt van, és most már hagyjatok békében!« Megjegyzendő, hogy én nagyon elkényeztetett leány vagyok, és azt teszem, a mit akarok.

Nem tudnám megmondani, mért tetszett nekem ez a »megjegyzendő«, a nevelőnői stílusnak ez a szerény kerti virága. Csak azt bizonyíthatom, hogy én már ekkor el voltam ragadtatva.

Az előbb, mikor szobacizicának vagy nem tudom minő házikisasszonynak néztem, felvillanyozott a látása: »Ohé, itt nem fogok unatkozni!« - ujjongtam magamban. Most egészen mást, valami csodálatos jólétet éreztem, a minnek nem tudtam volna okát adni. Folyton egy német verssor kóválygott a fejemben, Mirza Schaffy egy sora: »O, wenn es doch immer so bliebe!«

És mert egyszerűen el voltam ragadtatva, érthetetlenül és bután - világos, hogy legelsőbbben a csúfolódás szólalt meg az ajkamon. (Pedig, mily idegen volt tőlem, ebben a pillanatban!)

- No, azt látom.

- Rosszalja? - kérdezte megütközés és szemrehányás nélkül. - Akkor hát el kell mondanom, hogy nagyon kíváncsi voltam magára. Tudja maga, hogy én voltam az, a ki kezdettől a mellett kardoskodott, hogy magát kell meghívni?

- Nem, ezt nem tudtam.

- Pedig úgy van. A nagypapa haragudott, mikor az öreg mester azt írta, hogy így meg úgy, ő már csak a köszvényénél marad, és egy másik öreghez akart fordulni. Megjegyzendő, a nagypapa egy kicsit elfogult az új emberekkel szemben, és semmi jót se vár a fiatalságtól. De én bizonygattam, hogy a mesternek van egy nagyon tehetséges tanítványa, s a mester váratlanul segítségemre jött. És ha már erről van szó, egy bizalmas vallomást kell tennem.

- Kérem.

- Tehát ne vegye rossz néven, de én csak a sokszorosításból ismerem a maga műveit, és mondhatom, hogy nekem nem mind tetszik, ő, éppen nem mind! A tájképei hagyján, de a női arc képei... no tudja, nem értem, hogy ezeken a hölgyeken mi a lefesteni való. A mythologiai képeiről nem is beszélek; van köztük egy... nem haragszik meg az őszinte kritikáért? ... az egyszerűen fuj!

- És mégis méltónak tart a pártfogására?

- Igen, mióta megláttam az arc képét a »Magyar Művészet«-ben. Lássá, ez igen jó arc kép. A hogy megláttam, azt mondtam magamban, a kinek ilyen jó arcza van, annak derék embernek és tehetséges művésznek kell lennie, bár néha méltatlan tárgyra pazarolja az ecsetet és a vásznat. Képzelmű, milyen kíváncsi voltam, nem csalta-e meg az arc kép?

- Nos, nem csalta meg?

- Nem. Ön tetszik nekem.

Olyan egyszerűen mondta ezt, hogy nem tulajdoníthattam a szavainak más értelmet, mint hogy: »Igen, ön tetszik nekem; persze ennek semmi jelentősége.«

De a hangjában annyi becsületesség csengett, hogy arra kellett gondolnom:

- Épp ilyen egyszerűen mondaná azt is, hogy: »Szeretlek.«

És, különös, mialatt elbeszélte, mit olvasott rólam a »Magyar Művészet«-ben, folyton egy kérdés járt az eszemben, egy olyan kérdés, mely azelőtt soha se foglalkoztatott, mert nem is tartottam kérdésnek, s eddig egy rövid »nem«-mel intéztem volna el az egészet.

Azt kérdeztem magamtól:

- Lehetséges-e, hogy egy férfi és egy leány megszeressék egymást mindjárt az első látásra?! A hogy Rómeó és Júlia megszeretik egymást, s a hogy a régi regényekben ez minduntalan megtörténik?! Vagy lehetséges-e, hogy akár csak az egyik is örökre rajta felejtse a szemét a másikon?! Előfordul-e az életben is az a bizonyos »villámcsapás«, melyről a költők és a regényírók annyit tudnak mesélni?!

Nem, most sem hittem ebben a hagyományban. De a velem beszélő kis leány hangjának a zenéje valami sajátságos vonzódást ébresztett fel bennem. Ez a hang új volt előttem, és mégis ismerősnek tetszett. Hallatára megremegtek összes, régóta szunnyadó emlékeim, s csudálatosan édes érzés fogott el. Mint a hogy a csipős hidegből a kandallóhoz eljutó utast átjárja a

kellemes meleg, át meg átjárt a jólét valamely szokatlanul erős és tudatos érzése. A szeretőim közelében soha se tapasztaltam effélet. De ez a gyermekiesen üde, kedves hang, nem tudom minő titokzatos úton, azonnal beférkőzött a lelkem legmélyébe. Esküt tettem volna rá, hogy minden helyes és jó, a mit csak gondol; szerettem volna segítségére lenni, ha valamire törekszik, szerettem volna gondját viselni, oltalmazni, örömet okozni neki; hálából a jólétért, melyet öntudatlanul szerzett nekem, hirtelen keletkezett barátságot éreztem iránta; és máris aggodalommal gondoltam rá, hogy lesz idő, a mikor ezt a kedves hangot nem fogom hallani többé.

Ez volna a »villámcsapás«? A szerelem - első látásra? Nem hittem.

De mit is beszélek: »első látásra«?! ... Hisz nem is láthattam jól! Mögöttem is, az ő szobájában is, két-két villamos-körte égett, de mind a ketten árnyékban voltunk, mert a szűk udvarból, mely elválasztott bennünket, sehonnan se sugárzott felénk világosság. Alattunk és felettünk köröskörül mindenütt vak homály ült.

Hogy szeme csupa ragyogás, hogy mosolya elbájoló, s hogy arczocskája formás: azt így is láthattam. De jól esett arra gondolnom, hogy a nappali világosság, az apró árnyalatokat is feltáró, teljes nyíltságával nem fogja lehűteni lelkesedésemet.

S mialatt csacsogott, már nem is tudom miről, szinte kinéztem a szememet, hogy jobban lássam. Az ablak félhomálya nem engedte, hogy kedvemre kigyönyörködhessem magamat, de lassankint, a mint egy kissé megmozdult az ablakpárkányon, el-elfogtam arcának legfinomabb vonalait is, csak színei kerültek ki vizsgálódó tekintetemet, és alakját nem láthattam eléggé. Annyit azonban észrevehettem, hogy tizenhat esztendejéhez képest gyönyörűen fejlett kis teremtés, a ki holnap délelőtt nem fog kiábrándítani.

És a mint egyre jobban láttam, egyre erősebbé vált bennem egy új s érthetetlen érzés, a melynek mását eddig sohase tapasztaltam. Úgy tetszett, mintha ezt az édes arcot, ezt az egész kedves valóságot már rég ismertem volna. Régesrég, a mikor ő talán még nem is volt a világon. Hol láttam? Álmomban? A születésem előtt?

Most a mi szegény, púpos Jánosunkról beszélt, és azt mondta el, hogy látta Jánosnak egy képét, fájdalom, csak a »Magyar Művészet«-ben, a Madonnát a kis Jézussal, és hogy ő ennél szebb képet sohase látott; milyen kár, hogy a ki ezt festette, az a nagyszivű, nagytehetségű ember, nyomorék, szegény! Aztán hirtelen azt kérdezte tőlem:

- Mondja, magas ember ön?

- Félek, hogy hórihorgasnak fog találni. Miért kérdi?

- Kíváncsiságból. Mindig csak a mellképét láttam, és ebből nem tudtam kitalálni, hogy magas-e, vagy alacsony.

Nem tudnám elmondani, hogy ezek a gyerekes szavak mért hatottak meg mélyen. A kislányosan naiv kérdésnek nem lehetett semmi komoly jelentősége. Ezt a kérdést bizonynyal az eszmetársítás szülte, s ily nyiltan nem mondathatta el más, csak az az ártatlan kíváncsiság, mely nem is sejti, hogy az efféle kérdések mögött mellékes gondolatok is lappanghatnak. Asszony nem kérdezne ilyet; ha leány kérdi, ez azt jelenti, hogy nem tudja, mit lehet az ilyen kérdésbe belemagyarázni; hogy gyermek, a ki ártatlanságában nem fél az én gondolataimtól, s nem gyanítja, hogy ez után a kérdés után mit képzelhetek arról, hol kalandoznak az ő gondolatai.

És mégis - most már nem tartok attól, hogy nevetséges elbizakodottsággal fognak vádolni, a mi sohase volt a betegségem - megvallom, keresztülvillant a fejemen, hogy hátha ezt s, gyermeket, félig tudtán kívül, ugyanolyan gondolatok foglalkoztatják, a minők engemet?! És erre a nem valószínű, de nem is lehetetlen föltevésre, mély megilletődés fogott el. Valami ünnepies komolyság, a melybe bele borzongott a hátam.

Az ember néha érzi maga körül a végzet szárnycsapásait. Ritkán bár, olykor keresztül fut rajtunk egy hideg sejtelem, hogy az örök ellenség kiterjesztette fölénk óriási, sötét denevérszárnyát. Pedig verőfényen járunk. Az apa gyermeke bölcsőjénél, a menyasszony a templom hajójában, a hajós a tökéletes szélcsendben egyszerre minden érthető ok nélkül összerázkódik. Mert egy árnyék vonult el a szeme előtt.

Ilyen árnyék vonult el az én szemem előtt is; s az a hideg sejtelem futott rajtam végig.

És - mit tudom én, mért? - az ártatlan kíváncsiság gyerekes szavaira szivemben a kötelesség-érzet dobbant meg. Mintha ez a kedves csacsogás valami nagy feladat elé állított volna. A hős hazafi, a ki ünneplőbe öltözve megindul a templom felé, hogy átvegye a püspök kezéből a dicső elődök kardját, - mikor megkondulnak a székesegyház harangjai, s komor, mély zengésük elmondja, hogy neki ott kell maradnia a harczmezőn, a dicső elődök kardjával - nem érezhetett ünnepesebb megilletődést.

Észrevehetett rajtam valamit, mert megkérdezte:

- Mért lett egyszerre olyan komoly? Csak nem azért, mert folyton a mások képeit dicsérem? Én azt hiszem, hogy maga nem hiú.

- Egy cseppet se vagyok az.

- Örülök, hogy nem tévedtem. Én se vagyok az. Pedig ha egy leány hiú, az még megbocsátható, ugy-e? De a férfiban a hiúság már kiállhatatlan. Nincs igazam?

- De mennyire igaza van!

- Azt hiszem, mi nagyon sokban egyetértünk. E szerint bátran kritizálhatom a képeit, ugy-e?

- Hogyne! Sőt, ha megengedi, segédkezni fogok, és olyan buzgalmat fejtek ki ezen a téren, hogy meg lesz elégedve velem. Meg fogom mutatni azokat a hibákat is, a melyek talán elkerülték a figyelmét.

- Megbántottam?

- Dehogyan bántott meg! Én komolyan beszélek. Igazán nincs bennem művészi hiúság. Nagyon jól tudom, milyen gyöngé dolgokat festettem. De nagyon szeretnék valami szépet csinálni. És ez a vágy ér bennem a legtöbbet.

- Hát a »Tavaszi reggel«?

- Az egyik tizenkilencz, a másik egy hiján husz.

- No, azt látom, hogy nincs elbizakodva. De most jóéjszakát mondok.

- Engedje meg, hogy előbb megkérdezzek valamit. Ki zongorázta az imént azt, hogy: »Tündér vagyok...«

- Én zongoráztam. A »Fekete dominó« volt az.

- Igen, Angéla bemutatkozó dala, mely így kezdődik: »Tündér vagyok...«

- Úgy? Azt nem tudtam. De jó éjt.

- Jó éjt.

- Azaz, hogy a viszontlátásra, holnap, délelőtt!

- A viszontlátásra!

Visszahúzódott, s betette az ablakot. Néhány másodperc multán a két villamos körte elsötétedett, s egy darabig nem láttam semmit. Majd ismét fényesség csapta meg a szemem; egy ajtó nyílt meg odaát, s a mint a sötét szobából átment a kivilágított belső terembe, egy pillanatra jól láthattam fiatalos, de szépen kifejlett alakját.

Én is betettem az ablakomat, s bár a látomás minden álmoságot kivert a fejemből, elhatároztam, hogy le fogok pihenni. Bizony már jó késő volt.

Átmentem a hálósobába s lefeküdtem. De sokáig nem tudtam elaludni.

Izgatott, rosszkedvű és elégedetlen voltam.

Reggel óta nagyon sok történt velem, s elmondhattam Titus császárral, hogy a napomat nem vesztettem el. De mindaz, a mi történt, csak arra való volt, hogy nyugtalanná tegyen.

- Szép kilátások! - zsörtölődtem magamban, mialatt egyik oldalamról a másikra fordultam, hogy talán amott találok az álmat. - Ha úgy folytatódik, a hogy kezdődött, csinos élmények várnak rám és szegény önérzetemre! Először is az az asszony! Határozottan úgy bánt velem, mintha egy konfidens cseléddel lett volna dolga. Festő, vagy mázoló-legény, úgy látszik, mindegy neki. No megállj! Úgy fogsz vonaglan előttem, mint Derblayné ő nagysága az utolsó felvonásban! ... De hát a többiek... mit várhatok a többiektől?! A meztelen igazság az, hogy nem azért hívtak ide, mintha valami nagy véleménnyel volnának a képességeim felől, hanem mert a képes ujságban mutatósabb alak voltam, mint a púpos János! ...

Igaz, hogy az a bájos teremtés, a ki csak nemrég tünt el a szemem elől, mindennel kibékített... de éppen ez volt a legnagyobb aggodalmam!

Már világosodott, a mire elaludtam.

IV.

»Te fiú!

Mégis csak haszontalan fráter vagy te! Szentül megígérted, hogy irni fogsz, és apróra elmondod, mi történik veled a dunajeczi kastélyban - és semmi! Tíz napja, hogy elmentél, és még csak egy képes kártyát se kapok tőled, annyi értesítést se, hogy: »Köszönöm kérdését, szerencsésen megérkeztem, a mivel ezennel bezárom leveletem, tisztelő öcscse...» és pont.

Pedig elképzelheted, hogy érdekelnek a viselt dolgaid, és nem is csak egy okból. Hogyan talátd bátyámat, nénémet, és a tenger sok hűgomasszonyt? Ez egy. Leharapták-e az orrodát az öregek, vagy: agyontánczoltattak-e a fiatalok? Ez kettő. Aztán a munka. Halad-e előre? Ez három. Rossz próféta és rossz orvos vagyok-e? Mert te is érdekel, bár nem vagy rá méltó, hogy törődjem veled, hálátlan fiú!

Ellenben kapok egy hosszú levelet a Nusitól. Szavamra mondom, mikor az aláírást megláttam, hamarjában nem tudtam, hogy fiú-e ez a Nusi, vagy leány?

De a hogy olvasni kezdtem a levelet, mindjárt megtudtam, hogy a Nusinak leánynak kell lennie, mert vagy tizenöt toalettet ír le, minden komolyabb szükség nélkül. Hosszas tanakodás után rájöttem arra is, hogy ez a Nusi alighanem a miniszter leánya.

És látod, barátom, ez a Nusi ír nekem, vagy két árkust tele, akkora betűkkel, mint egy-egy régi négykrajczáros.

Az igaz, hogy a Nusi leveléből nem lettem sokkal okosabb.

De annyit megtudtam belőle, hogy szerencsésen megérkezettél, és hogy, istennek hála, elég jól vagy, legalább a kezed-lábad nem fáj.

Mert a Nusi levelében igen sűrűn szerepel egy bizonyos Asztalos Gyula. Majdnem annyi Asztalos Gyula van benne, mint a hány tavaszi ruha.

Ez az Asztalos Gyula tenniszezik, lovagol, kirándulást rendez, bosztont tánczol, csolnakázik, szóval mindent csinál, majd hogy képet is nem fest.

Ilyen körülmények között meg tudom érteni, hogy ez a sokat emlegetett Asztalos Gyula okosabbat is tud csinálni, mint hogy beüljön a szobájába, s hosszú levelekkel mulattassa köszvényes, öreg mesterét.

Az igazat megvallva, én is úgy tennék az ő helyében, a hogyan ő cselekszik. Élném a világot, és nem törődném az öregekkel. Sőt akármilyen vén vagyok, nem titkolom el, hogy roppant szívesen utánoznám ezt az Asztalos Gyulát. Tudod-e, fiú, mihez volna legnagyobb kedvem?! Egész nap »Blindekuh«-t játszani, Nusival meg a többiekkel, lehetőleg sötétben, vagy »Haragszom rád«-ot, zálogkiváltással. Nincs szebb játék, fiam, mint a szembekötősdí. Az embert csipkedik, az ember megcsipi, a mit a keze ügyében talál... ó, ez csak álom, talán soha se volt igaz!

S a valóság az, hogy megint fekszem - mert nem igen tudom megmozdítani a lábamat - hallgatom a Slezákné zsörtölődését, a változatosság kedvéért hol aszpirint eszem, hol Szalvátor-vizet iszom rá, s ha mulatni akarok, ordítózom.

Szóval hiába akarnám utánozni Asztalos Gyulát. Addig, addig készültem élni, míg végképpen elkéstem vele. És teljes elpenészedésemben már az is nagy szerencse rám nézve, ha találkozik egy-két irgalmas lélek, a ki hirt ad róla, hogyan élnek és vigadnak a többiek. Ez idő szerint nem lehet egyéb szórakozásom. Az öregség, fiam, abból áll, hogy az ember kibiczel és nézi mások játékát. De ne kivánd hallani, hogyan gondolkozom az öregségről, a melyet a régi római írók számos fejezetben dicsértek és melegen ajánlottak mindenkinek; jó nevelésű ember vagyok, és nem szeretek káromkodni.

Egy szó mint száz, vedd elő a jobbik eszedet, és ne sajnáld azt a kis fáradságot. Felelj meg a kérdéseimre; ne engedd, hogy a podagrával egyetemben a kíváncsiság is gyötörjön. Aztán ne rázz le a nyakadról telegrammstílusban; egészítsd ki Nusi tudósítását azokkal a részletekkel, a melyek engem jobban érdekelnek a Nusi tavaszi ruháinál. A hálátlanság az ifjuságnak leg-szentebb joga, alap-természete, lényege, »Ding an sich«-e (vagy nem tudom, hogyan mondanák a bölcsek), de kivételképpen függeszd fel a legszentebb jogaidnak gyakorlását, s gondoldj egy kicsit arra is, hogy, ha térdig jársz a rózsában, ebben nem csekély része van a te szegény, vén - jaj, jaj, jaj!

(Ordítanom kellett, mert rám jött a roham.)

Ezek után remélem, hogy most már be fogod váltani az ígéretedet, és postafordultával földeritesz élményeidnek részletes - minél részletesebb - elbeszélésével.

Öreg barátod

Antal.«

Mikor ezt a levelet megkaptam, nagyon elszégyeltem magam. Napközben nem jutottam hozzá, hogy mindjárt megirhassam a feleletet, mert az a nap véletlenül az események napja volt, de éjjel egy óraker leültem az íróasztalomhoz, s a következő beszámolót szerkesztettem meg:

»Kedves Mester,

tartalékos hadnagyi szavamra mondom - azt hiszem, erre még ad valamit - hogy fogalmam sincs róla, ki az a Nusi, a ki olyan kimerítő tudósítást irt rólam a mesternek. Illetőleg fogalmam sincs róla, hogy melyik a Nusi a sok közül, mert annyian vannak, hogy még most se tudom mindnek a nevét.

De bármelyikük a Nusi, annyi bizonyos, hogy ez a Nusi kiváló zurnalisztikai erő, a kinek helyet lehetne szorítani valamelyik szerkesztőségben. Nemcsak gyorsan értesítette a mestert, hanem pontosan is; megirt mindent, a mi nevezetes. Hatvan forint fizetésért ez a kisasszony csudákat mívelne. Persze, ha a miniszter leánya, nem vállal hivatalt; különben akkor se, ha véletlenül nem az, mert ebben a boldog családban nincsenek szegény rokonok.

Kár, mert hirlaptudósítónak meglepő tehetség.

Általában ezek a kisasszonykák tele vannak tehetséggel. Van köztük egy-kettő, a ki műkedvelő fényképész. Ezek, miután a környéken már mindent és mindenkit számtalanszor lefényképeztek, most folytonosan engem fotografálnak. A dunajeczi kastélyban az ön szegény Asztalos Gyulája immár vagy harminczhatezer példányban forog közkézen, és az itt lakó művelt családnak nincs olyan asztala, a melyen Asztalos Gyula helyet ne foglalna.

Mások remekül rajzolnak, s szenvedélylyel csinálnak karrikatúrákat. Talán nem kell mondanom, hogy a legujabb torzképek főalakja én vagyok; Bismarck, ha élne, megirigyelhetné a népszerűségemet. Némelyik kép, például: »Asztalos Gyula hölgyválaszkor«, »Asztalos megmenti Snob életét« - Snob egy szemtelen, rosszul nevelt, elkényeztetett kis kutya - »Asztalos Gyula a Dunajeczen« - egyedül eveztem, s a csolnak majdnem felborult a sok kisasszonynyal - »Asztalos és Nelly tandem« - Nelly egy kövér angol lány, akivel különben soha se bicikliztem - s különösen az a kép, melynek czime: »Néhai Asztalos, vagy: a danse macabre«, határozottan igen sikerült. Ezek a torzképek, fölötte szeretetreméltóan, mind azon csúfolódnak, hogy sehol a messze távolban nem mutatkozáván más fegyverfogható férfi, milyen nagy keresletnek örvendek, s engem mily fontossággal tölt el ennek a helyzetnek a tudata.

És hogy tánczolnak! A mester talán még emlékszik, hogy ebben az amazonokkal népes kastélyban, mint a falu végén, folyton szól a muzsika. Néha három helyen egyszerre.

Természetesen mind fényesen zongoráznak, s van köztük, a ki oly elragadóan énekel, mintha rá volna szorulva, hogy pénzt keressen. Mindent tudnak.

Csak egy kicsit egyformák. Majdnem annyira egyformák, mint azok a liliumnagyságu, hosszú, szegletes betűk, a melyekkel napi élményeiket estéről-estére megörökítik. Unalmában tudni-illik mind naplót ír; egyik naplóból már volt szerencsém hallani néhány mulattató szemelvényt. Azt hiszem, a naplókba mind ugyanazt írják.

De ha egyformák is, azért nagyon kedvesek. Mint azok a piczi kis hullók, a melyekről még nem látni, mi lesz belőlük: szelid kurta kigyó, vagy mérges vipera.

Tehát: igen, mester, én élem világomat. Tánczoló, lovagoló, tenniszezek, csolnakázom, kirándulásokat teszek, csak éppen szembekötősdit és »haragszom rád«-ot nem játszom. Nyakig benne vagyok a jó életben, s már úgy hozzászórtam az előkelő társasághoz, hogy ha véletlenül megpillantom magamat a tükörben, oda köszönök:

- Szervusz, te kis mágnás!

Élem a világomat. De éppen ez az, a mi nem tetszik nekem.

És ezzel elérkeztem oda, a hol kezdenem kellett volna. A mentségemhez, hogy mért nem irtam eddig.

Azért nem irtam, mester, mert én még most se tudom bizonyosan, hogy itt maradok-e. Nevezetesen addig, a míg az a bizonyos kép elkészülne. És miért irni, ha valószínű, hogy hamarabb érkezem meg, mint a levelem?! Ha arra számít az ember, hogy a mikorra a levélhordó benyit a képes kártyámmal, engem már ott talál, a mint éppen jelentem:

- Megszöktem, mester. Nem tudtam elviselni a jó életet.

Már pedig ilyenformán áll a dolog. Még most is.

Imádom ezeket a leányokat, mester. Külön-külön és együttvéve. De fő-mulatságrendezőnek lenni, órák hosszú során át folyton-folyvást szórakoztatni egy egész táncziskolára való hölgykoszorút, cselekvőleg, vagyis: bicziklin, lovon, csolnakon, automobilon stb., és szenvedőleg, vagyis: jó képet vágni ahhoz, hogy mulassanak rajtam, hogy lerajzoljanak, hogy naplójegyzeteket és verseket irjanak rólam, és így tovább, ehhez nekem se tehetségem, se kedvem.

És ezt itt bajos elkerülni.

Ó, nem követel itt tőlem senki semmit. Jöhetek, mehetek, azt tehetem, a mit akarok; jól mondta, mester: ha úgy tetszik, egy hétig nem lépek ki a szobámból; nem fognak utánam küldeni, a világért meg nem zavarnának.

De ezeknek az embereknek valami különös adományuk van ahhoz, hogy észrevétlenül is ránk kényszeríthessék az akaratukat. Azt képzeljük, hogy a magunk fejével gondolkozunk, és voltaképpen úgy tánczolunk, a hogy ők füttyölnek.

Szeretreméltósággal halmoznak el, és olyan kedvesen, olyan félénken, annyi bocsánatkéréssel célozgatnak apró szivességekre, a melyeket véletlenül éppen mi tehetnénk meg, hogy lehetetlen önként nem ajánlkoznunk. És ha megtettük a magunkét, olyan hálásak, olyan lekötelezettek! Másodszor már nekünk kell kikönyörögnünk, hogy fogadják el, a mit csak ők akarnak.

Pedig tulajdonképpen épp úgy engedelmeskedtünk, mint a cselédek.

Például, ha a főispánné rám emeli jóságos tekintetét, s megszólít félénken, zavartan, kissé selypesen:

- Édesz Asztalosz! ...

Akkor két dologgal már tisztában vagyok. Az egyik az, hogy az egész napom le van foglalva. S a másik, hogy ma és holnap pontról-pontra az fog történni, a mit a félénk tekintet mögött főztek ki. Arra, a mit Guszti néni sok bocsánattal, talánnal, ha ugyan, és a mennyibennel fejez ki, mint a kösziklára, anyaszentegyházat lehet építeni.

Aztán Guszti néni még hagyján. Van más, a ki fölöslegesnek találja a mandulát megczukrozni.

Ez a más az ön híres szépsége, Albert urfinak az elvált felesége.

Mondhatom, a milyen szép, olyan kiállhatatlan személy. Talán nem is olyan szép, mint kiállhatatlan.

A véletlen úgy akarta, hogy együtt utazzunk, s hogy a jablonkai állomáson megtudja, hova igyekszem. Későn küldtek értem kocsit; felajánlott egy ülést maga mellett. Igen meggondolatlanul elfogadtam a szivességét, s már akkor kedvem lett volna visszafordulni és meg se állni Pestig. A jótékonyságával ugyanis kimerítette kegyeinek kincstárát. Ennyire lóhátról még nem beszéltek velem. Csak egy pár szót szólt, azt is lassan mondta, s utóbb kereken beszűntette a társalgást. Szerencsére jött a kocsim, s én is elválhattam tőle - örökre, mint Albert urfi, a kit élénken méltánylok.

Azóta egyszer átjött a kastélyba. Bemutattak neki; úgy tett, mintha soha se látott volna. És többé egy tekintettel se foglalkozott velem. A mit egyébként szivből viszonzottam.

A mester erre azt fogja mondani, hogy mit törődöm vele?! A szép Valéria nem tartozik a kastély lakói közé, s a kastélyban bizonyára vannak másféle kedélyek is.

Igen, például a főispán. Ez jó fiu, a kutyafáját. De az ő barátsága nem oszt és nem sokszoroz. Ha lármázik, ha csöndes, nem jár a szava, mint nem jár a régi kétgarasos.

Ha tehát a kastélyban nem harapták le az orromat: jóformán ebből áll minden sikerem.

Mert hogy az öreg kegyelmes nagy reverenciával fogadott, azzal nincs mit dicsekednem.

- Nagyon sok szépet és jót hallottunk Nagyságod nevezetes talentumáról - szólt, mikor bemutattak neki. - Igyekeznünk fogunk - folytatta - hogy Nagyságod jól találja magát a mi kis körünkben...

De úgy látszik, így beszél az ispánjával is, a mikor elcsapja kis köréből.

A bemutatás czerimóniája a parkban folyt le. Azt hiszem, érdekelni fogja a mestert, ha egy pár szóval kiterjeszkedem erre a találkozásra.

Az öreg kegyelmes a déli verőfényen sütkérezett. Megparancsolta a napnak, hogy süssön rá, és a nap engedelmeskedett.

Nem tudom, mester, emlékszik-e még a parkra? Két halastó van benne; egy nagyobb, meg egy kisebb. A nagyobbikban gyönyörű pisztrángok kergetőznek; a másik csak afféle kerti diszlet, szökőkúttal és aranyhalakkal. Élelmes vendéglősök, a giardinetto diszgül, nagyobb halastavat szoktak feltálatni nyolczvan krajczárért.

Ennek a kisebbik - tréfásan halastónak nevezett - medenczének a partján várt bennünket. Természetesen tolószékében kuczorgott; a tolószék nélkül már nem ember. Egyedül volt és az aranyhalakat nézte.

Azt gondolhatta magában:

- No, ti ugyan ostoba módon jöttetek a világra! Ilyen silány és ilyen rövid exisztenciáért bizony nem érdemes életre kelni. De ne féljete. Akármilyen nyomorult békahalak vagytok, azért nem bántalak benneteket, sőt kalács-morzst engedélyezek nektek, mert én vagyok az öreg kegyelmes úr.

Hosszu gesztenyefasor vezet oda. Mi ezen a nyílegyenes úton közeledtünk, s már messziről láttam az öreget.

Már messziről láttam, s már messziről utáltam.

Körülöttem minden a tavasz és az ifjuság dicsőségét magasztalta. A faleveleknek az a tulságosan élénk, egyszínű zöldje, mely a festőt kikelet idején olyan sokszor kétségbeejti, a májusi napfénynek a menyecskék csókjára emlékeztető tüze, a kisasszonykáknek a távolból hozzánk hallatszó boldog hihihizése - folyton cseng ez a sok kis csengettyű, mintha valami láthatatlan lélek nem hagyna békét nekik és minduntalan csiklandozná őket - és az égbolt isteni derüje, mert mikor levettem a szememet a tolószékben gubbaszkodó kis fekete pontról, és máshová fordítottam a tekintetemet, bármerre néztem, nem tudom hogyan, mindenütt az égboltot láttam.

A sétautak keresztező pontjain kőbe vésett Dianák, Vénuszok és Minervák szomorkodtak, s mint megannyi szolgáló, türelmesen várták a kis fekete pont kegyes tekintetét. A szökőkút közepén egy elzüllött Neptun panaszkodott némán:

- Hová jutottam! Isten voltam, és kertészlegény lettem!

Ennyi mythologia közepett a tolószékben látható, mozdulatlan kis feketeség azt a hatást tette rám, mintha így makacskodott volna:

- Itt vagyok és itt maradok, a vasakaratommal. Ráültem erre a vidékre, a melyet szem nem lát be, és meg fogok kövesedni ezen a helyen.

Mikor a közelébe értünk, és újra rápillantottam, majdnem elkaczagtam magam.

Egy zöld vadászkalap volt rajta, fajdkakastollas és kissé viseltes, zöld vadászkalap, mely oly legényesen ült a fején, mintha kaczerkodont készült volna a falubeli leányzókkal. Becsület-szavamra mondom, mester, hogy kaczkiasan félre volt csapva, mint a hogyan vig hajtók viselik. Ha azóta nem láttam volna, hogy az öreg rendesen így hordja, azt hinném, hogy a szemem káprázott.

Ez a hetyke, fiatalos viselet annyira nem illett a vastag köpönyeghez, melynek oltalma alatt apró, vértelen tagjai fázékonyan kuczorogtak, hogy hirtelen egészen neki vidámodtam. De a mint jobban megnéztem az arcát, nyomban eltűnt minden vidámságom. Rövid ősz szakáll, mely lakat formára fonta körül előre álló, s hatalmas csont-szerkezetről tanuskodó, erős, széles állát, mintha azt jelezte volna, hogy e mögött a fehér zár mögött egy első osztályu ragadozónak még ép, hegyes fogai rejtőznek. Egyenes homloka, finom metszésű, az öregségtől el nem húsosodott, vékony orra, s tekintetének biztos járása arcának olyan különös, nyugtalanító kifejezést adott, mely az első pillanatban, a pusztá benyomások, az ösztönszerű érzések pillanatában, szinte megdöbentett. Az arcz öreg, ránczos volt, de arcának kifejezése kemény, s tekintete éles, megbecsülést parancsoló. A nevetségesen kicsiny alak, apró tagjaival, engem is egy lovászfiura emlékeztetett; de az alakot nem igen látta meg az ember, mert olyan fej ült rajta, mely azonnal leszereli a nevető kedvet: egy minden vihar látott, vén arkanzászi lóköttő feje.

Mikor bemutattak neki, rám emelte a tekintetét. Azt mondhatnám, hogy: rám tette, és nem vette le rólam. Valósággal rám nehezedett a szeme, mintha ki akarná próbálni, hogy mennyit bírok ki, milyen erejű vagyok.

Csak arisztokraták tudnak így nézni. Ennyire minden tartózkodás nélkül; ilyen leplezetlen kíváncsisággal; ilyen sértően, elbizakodottan, nem titkolt, világos kifejezésével annak, hogy: »Hadd látom, mit érsz?!« - abban a semmivel sem igazolható, bosszantó; nevetséges föltevésben, hogy nekik szabad bejárásuk van a lelkünk fenekéig. Mintha ez is a kiváltságaik közé tartoznék.

De nekem véletlenül nem imponált az öreg.

Tudniillik én az embereket két osztályba sorozom. Az első osztályba tartoznak Lionardo, Velasquez, Millet, Corot, Bastien Lepage, a mester és Dagnan-Bouveret is, bár az utóbbira nézve a mester nem ért egyet velem. Szóval Lionardo és társai. Dagnan Bouveret-ig, nem tudom könyv nélkül hányan.

A második osztályba tartoznak a többiek.

Bizonyára, ha valaha megláthattam volna az élő Millet-t, ha ő kegyesen bebocsátott volna magához, rám vetette volna a tekintetét: akkor, akkor kétségen kívül erőt vett volna rajtam a megilletődés, az áhítat és a félelem érzése. Millet küszöbén állván, remegett volna a lábam, a hátgerinczemen borzongás futott volna végig, nem tudtam volna egy okos szót kidagogni, és mit tudom én, még mi.

Aztán, ha történetesen rám nehezedik a szeme, tekintetének a súlya alatt bizonyosan elvesztettem volna az eszemet, s talán elkezdtem volna a mellemet verni az öklömmel, a hogy tudom, ijedten hebegve:

- Domine, non sum dignus! Uram, nem vagyok méltó!

Ha valaki az első osztályba tartozik, az más. De a többi ember nekem mindegy. Bánom is én a rangját. Nem talállok rajta semmi irigylésre méltót. És hogy nagy az uradalma, vagy tenger a pénze! Mit törődöm vele? Hisz a pénzét úgy se adná nekem. És ha hirtelen megőrülven, nekem adná, én pedig hirtelen lakájjá lennék és elfogadnám, mit érnék vele?

Azért engem az a lehetőség, hogy az öreg kegyelmes ősei netalán már a keresztes háborúkban szíjjat hasítottak néhány hitetlen hátából, tökéletesen hidegen hagyott. Hátha mindjárt ő maga is a keresztes háborúkban született volna, mit nekem az ő földje és gazdagsága! Ha hétszáz év óta élne, s ő volna a rusznyák császár, nekem nem parancsol.

Szóval az illetlenül felsőbbbséges, kiméletlenül kutató, s nyíltan mérlegelő tekintet nem ejtett zavarba. S mert nekem is van szemem: visszabámészkodtam.

Mintha egy mély kútba néztem volna. Igazán, úgy rémlett, hogy századokat és századokat látok szemének mélyvizü tükrében.

Századok bűneinek s tragikusan sötét eseményeinek emlékét; századok rettentő babonáit; századok megátkozott örökségét.

Azt képzelem, tetszett neki, hogy nem riadtam meg tekintetének támadásától, s olyanformán álltam meg a helyemet, mint az utcagyerek, a ki szemtelenül nevet bele az ágyucső feketeségébe.

Legalább ennek tulajdonítom, hogy a második természetévé vált szertartásos udvariasságon kívül még némi tisztelettel is fogadott. Ó, tisztában vagyok vele, hogy ez nem a tehetség jóhírnevének vagy a művészet magasztosságának szólt, mert neki, lelke mélyén, az egyik is, a másik is Hekuba, de esküszöm, hogy a hangjából bizonyos elismerés érzett ki, melylyel különben meglehet, csak az európai megjelenésnek óhajtott adózni.

- Nagyon örülök - kezdte - hogy Nagyságodat itt tisztelhetjük a mi kis körünkben. Remélem, hogy szerencsénk lesz minden tekintetben kedvére lenni, s fölötte óhajtanám, vajha kiérdemelhetnök megelégedését. Mi jó hirt hozott a tiszteletreméltó Antal tanárról, az én szeretve tisztelt, kedves barátomról?

Csakhogy ez a sok nyájasság engem a királydrámák alakjaira emlékeztetett, a kik ilyenformán üdvözlik egymást:

- Üdv, nemes Hastings! Baráti szívvvel köszöntlek, s kérek, tekintsd e házat a magadénak. Térj pihenőre, s álmaid legyenek szépek, mint egy gyermeké, ki anyja keblén aludt el.

A mi nem zárja ki azt, hogy mikor Hastings aludni tér, a házigazda egy intésére két marczona és borzas ember sompolyog utána, a kiknek közbenjöttével Hastings nem ébred föl többé.

Nem teszek fel az öreg kegyelmesről semmi szörnyüséget, de mindjárt az első szavaira az jutott eszembe, hogy akármennyi szépet és jót hallott nevezetes talentumomról, s akármilyen udvariasan szólna hozzám minden viszontagság közepett, alkalom adtán igen kegyetlenül tudna elbánni velem.

Miért villant fel bennem ez a gondolat, nem tudnám megmondani. De a benyomások és a sejtelmek embere vagyok. A sejtelmeim, legalább eddigéig, sokkal ritkábban csaltak meg, mint az asszonyok.

A mester azt fogja mondani, hogy rosszul ítélt meg az öreg kegyelme, minden alap, s minden igaz ok nélkül. No majd meglátjuk.

A mennyiben pedig alap kell ahhoz, hogy valakiről rosszat mondhassak: beszéljünk a miniszternéről.

Ez alapjában igen jó lélek, és ártatlan kedélyü, kedves teremtés. A ki egész napokat tud eltölteni azzal, hogy a haját hol arany-, hol lilaszínűre festi, annak nem lehet rossz szíve.

De nem akarja elismerni, hogy végre is kollégák vagyunk, s ugyancsak rosszul bánik velem.

Az igaz, hogy jóindulatból bánik velem rosszul; csakhogy éppen ez bosszant a legjobban.

Jóindulattal van irántam, bizalommal tüntet ki, sőt elhalmoz a bizalmával. Ezt azonban nem tekinthetem kitüntetésnek, mert mást itt, errefelé, lehetetlen volna a barátságára méltatnia.

Azt a temérdek rosszat ugyanis, a mit a barátnőről tud, csak férfinak mondhatja el. Mert ezek a dolgok többnyire kényes természetűek.

Képzelheti a helyzetét. Hónapokig itt kell lennie, egy bokréta szebbnél-szebb pletyka tudatában, és csupa fiatal leány van körül, a kik között nem oszthatja szét virágait. Néha a szép Valériánál el-elhelyez egyet, de más közönsége nincsen. A papáról, az öreg kegyelmesről nem lehet szó; Guszti néni nem ér rá meghallgatni; a főispán nem számít.

De végre jöttem én, s világos, hogy soha ennyi bizalommal nem találkoztam.

Az e fajta bizalmasságok engem soha se gyönyörködtettek tulságosan. Nem szeretem, ha elveszik a kedvemet az asszonyoktól. De a bizalom, nyilvánuljon bármilyen formában, mindig megtisztelő. S az ember mindenbe beletanul. Mióta a kastélyban vagyok, rájöttem, hogy szükség esetén a komorna feladatainak is meg tudok felelni.

Csakhogy ő méltósága vidám és rémes történeteit olyan jóakaratu magyarázattal szokta kísélni, a melyet talán egy igazi komorna is fölöslegesnek vélne. Elmagyarázza, mi a szokás s mi nem szokás, mi *fair* s mi nem *fair*, és rendesen így végzi:

- Persze, ezt maga nem érti... Tudja, Asztalos, nálunk ez így szokás... Ez angolul van és azt teszi, hogy... Mert azt tudnia kell, hogy a jobb körökben...

Nagyon kicsinyes gondolkozású vagyok? Meglátszik rajtam, hogy nem származom előkelő családból? ... Meglátszik rajtam a nép fia, már azon is, hogy így idegeskedem, mikor mosolyognom kellene? Meglehet. Elég az hozzá, megvan bennem a mezítlás, önérzet s nem szeretem, boszant, ha lenéznek.

Képzelődöm? Meglehet. És mégis... Hogy is mondjam el? Nem rágalmozom tovább a miniszternét, a ki türehtetlenül oktat; beszéljünk a Nusikról.

Mikor körülrajzanak, ez a sok kis lány, a kiknek a gondolkozása még gyermekes, de a kiknek az érzése ezer esztendővel ezelőtt eredett, mint a ma megelevenült kis hálnak a kopoltyuja, mikor körül tánczolnak és vigan kiáltozzák: »Asztalos! Asztalos!« - mindegyiknek az ajka annyiszor hangoztatja a nevemet, mint a gyermekeké a Lengyel Lászlóét - akkor nekem nem az jut eszembe: »Ejnye, be ünnepezt férfit vagy te, Asztalos! Hogy felvitte az Isten a dolgot, te liliputi lányok közé tévedt Gulliver! Milyen nagyra szökött az értéked, édes Robinson, te jámbor kereskedőseged, mióta egyedül páváskodol a Száz Szüz szigetén!« Hanem az jut eszembe: »Te nem vagy unokatestvér, derék Asztalos; te csak játszótárs vagy; felnőtt játszótárs, jobban öltözött s műveltebb czimbora, de voltaképpen ugyanolyan rendű *utilité*, a minők néhány évvel ezelőtt azok a parasztfiúk voltak, a kik ma már be se mernek nézni a rácsos kapun. A míg madarat fogsz és fészket szedsz nekik, minden rendben van; de ha véletlenül azt vennéd a fejedbe, hogy egyéb akarsz lenni valamelyiknek, nem csupán játszótárs, mindjárt meglátnád, hogy milyen nagyot néznének... azaz, hogy nem látnál semmit, mert mire körülnéznél, azon vennéd észre magad, hogy már kipenderítettek a rácsos kapun. Azért ne bízd el magad, Asztalos; hanem légy alázatos és tetszetős; kellesd magadat szépen, mert a helyzeted így követeli.«

Igazán nem akarom őket megszólalni. Jó kis lányok ezek, mind egy szálíg. Csak egy hibájuk van. Azt hiszik, s ha nem is mondják, a lelkök mélyén meg vannak győződve, hogy csak értők van a világ, az egész világ csak ő érettek: a nap, a hold, a csillagok, a folyók és a tengerek, az emberek és az állatok, és én is, Asztalos Gyula, a ki nem a harapós emberek, hanem a szeretetreméltó és fogatlan háziállatok rendjébe tartozom... Vajon csakugyan úgy volna?

Engem bosszant ez a gondolatuk.

Aztán, ha csak urak volnának a világon! De az uraknak cselédjeik is vannak.

Az urak, azok még csak eltitkolják valahogy, legalább is illedelmesen leplezgetik a lenézéseiket, hanem a cselédek!

Ó, épp oly készséggel, épp oly kifogástalanul szolgálnak ki, akár az öreg kegyelmest; épp oly reverenciával, épp oly illedelmes tartózkodással szólnak hozzám vagy felelnek a kérdéseimre, mint a hogy a *Ne nyúlj hozzám* kisasszonyokhoz, sőt még több reverenciával, hogy meg ne sértődjem! Kitünően nevelt cselédek vannak itt, a kik mintha a »Cortegiano«-ból tanulták volna a tökéletes viselkedés művészetét; mindannyian mintaszerűen udvariasak, hallgatagok, sőt, istenemre, gyöngédek! De - noha igazságtalanság volna a tolkodás, a bizalmaskodás vagy a legcsekélyebb konfidencia vádjával illetnem őket - a nézésökben, a mosolygásukban, a mozgásuk nem tudom mi-jében, egész magukviseletében van valami, a mi némán, de világosan azt mondja:

- Olyan tisztelettel és olyan előzékenységgel kell kiszolgálunk téged, mintha legalább is a pápa követe volnál; mert ez a parancs. Tudjuk, mi a kötelességünk, és megteszszük, pontosan, vonakodás nélkül; bár nem a te szolgálatodra születünk. De ne feledd, hogy mindez csak látszat; ámbátor mi másképpen mutatjuk, valójában te is cseléd vagy, mint mi. Urforma, jobban fizetett cseléd, a ki több pénzért kevesebb, kényelmesebb munkát végez; de csak cseléd, a ki dolgozik, és a kit megfizetnek.

Mert az lehetséges, mester, hogy él valahol a világon egy örült gróf vagy herceg, a ki a művelt, tehetséges és derék embert éppen olyan embernek, és éppen olyan rangú társadalmi erőnek tartja, mint magamagát, - ez lehetséges, noha én még nem láttam ilyen csodabogarat, - de olyan cseléd, a ki ezt a művelt, tehetséges és derék embert úrnak, az örült gróffal egyforma

valakinek, a cselédsor fölé emelkedett, tiszteletreméltó személynek tartsa, ilyen cseléd nincs, nem jött a világra, vagy elrejtőzött valahová a mesevilágba, a hol a romantikusok kék virága nő.

A lakáj arisztokratább az arisztokratánál. Mert a mágnás talán megbocsátja, hogy egyszerűen nem születünk, hanem a cseléd könyörtelen.

Nem lehetetlen, hogy a nagyurak egyszer, a messze jövőben, ki fogják mondani az ész és jellem jogán alapuló teljes egyenlőséget. El tudom képzelni, hogy majdan lesznek hercegi sarjadékok, a kik »szabadság, egyenlőség és testvériség«-et fognak kiabálni, mint máris voltak jóhiszemű előkelőségek, a kik komolyan vették a demokrácia elveit és könyveket irtak erről a fantazmagoriáról. Meglehet, hogy a világ valamikor ki fog fordulni a sarkából, de az bizonyos, hogy a lakájok még akkor is fenn fogják tartani elveiket.

Van köztük egy nagy kamasz, egy mammuth-csontozatu óriás, valami William. Ez a William nem követett el velem szemben semmiféle tiszteletlenséget, de ha rám mosolyog, s ha, jóllehet másfelé nézek, érzem, hogy két kis fekete szemebogara meg akar telepedni rajtam, felforr a vérem, s a tenyerem bizseregni kezd. Az emberi méltóság érzése ilyenkor valósággal lázong bennem; azt követelné, hogy ne gondolkozzam egy pillanatig se, hanem próbáljam ki, erősebb-e az öklöm, mint ennek a simára borotvált oráng-utángnak a széles pofacsontja?! És el kell hallgattatnom az emberi méltóság érzését!

A mester elfogult, s mindezt nem fogja méltányolni, de mondhatom, nem értem magamat, hogy már régen meg nem szöktem. És hamarjában nem is tudnám megmagyarázni, hogy mi tartott itt eddig?

Talán leginkább az ál-szemérem és a jóra való restség. Az, hogy szó nélkül megugrani kissé nevetséges volna; és még bajosabb megértetni, hogy hosszas habozás és több mint egy heti eszem-iszom után, miért nem akarom teljesíteni, a mit meggondolatlanul, könnyelműen, botorul, de végre is magamra vállaltam.

És igen, még egy. Az a bizonyos munka. Ebben igaza volt, mester. A feladat csakugyan csábító.

Nehéz, de azért, vagy éppen azért csábító.

Ha ezt a képet meg tudnám csinálni úgy, a hogy már a lelkemben él! Még most is hiszi, hogy meg tudom csinálni? Én nem hiszem.

Mert a milyen szép a feladat, olyan gyöngye a legény. Azt már tudom, hogy egy szétfoslott álmot kellene lefestenem; látom ezt az álmot, s azóta valami nem hágy békén. De mily ügyetlen a kezem!

Nem irok többet, mester; hajnalodik, s egy kissé fáradt vagyok. És mért szaporítsam a szót, mikor azt se tudom megírni, mit fogok tenni holnap?

Lehet, hogy egyet gondolok, s nyomon követem ezeket a sorokat, a melyeknek késedelméért bocsánatát kéri

hálás tanítványa:
a hires *Asztalos*.«

Erre a levélre nem vártam feleletet. A mester azonban nem fojthatta magába a rövid megjegyzését. S három nap mulva megint üzenetet hozott a posta. Az üzenet így szólt:

»Te, barátom!

Én tudok a sorok közt olvasni. Te mindenről irsz, csak arról nem, a miről nem akarsz. Mindenről irsz, de a kis Katáról egy szót se.

Keresztüllátok a leveleden, és megjósolom, hogy hiába készülődöl, mert maradni fogsz!

Antal.

U. i. Köszönöm kérdéset, már jobban vagyok. Vagy nem is kérdezted?»

Restelkedve jegyzem fel, de meg kell vallanom, hogy másodszor már nem irtam a mesternek. Mert mire az üzenete megérkezett, már akkor bizonyosan tudtam, hogy: igaza van, csakugyan maradok.

És nem akartam, hogy kinevessen.

V.

A kis Katáról csakugyan nem irtam egy szót se. Azt hittem, hogy ez a szándékos feledékenység észrevétlen marad.

Róla nem irhattam azon a hangon, a melyen a többiekről. Hogy megmagyarázzam, miért teszek vele kivételt, hazudnom kellett volna. Vagy megirni a teljes igazságot.

Hazudhattam-e a mesternek? S a teljes igazságot megirni nem volt kedvem.

Nem is illett volna.

Lehetetlen volt elárulnom a titkomat. Nem is csak az én titkomat, hanem: a titkunkat, kettőnk titkát.

Ó, nem volt valami nagy titok! De a legédesebb titka egész életemnek...

Akkor már nagy barátságban voltunk. Hogyne! A mi barátságunk rohamosan fejlődött.

Még nem is láttam az öreg kegyelmest, a ki a halastó mellett várakozott ránk, még meg se nézhettem jól a mellettem haladó »eleven fénykép«-et, - a mint végig mentünk a gesztenyefasoron, Kata így szólt hozzám:

- Furcsa! Most látom magát először, és az az érzésem, mintha már régen ismerném, mintha nem is lett volna olyan idő, a mikor nem ismertük egymást. Mintha már százszor hallottam volna a hangját; mintha kis gyermek koromban sokszor találkoztunk volna. Én azt hiszem, ez azt jelenti, hogy mi nagyon jó barátok leszünk.

- Igen, ez azt jelenti - feleltem én, és hamarjában nem tudtam egyebet mondani. Mert abból, hogy egy megmagyarázatlan érzéki csalódásból, félálomból és emléknek tetsző sejtésből szőtt képzelődésben találkoztunk, én már megértettem, hogy az isten az én számomra is rendelt boldogságot, ha azt, a mi számomra rendeltetett, nem is érhetem el soha - és majdnem elárultam a meghatottságomat.

Aztán egész nap arra gondoltam:

- Vajon kinyitja-e az ablakát ma este is? Vajon eszébe jut-e neki a tegnap?

Úgy izgatott ez a kérdés, mint az örültet a rögeszme.

Kinyitotta.

És attól fogva kinyitotta minden este. Nem kértem erre, nem beszéltünk össze, de mintha összebeszéltünk volna, sohase mulasztottuk el ezt a kései találkozót. Mikor a többiek már elálmosodtak, mi akkor kikönyököltünk az ablakba tereferélni. Napközben is sokat voltunk együtt; máskor is megtörtént, hogy magunkban beszélgethettünk; de ezek a rövid nocturne-ök kedvesebbek voltak nekem, mint a nappali találkozások.

Pedig ilyenkor mindig csak tíz perczig beszélgettünk, és akkor se mondtunk semmit.

De a hallgatag megegyezés, mely ezeket az ártatlan tereferéket légyottá édesítette, boldoggá tett. Titkom volt vele, olyan titkom, mely másokat ugyan egy cseppet sem érdekelt, de mintha közelebb hozott volna bennünket egymáshoz, a késő est mély csendjében.

Egy este, vagy két nappal azelőtt, hogy a mester jelentés-tételre szólított fel, Kata ezekkel a szavakkal lepett meg:

- Egész nap mondani akartam magának valamit. De sohase maradtunk egyedül.

- Parancsoljon.

- Egészen őszinte lesz hozzám, ha nagyon szépen megkérem?

- Mindig őszinte vagyok és leszek.

- Akkor hát mondja meg: haragszik maga Valériára?

- Már hogyan haragudnám?! Hisz alig ismerem! Miért kérdi, miből következtette ezt?

- Ne kérdéssel feleljen. Először én kérdezek.

- Kérem, szolgálatjára állok.

- Nem történt maguk között semmi? Se azóta, hogy itt van, se azelőtt, soha?

- Nem történt, soha, semmi. Először is, olyan rövid idő óta ismerem... másodszor alig váltottunk pár szót...

- Éppen ez az. Mikor én magát bemutatattam neki, alig néztek egymásra. Azóta feltűnően kerülnek egymást. Mi ez?

- Véletlen. Vagy ha nem az, akkor a báróné antipathiája, a melybe bele kell nyugodnom. Úgy látszik, nem tetsztem neki, s minthogy én nem vagyok törleszkedő természetű...

- Becsületszavára mondja, hogy nem ismerte előbb? Akkor látták egymást először, a mikor én bemutatattam magát?

- Nem, pár nappal előbb láttuk egymást először. Aznap, a mikor megérkeztem.

- Ah, ez érdekes!

- Egy cseppet se érdekes. Ugyanazon a vonaton jöttünk, s rövid ideig ugyanabban a szakaszban. De aztán külön szakaszt váltott magának, s csak a jabblonkai állomáson ismerkedtünk meg, a mikor megmondták neki, hogy a kastélyba igyekszem s nem jött értem kocsí.

- Hohó, ne olyan sebesen! A részleteket is szeretném hallani.

- Semmit se hallgattam el, a mi szóra érdemes.

- Feleljen a kérdéseimre. A vasuton, ismeretlenül, nem beszéltek egymással? Mért váltott Valéria külön szakaszt? A legtakarékosabb asszony a világon!

Elmondtam, hogy mi történt, természetesen egy kissé rövidesen, »ad usum Delphini.« Ilyenformán:

- A vasuton nem beszéltünk egymással; azt hiszem, rám se nézett. Hogy mért váltott külön szakaszt, nem tudom bizonyosan; de alighanem azért, mert az az úriember, a ki mellettem ült, úgy pöfékelt, mint egy gőzös.

- Az elbeszélés meglehetősen hiányos, mert sehogy se tudom megérteni, mért nem kérte meg azt az urat, hogy tegye le a szivarját. Ez alkalmasint magának is feltűnt. De halljuk tovább. Tehát Jablonkáiig nem történt semmi. Nos, mi történt Jablonkán?

- Majdnem semmi. Mikor figyelmeztették, hogy fütől-fától kérdezősködöm, nem küldtek-e a kastélyból kocsit, s látta, hogy úgy nézegetek mindenfelé, mint egy megszeppent matróz az árboz-kosárban, odaküldte hozzám a vasúti őrt, a ki azt kérdezte: én vagyok-e az a mázoló, a kit a kastélyban várnak? Az igenlő feleletre a báróné felajánlotta, hogy elszállít a kastély kapujáig. Természetesen siettem elfogadni az ajánlatot; de megjártam. Azt képzeltem ugyanis, hogy illendő lesz néhány hálálkodó szót ejtenem, hanem a báróné felvilágosított. Kijelentette, hogy nem azért vett fel a kocsijára, mintha társalogni kívánna. Erre persze nagyot koppantam és elhallgattam. Nemsokára aztán jött az igazi kocsi, és én örültem, hogy volt szerencsém. Ez a mi románczunk; a többit tudja.

- Hm, hm. Egy kicsit hézagosnak találom az előadását.

- Ha akarja, megesküszöm, hogy minden nevezetesen elmondtam. »Rien que la vérité, la vraie vérité, toute la vérité.« Különben kérdezze meg tőle.

- Az is furcsa, hogy Valéria ezt nem mondta el nekem.

- Nem helyezett rá nagy súlyt. Egyáltalán nem sokat foglalkozik velem.

- Pedig lett volna rá alkalma. Mert beszéltünk magáról.

- Ugyan?

- Igen; az igaz, hogy nem sokáig.

- Lássá, ez már érdekesebb. El nem tudom képzelni, hogy miképpen kerülhettem szóba.

- Ezt ugyan könnyű elképzelni. Én hoztam szóba a dolgot, mint most magával.

- Mikor?

- Tegnap este.

- Az imént azt mondta: »Először én kérdezek.« Ez azt jelenti, hogy másodszor majd rám kerül a sor. Szabad arra kérnem, hogy most már cseréljünk szerepet, s én is megkérdezhessek magától egyetmást?

- Tessék.

- Tehát mért nem szólt erről tegnap este nekem? Mért beszélt először a bárónéval?

- Megmondom. Nekem már régebben feltűnt a maguk viselkedése. Akkor, mikor Valéria először jött át. Valéria ugyan nem mindenkiel barátságos; vannak, a kik azt fogták rá, hogy embergyűlölő. Ez nem igaz; ellenkezőleg, csupa szív - a parasztok megmondhatnák - s maga még nem látott embert, a ki a legnyomorultabb állatokat úgy szánná, s olyan erélyesen védelmezné. De szerencsétlen. És mert szerencsétlen: ideges, szeszélyes, csekélységek miatt fellobbanó, néha éles szavu, haragtartó, és a haragosaival szemben kiméletlen. Ezért gőgösnek is mondják. Pedig nem az; hanem az olyanokkal, a kiket nem szeret, szivesen, majdnem

örömmel érezteti a felsőbbségét, vagy a neheztelését; azt hiszem, ez is a szerencsétlenségéből következik. Szóval az a hire, hogy felfuvalkodott, rideg és goromba; és az igaz, hogy van egy pár férfi, a kivel úgy bánt, mintha csakugyan ilyen volna. Mert egy cseppet se kaczer; a férfi-társaságot nem szereti; azt a sok léha alakot, a ki odaát a hölgyek körül legyeskedik, nem tűri meg a maga közelében; no és jaj annak, a ki udvarolni akarna neki! De maga nem olyan ember, mint a kiket ő üldöz, gyűlöl vagy lenéz. Azért nem értettem, hogy magát sehogy se akarja meglátni, s eleinte azt képzeltem, hogy talán tévedek. Úgy okoskodtam, hogy talán akkor valami nagyon elfoglalta a lelkét - mert ő kiszámíthatatlan, néha lázasan ideges, s ilyenkor kifürkészhetetlen - és mert akkor beteg lehetett, igazán nem vette észre magát. Hanem mikor másodszor átjött, akkor már láttam, hogy dehogy is tévedek! Úgy tett, mintha nem is emlékeznék a bemutatásra; feltűnően kerülte a maga társaságát; ha mégis összejöttek, állhatatosan másfelé nézett; s a hányszor magáról volt szó, mindig másról kezdett beszélni. Maga pedig mintha értette volna ezt a viseletet, igyekezett az illetlenséget meg nem látni és lehetőleg távol tündökölni. De a legkülönösebb az volt, hogy Valéria nekem se szólt magáról egy szót se. Pedig Valéria nekem mindent elmond. Még egy olyan titkát is elmondta nekem, a mit senki se tud kívülünk a világon; senki, csak ő meg én. Az igaz, hogy nem pazarolta érdemetlenül a bizalmát, mert én el nem árulom soha még a férjemnek se.

- Ha magának elmondta, nem lehet valami borzasztó titok.

- Ne gondolja. Ismerek valakit, a ki a fél életét oda adná érte, ha megtudhatná, a mit én tudok. De hagyjuk ezt. Elég az hozzá, mikor láttam, hogy itt valami nincs rendben, azt mondtam magamban: »Ha Valéria szándékosan nem veszi észre a mi vendégünket, ennek csak egy magyarázata lehet...« De nem veszi majd rossz néven, ha elmondom? ... tudja, nem hizelgő, a mire gondoltam.

- Nem mondhat olyat, a mit rossz néven vennék.

- Nos hát így okoskodtam: a magyarázat nem lehet egyéb, mint hogy Valéria, első pillantásra, rosszul ítélte meg a mi vendégünket. Jelentéktelen, üres embernek tartja; afféle ellenállhatatlannak, a ki azt képzei, hogy minden nőnek bele kell bolondulnia. És aztán, legyünk őszinték... igazán mulatságos, hogy szemébe kell mondanom ezt a gorombaságot...

- Csak rajta. Ne féljen; én nem félek.

- Tudja, magának az arcából nem néz ki valami rettentő komolyság. Magának olyan arcza van, hogy az első pillanatban az ember azt gondolja: »No ez aligha lángész, mert iszonyatosan csinos fiú.« Csak később látja az ember, hogy nem is olyan nagyon csinos, hanem kiragyog a szeméből, hogy nem rossz ember.

- Ez volt az a nagy gorombaság? Tudom én jól, hogy nekem afféle cotillon-rendező ábrázatom van, a melyből nem sok bölcsesség néz ki.

- Bocsánat, a maga arcza, ha jobban megnézi az ember, csupa okosság, és nem is olyan szép, mint képzei. A maga arcza csak kedves. De Valéria ki nem állhatja a csinos fiúkat. Azért, a míg nem beszéltem vele, azt hittem, hogy egy kicsit lenézi magát. A mi vendégünknek - szóltam magamban - az a szerencsétlensége, hogy a nők képzelődő, elbizakodott urfinak tartják; s őt méltán bosszantja ez a föltevés. Azonkívül nem ismeri Valériát; és mert másképpen nem torolhatja meg a sértő viseletet, igyekszik másra gondolni, s rá se nézni arra, a ki őt ennyire félreismeri. Itt egy félreértés van, a mit el kell oszlatni. Ó, azzal tisztában voltam, hogy maga nem szorult rá az én védelmemre! De én szeretem Valériát, s azért bántott a dolog.

(»Így éltem akkor Odesszában...« Ő mondott bókokat nekem, az édes, gyönyörű teremtés! Én, én nem mertem volna elárulni, nem hogy szóval, még csak egy tekintettel se, hogy milyen elragadtatással hallgatom!)

- Értem. A kínos helyzeten változtatni csak neki állott módjában. Tehát hozzá fordult, s nekem nem szólt, tudva, hogy én úgy se mondhatnék semmit.

- Magának nem szólhattam. Nem az volt a szándékom, hogy a bosszuságát növeljem, s attól félttem, bántani fogja, ha megtudja, hogy Valériának a viseletét más is észrevette. De azt se akartam, hogy tovább tartson ez az állapot.

- Arra nem gondolt, hogy a báróné talán más okból néz le? Nem jutott eszébe, például, hogy a báróné - ki tudja? - valahol rosszat hallott rólam?

- Rosszat? Magáról? Ez sohase jutott volna eszembe.

- Köszönöm.

- Erről különben szó se lehet. Valéria az első perczen megmondta volna nekem, s akkor nincs félreértés, mert én természetesen azonnal felvilágosítom, hogy roppantul téved. De mért kérdezi ezt? Magának ellenségei is vannak? Nem tudom elképzelni.

- Tudtommal nincsenek, s nem gondolnám, hogy a báróné viseletének ez volna a magyarázata. De érdekelt, hogy maga nem gondolt-e erre?

- Engedelmet, annál már jobban ismerem a vendégünket.

- Ezért az elégtételért mindent megbocsátok a bárónénak. De szabad élnem az engedelmeivel? Nekem is volna még egy pár kérdésem.

- Meg fogok felelni mindegyikre.

- Mért kérdezte, hogy akkor láttam-e a bárónét először, a mikor bemutatott neki? Hogyan jutott arra a gondolatra, hogy talán már előbb is ismertem?

- Nem gondolhattam egyebet, mint hogy Valéria valamit elhallgat előttem. Igen kurtán felelgetett és mentül kevesebbet. Alig akarta tudni, hogy kiről beszélek. »Úgy? A kit bemutatnál? Én bizony észre se vettem! ...« Majd később: »És aztán, mondd, kérlek, kicsoda, micsoda ez az Asztalos?« Elmondtam neki. Azt felelte, hogy: »No, ha ilyen kiváló férfiú, akkor ezután majd jobban megnézem.« Bizonyos voltam benne, hogy elhallgat valamit. És csakugyan. Mért nem szólt az első találkozásukról?

- Nem tartotta olyan fontosnak. Vagy talán már el is felejtette. Annyi kétségtelen, hogy szóról-szóra az igazat mondta. Nagyon jelentéktelennek talált és egyszerűen nem vett észre. Ennyi az egész. De őszinteséget kérek az őszinteségért. A míg azt hitte, hogy már előbb is ismertem a bárónét, mit képzelt, mi történhetett köztünk?

- Azt képzeltem, hogy egyszer talán udvarolt neki, vagy megkísérelte az udvarlást, és ez nem tetszett Valériának, mert őt ingerli az, a mi mást talán mulattatna. De nem is tudom elmondani, hogy mit képzeltem. Sok mindenfélét képzeltem. Azt is, hogy maga talán szerelmes Valériába.

- És... mondja... - zavarban voltam, meg merjem-e kockáztatni ezt a kérdést - mért érdekelte magát, hogy vajon szerelmes vagyok-e a bárónéba?

Rám nézett.

Ó, soha se fogom elfelejteni ezt a tekintetet! Hogy is felejténém el! Hisz a míg ezt a tekintetet láttam... igen, mindössze ennyiből állott életem nászészakája!

Észre kellett vennie, hogy a lelkem csüng a kérdésem, mert elfordította tőlem szemének a fényességét, s lenézett a sötét udvarba, a hol nem láthatott semmit.

Aztán megszólalt:

- Kíváncsi voltam. És csak most jut eszembe, hogy már nagy lány vagyok, a kinek nem szabad kíváncsinak lennie.

Megilletődésemben - esküszöm, hogy ebben a pillanatban átéreztem életem egész reménytelenségét - nem tudtam mit felelni. Ismét ő szólt:

- Nem is kérdezősködöm többet erről. Csak még egyet mondjon meg. Azt hiszem, hibát követtem el.

- Hogyhogy?

- Később szóba került, hogy holnap kirándulunk a tengerszemhez. Megkérdeztem Valériát, nem tart-e velünk? Azt mondta: igen.

- De hiszen úgy volt, hogy a báróné holnap reggel visszamegy a fürdőbe?

- Úgy volt, és engem is meglepett, hogy igent mondott. Az igazat megvallva, csak kíváncsiságból szóltam neki. Akkor még azt hittem... csak most látom, hogy tévedtem. Kellemetlen lesz magának, ha csakugyan eljön ő is?

- Édes istenem, nekem teljesen mindegy. Ha eljön, ott lesz; nem okvetetlenül szükséges, hogy egy pillanatig is foglalkozzék velem, és nekem se lesz nehéz kitérni az útjából, a nélkül, hogy ez feltűnővé válnék. A hol annyian vannak, könnyű dolog elkerülni valakit, a kit nem kedvelünk. Maradunk a régiben és nem látjuk meg egymást.

- Ne legyen nagyon zord, ha véletlenül mégis egymás közelébe kerülnek. Magának van rá oka, hogy úgy viselkedjék, a hogyan eddig, de azt kezdem gyanítani, hogy Valéria jóvá akarja tenni a hibáját. Talán csak ezért jön el. Azért kérem, ne éreztesse vele a neheztelését. Megteszi a kedvemért?

- Mindent. De azt hiszem, az első lépést a bárónénak kellene megtennie...

- Most már bizonyos vagyok benne, hogy meg fogja tenni. Csak maga ne legyen rideg, vagy éppen visszautasító. Valériának se akarnék kellemetlenséget okozni.

Megígértem, hogy kívánsága szerint fogok cselekedni, s hogy nem lesz kifogása a viseletem ellen.

- Máris hálás vagyok a bárónénak - szóltam, hogy nagyobb súlyt adjak a fogadalomnak.

- Miért?

- Azért, hogy alkalmat adott erre a beszélgetésre.

- Jó, hogy emlékeztet. Ma nagyon is sokáig beszélgettünk. Már mindenki alszik: ideje, hogy elbúcsúzzunk. Tehát: ne felejtse el, a mit ígért, és jó éjszakát!

- Jó éjszakát!

Valóban az volt, jó éjszakám. Ámbátor még sokáig hallgattam az éj hangjait. Mert ebben az órában tudtam meg, mily beszédes tud lenni a csöndes éj, az álmok éjszakája.

Másnap kirándultunk a tengerszemhez. A tengerszem nem annyira a tengerre, mint inkább egy jó nagy kútra emlékeztetett; vizének sötétzöldje nélkül legfeljebb halastónak néztem volna. A legszerényebb tengerszemek közé tartozott, azok közé, a melyeket mintha csak azért alkotott

volna a természet, hogy kirándulások célpontjaiul szolgáljanak, olyanok számára, a kik szeretnek egy kicsit kocsikázni, aztán gyalogolni vagy háromnegyed órát, hegynek fel, majd igen jó étvágygyal uzsonázni, s végül danolva térni haza. Ennek a célnak tökéletesen megfelelt.

Maga a kirándulás is csak abban különbözött a többiektől, a melyek közül már a harmadikat is sokalltam, hogy kivételképpen csakugyan velünk tartott szép ellenségem is. Eleinte azonban nem volt hozzá szerencsém, s egy darabig azt hittem, hogy Kata tévedett.

A társaság egy része bicziklin, a másik része pedig kocsin indult útnak. Én, hogy véletlenül magamra ne maradjak, s ez alatt a rövid idő alatt ki ne essem a szerepemből, természetesen az egyik kocsiába kerültem, a hol kedvemre gyakorolhattam magamat a mulattatás mesterségében, mert nem kevesebb, mint három Nusit bíztak rám, továbbá Miss Nellyt, a kövér angol hölgyet. Ez idő szerint Miss Nelly, Snob és én voltunk a kastély legnépszerűbb alakjai. Miss Nelly, mert sok évet számlált és nagy térfogatnak örvendett, Snob, mert kutya és szemtelen volt, végül én, mert szegény és vidám voltam.

A könnyebb elhelyezkedés okáért, a bakra ültem, a kocsis mellé - meg kell vallanom, hogy ezért a helyért sok ellenkezést kellett legyőznöm - s a bakról visszafordulgatva teljesítettem feladatomat. Sikerrel végeztem munkámat, annál nagyobb sikerrel, mert Snob ez alkalommal nem versenyzett velem.

Mikor leszálltunk a kocsiáról, és gyalog folytattuk az utat, Miss Nelly más társaság után nézett, s helyette újabb Nusik jelentkeztek, a kik közül egy páran, talán hogy kipróbálják a tornázásban való ügyességemet, azt követelték, hogy virágot szedjek nekik. Volt köztük egy - Géraldine-nak nevezték, és ha jól emlékszem, a másodunokatestvérek sorába tartozott - a ki ugyancsak megdolgoztatott. Szép, karcsu, jó alaku, fekete leány volt; ragyogó, nagy szemének eleven járása és határozott, túlságosan élénk mozdulatai veszedelmes feleséget jósoltak. Ez a Géraldine valósággal úgy ugrándoztatott jobbra-balra, a hogy a poney-ját szokta; csakhogy az én fejemet nem ölelgette meg.

Katát az egész úton nem láttam. Olyankor, ha csapatosan mentünk valahová, nem igen volt mellettem. Lehet, hogy ez véletlenül történt; lehet, hogy nem akarta lefoglalni a kastély egyetlen gavallérját. De engem boldoggá tett az a gondolat, hogy férj és feleség vannak így; azok a fiatal házások, a kik nagyon szeretik egymást: társaságban, a hol sokan látják őket, nem nézegetnek egymás szemébe, az asszony szinte kikerüli a férjét, hogy senki le ne olvashassa róluk az érzéseiket, de alig várják, hogy megszökhessenek a társaságból, és este megkeresik egymást, hogy elfelejték a többieket mind, és végre arról beszélhessenek, a mi igazán érdekli őket.

És máskor szinte örültem, ha a társaságban csak egy-egy pillantást váltottunk, hogy aztán este, az ablakban elmondjuk, a mit napközben gondoltunk. De ez egyszer sóvárogva kereste a szemem az én egyetlen barátomat. A mint a cousine-ok között buzgón végeztem tisztemet, a púpos János képe jutott eszembe: sok kis gyerek ül egy nagy talyigán, a talyigát egy nagyfejű, nevető szemű szamar hűzza, a szamar körül is gyerekek, egyik a fülénél fogva vonszolja, a másik a hátába kapaszkodik és tolja, a harmadik egy pálczikával püföli a lábát, a negyedik szóval noszogatja - de a szamarat Nusi, Géraldine és társai most egy kissé kifárasztották.

Mikor aztán már nem volt mit leszedni a hegyről, s a kis leányok nem tudták többé semmiféle új módját se kieszelni annak, hogy a nagyfejűt miképpen lehetne még ránczba szedni: végre elértünk a híres tengerszemhez.

A társaság másik része már ott volt, de nem egy csoportban. Kata, a báróné és a miss egy padon ültek, a tengerszem közelében; a többiek állva, vagy járkálva várták, míg a két inas megteríti. A terítés természetesen abból állott, hogy nagy plaideket terítettek a földre; az ifjúságnak ott kellett lakmározni. De néhány kényelmesebb ülőhely is találkozott: a padon kívül egy-két simára levágott fatörzs, melyek nem minden haszon nélkül helyettesítették a székeket. Az egyiket mintha csak Miss Nellynek készítették volna.

A báróné Katával a padon maradt, s az uzsonázás, a kirándulás legérdekesebb eseménye, megtörtént a nélkül, hogy Kata jóslata teljesedett volna.

Pedig kezdtem óhajtani az ígért változatosságot, már csak azért is, hogy megszabadulhassak Géraldine zsarnoksága alól. Géraldine az uzsona alatt egy kicsit becsípett, s ez a körülmény semmi jóval nem biztatott.

Éppen arra gondoltam, hogy Kata ismerheti a báróné titkait, vagy legalább a báróné titkai közül a szelidebbeket, de aligha ismeri a szép asszony gondolkodását, - és Géraldine éppen újra be akart fogni igájába: a mikor a szép asszony csakugyan eljött értem, s megváltott Géraldinetől ezekkel a szavakkal:

- Induljunk hazafelé, s ezt az urat bocsásd el egy pár percre.

A kezdet nem ígért sokat. A folytatás azonban meghaladta a várakozásomat.

- Nem sokáig terhelem - szólt, meglassítva a lépteit, hogy utolsóknak maradjunk. - De egy kis beszédem van Önnel.

A hangja meglepett, s nem állhattam meg, hogy a szemébe ne nézzek.

- Kata figyelmeztetett - kezdte - hogy hibát követtem el önnel szemben.

- De, méltóságos asszony! ... (Eszembe jutott, hogy nem szereti, ha bárónénak szólítják.)

- Kérem, hallgasson meg. Bocsánatot akarok kérni öntől, s ha végig hallgat, bizonyos vagyok benne, hogy nem fog neheztelni rám.

- Engedelmet kérek, de én nem panaszkodtam a báró kisasszonynak. Többek között azért sem, mert nem szeretek panaszkodni; s mindenekelőtt: mert nem volt okom panaszra.

- Ne legyen olyan büszke, és ne tagadja le, hogy megbántottam. A büszkeségben úgyis hiába versengene velem, s jobb lesz, ha megértjük egymást. Aztán meg ugyan miért tagadná azt, a mit én éppen olyan jól tudok, mint ön?! Hogy én önt megbántottam, arra nem Kata figyelmeztetett; ezt én tudtam jól. Csakhogy tegnapig nem törődtem vele, hogy ön megsértődött-e vagy egyszerűen zsebre vágta a bántalmat, mert hozzászólt a bántalmakhoz. És ha önt véletlenül betegé teszi a harag, a felháborodás, vagy nem tudom mi: azzal se törődtem volna.

- Ezt már meg tudom érteni.

- No lássa! E szerint mégis csak egyet gondolunk a történekről. Elég az hozzá, Kata tegnap felvilágosított. Megmagyarázta, hogy igazságtalanságot követtem el önnel szemben, mert ön nem az az ember, a ki ilyen bánásmódot érdemelne.

- Ah! A bárókisasszony csupa jóság, de... legyen szabad megjegyeznem... neki még oly kevés az élettapasztalata! ... Háttha ő téved, s én nem érdelek ennyi figyelmet?

- Ne gúnyolódjék. Azok után, a miket már elmondtam, nincs többé joga erre. A kérdésre különben szívesen megfelelek. Igenis, teljesen megbízom a Kata ítéletében. Ez nem olyan tizenhat éves leány, mint a többi; talán már észrevette. Vakon elfogadhatja a Kata nézeteit; nem teszi ki magát vele semmiféle nagyobb csalódásnak. De nekem most nincs szükségem

arra a föltétlen bizalomra, a melyet az ő szavai megérdemelnek. Tegnapig egyszerűen nem volt véleményem önről; ma már van. Azelőtt nem érdekelt, hogy ön kicsoda, honnan jött, milyen ember, érzékeny-e, s gondol-e valamit; nem igen foglalkoztam önnel, őszintén szólva: alig vettem észre. Hanem a Kata szavai, a melyeket becsben tartok, fölkellették a figyelmemet, s ma már belátom, hogy ön nem szolgált rá a bántalomra.

- Ilyen hamar megalkotta a véleményét?

- Ilyen hamar. Sajnos, több az emberismeretem, mint szeretném. Annyi leczkét vettem ebből a kellemetlen, de mindenkire nézve köteles tantárgyból, hogy hamarosan kiismerem magamat, ha egy-egy új feladattal állok szemben. Nos, elismerem, hogy igazságtalan voltam ön iránt; de ha megkövetem önt és bocsánatot kérek a bántalomért, el kell mondanom a mentségemet is.

A szavak értelme bizonynyal hizeleghetett a hiúságomnak, de a szép Valéria kissé hidegen mondta ezeket a kegyes szavakat.

Azért én is minden nagyobb meghatottság nélkül és olyan hangon hálálkodtam, mely nem igen egyezett a szólam jelentésével.

- A báróné nagylelkűsége... bocsánatot kérek, méltóságos asszonyom, ha a tilalma ellenére is bárónénak szólítom, de igazán nem tudom...

- Szólítson, a hogy kedve tartja. Az a megjegyzés csak az ismeretlennek szólt.

- Azt akartam mondani, hogy a báróné nagylelkűsége érdemetlenül dús kárpótlást nyújt valamiért, a mit tulzás nélkül lehetetlen bántalomnak nevezni. Az első alkalommal nem lehettem olyan szerencsés, mint most, mert a báróné talán rosszkedvű volt: ennyi az egész. Nem szeretném kiaknázni a nagylelkűségnek ezt a percét, s kérem, ne térjünk vissza az én multkori balesetemre, a melynek a címén igazán nem érdemlem meg, hogy a báróné ennyi kegyet pazaroljon rám.

- Ön még folyton gúnyolódik, s úgy látszik, nem tud egykönnyen felejtetni. Nekem nincs kifogásom ez ellen a tulajdonság ellen, mely káros vagy értékes, a szerint, hogy mit óhajt inkább: kényelmes, nyugodt életet-e, vagy azt, hogy mindig meg legyen elégedve magával? Az ön dolga. De ha ön most is makacsul ragaszkodik az első benyomásához: ez előttem csak azt bizonyítja, hogy jobb, ha minél előbb túlesünk a kimagyarázkodás szükséges jelenetén. Annyival inkább, mert ön egyelőre téved. Ha úgy fejeztem ki magamat, hogy el akarom mondani a mentségeimet, ez nem jelenti azt, hogy csupa kellemes dolgot fogok mondani önnek.

Egy kissé meglepetve néztem az orvos leányára. Abban, a mit mondott, de még inkább: szavainak és mondatainak egymáshoz fűződésében, olyan határozott elmélkedő hajlandóság nyilvánult meg, látnivalóan önkéntelenül, mely asszonyoknál, kivált szép asszonyoknál, legalább is szokatlan, s rendesen csak olyanoknál tapasztalható, a kik csak az olvasmányaiknak és csak az olvasmányaikban élnek. Ezt a hajlandóságot hamarjában sehogy se tudtam összeegyeztetni a vasúton látott jelenettel, a szóke úrral és egyéb emlékeimmal. De ha már az okoskodó szavak is megleptek, az utolsó mondat, mely nem csupa kellemes dolgot ígért, valósággal kíváncsivá tett.

- Kérem, báróné, hallgatom.

- Tehát meg kell önnek mondanom - és azt hiszem, méltányolni fogja ezt a mentséget - hogy én akkor olyan feldúlt lelkiállapotban voltam, a milyenben talán még soha; pedig már volt részem rossz napokban. Hogy mi zaklatott fel ennyire, az maradjon az én titkom; különben nem tartozik a dologra. A nélkül is elhiheti nekem, hogy nagyon izgatott valami; ha jobban

ismerne, csodálná, hogy ennyit is elmondok, mert éppen nem vagyok közlékeny természetű. Ön, meglehet, azt fogja mondani, hogy abban az órában, a mikor a jablonkai állomásra értünk, s a véletlen úgy akarta, hogy ön rám szoruljon, már nyoma se volt rajtam az izgatottságnak; legalább is lecsillapultnak látszottam. Ebben van valami igazság; csakugyan akkor már kezdtem csendesedni. De még később is nagyon ideges voltam, s mialatt ön mellettem ült, nem igen tudtam egyébre gondolni, csak arra, a mi aznap jóidőre megfosztott a békémtől s a nyugalamtól. Nagyon valószínű, hogy a milyen nehezen tudtam uralkodni magamon, mással is úgy bántam volna, mint önnel; nem ön az első, a kit megsértettem, mert nem szoktam színeskedni, udvariaskodni, s igazuk van azoknak, a kik azt mondják, hogy gyöngédség nélkül való, rideg és kiméletlen vagyok. De nem lehetetlen, hogy megfékeztem volna az indulataimat, ha véletlenül másvalaki ül ott az ön helyén: egy ártatlan, a ki soha se vétett ellenem, s a kinek az arcza leszereli a kötekedő kedvemet. Csakhogy önnel szemben nem tudtam ilyen szelid lenni.

- Éppen velem szemben nem? Miért?

- Mert mindjárt az első perczen megboszott - még a vasúton, alig hogy helyet foglaltam a kupében - s mert az, hogy újra találkoztunk, kellemetlen hatással volt rám.

- Sejtelmem sincs róla, mivel boszottam meg.

- Megmondom, bár ezt az őszinteséget furcsának fogja találni. Alig helyezkedtem el önnel, a teljesen ismeretlennel szemben, a ki rám nézve nem volt senki és semmi, ön jónak látta a tekintetével tudtomra adni, - és milyen kifejezetten adta tudtomra! - hogy a megjelenésemet kedvére valónak, s a személyemet... hogy is mondjam? ... izlésére méltónak találja. Eh, mért ne beszélnék egészen nyíltan, s olyan durván, a milyen durva az ön néma vallomása volt?! Az ön tekintete ezt mondta... nem, ezt kiáltotta: »Tetszel nekem; pompás teremtés vagy!« Nos, kedves művész úr, ez utálatos volt!

Mintha villamos ütés ért volna. Tessék elképzelni Szent Antalt, a kit két hét óta tánczolniak körül csábosabbnál csábosabb teremtések; Szent Antalt, a ki egy keskeny hegyi ösvényen halad, oldalán a világ egyik legszebb asszonyával; köröskörül tavaszi illattal terhes levegő; fenn derűs, halványkék, örökkévalóságot ígérő égbolt; alant a mélységben, csörgedező patak, mely folyton azt beszéli, hogy az idő eljár; a távolból villik nevetése hallatszik... és a szép asszony, a ki eddig a kazuisztika témáihoz hasonló komoly dolgokról beszélt, hirtelen áttereli a szót, a kazuisztika leplezetlenségével, a durva szerelemre.

És tekintetem, ez a fölötte nyílt s merészségéért éppen most megrótt tekintet, önkéntelenül, valamely mágnesség erejénél fogva, oda csapódott a hirtelen megvillant fényességhez, s beleveszett az indulatosságától ragyogó szempár mély tüzébe.

Szép ellenségemet soha se láttam még ilyen gyönyörűnek. Csodálatos arczszínére élénkebb rózsapirosságot varázsolt a levegő - vagy az indulat? Világos tavaszi ruhája mintha magából a szépségéből fakadt volna ki, mintha pompás alakjának teljes kivirágzása lett volna... És nagyon közel voltam hozzá; mikor arczomba vágta az »utálatos« szót, szinte éreztem a lehelletét.

Nem vagyok olyan bolond, hogy kétszer kövessem el ugyanazt az ostobaságot, tehát így szóltam:

- Esküszöm, báróné, hogy inkább ki se nyitottam volna a szememet, mint hogy megbántsam... bár ezt büntetésnek is sokallanám... És őszinte megbánással kérek bocsánatot. De engedjen meg egy kérdést.

- Tudom, mit akar kérdezni. Hogy, ugy-e, nem ön volt az első férfi, a ki billet doux-t küldött számomra a tekintetével? Nem, nem ön volt az első. De ez nem menti önt. Akármilyen megszokott valami ez a nem kérdezett, sértően tolakodó némabeszéd: az én érzésem szuverén, s nekem jogom van mindannyiszor felháborodni, a hányszor valaki helyénvalónak találja, hogy engem ilyen formán megtiszteljen. És ha valamennyi férfi azt gondolja, hogy neki joga van bármely ismeretlen hölgynek értésére adni a kegyes tetszését, a lovagias szolgálatokra való hajlandóságát, vagy nem tudom mit, ezt én azért mégis utálatosnak találom, annál utálatosabbnak, minél több ilyen férfit látok, s minél inkább meggyőződöm róla, hogy a hódolatnak ez a formája mindennapos.

- Mentségül legyen szabad megemlítenem, hogy sok hölgy van, a ki nem így fogja fel a dolgot. Van a ki megbocsátja az illetlen érdeklődést, s nem lát benne egyebet, csak azt, hogy fölkeltette a szépségét megillető elragadtatást, a minék még semmi következése.

- Megengedem, hogy vannak, a kiknek jól is esik ez az úgynevezett hódolat, s elpirulnak az örömtől, ha az első jöttment elfogadhatóknak találja őket; de ezekhez nincs közöm, mert ezek csak csinos állatok.

- A báróné igen szigorú. Ebben a pontban az emberiség egy nagy része elnézésre szorul. És ha a hiba, a melyet a báróné annyira elítél, meglehetősen gyakori, ennek a magyarázata talán az, hogy az érzés, a melyből keletkezik, nagyon természetes.

- Én nem ítélek el senkit, a ki nekem alkalmatlanságot nem okoz. Tőlem az emberiség nagy része azt gondolhatja, azt érezheti, azt teheti, a mit akar. Nekem nincs kifogásom semmiféle érzés ellen. De mire jó az a lelki finomultság, mely oly élesen megkülönbözteti a művelt embert a műveletlentől, ha nem arra, hogy a legtermészetesebb érzéseinkkel se okozunk kellemetlenséget senkinek?!

- Akkor már csak a kegyelmi szakaszra hivatkozhatom. Tekintsen arra az enyhítő körülményre, hogy ez a hiba végre is csak a lovagiasság egy csunya kinövése.

- Nekem nem kell senkinek a lovagiassága; nem várok, nem követelek senkitől semmit, azon a címen, hogy asszony vagyok. De az már a személyes szabadságomnak a megsértése, ha egy ismeretlen, egy akárki, csak azért, mert férfi, jogot formál arra, hogy - bármilyen formában - tudtomra adja a tetszését vagy nem tetszését, s kedve szerint megboszanthasson a tolakodásával, csak azért, mert asszony vagyok. Ha szép vagyok, semmi köze hozzá; mert én - én vagyok, a kihez, se szóval, se tekintettel nem közelíthet más, csak a kinek megengedem.

Lehetetlen volt a szökére nem gondolnom. No lám, no lám, minő császárnői kevélység lakozik egyik másik hölgyben, a ki alattomban szívesen perdül tánczra, ha a gavallér módot talál rá, hogy ezt feltűnés nélkül tehesse. De annyit már megtanultam, hogy a »semmin se csodálkozni« elvét főképpen az asszonyokkal szemben kell alkalmazni, s bármily furcsának tűnt fel az ellentét a között, a mit a vasúton láttam, és a között, a mit most hallottam, nem árultam el a meglepetésemet. Csak ennyit feleltem:

- Mindezt meg tudom érteni. De kevesen gondolkodnak így, és én nem ismertem a bárónét.

- A mint hogy én se ismertem önt. Ha elmondanám, hogy mit képzeltem önről, a fellépése és túlságosan gondos ruházata után ítélve, egyszerűen letaszítana a mélységbe. Szóval meg akartam önt büntetni; izgatottságomban, elkeseredésemben, szinte örültem, hogy véletlenül a körmeim közé került valaki, a kivel jogosan éreztettem a bennem meggyűlt sok keserűséget, haragot és ember-gyűlöletet; vagy inkább megvetést, mert ez az igazi szó. Azóta meggyőződtem róla, hogy ön más ember, mint a minőt a külseje mutat. Igaz, akar egy jó tanácsot? Ne öltözködjék úgy, mintha mindig lóversenyre készülne, vagy mintha az élet nem állna

egyéből, mint hogy az ember reggeltől estig angolok társaságában ebédel! A festőnek joga van hozzá, hogy ne legyen boszantóan korrekt; megengedhet magának egy kis szabadságot, egy kis egyéni ízlést.

- Sajnos, báróné, nem vagyok olyan nagy művész, hogy egy magam alkotta jelmezben élhetném végig az életet.

- Tudja, ne is legyen nagyon elbizakodott. Láttam a képeit, s őszintén szólva, nem ragadtak el. Lehet, hogy valamennyi lelkiismeretes munka. Annyi bizonyos, hogy az egyik unalmasabb, mint a másik. De azt hiszem, ön többet ér, mint a munkái.

- A báróné kissé kegyetlenül dicsér. Felvilágosított róla, hogy az arcom legalább is közönséges, az öltözködésem szerencsétlen, és - a mi sokkal fájdalmasabb - a munkáim se találtak a bárónénál részvétre. Ezek után igazán hálás volnék, ha megmondaná, hogy sok hibám ellenére mivel érdemeltem ki a bocsánatát?

Rám nézett, és mintha komolyan szólt volna:

- Ön nem rossz ember; türelmes; és tud uralkodni magán. Ezek előttem értékesebb tulajdonságok, mint azok, a melyekre ön talán sokat tart. Adjon kezét és béküljünk ki.

Mialatt, egy pillanatig, kezemben tartottam szép, formás, puha kezét, melynek ápoltsága éppen nem vallott embergyűlöletre, hirtelen arra gondoltam, hogy mindez, a mit beszélünk: csak komédia.

Azért valami olyat szerettem volna mondani, a mi kifejezze, hogy a különösen hangzó elismerés, noha hálával tölt el, nem tesz túlságosan büszkévé, de megelőzött.

- Mondja - szólt, rövid elgondolkodás után - sokára lesz kész a munkájával?

- Ez nem csupán tőlem függ - feleltem kitérően, mert az jutott eszembe, hogy ugyan miért sietnék vele?

- Tudom, de azt gyanítom, hogy ön úgy dolgozik, mint Penelope.

Ez talált. Akárhogy elégedetlenkedtem, akárhogy készülődtem megszökni, most, hogy valaki felnyitotta a szemem, meg kellett vallanom magamnak, hogy igenis, örültem a kötelességnek, mely nem engedte, hogy megszökjem. És ebben a perczen gondoltam rá először, de nem szívesen gondoltam rá, hogy lesz egy nap, a mikor semmi se köt többé ehhez a szép, ehhez a máris felejthetetlen tájékhöz. Mosolyogni próbáltam.

- Nem vagyok annyira lusta, mint a báróné képzele, mert...

Aligha érdekelte a feleletem, mert közbe vágott:

- Adok még egy jó tanácsot, s ez komolyabb, mint az első volt. Meg akarják kérni, hogy készítse el a Kata arcképét is. Ne vállalkozzék erre. Hanem mihelyt elvégezte, a mihez már hozzáfogott, csomagoljon össze, utazzék el, és valahogy vissza ne nézzen! ... a mesevilágra nem jó visszatekinteni.

- A mesevilág nem oly rejtelmes, mint a báróné szavai.

Sehogy se akartam megérteni. Bántott, hogy beleavatkozik abba, a mi nem tartozik rá.

- Akkor hát világosabban beszélek, bár tudom, hogy ez fölösleges, mert ön csak játszsza az ártatlant; jól teszi: ez kötelessége. Hanem azért meghallgathatja, a mit mondok; azon a címen beszélek, hogy Katához ma még én állok a legközelebb. Nos, nekem nem tetszik, hogy Kata olyan melegen védelmezi önt. Csak rövid ideje, hogy megérkezett, s már valóságos barátság van Kata és ön között. Mi jut eszébe, hogy kis lányokkal kezd barátkozni?

- Az ember azokkal barátkozik, a kiket kedveseknek talál.

- Az ember azokkal barátkozik, a kik hozzávalók.

Ridegebben és durvábban nem szólhatott volna, de el kellett ismernem, hogy igaza van.

- Csak most látom - szoltam - hogy a báróné olyan jelentőséget tulajdonít a »barátság« szónak, a melyre én nem gondolhattam. Ezt nem magyarázhatom meg másképpen, minthogy a bárónét tévedésbe ejtette a túlságosan aggodalmas szeretet...

Nem fejezhettem be a mondatomat, mert a szép asszony a szavamba vágott:

- Majd máskor beszéljünk erről, most már nem lehet. Nézze, Géraldine visszaköveteli önt.

Géraldine csakugyan aggasztóan közeledett felénk. Elvált a nem messze zajongó társaságtól, s jött visszafelé, nyilván abban a meggyőződésben, hogy már eleget pihentem.

- Látogasson meg egyszer odaát - szolt a szép Valéria, valamivel halkabban, hogy Géraldine ne értse. Nagyon jó cigányunk van, s ha udvarolni akar valakinek, udvaroljon nekem. Ennek sincs semmi célja, de ez legalább nem sodorja veszedelembe.

Nem felelhettem, mert Géraldine már elállta az utat.

- Kérlek, add kölcsön ezt az urat egy perczre! ...

Mínta egy gombostűt kért volna, a melyet nem érdemes visszaadni.

VI.

Átmentem a fürdőbe, nem egyszer, hanem többször.

Mikor először mentem át, hosszas készülődés után és kelletlenül indultam el, mint a ki nehezen szánta rá magát valami régóta köteles robot teljesítésére, s az utolsó pillanatig habozik, hogy ne forduljon-e vissza, mikor már közel ért a célhoz.

- Meg kell lennie - biztattam magamat. - Halljuk, hogy mit akar még tudtomra adni?

Kiderült, hogy semmi különöset. Nem mondott olyat, a mit régebben nem sejtettem.

Másodszor már nem esett nehezemre ez a kirándulás.

- Katáról fog beszélni - suttogott bennem a remény - és arról a titokról, melyet csak ő tud.

Aztán lestem: hátha elejt egy-egy szót, a melyből megtudom, mit olvasott a kis lány szívében?

Katával csak közönbös dolgokról beszélhettem. Még azt se mondhattam el neki, hogy Valéria vissza akar küldeni a pokolba, a honnan jöttem, mert sokallja a barátságunkat. Valéria volt az egyetlen, a ki erről a barátságról tudott, s talán többet tudott, mint mi.

A harmadik alkalommal az a gondolatom támadt, hogy Valéria kaczerkodikni kezd velem, Kata iránt való szeretetből. El akar bolondítani, hogy nevetségessé tehessen Kata előtt. Ez a gondolat mulattatott.

És így tovább. Tizedszer - mert utóbb már majdnem mindennap ellátogattam a fürdőbe - tizedszer már tisztában voltam vele, hogy a szép Valéria maga is érdekel.

Ez bolond dolognak tűnhetik fel. De Szent Antal előélete büntelenebb volt, mint az enyém; Szent Antal edzettebb volt a kivánságok legyőzésében; nem kergetőzött naphosszat egészséges, bájos és csintalan kisasszonyokkal; és mégis, ennek a példás életü remetének is voltak percei, a mikor megingott, megzavarodott.

A szép Valéria pedig annál könnyebben megzavarhatott egy huszonnyolcz éves, egészséges kedélyt, mert a viseletében is, a szavaiban is volt sok, nem érdektelen ellenmondás. Azonkívül a huszonnyolcz éves kedély nem volt ment minden kételkedéstől, s elvből nem hitt a szép asszonyoknak. Végre is, ha egy elvált ifjú báróné kijelenti, hogy az udvarlásnak vele szemben semmi célja, ezért a kijelentésért csak az ördög áll jót, a ki nem egészen elfogadható kezés.

Hiába, nem tudtam elfelejteni, mennyire hatalmában volt a szőkének, ha csak egy pillanatra is!

És ha a szőke eredményeket érhetett el, hát én miért ne?! ...

Ez bizonynyal közönséges lélekre valló gondolkozás, mert ha egy kicsit kényesebb vagyok, - s a barátság, melylyel Kata megtisztelt, bizvást kényessé tehetett, - annak a vasuti emlékek el kellett volna vennie a kedvemet minden léhaságtól. A ki barátságot tud fakasztani egy szűzi lélekben, csak lealacsonyítja magát, ha olyan kegyek után futkos, a melyekben a gyorsvonat első osztályu utasai közül talán akármelyik részesülhet, föltéve, hogy a pasasér szemrevaló legény, ügyes és vakmerő.

De, azt hiszem, bizonyos helyzetekben ez a gondolkozás menthető. Ha valaki huszonnyolcz éve ellenére, sok cseresznyeajku kísértés közepett, az anakoréták életmódjára van kárhozthatva: megtörténik, hogy el-elcsuszamlík, s tévelygésében megkoczkáztat olyan lépést is, a melyre nem a lelke, nem a jobbik énje unszolja.

Aztán nem ez az egyetlen mentségem. Egy másik mentségem, a mely okvetetlenül javamra szól, az: hogy a fürdőn csak megerősödtem a gyanumban és a kételkedésben, s hogy mindaz, a mit a szép asszonytól hallottam, csak bátorított a kalandra, s nem hogy észretérített volna, ellenkezőleg, szárnyat adott a képzeletemnek.

Történni nem történt semmi. De majdnem kezdettől fogva a legkényesebb témákról beszélgettünk, s ezeknek a beszélgetéseknek a során a szép Valéria olyan különös nézeteknek adott kifejezést, a melyek, azután, hogy eleinte nagyon megleptek, lassankint ugyancsak aláfüttök a reményeimnek.

Mindjárt a legelső alkalommal mondott egyet-mást, a mire nagyot néztem.

A fedett sétaúton találtam; egy padon ült és olvasgatott, szokása szerint meglehetősen szórakozottan. Mialatt hamarosan letárgyaltuk a kastélyban legutóbb történt apró eseményeket, rápillantottam a könyvére. Egy újabb francia regény volt, a melyet véletlenül én is olvastam.

Akkoriban mindenki olvasta ezt a könyvet. A meséje az, hogy egy asszony, férjének a távollétében, átkutat egy nyitva felejtett fiókot, s az ott lelt irományokból megtudja férje titkait, többek között azt, hogy hitvestársa tizenhárom év óta számtalanszor megcsalta. Természetesen felháborodik, de a férj messze jár, s az asszony magánosságában, önkéntelenül vizsgálgatni kezdi a lelkiismeretét, emlékezetébe idézi a multat minden részletével, s lassankint rájön, hogy noha ő nem követett el házasságtörést, mégis sokat vétkezett a férje ellen; rájön, hogy neki is vannak titkai, a melyeket elrejtett a férje elől, a melyeket sohase vallana meg senkinek. Ez végül arra az elhatározásra bírja, hogy nem fogja szétbontani a házassági köteléket, s férjének sohase fogja elárulni, hogy titkait megtudta. Már nem emlékszem, melyikünk volt az, a ki a beszélgetést ráterelte a könyvre és a könyv írójára; talán én. De arra határozottan emlékszem, hogy a szép Valéria, miután tüzetesen megvitattuk a regény

alapeszméjét, áttérve a nagy általánosságokra, a következőket jelentette ki előttem, a kit még alig ismert, a kivel akkor mindössze harmadszor beszélgetett:

- Minden intézmény közül a házasság a legerkölcstelenebb. Mert hazugságra kényszeríti azokat, a kiket összefűz, s mert megöli, vagy gyűlöletté változtatja át az egyetlen isteni eredetű valamit: a szerelmet. Az emberek igen sok gonoszt eszeltek ki abból a célból, hogy megrövidíthessék a többiekét, de a házasság az emberi találmányok leggonoszabbjai közül is kimagaslik.

- Talán nem is emberi találmány - vitatkoztam a szép asszonynyal. - Az állatok életében sok olyan jelenséget látni, a mely erősen emlékeztet a házasesetre. A vaddisznó úr az egynejűség híve; a rozmár hölgy, miután fölnevelte kicsinyét, tavasszal fölkeresi a rozmár urat, azt a bizonyost, a kire hálával és szeretettel emlékszik.

- Nem vitatkozom, és megengedem, hogy az állatok beérhetik a házasság intézményével is. De az emberek, már tudniillik azok számára, a kik méltók az »ember« névre, a gondolkozó, az érző, az erkölcsös lény számára valami okosabbat kellett volna kitalálni.

Megkérdezhettem volna, hogy:

- A bárónénak talán a »szabad szerelem« az ideálja? És ha igen, el tudja képzelni ezt a formát a jelen másnemű társadalmi viszonyai között? ... stb.

De nem az volt a célom, hogy meggyőzzem, hanem hogy tűrhetőnek találjon. S azért így feleltem:

- Sajnos, ez mindeddig nem sikerült. S a repülőgép bizonyára hamarabb meglesz, mint ennek a kérdésnek a megoldása.

- Elég nagy szerencsétlenség minden nőre nézve. Mert neki csak akkor szabad rendeltetése szerint élnie, ha aláveti magát ennek az erkölcstelen nyügnek. A férfi persze segít magán. Ha van esze, nem házasodik meg.

- Megtörténik biz az a legeszesebb emberekkel is. Lehet, hogy ideiglenesen az ilyen is elveszti az eszét, de aztán visszanyeri.

- Igen, vannak eszes emberek is, a kik megházasodnak. A gazemberek. Ezek elmennek a vásárra, s megkötik az alkut azzal a nyugodt elhatározással, hogy a másik szerződő felet, ha kell, erőszakkal is rá fogják kényszeríteni kötelessége teljesítésére, viszont ők soha semmi szín alatt nem fogják teljesíteni az elvállalt kötelezettséget.

- De azt csak megengedi a báróné, hogy vannak jóhiszemű vőlegények is.

- A szamarak. A kik mások, a józan nőtlenek számára házasodnak meg. Ezek között akad egy pár jóhiszemű.

- Az ördög nem olyan fekete, mint a milyennek a báróné mondja.

- Ön nem hiszi, a mit mondok? Nézzen szét az ismerősei között, és mutasson nekem egy férjet, a ki nem gazember, vagy nem ostoba. Természetesen az ostobák vannak többségben, mert az ő táborukat jelentékenyen erősíti az, hogy vannak gazemberek, a kik egyszersmind ostobák is.

- Én azt hiszem, hogy van olyan férj is, a ki szerelemből vagy szeretetből házasodott meg, becsületesen teljesíti minden kötelességét, és végül nem bánja meg, mert nem kell megbánnia, hogy megházasodott.

- Édes istenem, én nem mondom, hogy nem akad egy-egy kivétel, valahol a Spitzbergákon. Vagy az aranykorban, mint Philemon és Baucis, ámbar nem hiszek az öreg Philemonnak... különben Baucis asszonyságban se bízom. De lássa, több ezer esztendővel kell visszasétálnia a multba, hogy egy általánosan ismert, elfogadható példát idézhessen. Csakhogy én nem a csodaállatokról beszélek; nem szólok most a szárnyas lóról, a fönixről, az egyszarvuról; arról beszélek, a mit magunk körül látni.

- És nem lát egyebet, csak mankón járó betegeket... meg gonosz betegeket, a kik mankóikkal agyonverik a feleségöket?

- Olyanformán. De nem csoda. Mert azt ön is elismeri, ugy-e... vagy azt se ismeri el, hogy megházasodni ostobaság?

- Sok esetben mindenesetre. De elképzelek eseteket...

- Ám vegye ki a kivételeit, és maradjunk a szabálynál. Megházasodni ostobaság, vagy mondjuk szelidebben: megházasodni nagyon koczkázatos, nem eszélyes, nem tanácsos dolog, mert ebben a sorsjátékban igen nagy betétet kell fizetni egy olyan ígérvényért, a mely a legtöbb esetben nem nyer, minthogy a temérdek szám közül csak igen keveset húznak ki. Néha az ostobaságnak is szerencsés a következése; vannak burokbán születettek, a kik rendszeren nem érdemlik meg a szerencséjüket. De hagyjuk ezeket; azt ön is elismeri, hogy: a sokaság veszít. Nos, a ki veszít, megérdemelte, hogy veszítsen. Úgy kell neki; mért koczkáztatott olyan sokat a kétes, vagy helyesebben mondva: a joggal nem is remélhető szerencséért?! Csak egy vonást emelek ki a sok közül; az egyik legfontosabbat. Miért házasodik meg a legtöbb ember, már tudniillik a tisztességesebbek? A mellékes czélokot nem tekintve, azért, ugy-e, hogy asszonya legyen, a ki az övé és senki másé? No, és mit mutat a tapasztalás? Azt, hogy száz asszony közül kilenczvenkilencz megcsalja az urát.

- Teringettét! - kiáltottam fel, nem annyira meghökkenve, mint inkább felvidulva - kilenczvenkilencz!

- Mondjunk csak nyolczvanat. Adok önnek még tizenkilencz ártatlant, bár a számítást optimisztikusnak tartom. De a szám nem fontos. Szóval a legtöbb asszony még ezt a legelső követelést, a házasság alapföltételét se teljesíti. Ezt mindenkinek látnia kell, a ki egy kicsit szétnézett a világban. Már most azt kérdem öntől: micsoda szemtelen önbizalom, vagy más szóval: mekkora ostobaság kell ahhoz, hogy a többször említett jóhiszemű vőlegény boldogan mosolyogjon és azt mondja magában: »Én az a századik leszek, a kit nem csalnak meg!«

- Bocsánat, csak azt mondja, hogy: »Én a húsz közé fogok kerülni; a nyolczvanhoz semmi közöm.« És ez már nagy különbség. A szerint a számítás szerint, a melyben megalkudtunk, minden ötödik legény kiszabadul a veszedemből; miért ne remélhetné egy jóképű, derék, fiatal és nem ostoba legény, hogy az öt közül ő lesz az ötödik, mikor a többi négy bőven kikerülhet azok sorából, a kik rászolgáltak, a kik nem törődnek vele, a kik megöregedtek, a kik utaznak és csak két év múlva jönnek haza, és így tovább?

- Ön tréfál, én pedig komolyan beszélek, s az ön fiatal legényének azt mondom, hogy neki se sokkal több a jó esélye, mint például azoknak, a kik rászolgáltak. Mert az egész világ segítségére van annak az asszonynak, a ki a férjét ki akarja játszani; s az egész világ rajta van, hogy az ön fiatal Bartoloja észbe ne kapjon.

- Igen, ha az asszony ki akarja játszani a férjét. De, azt hiszem, a legtöbb nem akarja kijátszani. Meg vagyok győződve, hogy még a között a nyolczvan között is, a kiket végül csakugyan elvisz az ördög, sok van, a ki a legjobb szándékokkal kövezi ki a pokolba vezető utat. Azok a nagyon vidám hölgyek, a kik már az oltárnál így szólnak magukban: »No megállj,

öreg, majd meglátod, milyen gyönyörűen fel foglak díszíteni!» - nem lehetnek túlnyomó számmal. Az orvosi tapasztalás szerint a nők egy jókora százaléka éppen nem forró vérű. Ez talán jelentéktelen körülmény; de van egy másik, a mely már nem jelentéktelen. Tudniillik, hogy az a kedv, hajlandóság vagy nem tudom hogyan nevezem, a mi az asszonyokat férjeik megcsúfolására készíti, a normális nőnél alá van vetve az érzelmi életnek.

- Én nem is azt akartam mondani, hogy mikor az oltár elé lép, már ki akarja játszani a férjét. Rosszul értett, vagy rosszul fejeztem ki magamat. Ellenkezőleg, azt írom a házasság rovására, hogy még az olyat is, a ki a legszűziesebb imádsággal kezdte, idővel oda puhítja, hogy aztán már csak így imádkozzék: »Add, Uram, hogy az uram valahogy meg ne tudja!« Mert az egész világ úgy van berendezve, hogy az asszonyt mindenki a csalásra ösztökéli; és minden szinte kényszeríti rá. Először a személyek, és még inkább a dolgok. A személyek: egyik udvarló a másik után; csaknem kivétel nélkül mindenki, a ki az asszonynyal kedve szerint foglalkozik. Ez mind »unszolja szóval igenre«; és ha kiderül, hogy hiába várnak tőle hasznot, egész környezete szétrebben, s többé nem foglalkozik vele; ám hadd epedjen el lelki magányosságában; tanulja meg, hogy annak az elszórakozásnak, azoknak a kellemes szavaknak, a melyekre vágyódik, ez az ára. Aztán a Figarók és Zsuzsik nagy sokasága. Egyszerre azon veszi észre magát, hogy csak Figarók és Zsuzsik veszik körül, a kik mindannyian a Cherubin szekerét tolják, még akkor is, ha Cherubin már kopasz és öröktől fogva kiállhatatlan. Ezek, azt hiszem, csak műszeretből, pusztán a világrend érdekében fáradoznak; elég az hozzá, Rozinának látnia kell, hogy csak akkor vannak barátai, ha Almavivát rá akarja szedni. Ebben az esetben számíthat az egész világ szivességére; a másik esetben meghalhat egyedül. Mert azelőtt volt egy barátja: a férje, de ezt a házasság elvonja tőle. És ha a személyek sikertelenül fáradoztak, ott vannak, hogy megpuhítsák: a dolgok. Legelsőbben az életnek az a folyamata, mely magából a házasságból következik. Igen, maga a házasság az egyik legelső bűnszerző a legtöbb házasságtörésben. Aztán: minden hiba, a mit a férj követ el, és minden hiba, a mit az asszony már elkövetett... minden odavezet.

- Ebből nem az következik, a mit a báróné mond, hogy: a ki megházasodik, vagy ostoba, vagy gaz, vagy gaz és ostoba, hanem az következik, hogy a házassághoz okvetetlenül szükséges bizonyos adag bátorság. Ez a bátorság meglehet valakiben, minden szemtelen elbizakodottság nélkül, a megkövetelhető férfi-önérzet erejénél fogva is. Épp oly akadémiai tárgyilagossággal védem a házasságot, mint a milyennel a báróné támadja, és megvallom, ma még igen kevésbé izgat annak a képzeletbeli lénynek a sorsa, a kit előbb a fiatal Bartolónak, utóbb pedig Almavivának nevezett. Ha megtörténik vele az a szerencsétlenség, a melyet a báróné, mint Cassandra, fenhangon és az egész Trojának jósol: ez a csapás engem hidegen hagy. Ám bánjék vele hitestársa akárhogy; ha a szarvai még a koporsóját is kilyukasztják, és a sirhalmából egyszerre csak ágas-bogas agancs bukkan fel: nem keresem az eset tanulságait, hanem csöndes részvétellel megyek tovább, mint a más országból való idegen. De nem tartom bizonyosnak, hogy a megjósolt csapás okvetetlenül bekövetkezik, s azért az eleven Almavivát, a kinek a báróné olyan kétségbeejtő jövőt jósol, biztatni szeretném: »Eh, ne hagyj magad! ...« Különben meg vagyok győződve, hogy fölösleges a biztatás, s meg fogja védelmezni az érdekeit. Végre is két nagy erőssége van a fenyegető veszedelmekkel szemben...

- Vajon?! És ugyan mi ez a két erősség?

- Először is az az erő, a melyet maga a házasság ad neki. A házasság - lehet, hogy tökéletlen intézmény, de - alapjában véve két ember érdekszövetsége a többiek, mindenek ellenében. Magának ennek a szövetségnek a megkötése olyan hajlandóságokat kelt fel, még azokban a házastársakban is, a kiket nem a vonzódás vezérelt egymáshoz, a mely hajlandóságokkal az ellenséges áramlatoknak nem könnyű megküzdenie. S ha már ennek a szövetségnek a pusztá

tudata is javára válik a másik fél érdekének: az együttélés még közelebb hozza egymáshoz a házastársakat. Még a kutya és a macska is összeszoknak, ha sokáig egy udvarban kell élniük. Az élet közössége az egymáshoz teljesen idegen házaspároknak is kifejleszt bizonyos érzelmi közösséget. Ez nem a bölcselkedés elvont következtetése; ez - el lehet mondani - természeti bizonyosság, a melynek látható jelei vannak. A kik sokáig élnek együtt, utoljára nemcsak apró külsőségekben, hanem még arczban is hasonlítanak egymáshoz. És ha a világ valaha lemond a házasságról, hogy a szerelmet a mai társadalom ellenségeinek az ábrándjához képest egy bizonyos kaptafára szabályozza, egy rendkívüli energiát, egy igen jelentékeny mozgató erőt fog elveszíteni, amely ezer és ezer évek során a páros életből fakadt, az egyén érdekének javára...

- Eh, mit tud ön a páros életről?! Erre az erősségre nem adok semmit. Különben a másokra sem, a mely aligha ér többet az elsőnél.

- A másik erősség: Almazvának a személyes tulajdonságai. A báróné nagy súlyt tulajdonít az idegen vonzó erejének. De mért ne lehetnének a férjnek is vonzó tulajdonságai?! A legények színe-java sohase házasodnék meg, csak azok, a kiktől a dal így emlékszik meg: »Maradt itthon egy-két-három nyomorult...?!« Vagy ha a férjnek, a házassága előtt, voltak is jó tulajdonságai, a házasság nyomban kiöli ezeket a jó tulajdonságokat?!

- A házasság a kedvest kellemetlenné változtatja, a józant örültté, a vidámat kiállhatatlanná. Minél kedvesebb volt azelőtt, annál tűrhetetlenebbé válik a házasságban. Nézzon csak körül, ha mondom. Hogy ha a vőlegény pazar volt, a férjnek az első gondolata: a legsúlyosabb zsugoriság. Ha azelőtt feltűnően ápolta a személyét, akkor már a nászúton elhanyagolja magát. És így tovább. Shakspeare a részegségről azt mondja, hogy teljesen megmáskítja az embert: a szelidet vaddá, a szótalant beszédessé, az élénket álmissá, a jókedvűt siránkozóvá varázsolja. Ilyenformát mondhatott volna a házasságról is. A különbség csak az, hogy a házasság a jó tulajdonokat rosszakká változtatja, a rosszakat pedig megkettőzti.

- És ha a férj, meggyűlölvén önmagában ezt a temérdek rossz tulajdonságot, elválik a feleségétől? ...

- Ó, abban a percben vége a varázslatnak! A gonosz öreg bűbájos egy szempillantás alatt megfiatalodik; nyomban levetkőzi zsugoriságát, zsémbességét; durva hangja hizelgővé, kellemessé válik; arczára ismét kiül a mosoly; a szeme felragyog... kedvesebb, mint valaha. Mondom, hogy nem az emberekben van a hiba, hanem az intézményben.

- Kiderül, hogy nem én tréfálok, hanem a báróné... De, nini, milyen csodálatos kék színt öltött a hegy!

- Azért nevezik Kékkőnek.

És másra tereltük a szót.

Ez az első vitatkozásunk nem hagyott nyomot a lelkemben. Mindössze annyit, hogy magamban ugyancsak megítéltem a bárónét.

- Annak a nőnek, a ki így gondolkozik a többiekéről - okoskodtam, mialatt a szép Valéria rendre megmutogatta a fürdő nevezetességeit - az ilyen nőnek nem lehet rendben a szénája. Az ártatlanság egyik ismertető jele az, hogy nem látja jól a rosszat, és még akkor se akar hinni benne, hogyha látja. Ez az asszony, a ki nem hisz senkinek, nagyon közelről láthatta a bűnt, talán nem egyszer. Aztán miért ócsárolná a házasságot és minden férjet a világon, még a képzeletbelieket is, ha nem azért, hogy védekezzenek, s hogy önmaga előtt kimenthesse magát?!

Mindebből azt a következtetést szűrtem le, hogy akárminth vélekedjenek is a kastély lakói a tréfás életű Albert báróról, és akár mennyire tetszetős is, ha egy ilyen nagyon szép asszony komolykodik, erkölcsi kérdéseket fejteget és lépten-nyomon az olvasmányáival példalózik, azért ez a szép szellemű és szép arcú bölcsész mégis igen léha teremtés lehet, a ki a komolyságával csak becsapja a környezetét. Megállapítottam magamban, hogy, ha a szép Valéria nem tudott a férjével egy fedél alatt maradni, ebben nem csak Albert báró a ludas. Az utóbbinak a mentségéül eszembe jutott, hogy aligha alszik minden éjjel biliárdon, és elképzeltem, hogy voltaképpen azért váltak el, mert a kitagadott báró nem tudott a szép asszonynak olyan kényelmet teremteni, a minőt ez remélt. Talán számított a nagyapja bocsánatára, s mikor látta, hogy az öreg urat lehetetlen meglágyítani, nem tudta leplezni tovább az előbb eltitkolt »csunya zsugoriság«-ot. Még el is hanyagolta magát, szegény. Ez persze nem tetszett a szép Valériának, a ki szereti ugyan a bölcsészetet, kivált azt a peripathetikus bölcsészetet, a melyhez legelőször is park vagy fedett sétaút kívántatik, de még a bölcsészethetnél is jobban szereti a fényűzés apró áldásait.

De egy óra múltán kiment a fejemből egész beszélgetésünk, a tanulságaival egyetemben. A szép asszony ugyanis, kevéssel azelőtt, hogy elbúcsúztam tőle, egy pár olyan szót ejtett el, a mely jobban érdekelt, mint a filozófiája, vagy mint bármely filozófia, Plátontól Herbert Spencerig:

- Tulajdonképpen azt akartam önnek mondani - szólt, minden bevezetés nélkül térve át a váratlan témára - hogy... aztán valahogy eszébe ne jusson Katába beleszeretni! De most már azt gondolom, hogy a legokosabb, ha egyáltalán nem beszélünk erről.

- Miért ne beszélhetnénk erről?! - feleltem. - Sőt talán jó lesz, ha egyszer s mindenkorra letárgyaljuk ezt a kérdést. A báróné, úgy látszik, abban a nézetben van, hogy nagyon is ki vagyok készítve arra az érzésre, a mely a magamfajta embernek csak bolond dolgokat tanácsol. Talán úgy van; de az meg egészen bizonyos, hogy nem tartozom azok közé a szerencsések közé, a kik a lehetetlenért is szívesen küzdenek. Sajnos, az elérhető célokról is hamarosan lemondok, mert a nagyobb nehézségek legyűréséhez nincs bennem elég erély. Azért, ha a báróné diagnózisa helyes, s már a közel jövőben valami bolond dolog történik velem, ez nem lehet egyéb, mint a legközönségesebb polgári komédia: »Zsák a foltját megfeli... Jancsi Pannit elnyeri...« Mert - »kiki oly nőt kap, minőt érdemel.«

Rám nézett, mintha azt akarná leolvasni az arcomról: vajon nem tréfálok-e?

- No, tudja - szólt aztán - a felelete éppen nem megnyugtató. Kissé kitérő, és nem eléggé komoly. Nem tudok hinni önnek, a mikor szerénykedik; azt hiszem, csúfolódní akar. Önök, festők, kivétel nélkül furcsa emberek; s az a pálya, a melyet választottak, a legsajátságosabb mindegyik közül. A létra alján mindig vannak néhányan, a kik éhen halnak; ezek büszkék arra, hogy éhen fognak halni. A létra legfelső foka felé mindig eljut egy-kettő; ezek közül a legügyesebb lefesti a pápát, s a pápával együtt belekerül a világtörténelembe. Nos, a világtörténelemnek ezekkel a jelöltjeivel, meg a többiekkel, a kik a létrának már a magaslatán vannak, nem is merek szóba állani. Ezekről nem mondhatom azt, hogy büszkék, sőt azt se, hogy gőgösek; ezek fölötte állnak minden gőgnek, s mint nem tudom melyik egyiptomi isten, egy egész örökkévalóságon át csak a tulajdon gyomrukat nézik. Az ilyen kivételes fenségekről szólva, természetesen nem beszélhetek nagyralátásról. Ő magasságaik, ha egy hercegkisasszonyt vesznek feleségül, akkor is csak leereszkednek. Szóval... nem találhatom ki a gondolatát, mert nem tudom, hogy milyen helyet foglal el a létrán.

- Nagyon alant vagyok, a sokaság között, távol mind a két fajta nevezetességtől. A művészetek történelme nem fog tudni rólam, és még csak arra se számíthatok, hogy majd az éhenhalással teszek szert valamelyes kiválóságra. De minden téren több a munkás, mint a vezető egyéniség. Az én sorsom az, hogy az előbbieket túlságosan nagy számát szaporítsam. Nem lehetek kevély, tehát nagyralátó sem.

- Ez az álszerénység szava. Mint minden művész, ön is különbnek tartja magát a társainál; csakhogy, mert a sikert még nem tudta árnyékává tennie, sértett hiúságában az igénytelen játszsza. Nem vitatkozik az egész világgal, nem magyarázgatja, hogy mért becsüli olyan sokra a tulajdon munkáit, de titokban épp olyan elbizakodott, épp olyan képzelődő, mint a többi.

- Csak a szándékaimra lehetek büszke, s nem a munkáimra.

Ez a mondásom, úgy látszik, meglepte, mert bele melegedett a tárgyba s egészen más hangon kezdett a képeimről beszélni, mint a multkor, a mikor, a tengerszemtől jövet, először méltatott kegyes figyelmére. A kirándulás napján néhány szóval ugyancsak lekicsinyelte a képeimet, s most egyszerre azt kezdte bizonyítani, hogy többet érnek, mint a barátaim munkái. Az összehasonlításaiból és a megjegyzéseiből azt vettem ki, hogy szorgalmasan látogatja a kiállításokat, s hogy van érzéke a művészet iránt, ha néha hamisan ítél is.

De a dicsérete nem tett büszkévé, mert a mi szegény púpos Jánosunk nagy erejét nem vette észre. Mi magunk pedig, a városliget környékének egész mázoló népsége, már akkor is tisztában voltunk vele, - bár önzésből csak ritkán mondtuk fennen, - hogy mindannyiunk közül a púpos János a legkeményebb legény.

Olyan kevéssé tett büszkévé az elismerése, hogy mindaz, a mit a képeimről mondott, csak pillanatokra tudta lekötni a figyelmemet. Minél tovább bírálhatta az utolsó tárlatot, annál szórakozottabban hallgattam. Folyton az járt az eszemben:

- Mit mondhatott neki Kata?! Mit vett észre Katán?! ... Mi birta rá, hogy nyiltan a szemembe vágja ezeket a szavakat: »Aztán valahogy eszébe ne jusson Katába beleszeretni! ...«?!

Ezen törtem a fejemet, a mikor elváltunk, és ez foglalkoztatott, mialatt a fürdőből haza mentem. Otthon már csak erre az egy mondására emlékeztem.

- De hát mit vett észre Katán?! ... - kérdezgettem magamtól.

Hogy feleletet kapjak a kérdéseimre, a melyet nem tudtam kiverni a fejemből, másodszor is meglátogattam. De akár el se mentem volna.

Katáról most már nem szólt egy szót sem. Arról beszélt, a mi engem akkortájt a legkevésbé érdekelt.

- Elolvastam a regényt. De igazán sajnálom, hogy végig olvastam. Az írója szennyes lelkű ember, és maga a könyv - fuj!

Szerettem volna azt mondani:

- Bánom is én! ... Mit érdekel engem ez a könyv?! És a szerzője?! És az olvasói?!

Csakhogy ezzel nem állhattam elő. Mit volt mit tennem?! Védelmeszni kezdtem a könyvet, a legközelebb eső, legbanálisabb szavakkal. Olyan lanyhán szónokoltam, mint a közbédő, a ki hivatalból és ingyen védi a szegény embert.

- Ön erkölcsösnek tartja ezt a könyvet? - kérdezte a szép Valéria.

- Hogyne! - feleltem. - Ennek a regénynek a tanulsága ugyanaz, a mit Krisztus tanított: ne ítélj, hogy ne ítéltesél!

- Ohó! - pattant fel a szép asszony. - Ez a könyv egészen mást mond. Elnézést kér az erkölcs-telenség számára, ilyen címen: én megbocsátom a te vétkeidet, hogy te is megbocsásd az enyimeket. Azt hirdeti, hogy az élet csupa gyalázatos megalkuvás. Nos, hát ez nem igaz. Vagy ha igaz, akkor jobb, ha egy vulkánnak a kitörése megsemmisíti az egész világot. Csakhogy én nem hiszem, hogy a másféle emberek már kihaltak volna. Az én lelkemben nincsenek ilyen mocskok.

Ez a váratlan bizalmasság nem kápráztatott el. Mindenre gondoltam, csak arra nem, hogy a szép asszony őszinte is lehet. Inkább azon tünődtem, hogy:

- Ugyan miért mondja ezt nekem?

De nem tudtam kiokosodni a tekintetéből, s a hogy asszonyi logikájával, egy nagyot ugrott az ellenkező irányba, még kevésbé értettem a közlékenységét.

- Különbö - szólt - igazuk van a regényíróknak. A regényírók azt írják le, a mit látnak; abból általánosítanak, a mi a tapasztalásuk. És mindenfelé csak gonosz nőket látnak, a kiket a házasság végképpen elaljasított; a tapasztalásuk pedig az, hogy bokrétába fűzik azokat a hazugságokat, a melyekkel az erkölcstelen asszonyok a házasság átka ellen védekeznek.

Valami olyanformát feleltem, hogy az asszonyok se egyformák, a mint a férfiak közt is vannak tolvajok és becsületesek. Hivatkoztam a saját szavaira, hogy vannak nők, a kiknek a lelke nem tűr mocskot.

- Ezek nem is tudják elviselni a házaseletet - felelt az ellenvetésemre. - Egy pár évi küzködés után lerázzák magukról a házasság kötelékét, mert ebben a kötelékben nem maradhat meg, csak néhány, mindenre kész martir, meg az a sok képmutató, a ki alattomban segít magán, a hogy tud.

Azt hittem, újabb bizalmasságok következnek, a melyek némi világot fognak vetni a tulajdon balesetére.

De a tapasztalatait elhallgatta. Csak általánosságokat mondott, a melyek nem tettek okosabbá.

- Micsoda képtelenség is - fejtegette tovább a nézeteit - ha egy férfi azzal a czéllal köt magához egy nőt, hogy ennek egy életen át ne legyen egyéb gondolata, csak ő, egy meg-lehetősen haszontalan úr! Hogy ne legyen más törekvése, csak férjének ambíciói, és ne legyen más szórakozása, csak a mit egy ilyen úrnak a társasága nyujthat! Az a szegény fiatal teremtés csupa élnivágyás; minden érdekli, mindent tudni óhajt, egy eleven kérdőjel. S ne felejtse el, hogy a legtöbb asszony materialista. Az eszme, a távoli érdek, a sokaság ügye hidegen hagyja; de annál inkább megbecsül minden apró élvezetet, s nagy az érzéke a külsőségek iránt. Észreveszi, hogy az idegen lába formásabb, kabátja jobb szabásu, hangja kellemesebb, mint azé az úré, a ki arra vállalkozik, hogy majd ő lesz a tökéletesség. Az igényei végtelenek; a kielégüléstől csak szárnyat kapnak. Ha a férj egy-egy kívánságot lemetél, hét új kívánság nő a levágott helyén. Vágyainak nincs határa, annál kevésbé, minél korlátoltabb a férj anyagi hatalma, vagy adakozó kedve. Ambíciói is vannak, saját külön, kicsinyes és hívságos ambíciói, a melyeket azonban nem pótolhat semmi, csak a szerelem, mely nem tart örökkön, ó, éppen nem tart örökkön! Életideje kevés, mert számára az élet csak addig tart, a míg az ifjúság; s a természetfölöttiekben hitetlen gondolkozása egyre a körül jár: »Ne szalaszd el egy órát sem! Nem élsz attól a naptól fogva, a mikor már nem vagy fiatal!« A rettegés, hogy az idő eljár, és oda a szépsége, a mi az egész élete, egyre jobban szítja élnivágyását. Ha értelmes, nem sokat törődik a férfiak javára készült életszabályokkal; tudja, hogy az ő élvezet-vágyának van igaza, s hogy azok a szabályok csak arra valók, hogy a rabnő a satrapa kényéhez igazodjék. Kitalálja, mert könnyű kitalálnia, hogy ezeket a szabályokat csak az ő megrövidítésére alkották, s illő tiszteletet tanúsít ezek iránt a szabályok iránt, de

csak addig, míg a dolog nem esik terhére. No és, ha nem annyira materialista, mint a hogy mondtam, ha véletlenül lelki életet a él, akkor az eset még rosszabb. Mert az ilyen lelki életet követel a másiktól is. És annak a lelki élete a legjobb esetben más, nem az övé. Mindegyik egy külön világban él; és idővel, minél fejlettebb a gondolkozásuk, minél bonyolultabbak az érzéseik, annál idegenebbek lesznek egymásra nézve. Számítsa ehhez, hogy az asszony, akár gondolkodó lény, akár csak a természet vadvirága, magamagát jól ítéli meg. Tisztában van vele, hogy értéke az odaadásban van, s minden lépését ez a tudat vezérli. Tudja, hogy ő: jutalom, a melyet meg kell érdemelni. Ha szerelemből ment férjhez: mindig számon tartja ezt a jutalmat, mint egy hozományt; s ha szerelem nélkül adta oda magát a férjének, soha se bocsátja meg ezt annak, a ki őt meg nem érdemelte. És ne hagyja számításán kívül azt se, hogy az asszony mindig gyermek marad egy kissé, a kire okvetlenül hatással van az a fülbevalókat rabló betyár, a ki a lelkébe lát, és fel tudja fedezni a rossz indulatát, a kalandos hajlamait. Mindezt méltányolva, igen szeretném tudni, mit gondol magában az a férj, a ki például elutazik, mondjuk egy pár hónapra?! ... Bíz-e vagy nem bíz-e? Ha nem bíz-e, akkor, ugy-e, előre el van veszve? Melyik asszony bocsátaná meg a bizalmatlanságot? És ha bíz-e? Ó, a szegény ember!

- Egy kérésem volna, báróné.

- Komoly kérés?

- Komoly kérés. De ne haragudjék meg érte. Arra szeretném kérni, ha valami kisértésbe esem - azt mondják, vannak válságos idők, a mikor a legvidámabbakat is elfogja, egy kis időre, a házassági láz - legyen olyan kegyes, emlékeztessen arra, a mit most volt szerencsém hallani. Azt hiszem, a báróné Romeót is le tudná beszélni a házasságról.

- Mindig szívesen leszek segítségére, ha erről lesz szó, bár úgy látszik, önnel kár komolyan beszélni.

Igazán kár volt velem komolyan beszélni. Sehogy se tudtam megérteni, miért értekeznek folyton a házasságról és a házasság veszedelmeiről. Csak azért szól erről, mert ez a legkedvesebb témája? Vagy céljai vannak a filippikájával? Remélem, nem gondolja, hogy a szavai komolyan megriasztanak? Azzal akarna rám hatni, hogy ördögöt és szarvakat fest a falra?

Nem; ehhez sok naivitás kellene. Pedig ez az asszony éppen nem naiv.

És mégis. Nincs benne semmi lehetetlenség, hogy tisztára gonoszokból beszél így. Azzal gyanúsít, hogy szemet vettem Katára, s mert nem tetszik neki a dolog, a fejébe vette, hogy lehűti a lelkesedésemet, s burkolt baljóslatokkal és gonosz példalózással rontja meg azt az örömet, a melyet ábrándjaimban találok, vagy meglehet: reménységeimben.

A harmadik alkalommal azonban, mikor az ördög ismét átcsalt a fürdőbe, le kellett tennem erről a véleményről. Kiderült, hogy nem Katára céloz, mert most már a leányokról is rosszat mondott, nemcsak az asszonyokról, és ez sehogy se egyezett azzal a rajongással, a melylyel Katáról szokott beszélni. Most már nem gondolhattam egyebet, mint hogy tulajdonképpen kacérkodik velem, s a nihilistát, a »szabad gondolkozásu« hölgyet játszsza, hogy megzavarjon, elbolondítson, kinevessen, s végül nevetségessé tegyen Kata előtt is. De ez se tette világossá előttem azt a következetességet, a melylyel, makacsul, újra visszatért a témájához, minden igaz ok nélkül.

A hajánál fogva ránczigálta elő ezt a szerencsétlen témát; már nem is emlékszem, hogyan talált rá ürügyet.

Csak arra emlékszem, hogy alig tíz percnyi józan beszélgetés után ismét benne voltunk a rendes kerékvágásban.

Az erre a napra rendeltetett evangélium ilyenformán szólt:

- Nem értem, hogyan bízhatik egy férj a felesége őszinteségében; hogyan bízhatik abban, hogy ez sohase hazudik neki, hogy semmit se titkol el előtte. Hisz tudhatná önmagáról, hogy senki se őszinte, mindenki hazudik, mindenkinek vannak titkai. Vajon ő nem vétkezett százszor e tekintetben? Ha mindent elmondott volna, ha mindent elmondana, ha sohase hazudnék a feleségének: a felesége nem szeretné. Tehát hazudik, hogy szeressék. Ha sohase hazudott volna, a felesége nem ment volna hozzá. Ezt tudva, hogy-hogy nem jut az eszébe, hogy a felesége éppen úgy lehet, mint ő?! Mert ennek a fejét butaságokkal tömték tele? Ez nem nyugtathatja meg; a hazugságra mindenkinek van esze. Hogy-hogy nem jut az eszébe, hogy talán ő se vette volna el a feleségét, ha ez mindent elmondott volna neki?! Végre is egy jó ideig külön-külön éltek; és ebben az időben semmivel se tartoztak egymásnak, akármit cselekedtek, akárhogyan éreztek, akármire gondoltak, hisz nem is tudtak egymásról! Mert az a szegény asszonyi teremtés, mielőtt elvette, még alig élt? Annyit mindenesetre élt, hogy gondolt olyasmire is, a mit sohase mondana el senkinek. Azt tudja a férj, hogy felesége, menyasszony korában, igyekezett a jó tulajdonságaival tüntetni, s leplezni a hibáit; mutogatni a fogait, ha szépek, és csukva tartani a száját, ha a fogai rosszak. Csak a külsőségeivel lett volna így? - ezt a legjámborabb férj se képzeli. Mért nem gondol hát a legfontosabbra? Nem tudja elképzelni, hogy a feleségének már lánykorában is lehettek pillanatai, a mikor, ha minden következés, minden tanu, és a mi lehetetlen: társ nélkül, hozzáférhetetlen titokban, lelkileg is nyomtalanul tehetett volna...

- Már leánykorában! Báróné, az égnek mered minden hajamszála!

- Azt hiszi, a leány még nem él, nem gondol és nem érez semmit?! Csak ujdonatuj csinos francia baba, a melybe majd Pygmalion úr fujja bele a lelket?! ... Ám legyen úgy. Mondjuk, hogy már asszony. Tehát sohase jut eszébe a férjnek, hogy egy akárki, egy érdekes arcú ismeretlen, a ki végigsétál az utcán, egy idegennek látszó férfias alak, a ki egy nyilvános étteremben, mialatt ebédel, körülnézeget, vagy egy jómodorú úr, a kit éppen hogy bemutatnak s a ki egy óra múlva elutazik, nagyobb, mélyebb hatást tehetett a feleségére, mint ő, minden sok éves igyekezetével, s hogy annak az egyszer látott járóelőnek, vagy ennek a jómodorú és bizonyára szerencsés utasnak a puszta megjelenése jobban tetszhetett ő nagyságának, jobban megrezgettette képzeletét, nagyobb erővel hatott legfinomabb idegszállaira, mint mindaz a gyöngédség, a melylyel ő életének osztályosát valaha elhalmozta?! ...

A többit, a mit aznap mondott, már elfelejtettem. De ezzel nem volt vége akadémiai tárgyalásainknak. A hányszor átmentem hozzá, mindannyiszor talált alkalmat visszatérni oda, a hol elhagyta. A kételkedés egész kátéját átkorruptáltatta velem; s mondhatom, kitanított.

Egy és más ma is megmaradt a fejemben azokból a leczkékből, a melyekkel udvarlásomat meghálálta. Ilyeneket mondott:

- Nem értem, hogy egy férj, a ki maga is tud táncolni, hogyan engedheti meg a feleségének a tánczot? No, ha ő maga nem is sejti, hogy mi a táncz, akkor értem.

Vagy:

- Társaságos élet! Milyen komoly kifejezés ez! S a mit ennek nevezünk, az tulajdonképpen nem más, mint egy férfinak az idegen asszonyokkal és egy asszonynak az idegen férfiakkal való, látszólag illedelmes, valójában pedig mértékletesen érzéki érintkezése... érintkezése a szónak elég messzemenő értelmében. Ugyanazt a társaságos életet, a melyet ő kíván, a mely őt gyönyörködteti, egyik házastárs se bocsátja meg a másiknak.

Aztán:

- Flirt! Ez a szó maradandó lesz. Rövid és határozott, mint a földolgek kifejezései. A mi korunknak, azt hiszem, egyik legtovább fenmaradó vívmánya. Az érzékiség és az erkölcs megszerencsésebb megalkuvása. A házasságtörés előcsarnoka, a házasságtörés elő-örömei, az *i*, a min még nincs rajta a pont. *Fuj!*-nak is lehetett volna nevezni.

.....

- És a *gondolatra* senki se féltékeny! Pedig a tett csak sántikál és kifárad, a gondolat pedig repül és nem merül ki soha.

.....

- Van egy barátnőm, maga is ismeri; most véletlenül hajnalszin a haja. Ez állott ellent a legtöbb ostromnak, azok közül, a kiket ismerek. De hát mért állott ellent, ha olyan nagy munkájába került?!

.....

- A nőiesség szégyenletesnek tünik fel előttem, ha arra gondolok, hogy a nő rendesen nem *választ*, hanem ahhoz *hajlik*, a ki a legravaszabbul tudja fölkelteni az érdeklődését.

.....

Máskor meg azzal a kérdéssel lepett meg:

- Mondja, elvonné-e maga azt a leányt, a ki inkább meghal, de *nem*-et mond, a míg a templomból ki nem jött? Hisz a kinek föltételei vannak, az nem szeret eléggé! És elvonné-e, a ki annyira szeret, hogy még a templomról is megfelejtkezik?

- Nem kívánnék tőle előbb semmit.

.....

Ezek az erkölcsi tanakodások, a melyekhez utóbb szinte hozzászoktam, valami nagyon nem kötötték le a figyelmemet; a szellemi nyugtalanság, mely a szép asszonyt emésztette, engem akkor egy csöppet se bántott. De minél többször mentem át a fürdőbe, annál inkább kezdett érdekelni, nem a mit mondott, hanem ő maga; nem a filozófia, hanem a filozóf. Volt valami az arczában, a mi ellene mondott a szavainak, de szemtelenül hazudnám, ha komolyan erősítgetném, hogy ez keltette fel a vonzódásomat.

Nem akartam, nem gondoltam rá soha, észre se vettem, s majdnem mindennapossá lettem a »Hygiea«-villában.

És úgy tetszett, hogy ő ezt természetesnek találja.

VII.

Mikor támadt az a bolond gondolatom, hogy egyszer, éjszakának idején, be fogok törni a Hygiea-villába - nem tudnám megmondani. Már akkor megfordult a fejemben ilyesmi, mikor a szép Valéria, megismerkedésünk első félórájában, olyan kegyetlenül megsértette a férfiúi büszkeségemet, vagy legalább is minden hiúságomat. Már akkor valami efféle kóválygott az eszemben, s mialatt a dunajeczi kastély felé haladó kocsiban némaságra kárhóztatva üldögéltem mellette, a boszúállás vágya így morgott, hörgött bennem (természetesen nem olyan fennen, hogy ő is hallhatta volna):

- Várj, ezért elégtételt fogsz adni! Akarva, nem akarva, olyan elégtételt fogsz adni, a melynél tökéletesebbet asszony férfinak nem adhat!

Igaz, hogy később, mikor lecsillapultam, ez a nagy elhatározás hamarosan elfüstölgött, mert kijózanodva át kellett látnom, hogy boszútervem, ha nem is lehetetlenség, nagyon bizonytalan jövő kérdése, tehát csak gyerekes óhajítás. Igaz az is, hogy azóta a sértés ügyét lovagiasan elintéztük; és igaz, hogy ez a bolond gondolat, melyet az első dühroham sugallt, a lehiggadás órájától fogva heteken át egyáltalán nem foglalkoztatott.

De, úgy látszik, ez a bolond gondolat azért nem halt meg, csak szunnyadt, mint a bibliai leányzó. Legalább nagyon kevés kellett neki, hogy újra életre keljen.

Mégis, azt hiszem, addig-addig szendergett volna bennem, míg egyszer csak végképpen elszenderedik - ha véletlenül nem hallom, hogy a szép Valéria hogyan gondolkozik az embe-rekről, az egész életről s különösen a házasságról. Elsorvadt volna - azok nélkül az erkölcsi fejtegetések nélkül, a melyekben egy idő óta majdnem mindennap volt részem. Azok nélkül a séták nélkül - a nagy Fürdőház tájékán, s a hegyi utakon szoktunk bölcselkedni - a melyeknek ezt az összefoglaló elnevezést adhatnám: »Utazás az erkölcs körül.«

Igen, meg vagyok győződve, hogy erkölcstelen szándékomat a báróné erkölcs-bölcsészete növelte nagyra, ha ugyan nem ez ébresztette fel. A kazuisztikának vannak ilyes veszedelmei.

Igy vagy úgy - elég az hozzá, az a bolond gondolat egyre gyakrabban kísértgetett. Eleinte nem hagyott békét... utóbb valóságos rögeszmévé érlelődött bennem... és végül teljesen hatalmába kerített.

Azt képzeltem:

- Az erkölcs kérdéseivel azok az asszonyok szoktak vesződni, a kiknek a legkevesebb közük van az erkölcshez... a kik, a legjobb esetben, már összekülönböztek az erkölcsessel... Ez az asszony, ha nem sokkal rosszabb, mint a milyennek az egész világ hiszi, ha nem: egyszerűen rossz és képmutató, most éli át azt a válságot, a melyet bizonyos korban a legtöbb nő meg- ismer, kivált ha a sorsával nincsen megelégedve. Azért foglalkozik folyton és önkéntelenül a mások rosszaságával, mert ki akar egyezni a lelkiismeretével, és igazolni szeretné maga előtt, hogy a mit ő tesz, azt mindenki megteszi, és hogy ez a világrend törvénye... Ugy látszik, az egyedüllét már nagyon terhére van. A gyümölcs megérett, és annak az ölébe fog hullani, a ki türelmesen vár a fa alatt.

Időközben nagyon összebarátkoztunk. Észrevettem, hogy tetszem neki; hogy megnyerő viselkedésű, értelmes és kellemesen beszélgető ifjuúrnak talál. Nem titkolta el, hogy ő, a ki másokat éppen nem szokott kitüntetni, örül, ha egyre gyakrabban találkozunk. Valósággal a bizalmasává tett. Életének legfontosabb eseményeiről ugyan nekem se szólt egy szót se, de sok olyan dolgot mondott el az érzéseiről, a melyeket csak a jóbarát előtt szokás elárulni. Elmondta például, kiket nem szívelhet a dunajeczi kastély lakói közül, s kiderült, hogy a mennyire szereti Katát, olyan kevéssé lelkesedik Kata környezetéért. Ebben az egy pontban tökéletesen egyetértettem vele.

Megfogadtam a tanácsát és udvarolni kezdtem neki, de nem azzal a gondolattal, hogy ennek »semmi célja.«

Határozottan kaczerkódott velem.

Ma, ma már tudom, hogy nem vette komolyan az udvarlásomat. Láta, jobban láta, mint magam, hogy Kata milyen mély hatással volt rám, a mert mindenki magáról ítél és a maga gondolkozása, érzése szerint magyarázza mások viselkedését, ebből azt következtette, hogy

udvarlásom csak a szép asszonyokat megillető hagyományos udvariasság, jókedvű tréfálgatás, melyre csak az a gavalléros szándék ösztönöz, hogy őt egy kissé elszórakoztassam. Hálás volt ezért a figyelmességért, és ha ugratott - pedig ugratott és én ugrottam - csak azért tette, mert ártatlannak látszó udvarlásom kivételképpen nem boszantotta, sőt mulattatta, mint valami csinosan játszott szinpadai enyelgés - aztán, ezenkívül talán még azért is, mert azt remélte, hogy ha ezzel a játékkal neki is sikerül engem elszórakoztatnia, ez csak javára válhatik Katának, a kit ő már akkor féltett attól a veszedelemtől, hogy komolyabb embernek hisz, mint a milyen vagyok.

De én akkor nem találtam ki, hogy a szép Valéria tulajdonképpen céltalan mókázásnak véli az én sok »elvesztegetett szerelmi fáradság«-omat; nem hittem, hogy igazán annak véli. Nagyobbat ugrottam, mint akarta, s azt képzeltem, hogy az ő kaczerkodása a fülemüle felelete a fülemüle-szóra. Azt képzeltem, hogy játékunk az az örök játék, a melyben Panni futni, menekülni látszik, pedig valójában előre halad s megteszi a feleutat, hogy hamarabb találkozzék Jancsival; hogy szavaink csak ugyanarról a közeledésről akarják elterelni a másiknak a figyelmét; hogy enyelgésünk az a hagyományos másról való vitatkozás, a melyben minden szónak csak az a célja, hogy leplezze, a miről nincs szó, azt az egyet, a miről egyik se beszél, pedig mind a kettő folyton csak erre gondol... minthogy a természet úgy rendelte, hogy a szerelmet mindig elburkolja valami, hogy ködfelhő szövődjék körülötte, hogy rejteketakon járjon s rejtekhelyet keressen, hogy éj palástja boruljon rá, hogy fátyola csak egy pillanatra legyen föllebbenthető, s hogy mindig megőrizzen egy takarót a lélek titkolózásában...

A felől természetesen nem voltak kétségeim, hogy a mit a szép Valéria irányomban érez, az legfeljebb: jó pajtáság; hogy nemcsak halálosan nem szerelmes, de egy cseppet se szerelmes abba az Asztalos Gyula nevű fiatalemberbe, a ki most oly szorgalmasan forgolódik körülte. De én ezt nem is vártam; nekem elég volt, hogy tetszetősnek talál, hogy, ha nem méltányolja bennem eléggé a művészt, láthatóan méltányolja a kellemes viselkedésű, a kifogástalan úriembernek látszó, az éppen nem elriasztó külsejű fiatal férfit, a kiről azt kell képzelnie, hogy nincsen szeretetreméltó tulajdonságok híjján. Ahhoz, hogy célomat elérjem, minden komolyabb érzést fölöslegesnek tartottam. Úgy okoskodtam, hogy hiszen én magam se vagyok szerelmes a szép Valériába, és ez mégse csökkenti a buzgalmamat. Annyira meg voltam győződve, hogy a szép Valéria, ha nem a legálnokabb képmutató, legalább is afféle, tökéletesen megpuhított lélek, a kinek már csak alkalom kell, hogy végképpen az ördögé legyen, - a vasúti kaland és erkölcsi tanakodásaink annyira megtévesztettek, hogy a szerelmes nyugtalanság segítségét nemcsak elérhetetlennek, de egyszersmind szükségtelennek tartottam, s boszútervet pusztán arra építettem, hogy: én tizenkilencz, ő egy híjján húsz... és a többit megteszi majd: a váratlan támadás, a meglepetés.

Tudniillik a meglepetéssel akartam hatni, azzal a fogással, a melylyel a nagy hadvezérek győznek.

És itt egy vallomást kell tennem. Vagy nyolcz esztendőn át jóformán csak a szerelemnek éltem, s ennek a nyolcz esztendőnek az élményeiből azt a meggyőződést szűrtem le, hogy a szerelemben, mint a játékban, a szerencse attól függ, hogy mit érhetünk el mindjárt a legelső időben. A mi meg akar történni, annak hamarosan kell megtörténnie; csak az nyerhet, a ki nem sokáig tanakodik, hanem azonnal mer. Azt tartottam, hogy - különösen a nem könnyű esetekben - a legjobb rendszer a huszáros roham.

A mikor tehát eszembe jutott, hogy alighanem a szép asszony is sokszor gondol arra, a mire én gondolok, s hogy ő, addig is, míg ellenem kell védekeznie, már védekezik önmaga ellen, ha ugyan alattomban már előre meg nem adta magát - nyomban föltettem magamban, hogy nem

fogok sokáig várakozni az érett gyümölcsre, hanem meg fogom mozgatni a fát, sőt meg is rázom, ha kell.

Vállalkozó kedvemem nagyon lehűthette volna a józan körültekintés. Feltűnhetett volna, hogy a szép asszony éppen csak engem tüntet ki kegyes leereszkedésével; a többi közeledni kívánót most is távol tartja magától. Pedig a fürdőn találkozott akárhány lovag, a ki érdeklődve hallgatta volna a szép asszony erkölcsi fejtegetéseit, s ezek között lehetett olyan is, a ki nem rejtegetett semmiféle erkölcstelen szándékot. De Valéria kitért valamennyi elől; nem férhetett a közelébe egy se. Ez fölkelthette volna a figyelmemet, mert az olyan asszonyok, a milyenek Valériát néztem, nem szoktak kegyetlenül válogatóságok lenni, ha az udvarlók seregéről van szó; ellenkezőleg, szívesen látják, ha minél nagyobb udvar támad körülöttük, s akármilyen követelő ízlésűek otthon, egy kis fürdőhelyen az apagyilkosnak is megbocsátanak. Kinyithatta volna a szememet az a megfigyelés, hogy Valéria nem igen tűri a társaságot, s ha engem kivételes figyelemben részesít, a többiekkel szemben feltűnően visszahúzódó. Még az asszonyokkal se barátkozott, s majdnem mindig egyedül találtam.

Csakhogy, bár nem hiányzik belőlem minden komolyság, ez egyszer nem tett tünődővé a kételkedés. Valéria viselkedését, mert kedvemre volt, természetesnek találtam. Beértem azzal a magyarázattal, hogy különbnek tart a többi pályázónál; s mert nekem nem igen tetszett volna, ha mindig nagy társaságban találok, egyszerűen kellemesnek, s szinte magától értetődőnek tartottam, hogy olyanok kedvéért, a kik nem érdeklik, nem akarja feláldozni az én társaságomat. A legkomolyabb huszonnyolcz esztendő embert is megtéveszti néha a magában való bizakodás.

Aztán, mire mindezt észrevehettem, rögeszmémet már semmi se verhetne volna ki a fejemből.

És végre: egyre jobban izgatott a játék - a mit egy kissé ment a huszonnyolcz esztendőm. Ebben a korban a bölcsök még nem tökéletesek; kivált ha a bölcs nem igen szokott hozzá, hogy a kísértések virágos kertjében úgy kell élnie, a mint rendesen csak az anakoréták élnek.

Már pedig az izgalomban nincsen körültekintés és nincsen megfontolás.

Szóval, ha azt véltem, hogy Valériának a tánczra perdüléshez már csak az alkalom kell, és ha ebben, mint utóbb kiderült, tévedtem - nekem, ahhoz, hogy egy jókora esztelenséget kövessenek el: igazán csak az alkalom hiányzott.

És a hol csak az alkalom hiányzik, ott az ördögnek már nyert ügye van. Úgy képzelem, a pokolban a legszorgosabban dolgozó és legtüzesebb kohók folyton-folyvást csak az alkalmat gyártják.

Egy délután, tenniszezés közben, Kata - mintha csak azt várta volna, hogy Nusi és Géraldine eltávolodjanak - a hogy a két lány egy kicsit messzibbre szaladt, hirtelen így szólt hozzám:

- Egy darabig este nem fog látni. Valami gyanusat vettem észre; azt hiszem, leskelődnek utánam. És én senkinek sem akarom az orrára kötni, hogy szerenádotok kapok; ez az én dolgom, másnak semmi köze hozzá. Remélem, hogy felültetem a kémet, ha két vagy három este nem mutatkozom. Szerettem volna még valamit mondani, de Nusi oly aggasztóan közel van... hamar, hamar, folytassunk egy meg nem kezdett társalgást! ...

És mire Nusi hozzánk toppant, már másról beszéltünk.

Vajon mit akart még mondani?

Sokáig eltűnődtem ezen, de nem találhattam ki, és nem tudhattam meg, mert, bár egész nap nyomában voltam, többé egy pillanatig se maradhattunk magunkra. Feltűnt, hogy néhány nap óta ez mindig így van. Azelőtt, napközben, néha órákon át kettesben voltunk; senki se törődött

se velem, se velem. Most a véletlen mindig úgy intézte, hogy akármennyit jártam utána, folyton csak a többiek közt láthattam. Talán nem is a véletlen intézte így?! ...

Egyszerre eszembe jutott:

- Nini, az alkalom!

Mert - tisztában voltam vele - abban, hogy hozzá lássak a huszáros kirohanáshoz, eddig csak az az egy dolog késleltetett, hogy semmiért se akartam lemondani a Katával való esti találkozóról, szerenádjaimról, a hogy Kata nevezte. Ez a tizperces találkozó volt a legnagyobb gyönyörűségem; akármennyit bolyongtam ujabban a fürdön, egész nap alig vártam az estét. De valami nagy - és talán átlátszó - hazugság kieszelése nélkül nem is tehettem azt, hogy ne legyek ablakomban, mikor Kata a szerenádot várja. És megcsalni Katát! Nem, ehhez nem volt semmi kedvem.

A kirohanást pedig csak éjjel hajthattam végre.

A ki türelemmel kíséri hosszú gyónásomat, e helyütt azt mondhatja:

- Ej, ej, mégis csak furcsa úr ön, tisztelt Asztalos Gyula! Ön azt állítja, hogy szívét-lelkét egy kis leány képe töltötte be. Ha nem is meri megvallani, mit érez, még magának se, nemhogy annak, a ki mindenekfelett érdeklő, úgy beszél, mint a kik igazán szerelmesek... és tessék! Ön az üdvösségről, vagy nem tudom miről álmodozik, és miután egy kissé kiábrándozta magát, azonnal a szórakozás után szalad! El akarja hitetni velem, hogy önt egy olyan érzés tartja fogva, a mely ki fog hatni az egész életére, és íme, önnek elég, hogy imádottját egy pár napig nem láthatja kettesben, azt mondhatnám: önnek elég, hogy imádottja egy pár napi szabadságot ad önnek, és alig hogy kilépett az álmodozás bűvös köréből, már a legléghőbb örömeiket üzi, mint a vásott iskolás fiú, a ki vadul rohan ki a templomból, hogy minél hamarabb gonosz csínyeket követhessen el! Hát bizony furcsa úr ön, tisztelt Asztalos Gyula!

Erre a megrovásra, a melyre különben, megvallom, rászolgáltam, egyetlen-egy mentséggel felelhetek.

Nem azzal, hogy: a legjobb akaratú, a legkomolyabb szándékokkal teli Gyulákból is ki-kitör néha, huszonnyolc éves korukban, a bennök lappangó rossz, javíthatatlan Gyula - ez igaz, de nem mentség.

Hanem azzal, hogy: a rossz Gyulát ég, föld, pokol bátorította, a jóakaratu Gyula pedig teljesen reménytelen volt.

Meg voltam győződve, hogy az, a mit érzek, örökre el van temetve bennem, s még csak megszólalni se fog soha. Ha álmodoztam, tudtam, hogy álmom soha se válhatik valóra; »égre vágyódás«-om tehát nem szakított el a földtől.

De nem akarok mentegetőzni; csak elmondom, hogy mi történt.

Nos, a hogy az alkalom megvolt, már megállapítottam a haditerveimet is.

A mit kifőztem, talán nagyon vakmerőnek tetszik. De csak úgy remélhettem a sikert, ha kijátszom a körülöttünk vizsgálódó éber szemeket, s ha mindjárt az első perczen meggyőzőm a szép asszonyt, hogy támadásomról, már akármilyen eredménnyel jár, soha senkinek még csak sejtelme sem lehet.

Terveimet erre építettem:

A szép Valéria a fürdő legmagasabban álló és a többiektől meglehetősen messzeeső villájában lakott, az első emeleten. Két szobát bérelt, és az övé volt az első emeleten lévő veranda is. Csak egy szobalány volt velem, s ez a második emeleten aludt.

Este tíz órakor a villa kapuját bezárták. De a szép asszony ilyenkor még nem feküdt le, hanem kiült a verandára, a hol néha éjjelig olvasgatott, a függő villamos lámpa világánál. Két nap egymásután éjszakára is a fürdőben maradtam, s vacsora után felsétáltam a villa elé, jó éjt kívánni szépemnek. A hódolatnak ezt a kétségtelen jelét természetesen találta, s azzal hálálta meg, hogy egy pár percig lebeszélgetett hozzám a verandáról. De, hogy ne zavarjuk meg a villa csendjét, nemsokára elküldött.

Mialatt így felszólongattam hozzá, észrevettem, hogy a szobalány pontban féltizenegykor jelenik meg a verandán, átadja a bárónénak a lakás kulcsát, s ettől fogva eltűnik. Tizenegykor bizonyosan már alszik odafenn.

A verandáról nem nyílt ajtó a lakásba. Valériának, hogy szobáiba juthasson, a folyosón át kellett visszavonulnia. A folyosón balra az első ajtó a nappali szobájába nyílt; s az alvószobájába csak innen lehetett eljutni.

Gondosan szokott elzárkózni; mindig elcsukta a verandának a folyosóra vezető ajtaját is. De nappali szobája erkélyes volt, s egyszer, mikor fenn jártam nála, láttam, hogy az erkélyajtónak nincs kulcsa. Utóbb, a mikor egyszer arról beszélgettünk, hogy a fürdőben valakit megloptak, hallottam is tőle, hogy az erkélyajtó kulcsa elveszett.

Tehát az erkélyre kellett eljutnom. De a verandáról ez lehetetlen volt.

A ki keres, talál. A második emeletnek az a szobája, mely a Valéria nappalija fölött volt, megüresedett; a lakó kora reggel költözött ki, s a szoba kulcsa egy pár óráig benne maradt a zárban. Tovább nem; mert egyet gondoltam és elloptam. Kedvezett a szerencse; senki se volt a folyosón, senki se látott.

Ha tovább is kezemre jár a véletlen, ha a második emeleti szoba nem kap hamarosan új lakót: akkor eljuthatok az erkélyre.

Nos, el is jutottam. Minden úgy történt, a hogy terveztem, egészen a terv legutolsó pontjáig: a legfontosabbig.

Szóval, egy csillagtalán este, lenn, a sötétségben, mozdulatlanul vártam, míg az első emelet verandáján eloltják a villamos lámpát. Éjfél táján minden elsötétedett. Még egy darabig vártam, mert a vendéglő-épület felől valamelyes élet hallatszott. Végre mély csend ült az egész tájékon.

A feladatom első része nem volt nehéz. A földszint verandájáról feljutni előbb az első, aztán a második emeleti verandára: semmiféle nehézséggel se járt. Egy vállalkozó fiatalembernek, a ki jó tornász, ennyit mászni nem olyan nagy dolog. És egyelőre nem kockáztattam semmit. Ha véletlenül rajta kapnak, azt mondom, hogy a szobalányhoz igyekeztem. Egy kicsit kinevetnek, és sebjaj.

A második emeleti verandának a folyosóra nyíló ajtaja nem volt zárva. Odafenn senki se aggodalmaskodott. Igyekeztem tolvajmódra járni, s meglehetősen nesztelenül nyitottam ki a lopott kulccsal előbb az üres szoba ajtaját, majd az erkély fölött lévő ablakot. De most következett a feladat nehezebbik része. Lebecsátkozni a második emeleti ablakból az első emeleti erkélyre, egy vékony, rövid kötélén, a melyet a függöny-zsineg megakasztására szolgáló két vasgombhoz erősítettem.

Most már bizony azt kockáztattam, hogy, ha ügyetlenül végzem a dolgomat, kitörhetem, ha nem is a nyakamat, a lábamat bizonyosan, s azonkívül a botrány! ... De ez a vállalkozás is baj nélkül sikerült. Érosz isten, a szerelmi kalandban járók pártfogója, kegyesen nézett rám, de magam is segítettem magamon s dicsekvés nélkül mondhatom, hogy becsületére váltam az atlétikai klubnak.

Ott voltam az erkélyen.

Rendkívül óvatosan nyitottam ki az erkélyajtót, besurrantam a sötétbe, s lábujjhegyen néhány lépést tettem előre... a mikor egyszerre csak gyökeret vert a lábam, s szinte megdermedtem.

Az alvószobából, melynek az ajtaja be volt téve, hangokat hallottam: a szép Valéria hangját, meg egy férfit. Tisztán hallottam a hangjukat; tisztán hallottam azt is, hogy nevettek.

Dühömben majdnem elkáromkodtam magam.

- No, itt én teljesen fölösleges vagyok! - morogtam, pár pillanatnyi várakozás után.

És még hozzá: visszamenni azon az úton, a merre jöttem! Az igazat megvallva, erre az eshetőségre nem is gondoltam előbb. Azt reméltem: az ajtón fogok kimenni, hajnal felé, s a folyosóról a lépcsőn kerülök a második emeletre, felhúzni a kötelet s betenni az ablakot.

S most, tessék, hátra van az, a mi a legnehezebb: visszamászni a második emeletre! Kockázatnom kell a nyakamat újra, nagyobb veszedelemnek indulva, mint előbb, és csak azért, hogy, ha véletlenül bajom esik, egyszersmind nevetségessé váljak! Nagyon szégyeltem magam.

Ha a kötél valamivel hosszabb volna! ... ha leszedhetném a két vasgombról, hogy lebecsátkozhassem az erkélyről! ... Vagy ha megkísérhetném a leugrást! ... Ha át tudnék kúszni a verandára! ... Csakhogy mindez pusztán óhajlás és lehetetlen dolog volt, vagy még veszedelmesebb, mint a szomorú visszavonulás felfelé.

Bizonyára sokkal kevesebb lelkesedéssel végeztem el ezt a kis testgyakorlatot, mint jövet, de fenékig kellett üríteni a poharat, és valahogy, nagy vigyázattal és még nagyobb erőfeszítéssel, visszakerültem oda, a honnan kiindultam, azon az úton, a melyet egy macska se talált volna kényelmesnek.

Ezzel azonban még nem volt vége a kirándulásomnak. Minden áron tudni akartam, hogy ki az az úr, a ki odafenn nevetett.

Megtudtam azt is.

Kitalálhattam, hogy nem marad reggelig a villában, s hogy hol fog kilopózni a jól ismert épületből. A kit titokban, éjjel bocsátanak be, s titokban, hajnal táján szöktetnek ki, az nem jár a kapun keresztül, hanem a villa hátulsó kis ajtaján búvik ki, a melynek a kulcsa akármelyik cselédétől megszerezhető. (Nekem is lehetett volna annyi eszem, hogy ezt az utat-módot válaszszam, ha nem féltettem volna olyan ostobán annak a hölgynek a jóhírnevét!)

Csak várakoznom kellett.

El voltam rá készülve, hogy a türelmem erős próbát fog kiállani, és csakugyan, magam se hittem volna, hogy képes vagyok ekkora kitartásra. Órák multak el, és még egyre ott állottam, őrhelyemen, a villa mögött meredező fenyőfák között.

Végre - már világosodni kezdett - emberem kibújt a hátulsó kis ajtón, a melyet aztán gondosan bezárt. Majd, határozott léptekkel, mint a ki jól ismeri a járását, megindult azon a szűk gyalogösvényen, mely a fürdőtelep mögött, a hegyen át, Jablonkára visz.

A mint felsietett a hegyoldalban balra kanyarodó s valamivel odább a magaslat felé kígyózó útra, egészen jól láthattam az arcát. Megismertem. A szőke volt; a vasúti szőke ember.

Éktelen harag fogott el. És nem tudtam, hogy kire haragszom jobban: magamra-e, vagy arra az asszonyra?

VIII.

A kastélyban egy újabb meglepetés várt rám.

Vagy három órai alvás után olyan rosszkedvben ébredtem fel, a minő csak a pálinka betegeit szokta elfogni, a kijózanodás első órájában, a mikor az öntudatot semmi egyéb nem foglalkoztatja, csak a legkegyetlenebb, a legfolytonosabb s a legmakacsabb fejfájás. Mélységesen szégyenkezve gondoltam az utolsó napjaimra; szabadulni szerettem volna az elmémben egyre kavargó, elcsöndesedni és leülepedni nem akaró, még eleven benyomásoktól; elhatároztam, hogy összeszedem magamat és kiverem a fejemből mindazt, a mi legutóbb történt, összes fürdői élményeimet, Valériát, a kit ezentúl nem fogok ismerni, a szökét, vigyorgásait, s a rossz Gyulának minden gondolatát.

Mint a ki csömörében friss vizet s erkölcsi kijózanodásában a megbékítő gondolatot szomjazza, mohón kerestem az új, a tiszta, a felüdítő benyomást, kerestem a vigasztalódást, kerestem Katát.

És Katához nem tudtam hozzáférni.

Mindig sokan voltak körülötte. Ha más nem, Guszti néni folyton a sarkában volt; mint egy egerke, egyre ott sündörgött, a merre Kata járt. Észre kellett vennem, hogy szemmel tartják... mintha tőlem őriznék. És Kata is mintha szökött volna előlem. Néha meg olyan különösen nézett rám!

Ármányhoz folyamodtam, hogy egy perczre elfoghassam. Tüntetve készülődtem a fürdőbe, s délután meg is indultam arrafelé. De mihelyest eltűntem szem elől, visszafordultam, s elbujtam a parkban.

Talán megértette, miben sántikálok, s ő is kereste az alkalmat, hogy kettesben beszélhessen velem, vagy talán a véletlen könyörült meg rajtam, elég az hozzá, ennek a fogásnak a segítségével, végre egyedül találtam, de csak egy pillanatra.

A tennisz-pálya tájékán sikerült ráakadnom, s ez a körülmény nem biztatott azzal, hogy hosszasabban beszélhetek vele.

Azért szerettem volna, ha azonnal megkérdezhetem, hogy mit akar elmondani nekem? ... mire célzott a multkor, a mikor utoljára beszélünk tanúk nélkül?

De ő szólított meg.

- Nini, nem ment el a fürdőbe?

- Nem, visszafordultam; reméltem, hogy végre őrizet nélkül találom és megkérdezhetem...

- Hohó, várjon csak, előbb tessék beszámolni azzal, hogy hol járt tegnap, tegnapelőtt, és még azelőtt! ... Szökevény urfi! ... vallja meg, hogy udvarolni járt!

Mosolyogva nézett rám, de mintha a mosolyában egy kis szemrehányás rejtőzött volna.

Nem volt időm felelni. Végzeteim, a Nusik és Gréaldine-ok, már ott voltak a nyakamon, tenniszfegyvereikkel.

- Hol járt? És milyen náthás! - szánakozott rajtam egy Nusi, a kivel vagy két napja nem találkoztam, s a kinek kissé rekedten kívántam jó napot.

(Náthás vagyok? No, az nem csoda!)

Nyilvánvaló volt, hogy Kata most már nem fog előhozakodni a mondanivalójával, és szorongva vártam az estét.

Vajon ki fog-e nyílni az ablak? Vagy megbüntetnek, a hogy érdemlem?

Az ablak kinyílt, csakhogy a szerencsém mindössze eddig tartott; a mi ezután következett, abban nem volt köszönet.

Már jó későre járt az idő, s még egyre hiába vártam. Egyik cigarettát a másik után szívtam el, de az a villamos körte, ott átellenben, csak nem akart kivilágosodni.

Egyszerre zörejt hallottam; az egyik ablaktábla megnyílt, s Kata kidugta fejecskejét a sötétbe. Ó, hogy ragyogott a szeme! Ez a szokatlan világítás valami változást árult el, a melynek a sejtelme is megdöbentett.

- Azt akartam mondani a multkor - szólt át halkán - hogy olyasmit vettem észre, a miből úgy látszik, mintha a mi barátságunk nagyon nem tetszenék a Guszti néninek. El akartam pletykálni magának ezeket a gyanús dolgokat... hogy mit szól hozzá, igazam van-e? ... Úgy gondolkoztam: talán jó volna, ha a nagy nyilvánosság előtt szertartásosabbak lennénk, ellenben maga egy kicsit hízelegni próbálna a Guszti néninek. De ez most már meghaladott álláspont. És azért nem is beszélem el az apró megfigyeléseimet... nincs sok időnk... különben is fölösleges. Mert már nem csak gyanítom ezt; most már bizonyos vagyok benne. A Guszti néni tudniillik színt vallott. Nem mondom el, mit szónokolt... most is minden pillanatban rám nyithatja az ajtót... Elég az hozzá: őriznek magától! Meglehet, sokáig nem lesz alkalmunk kettesben beszélgetni... Aztán, ha társaságban lát, úgy találhatja, hogy megváltoztam... Előre figyelmeztetem: ne törődjék ezzel! Jegyezze meg magának, hogy akármit lát, akármit hall... és akármi történik... ez engem nem változtat meg! De színeskednem kell egy kicsit, mert nem szeretném, ha följelentené a nagypapának. Persze, ezentúl nem beszélgethetünk esténként. Az óvatosság későn jutott eszembe. Megtudták; és ez, úgy látszik, nagyon nem illik. Meg kellett ígérnem, hogy nem teszem többé. Guszti néni azzal fenyegetett, hogy, ha ez még egyszer megtörténik, el fogja mondani a nagypapának. És a nagypapa szeret engem, de nem akarom, hogy tudjon erről. Baj volna, ha éppen most haragítanám meg, a mikor ajándékot várok tőle... mert igen, igen szeretném, ha megfestené az arczképemet! Megértett?

- Édes kis Kata! - suttogtam, de olyan sok volt a szívemen, hogy többet nem tudtam mondani.

Intett, kedvesen, olyan kedvesen, mint talán még soha, és az ablak bezárult.

- No, szépen vagyunk! - szóltam magamban. - Két szék között, a pad alatt!

De azért nem volt kedvem tréfálgozni.

Tehát, mialatt bennem, észrevétlenül, kifejlődött egy érzés, a mely huszonnyolcz éves vén kamasz koromig ismeretlen volt előttem, a melyről tudtam, hogy most már mindenkorra egybeforrott velem, a melytől megválni épp olyan érthetetlennek tűnt fel előttem, mint a milyen érthetetlen (nem az észnek, hanem az érző ének) a halál - azalatt oda jutottam, hogy annyira se vagyok, mint a legelső napon!

Mert akkor legalább kedvemre gyönyörködhettem ebben a szép virágban! Most pedig már csak a látogató órákban bámulhatom... s azóta kitették melléje a táblát: »A t. cz. közönség figyelmeztetik, hogy az elkerített virágokhoz hozzáérni tilos!«

S ha még azt mondhatnám, hogy csak magamat okolhatom, hogy bűnhődöm a bűneimért! ... Ha annak tulajdoníthatnám ezt a csapást, hogy nagyon sokat akartam, hogy nem értem be a boldogító érzéssel, hanem, telhetetlenül, a szórakozásra is ráéheztem, hogy profán szívvel az élvezetet kerestem akkor, a mikor csak az áhítatnak lehetett helye bennem!

De nem. A bűneinkért csak ritkán bűnhődünk. A sánta nemezis a legtöbbször nem éri utól emberét; rendesen az büntet, sujt, pofoz bennünket, ártatlanokat, a mi ellen nem vétettünk: az

elemi erő, a világrend, a melyet én inkább világrendetlenségnek szeretnék nevezni, a végzet vagy az anyag tehetetlenségének a törvénye, a gondviselés vagy a buta véletlen.

A legtöbbször a nagyravágyásunkért, az égbetörésünkért bűnhödünk - a legjobb érzéseinkért!

Nem történt nagy dolog, de ez a kicsinység erősen megvilágította - a mit különben eddig is észre-vehettem, mert hiszen minden szinte kiáltozta körülöttem - vágyódásaim teljes reménytelenségét.

- Tulajdonképpen örülnöm kellene - elégedetlenkedtem - mert eddig nem tudhattam, leg-feljebb gyaníhattam... csak ez a fordulat győz meg róla, és ez bizonyossá teszi, hogy Katának nem vagyok akárki. Ennél is többet. Hogy nem vagyok neki idegen; azok egyike, a kik iránt közömbös. Talán még többet, még többet! ... Milyen jóleső, milyen édes érzés! Csakhogy... és mennyi »csakhogy«! ... Már akkor, a mikor még nem is örülhettem a fölfedezésemnek, a mikor még hozzá se juthattam ehhez az édes érzéshez - már előre pofon vág a világrend, már előre megrontja, megmérgezi az örömet! Egy perczre se adhatom át magamat az ábrándozásnak, mert a Guszti néni szürke ruhájában sürgő-forgó világrend már előre bejelenti, hogy minden ábrándom esztelenség; már előre tudatja, hogy annak pedig, a mit fel fogok fedezni, ne örvendjek valami nagyon, mert arról, a mi ezután eszembe juthatna, arról egyszerűen nem lehet szó. Siet megvilágítani a helyzetemet, és ez a helyzet: csupa megaláztatás, azután pedig csupa reménytelenség. Ha elfogadom azt a megszágyenítő szerepet, a melyet nekem juttat, s úgy viselkedem, mintha magam is elismerném, hogy szó se lehet rólam, olyan kevéssé, akár egy lakájról, - ha tettetem, hogy nem is óhajtok többet, mint a mennyi az alázatos helyzetébe bele nyugodó »utilitité«-nek kijár, - ha színeskedem, ha jól viselem magam, ha nem is merek felnézni az égre: akkor, akkor messziről tovább gyönyörködhetem annak pusztá látásában, hogy milyen tündéri lények születnek a kiválasztottak számára! Ha pedig nem fogadom el ezt a megalázó szerepet, akkor: le is út, fel is út! Az az édes kis teremtés persze nem is sejti, hogy ezt adta nekem hírül. Úgy képzelem: mesevilágban élünk, a hol a szerelmesek, egy kis színeskedés, egy kis ügyes játszadozás után, jólelkű Colominák és Arlecchinók furfangos csínyjeinek segítségével, végre is kiküzdik szívük igazát, és minden jó, ha jó a vége. Nem sejti, hogy akár elfogadom, akár nem fogadom el a megalázó szerepet, a megoldás csak egy lehet; nem sejti, hogy sorsom mindenképpen: a reménytelenség.

Meglapulva, bujkálva, alattomban ármánykodni, küzködni, erőködni, hízelegni, törtetni valamiért, a mi olyan elérhetetlennek látszik, hogy elég elárulnom a célomat, és már le kell mondanom róla! - bizony, ez nem éppen megtisztelő feladat!

És mily hiába tenném, ha vállalkoznám erre a feladatra!

De úgy kell nekem!

Mert mit is keresek én itt, azon a helyen, a melyet más gondolkozású, más szervezetű emberek számára határoltak el, ebben az idegen világban, a melyben másnak kell mutatkoynom, nem annak, a mi vagyok, nem büszke művészléleknek, hanem sima beszédű és hibátlan viseletű udvarfinak, fizetett játszótársnak, mert a kikötött bérért ezt is megvárják, nem csak a munkámat, - ebben a nekem olyan kellemetlen világban, a hol minden nyájas szó bánt, mert minden nyájas szó megannyi sértő leereszkedés, s a hol minden tettem megaláz önmagam előtt, mert minden tettem hozzám nem illő kicsinység, megfizetettnek nézett játékrendezés, haszontalanság, melynek a művészethez nincsen semmi köze, - mit is keresek én itt, hol egy szekér után szaladva, a mely nem akar felvenni, hol egy fellegvárra bámulva, melynek a felvonó-hídját soha se fogják előttem leereszteni?!

IX.

Három nappal később elkészültem a régen megkezdett munkával.

A kép mindenkinek tetszett. Az öreg úr hálálkodva köszönte meg »kegyesség«-emet, mint egy koldus a meglepően bő alamizsnát, és kért, tiszteljem meg őt azzal, hogy fesse le az unokáját is.

A milyen leereszkedő kedvében volt, ha véletlenül leejtem az ecsetemet, mint Michel Angelo a kalapácsát: az aranykulcsos vitézek nesztora - a nagy művész fejedelmi vendégének példáját utánozva - felugrott volna toloszékéből, hogy az ecsetet fölemelhesse és átnyujthassa.

(Tehát még nem tud semmit. Még csak nem is gyanakszik rám. És feljelentés nélkül eszébe juthat-e az a szörnyőség, hogy szemet merek vetni az unokájára?! Az igaz, hogy nekem is adott szemet az isten, de csak azért, mert e nélkül nem festhetném le a bárókisasszonyokat, és nem azért, hogy meg is lássam őket.)

Ötöltem-hatoltam, s végezetül nem tudom mit feleltem.

Ez a kép valósággal lázassá tett. Minél jobban tetszett a dunajeczi kastély bírálóinak - pedig egyre több és nagyobb lelkesedést fakasztott - annál kevésbbé tetszett nekem. Hogy röviden jellemezzem, azokat a szavakat használom, a melyek magukban foglalják minden idegenkedésemet. Hideg és élettelen volt. Csinos, tetszetős, sima, hibátlan, kifogástalan, szóval rossz. Azt az elragadó földi báj, mely a Kata arczáról sugárzott, anyjának arczképére nem tudtam átlopni.

Akármire gondoltam, akármerre néztem, mindenfelől a balsiker vigyorgott szemembe.

- Én aztán igazán elmondhatnám, hogy: »Ennyi bánat elég volna egy lónak!« - igyekeztem magamat kicsúfolni.

Csakugyan, ez sok volt az elégedetlenségből. Az elégedetlenségből kevés is elég. Olyan keserűség fogott el, hogy sajnálattal gondoltam arra a szomorú békességre, a melyben otthon éltem. - De hát mit is keresek én itt?! ... - ismételtettem magamban folyton, mihelyt magamra hagytak zsarnokaim, a Nusik, Gréraldine-ok.

Hiszen itt még rosszabbul vagyok, mint otthon! Otthon se lehetek ugyan elégedett, otthon se lehetek teljesen békén, mert sehol se szabadulhatok meg attól a kellemetlen tudattól, hogy csak ilyen kevés telik ki tőlem! - de otthon legalább a magam ura vagyok. Itt, minduntalan parancsolnak velem, s úgy illik, hogy engedelmeskedjem. Aztán csak cselédsorban lévő emberek békülhetnek ki azzal a szereppel, a melyet itt nem háríthatok el magamtól, a melyet most, akarva, nem akarva, játszanom kell.

Mi tart vissza? Az öreg ember új megbízása? Az az óhajtás, hogy magam is szeretném, ha Katát lefesthetném, és ha szerencsésen tudnám tükröztetni képemen azokat a vonásokat, a melyekben annyi gyönyörűséget találok?

Nem. Előre tudom, hogy ez a munkám se sikerülne. Ha a sokáig tartó habozás, ingadozás, késlekedés - más szóval akaratalanságom - arra kényszerítene, hogy végre is hozzá kellene látnom ennek a másik arczképnek a megfestéséhez: csak az újabb balsiker, az újabb elégedetlenség és a még nagyobb, még több keserűség várna rám.

Mi tart hát vissza? Maga a kis lány?

Igen, ő tart vissza. Ő tesz habozóvá, ingadozóvá; azért késlekedem, mert jól esik tovább is látnom őt.

Pedig, minél tovább látom, csak annál rosszabb lesz, hogy egy pár hónap multán mégis csak el kell szakadnom tőle.

Mi célja, hogy tovább maradjak? Mit érek el vele, ha csakugyan hozzálatok ahhoz, a mit itt tőlem várnak?

Ez a kis lány soha se lehet az enyém. Valamivel tovább láthatom; ennyi az egész. És minél tovább látom, annyival inkább nehezemre fog esni, hogy végre is le kell mondanom róla.

Nincs konokabb elhatározás, mint az akarat nélkül való emberek hirtelen elhatározása. Az akarat betegek időtlen időig mozdulatlanul ülnek mély tengerfenéken, de ha egyszer neki lendülnek, hogy no most hamar cselekedni fognak, akkora elszántsággal látnak a kivitelhez, hogy ehhez igazán esztendőig kellett gyűjteniök az erőt. Mintha egyszerre ki akarnák pótolni a sok mulasztást, olyan hévvel rohannak toronyiránt, hogy semmiféle anyagi erő nem bír a csökönységükkel.

A fejembe vettem, hogy ki fogom szakítani magamat abból a világból, a hol máris sok keserűségben volt részem, s a hol ezentúl csak újabb keserőségek várnak rám. Ez az elhatározásom hirtelen támadt, de nem tudott volna eltéríteni tőle semmi a világon.

Egy nagy hazugságot eszeltem ki; hogy gyászeset történt a családomban - pedig milyen régóta nincs már senkim! - s hogy e miatt azonnal el kell utaznom. Este, mikor a többiek már visszavonultak, megírtam a bocsánatkérő leveleket, aztán befogattam és elhajtattam Jablonkára, az éjszakai vonathoz.

Mikor a vonat megindult velem, nem tagadhatom le, megbántam, hogy végrehajtottam azt az elhatározást, a mely oly hirtelen támadt bennem, s a melynek természetes következtelével előre nem számoltam el. Valami szüntelenül sajgott a szívemben s nem akart nyugton hagyni.

A Stoa okoskodóinak a példájára, nem a beláthatatlan jövő hazug ígéréteiben kerestem a vigasztalódást, hanem a bölcsesség keserű igazságaival iparkodtam visszaszerezni lelkem békességét.

- Igaz - erősítgettem magamban elhatározásomnak a helyességét - igaz, hogy a boldogsághoz csak az az érzés vezet, a melytől megválni most olyan nehezemre esik. De ez az érzés sokaknak megadatott, s a boldogság mégis csak kevesek osztályrésze. Nekem ez az Eldorádó épp olyan elérhetetlen tartomány, mint a halhatatlanság maga. A lehetlenségek sárkányaival kellene megküzdenem, hogy eljuthassak a közelébe, s ennek a küzdelemnek a vége az volna, hogy le kellene buknom egy örvénybe akkor, mikor már láttam a vizén imbolygó tündérváros fehér fényben ragyogó körvonalait. Jobb előbb mondani le, mint később. A boldogság úgylis csak pillanatoknak a fel-felragyogása. Ha sokáig tarthatna, nem volna az, a minek áhitjuk, reméljük.

Rideg dolog: egy életen át mindig szeretet nélkül élni, de ha valóvá tudnád is tenni a lehetlenséget, ha meg is ízelhetnéd valaha a boldogság isteni italának egy aranygyűszűbe kimért cseppjeit, ha társaddá tehetnéd is azt a leányt, a kít ma minden élő lény közül a legjobban szeretsz, s a legtovább, talán halálodig fogsz szeretni: abban a világban, a melyet magad alkotál magadnak, lelkednek igazi otthonában, énednek minden magasabb rendű vállalkozásában, vágyódásában, nagyratörésében, mindig *solus eris*, egyedül léssz.

És szentül hittem, hogy soha se fogok többé visszatérni erre a tájékra, a mely mellett a gyorsvonat közönbösen rohant el, s a melyet a sötétség eltakart előlem.

X.

Mégis visszamentem. Nem is sokára.

Katának egy sürgönye hítt vissza. Csak ez az egy szó állott benne: »Várom.«

Ó, milyen boldoggá tett ez a sürgöny! Éppen akkor fogalmaztam meg a feleletet az öreg kegyelmes levelére, mely nyilatkozat-tételre szólított fel: elkészítem-e az unokája arczképét, *avagy* családi gyászom következtében *netalán* úgy alakultak a körülmények, hogy ezek *immár* megakadályozzák ígéretem teljesítését? Éppen akkor szövögettem össze a hálálkodó udvariaságokat, hogy: nagy sajnálatomra, teljesen lehetetlen, nagybecsü felszólításához képest stb... Ó, hogy' siettem eldobni ezt a fogalmazványt!

Most már megvallottam magamnak, hogy tizenegy napon át nagyon szenvedtem.

Nem részletezem itt, hogy ezen a tizenegy napon át Kata mennyire hiányzott nekem, s hogy ennek a csekélységnek minő nyugtalanságot, mekkora idegességet és milyen lenyűgöző, megbénító elkeseredést köszönhettem. Nem részletezem, mert nem számítok részvétre.

Tudom, hogy gyónásom türelmes hallgatója így ítél meg magában:

- Úgy kell önnek, fiatalember! Úgy kell annak, a ki egyszerre két nyúl után szalad!

A részvétre nem számítok, de ez ellen a megítélés ellen tisztelettel tiltakozom.

Kérem, méltóztassék kegyes figyelemre méltatni, hogy az, a mi engem az utolsó tizenegy napon át, akaratom ellenére, a lehető legkeservesebben foglalkoztatott, régebben csak úgy jelent meg elmémben, mint az a tudat, hogy van valahol egy Ausztrália nevű világrész, a mely csodálatosan különbözik a miénktől, s a melyről ennél sokkal többet nem igen fogok tudni, mert ezt a messzeeső világrészt én soha se fogom látni. Arra, hogy Kata egyszer olyan vonzó-dással, olyan rokonérzéssel lesz irántam, mely lelkemet minden tisztos, tartózkodó szándékom ellenére a legnagyobb izgalmakkal fogja eltölteni, régebben egy percig se gondoltam... vagy, ha gondoltam - mert a képzelet vakmerő, annál inkább vakmerő, minél félénkebb és fél-szegebb maga a képzelgő - csak úgy gondoltam rá, mint egy álmra, a mely valósággá nem válhatik soha.

Ha szaladtam: csak egy irányban szaladtam.

A mit cselekedtem, az bizonyára csak a gyarlóságomat tette nyilvánvalóvá. De ha léhaságokat követtem el, igyekeztem ennek valamelyes magyarázatát adni, és hogy a léhaságaim ellenére van bennem egy kis komolyság is, erről, sajnos, bizonyosságot tesz - az, a mi később történt.

Bízást mondhatnám, hogy ha elkövettem a híven és őszintén felsorolt léhaságokat: ez talán már ösztönszerű védekezés volt a komoly érzés ellen, a menekülés öntudatlan kísérlete az elől, a mit eleve végzetesnek sejtettem.

És végre, ha eddig túlságosan léhának tüntem fel, ha meglepő, hogy egyszerre csak érzésekről beszélek: még azt is meg kell vallanom, hogy addig, a míg Katát mindennap láttam, nem tudtam tisztán, csak gyanítottam, hogy ez a kis lány milyen mély hatással volt rám. És azt képzeltem, hogy: távol a szemtől, távol a szívtől...

Önkéntes számüzetésemnek már a legelső pontjaiban át kellett látnom, hogy: tévedtem, mert a felejtés nem lesz könnyű. Aztán - furcsának tűnhetik fel, hogy effélet említek, de ez is hozzá tartozik a történetemhez - aztán, a negyedik vagy az ötödik éjszakán, a melyet már otthon töltöttem: egy álomlátásból megtudtam, hogy az, a mit Kata iránt érzek, sokkal jobban hozzá forrt a lelkemhez, mint gondoltam, mint öntudatom hinni akarta. Egyszer, a mikor az agyvelőm elzsibbadt, a szívem nagyon hangosan szólalt meg, és felvilágosított.

»Bolond ember az, a ki az álmát elmeséli« ... és mégis el kell mesélnem, hogy beszámolhassak vele, micsoda hatással volt rám ez az ostoba álom, vagy más szóval: ellenőr nélkül maradó és minden fegyelem alól kiszabaduló érzéseim esztelen lázongása.

Álmomban egy ostromlott vár bástyájáról vaktában lövöldöztem az alatt nyüzsgő ellenséges seregre, a lövő-résen át; Kata, a kedvesem, rongyos ruhácskájában, tőlem néhány lépésnyire, a bástya egyik sarkában, a legvédehetőbb helyen húzódott meg, és a fegyvereinket töltögette. Az embermagasságú falak csak úgy a hogy oltalmaztak bennünket; jobban védett a sötét, csillagtalan éj. Gránátok és bombák röpködtek a fejünk felett, s a fekete éjszakában nem láthattam Katát, csak olyankor, ha alulról egy-egy óriási tüzes csóva lobbant fel, mely megvilágította a táj egy részét, néha az égboltot is. És valahányszor a pusztító tűz ilyen kivilágítással kedveskedett nekünk, egymásra pillantottunk... boldogan láttam, hogy: még most is ott van! ... és összemosolyogtunk. Ajkamon még ott égett a csókja... nem féltettem őt, nem remegtem érte... hanem újra meg újra átéreztem annak a tudatnak a gyönyörűségét, hogy: ismét diadalmasan vagyunk túl egy percen: ő él! ő az enyém! ... a karomban csodálatos erőt éreztem, a harci zajt zeneként hallgattam, és az az egyre ismétlődő, a felcsapó lángok nyomán újra meg újra felvillanó gondolat, hogy: küzdünk és élünk! - valami soha se ismert édes érzéssel töltött el...

Mikor fölébredtem, mikor az öntudat kiragadott még édes kábultságomból, mint a gyermek, a ki sajnálja, hogy fölébredt, mielőtt megízlelte az álmában látott édességet, felsóhajtottam:

- Milyen szép álom volt! ... Milyen kár, hogy már fölébredtem! ...

És még egy pár pillanatig egész testemben éreztem az öntudatlanul átélt gyönyörűséget... aztán eszembe jutott, hogy az élet örömét, az élet tudatának testi gyönyörűségét még soha se éreztem át ennyire, az élvezetnek ilyen erejével, mint most, a mikor nem voltam magamnál.

Utóbb megpróbáltam mosolyogni azon, hogy milyen furcsa volt ez az álom:

- Ugyan miféle ügynek a szolgálatában hadakoztam ilyen tüzesen, ilyen odaadó lélekkel? - bírálgtam ösztöneimnek oktalan csapongását.

De hiszen az mindegy, hogy melyik ügynek a szolgálatában küzdünk, mihelyest hiszünk az ügyünkben. Nem az ügy a fő, hanem hogy milyen tűzű lelket viszünk az ügy szolgálatába.

És úgy látszik - így révedeztem el később - nem élet az, ha csak magunknak élünk. Másokért kell élnünk, hogy igazán érezzük az életet, hogy gyönyörködni tudjunk abban, a mi benne jó.

Még napokig foglalkoztatott ez a bolondság. A furcsa álomlátás felkorbácsolta bennem azt is, a mitől eddig még nyugton voltam.

Már nem tagadtam le magam előtt, hogy: igenis, nagyon megbántam »átkos hamarság«-omat. Hátha! ... Hátha nem is lehetetlen az, a miről most már tudom, hogy: egy a boldogsággal?! ... hátha csoda történik és még valóra válhatik az az álmokép, a melyről ha le kell mondanom, az egész életem olyan sivár, olyan szomorú lesz, mint ezek a legutolsó napok?!

Az öreg kegyelmes levele már kísértésbe ejtett. Erre a megtisztelő, hamaros tudakozódásra támaszkodva, szép szerével mehetek vissza, mintha csak egy kiránduláson jártam volna. Senki se fogja gyanítani, hogy nem ez volt a szándékom, és hogy, mint egy megvert kutya, csak visszafordítok. Még rajtam áll, hogy igent mondjak; mert ha most igent mondok, senki előtt se kell szégyenkezniem - magamat kivéve.

De mily szégyen - a legilletékesebb bíró előtt! Mily tökéletes lelki vereség! Mily kiáltó bizonyosága annak, hogy nincsen egy cseppnyi akaratom!

Mert: mi változott azóta, hogy hirtelen megtettem, a mit a legjobbnak gondoltam? Jóformán semmi. Megtudtam, hogy többet fogok szenvedni, mint képzeltem - és ez az egész. Azok az okok, a melyek arra a fájdalmas elhatározásra rábirtak, ma is fennállanak. Sőt, minél keserveesebb rám nézve, hogy szakítanom kellett, annál bizonyosabb, hogy: jobb előbb szakítani, mint később, a mikor csak még keserveesebb volna.

Hanem Katának a sürgönyére sutba dobtam minden bölcseséget.

Most már, igenis, változott valami.

Most már nemcsak magamról van szó, hanem mindenekelőtt: róla.

Van-e jogom, hogy előre lemondjak minden reménységről - a csodában való reménységről - az ő nevében is?

- Én nem számítok, hanem Katának tartozom vele, hogy visszamenjek - siettem elhíttetni magammal, a mit jól esett elhinnem. - Lesz, a mi lesz. De Kata megvárhatja, és meg is várja tőlem, hogy öregasszonyos szomorkodás helyett megkíséreljem kiküzdeni, a mi a jogunk volna, vagy mi az ördög...

És rögtön találtam egy másik kitűnő okot is.

- Mi birt rá, hogy minden reményt feladva, hirtelen lemondjak? Az, hogy egyszerre elválasztottak Katától; annak a tudata, hogy ezentúl nem láthatom szabadon, hogy ezentúl csak mások jelenlétében beszélhetek vele, a mi annyit jelent, hogy az igazi összeköttetés már megszakadt közöttünk. Nos, ez a választófal, mely annyira elkeserített, azóta leomlott. Ha nem is ez volt a célom vele, visszavonulásom bizonyára eloszlatta az egérke gyanúját. Azt kell gondolnia, hogy rosszul okoskodott, mert, ha afféle terveim vannak, a minőkkel gyanúsított, semmiesetre se hagyom el a pályát, ilyen hosszú időre. Ha nem így volna, ha nem így gondolkoznék, okvetetlenül megakadályozza, hogy visszahívjanak. Tehát most már nem fogja olyan Argus-szemmel őrizni Katát, legalább egy darabig nem; amúgy is nagyon feltűnő volna, ha öröket állítana melléje olyankor, a mikor Kata ül, én pedig festek, vagyis azt teszem, a mit ők kívántak. Másfelől, azóta Kata is megértette, hogy mi keserített el, mi tett reménytelenné, s mi volt az igazi oka hirtelen elutazásomnak; tehát azt is, hogy a kettesben való beszélgetésről, és, ha a szükség úgy kívánja, titkos találkozóinkról nem mondhatunk le, már akármibe kerül... Meg fogja találni a módját, hogy olyan szabadon találkozhassunk, mint az első időben; talán még többször láthatom, mint eddig...

Nem tanakodtam tovább egy perczig se, hanem visszamentem, a leghamarább induló gyorsvonattal.

XI.

Mikor másodszor szálltam le a vasútról a jablonkai őrháznál, az idő dél felé járt. Sürgönyömet még idején megkapták; a kocsis eljött értem; s délután két órakor már a kastélyban voltam.

A régi szobámba vezettek, a mi igen jó jelnek látszott. A főispán, szerencsémre, valahol másutt intézkedett, s nem ült azonnal a nyakamra. Sietve öltözködtem át, hogy ne keríthessen a hatalmába, ha nemsokára elő talál kerülni; és mihelyt tűrhető alakban mutatkozhattam a hölgyek előtt, jelentettem, hogy tisztelegni óhajtok a méltóságos asszonynál.

A főispánné azt üzenté vissza, hogy a dohányzóban vár. A dohányzóban? Furcsa!

Nagyon kíváncsi voltam az arczára. És mégis, mikor, a dohányzóba beléptem, a figyelmemet valami más kötötte le, olyannyira, hogy szinte megzavarodtam.

Az egérke társaságában egy férfit találtam, egy urat, a kit félig már ismertem: a vasúti szőke embert... a Hygieából kilopózó szőke embert... a szőkét, a kit annyiszor kívántam már a pokolba... a kire egy idő óta gondolni sem akartam.

A meglepetésem akkor se lehetett nagyobb, mikor a Hygiea sötét szobájában meghallottam ugyanennek az embernek a nevetését. Annyira elbámultam, hogy észrevehették rajtam.

Az egérke azon kezdte, hogy bemutatott a szőke gavallérnak:

- Asztalos barátunk! ... Családunknak az a tagja, a kit még nem ismert: Albert báró!

Tehát a szőke ember és Albert báró, a szép Valéria elvált férje, egy és ugyanazon személy!

Hályog hullott le a szememről.

Emlékezetem sebesen összerakta, a mit valaha a Mestertől hallottam, a mit a vasúton, és a Hygiea-villában észrevettem, végül mindazt, a mivel a szép Valéria annak idején tele beszélt a fejemet... képzeletem elvégezte a munka többi részét, és - mindent megértettem.

De hát mit érdekel engem most már mindez?!

Ez a gondolat magamhoz térített.

Albert báró különben nem sokat foglalkozott velem. Megemlítette, hogy úgy rémlik neki, mintha egyszer már találkoztunk volna, ha nem csalódik, a vasúton; megdicsérte a képemet, szivarral kínált meg, aztán megköszönte nényének, hogy, bár nem tűri a füstöt, a dohányzóban adott neki kihallgatást, és magunkra hagyott bennünket.

Siettem bele kapaszkodni Albert bárónak a szavaiba, s figyelmeztettem az egérkét, hogy a dohányzóban máris nagy a füst - szentelenül hazudtam, mert az ablakok nyitva voltak - és minthogy én úgyis csak jelentkezni óhajtottam...

- Szemmi, szemmi - biztosított az egérke - a jó szivar füstje engem nem zeniroz. Csak a férjem szivarfüstje zeniroz, mert ő rossz szivart szí.

Bocsánatot kértem tőle, hogy olyan sokáig nem adtam hírt.

- Azért nem írhattam - hazudoztam, hogy a gyanúját elaltassam - mert a legutolsó napokig magam se tudtam, hogy eleget tehetek-e a megtisztelő felszólításnak, a családi gyászeset következtében ugyanis az én életviszonyaimban is változás állott be... - és így tovább, mintha könyvből olvastam volna.

El akartam hitetni vele, hogy semmi se vonzott vissza, s ha mégis itt vagyok: csak a festőt látja, és nem a szerelmest.

Nem vettem észre rajta semmit. Erről az arczról, a mely mindig olyan egyforma volt, mint egy egérke feje, ember még gondolatot le nem olvasott. És ugyanazzal a semmit se jelentő, hideg nyájassággal szólt hozzám, mint eddig.

A kihallgatás hamar véget ért, s egy pár perc multán megindulhattam: fölkeresni Katát.

- Ha üdvözölni akarja a fiatalokat - szólt a főispánné - a parkban találja őket. Már epedve várják.

Katát természetesen nagy sokaság közepett találtam. Mikor messziről megpillantottam, a Romeo szava jutott eszembe: »Fehér galamb hollóseregben...«

No, de rajtunk se lehetett ám észrevenni semmit!

Olyan angolosan üdvözlöttük egymást, - Kata már messziről olyan indiánus-kiáltással köszöntött, - olyan kollégiumi stílusban, olyan tüntetve paroláztunk, - hogy lármás pajtáskodásunk a legjobb szemű embert is megtéveszthette volna. Itt pedig csupa gyanutlan lélek között ugráltunk - mert egyrészt a látszat, másrészt a nagyobb vigasság kedvéért, úgy, a hogyan szoktuk, valamennyien valóságos ugrádozást vittünk végbe, szerencsés visszaérkezésem méltó megünneplése végett.

A lányok versenyeztek Katával az örömrivalgásban:

- Asztalos, szívem, már meg akartunk halni magáért! - szólt az egyik Nusi.

- Bele akartunk ugrani a halastóba! - tódította egy másik.

- Gyulám, Gyulám, csakhogy itt vagy! - szemtelenkedett a Géraldine-ok egyike.

- No csakhogy végre férfit is érzünk magunk körül! - sivítozott égi ártatlansággal egy kis buta csirkefogó, a ki még kurta ruhában járt.

És én hasonló hangnemben válaszoltam a zajos, meleg üdvözlésre, úgy ugrádozva közöttük, mint egy hosszú bakkecske, a mely a gödölyékkal játszik. Kifogástalan készséggel, hűségesen elmókáztam mindazt, a mit egy fizetett mulattatótól meg lehet kívánni, és alig vártam, hogy abba hagyhassam ezt a komédiázást.

Reméltem, hogy Kata nem fog sokáig várakoztatni. Nem is csalódtam. Egy negyedóra múlva, igen ügyesen, valami játék ürügyével élve, félre lopott a víg bandától.

És nem kerülgette sokáig, a mit mondani akart.

Pár pillanatnyi csend után, mialatt - kéz-kézben - hosszan néztünk egymás szemébe, így szólt:

- Tudom, hogy maga szeret engem, és boldoggá tesz, hogy szeret. A felesége akarok lenni. Ez majdnem lehetetlen, de kísérsük meg kieroszakolni, a mi lehetetlennek látszik. Ha nem lehetek a magáé, soha se fogok férjhez menni.

Hogy mit dadogtam erre, már nem tudnám elmondani. Talán akkor se tudtam, hogy mit mondok; hiszen alig voltam magamnál - a gyönyörűségtől! Bizonyosan azt mondtam, a mit mindenki más mondott volna a helyemben. Ezt könnyű elképzelni; és kit érdekelne mindez?

Elég az hozzá, vagy öt percnyi sugdolózás után - melynek a részletei kettőnkön kívül az egész világot untatták volna - megvallottam neki, milyen kevés a reménységem ahhoz, hogy a sorsunk még jóra fordulhat, s hogy csakugyan azért utaztam el, mert elveszítettem minden reménységemet. Kata ugyanúgy látta a dolgokat, csak reménykedni tudott jobban, mint én; mert kevésbbé ismerte az életet, és mert szerette azokat az embereket, a kiktől a jövője függött.

Elmondta, milyen sokat vár attól, hogy jó ügyvédünk lesz - Valéria.

- Menjen el hozzá a fürdőbe - suttozta - ha lehet, már holnap reggel, és tanakodjak ki, hogy mit lehetne csinálni? Akárhogyan képzelik, én azt fogom tenni, a mit a leghelyesebbnek találjak.

- Beszélte már vele?

- Mindjárt másnap, hogy maga elutazott, elmondtam neki mindent.

- És Valéria - biztatta?

- Ő se nagyon bízik abban, hogy kikönyöröggetem a nagypapa beleegyezését, de azt mondta, azért előre nem kell kétségbeesni. Talán csak azért mondta, mert megesett rajtam a szíve. De megígérte, hogy mindent megtesz az érdekünkben, a mit csak megtehet. A sürgönyömet is ő küldötte el.

- Hát az ellenséges tábor? A Guszti nénit értem, mert ha az egész kastélyt a mi pártunkra hódíthatjuk, csak éppen őt nem, ő egymagában is fölér egy egész táborral... és százan lehetnek mellettünk, még se érhetünk el semmit, mihelyt ő ellenünk vonul ki. Mit gondol, már nem gyanakszik?

- Nem tudom. Azóta nem szólt egy szót se, de sejtelmem sincs róla, mit gondol magában.

- Megakadályozhatta volna, hogy visszahívjanak, s minthogy ezt nem tette, úgy hiszem, sikerült eloszlatnunk a gyanúját. Nem gondolja, hogy így van?

- Fájdalom, ez semmit se jelent. Az, hogy az én arczképemet is maga készítse el: a nagypapa kívánsága; az édes anyám arczképe nagyon tetszett neki. Guszti néni nem akadályozhatta meg, hogy a nagypapa magát visszahívja... csak úgy akadályozhatta volna meg, ha nagyon komoly okkal áll elő... ha elmond mindent, a mit észrevett. Ezt nem merete tenni. A nagypapa már nagyon öreg ember; féltjük minden izgalomtól. És ez a leleplezés olyan lelki megrázkódást okozhatna neki, hogy ezt a Guszti néni is bizonyosan el akarja kerülni, a mig csak lehet. Természetesen a Guszti nénit ez se tartaná vissza, hogy mindent eláruljon neki, ha azt látná, hogy másképp nem választhat el bennünket. De most még nem látja annak a szükségét, hogy a legveszedelmesebb eszközt, a rá nézve is veszedelmes eszközt, használja fel a megrontásunkra. Azt gondolhatja, hogy maga is meg tud birkózni velünk.

- Félek, hogy igaza van.

- Neki vagy nekem?

- Hogy neki is igaza van. Mert abban semmi kétségem, hogy maga jól magyarázza a Guszti néni viselkedését. Meggyőződtem róla, hogy semmit se jelent, ha visszahívtak. Persze jobban szerettem volna az ellenkezőt hinni, de magam is gyanítottam, hogy ebben csak a reménykedésem lát biztató jelt.

- Azért az se lehetetlen, hogy elutazásával és váratlanul hosszú távolmaradásával eloszlatta a Guszti néni gyanúját. És így, a mivel nekem olyan rossz napokat okozott, legalább - javunkra vált. Talán mégis javunkra vált.

(Hogy megcsókoltam-e azt az édes ajkat, a mely így suttogott? - ez úgy se érdekel senkit.)

- Annyi bizonyos - folytattam egy félpercnyi szünet után, melyre fátyolt borítok - annyi bizonyos, hogy Guszti néni olyan szívesen fogadott, mintha soha se gyanakodott volna rám; és az is jó jelnek látszik, hogy a régi szobámba vezettek... nem költöztetett máshová.

- Ezekben a jó jelekben se bízom.

- És megint igaza lehet. Ez az asszony, ha gyanakszik, a gyanúját előttem nem fogja elárulni, a míg meg nem szerezte a bizonyosságot; sőt csak annál szívesebb arcot mutat, hogy minél kevésbé ügyeljek magamra, és ő minél hamarabb tisztában legyen azzal, a mit tudni akar. Az is valószínű, hogy nem azért kerültem vissza a régi szobámba, mintha már nem gyanúsítana, hanem ellenkezőleg, mert meg akar figyelni bennünket.

- Ebből pedig az következik, hogy jobban kell vigyáznunk, mint eddig. Tehát esténkint nem láthatjuk egymást, hanem mindig a véletlentől kell kicsikarnunk, hogy kettesben beszélgethessünk.

- Végre is akármilyen mindenütt jelenvaló, nem járhat mindig a sarkunkban.

- És én majd egy kicsit kezére járok a véletlennek, ne féljen.

(Ismét szünet.)

- Lássá - szoltam aztán, egy kissé felvidámodva - jól teszi, hogy felbátorít! ... így! ... így! ... mert engem ez a Guszti néni nagyon megfélemlített. Rettenetesen szívós ellenségnek látszik; nincs veszedelmesebb, mint a csöndes, lassú víz. Az igazat megvallva, nem értem, minek köszönhetem, hogy olyan kérlelhetetlenül ellenségem, és még kevésbé értem, hogy mért olyan nagy ellensége minden mésalliance-nak. Hiszen ő se ment férjhez a Dalai Lámához!

- Ennek az lehet az oka - felelt Kata nevetve - hogy Guszti néni egyszer igen-igen szerelmes volt a bácsiba...

- Kibe? A főispánba?

- Igen. És azóta ostobaságnak tart, megvet, utál minden szerelmi házasságot.

XII.

Másnap már korán reggel ott voltam a fürdő sétaterén, hogy minél hamarabb túl legyek a köteles tanácskozáson. Igaz, még nem régen nagyban fogadkoztam, hogy a szép Valériát soha se látom többé, de a mióta megtudtam, hogy a szőke ember és Albert báró egy és ugyanazon halandó, - a mióta mindent, de mindent megértettem, - már nem volt mért húzódoznom ettől a találkozástól.

Kilencz óra tájban ügyvédünk lejött a lakásából s megindult rendes sétájára, hegynek fel. A legelső fordulónál elállottam az utját. (Ismertem az utjait s valamennyi szokását.)

Egy cseppet se volt meglepetve, hogy egyszerre csak felbukkanok előtte. Mintha várt volna, ezekkel a szókkal fogadott:

- Előkerült végre, Don Juan?! ...

- Én és Don Juan? Úgy látszik, a bárónét jókedvében találom.

- Igenis, Don Juan. A ki mindenfelé szépeleg és senkinek se udvarol nyíltan, de mindenkinek titokban, alattomban, azt én Don Juannak nevezem. Tessék, a míg én abban a boldogító hitben éledegélek, hogy egy magasabb rendű, mondhatnám szent célból, sikerült elbolondítanom ő veszedelmességét, addig ő, suttyomban, meghódítja a kis hugom szívét, természetesen egy szót se szólva arról, hogy odaát, túl a hegyen, miket szokott suttogni a nénike fülébe! És milyen ármányos! Én se vagyok a leggyermekesebb lélek... de eldicsekedhetik vele, hogy engem, minden asszonyi éleslátás csúfjára, mégis rászédett, tisztára a jó képével, mert soha se hittem volna, hogy olyan nagy betyár! Lám, lám, mikor elvégzi magában, hogy az ültetvényei már nem kívánnak több gondozást... csak meg kell várni, míg a mag kikel... mikor látja, hogy a szénája már rendben van, akkor kapja magát, gondol merészet és nagyot, vakmerő játékba fog, és hirtelen elutazik, csak azért, hogy visszahívják, hogy utána szaladjanak, hogy, a mikor visszajön, ne legyen egyéb dolga, mint: aratni.

- Nem is vagyok olyan nagy betyár! - feleltem. - Ez a sok ravasz számítás egy pillanatig se fordult meg az én ármányos fejemben. Csak azért utaztam el, mert elveszítettem a remény-ségemet.

- Melyik reménységét, ha szabad kérdezni?

- Csak egy reménységem volt: az, hogy senkinek se lesz ellenére, senkit se botránkoztat meg velem, ha titokban, alattomban, Katáról ábrándozom. Mert én se vagyok a leggyermekesebb lélek, és hogy a báróné csak tréfál velem, e felől nem lehetek kétségeim.

- Szépen vagyunk. Elveszíték egy csaknem eszményi, mert nagyon kezelhető udvarlót, az ex-udvarló ezt be is jelenti, úgyszólván hivatalosan jelenti be, tudtomra adja, hogy nem álomképének, hanem ügyvédjének óhajt... és később talán nászasszonyának, mert nem jó az embernek egyedül lennie... És most én, én boronáljam össze ezt a házasságot?!

- Félek, senki se boronálhatja össze.

- No, magam se bírom valami nagyon ennek az ügynek a sikerében! De ez a szegény kis Kata! ... Ha tudná, milyen szép akkor, a mikor szerelmesen sír! ... Lelketlen ember, hogy' tehette ezt?! ... De ezen túl volnánk, és egyelőre ott tartunk, úgy-e, hogy most már csapjak fel házasság-közvetítőnek?! ... Mondja, nem találja furcsának, hogy csak azért, mert imádom ezt a kis lányt, és mert részvételt vagyok egy érdemes ex-udvarlóm iránt, éppen én legyek az, a ki kimódolja ezt a majdnem lehetetlen házasságot, éppen én, a ki a legjobban tudom, hogy a szerelmi házasság soha se vezet jóra, én, a ki esküdt ellensége vagyok minden házasságnak?!
...

- Bocsánatot kérek, báróné, ha nagyon merészek talál... De szeretném, ha megengedné, hogy őszintén feleljek.

- Csak rajta.

- Tehát, engedelmeivel szólva, ha egy északi regényíró, a ki ötször vált el, s a kit egymásután öt különböző feleség csalt meg, mert mind az öt utálatosnak találta... ha egy ilyen északi regényíró engesztelhetetlen gyűlölettel szónokol a házasság intézménye ellen, ezt még meg tudom érteni. De azt már kevésbé tudom megérteni, hogy mért szónokol a házasság intézménye ellen egy olyan szép asszony, a ki csak egyszer vált el, s a ki ma is szerelmi viszonyban él az elvált férjével?!

- Tessék?

- A ki ma is szerelmi viszonyban él az elvált férjével! - ismétetem.

Valéria arcza biborszínűvé vált. Erre nem volt elkészülve.

- És maga... honnan szedi ezt a gyanúsítást? - kérdezte a meghökkenés pár pillanatnyi némasága után. (Kielvezhettem a hatást.)

- Én nem gyanúsítom a bárónét, és soha se mondok olyat, a mit nem tudok bizonyosan. Csakhogy... van nekem egy kis ujjam, az igen sokat tud, és nekem mindent megsug. Egész regényt tudnék elmondani, a melynek a részleteit mind a kis ujjam pletykálta el nekem.

- Mondja el, kérem! Ez a tudós kis ujj igen érdekel engem.

- Tehát a kis ujjam sokat pletykált nekem egy szép asszonyról, a ki nagyon szerette az urát és mégis elvált tőle, pedig az is nagyon szerette őt. Nem az érzéseik választották el őket, hanem a makacsságaik, vagy a mint ők mondták: a viszonyok, az idegen emberek, a társadalmi élet követelése. Azok a félreértések, melyek abból keletkeztek, hogy a világ ellenére kötött házasságban nem élhettek kedvök, igényeik szerint. Nem tudom, folytathatom-e, mert a kis ujjam, ha egyszer hozzá fog a pletykáláshoz, nagyon illetlen tud lenni.

- Csak folytassa. Maga nem felelős azért, a mit a kis ujj pletykál.

- A szép asszony és a férje, így fecsegett a kis ujjam, minthogy az egész világ ellenére kötötték meg a házasságukat, már az első naptól fogva érezni kezdték Jázon és Medea átkát, azt az átkot, mely mindig feltámad, a mikor két külön világból való ember házasodik össze. Mert csak egymásért és csak egymásnak akartak élni, mindenekelőtt a nélkülözést vállalták a nyakukba; a nélkülözést, a melyet, míg külön-külön éltek, otthon nem ismertek. Ez már kezdetben beárnyékolta egy kissé a boldogságukat; mert nem olyan sorsban nőttek fel, hogy a nélkülözést fel se vették volna. De a nélkülözés még hagyján; vannak ennél nagyobb bajok is. És később meg kellett érniök a keserőségeket is. Minthogy az egész világ ellenére keltek össze, az egész világ letett róluk; a régi társaságukat, mely hozzájuk való volt, elvesztették, az új társaságot, mely önként közeledett feléjük, nem találták kedvökre valónak. Az új környezet embereinek minden lépése, minden hangja sértette az ízlésüket, bántotta az önérzetüket, megalázta őket maguk előtt. Visszavonultak ettől a társaságtól, a melyben nem találtak örömet csak boszúságot, és egymásban keresték a kárpótlást azért, a mit a társaságban nem tudtak feltalálni. Igen ám, de - férfié az élet gondja. Az önkéntes szegénység arra kényszerítette őket, hogy bele nyugodjanak minden szegény ember sorsába; a kereset szüksége a férfit naponkint sok órára elvonta az otthonról. S a különválás, a kénytelenséggé vált kétfelé járás óráiban, a magánosságban, az egymástól való lassú elszokásban észrevették, hogy tulajdonképpen áldozatot hoztak egymásért. Észrevették, hogy, ha nem is vallják meg egymásnak, és ha még maguknak se akarják megvallani, azért bizony: néha szenvednek, s míg örömeik egyre fakúlnak, szenvedéseik egyre terhesebbek. Szünetükért előbb maguk-magukat okolták; később úgy gondolkodtak, hogy mind a ketten hibásak; végül mindegyik a másikat okolta. Utóbb már azért is nehezteltek egymásra, hogy a másik szenved, hogy a másik most már nincsen oda a boldogságtól, hogy a másik néha elgondolkozik. Ezután már nem következhetett egyéb, mint hogy fenszóval is okolják egymást; nem következhetett egyéb, csak a kölcsönös szemrehányások, az egyre gyakoribb és egyre hangosabb viszálykodás. Aztán... aztán a férfi, a ki hamar elunta az örökös viszálykodást, elkeseredésében visszatért a régi életmódjához, s ezzel a koczka el volt vetve. A viszálykodások mind élesebbek, s ha tompább hanguk, de egyre mérgeesebbek lettek, s végre, néhány lázas jelenet után, elhatározták, hogy elválnak, mert azt hitték, hogy már nem szeretik, hogy már gyűlölik egymást, pedig csak haragudtak egymásra, a helyett, hogy az egész világra, a végzetre, vagy nem tudom kire és mire haragudtak volna... Nagyon szemtelen vagyok?

- Magát nem terheli semmi felelősség; felhatalmaztam rá, hogy csak beszéljen el mindent, a mit hallott. Pletykált még egyebet is... a kis ujjam?

- Igen. Elmondta, hogy az a szőke férfi, a kiről a történet szól, teljes négy éven át üldözte az elvált feleségét, mert hamarosan megbánta, hogy beleegyezett a válásba, és nagyon szeretett volna kibékülni a szép asszonnyal. De a szép asszony konokabb volt, mint a férfi, s négy éven át mindenünnen bujdokolt életpárja elől; ha az megjelent valahol, a szép asszony mindig tovább állott onnan. Pedig neki is nehezebb esett a konokság.

- Ugyan! Még ezt is tudta a kis ujjam?

- Ezt is tudta. Elmagyarázta nekem, hogy ha a szép asszony annyi rosszat mondott a többi asszonnyal, azért történt, mert örökkön az bántotta, hogy neki, a ki minden asszonnyal különbnek tartja magát, házasságon kívül kell élnie.

- Igaza van, a kis ujjam csakugyan szemtelen gyerek.

- De könnyű elhallgattatni.

- A viláért se hallgattassa el. A kis ujjának a magyarázatai ugyan csak vakmerő találgatások, a melyek épp oly illetlenek, mint a milyen önkényesek, de engem azért érdekelnek. Folytassa, és semmit se hallgasson el.

- A magyarázatait se?

- A magyarázatait se.

- Tehát a kis ujjam elmagyarázta azt is, hogy a szép asszony azért jószolt olyan rossz véget minden férjnek, mert boszantotta, hogy az az ember, a ki őt, hite szerint, nem érdemelte meg, nyugton alszik, a lehetetlen helyzetben sem félti őt, a lehetetlen helyzetben is bízik benne, annyival inkább boszantotta, mert tudta, hogy a betyárnak igaza van! ... Hogy a szép asszony azért rágalmazta meg a női lelket, még legtitkosabb gondolataiban is, mert rettenetesen haragudott azért, hogy neki soha se volt más gondolata, csak az a haszontalan ember! ... És elmagyarázta végül, hogy a szép asszony azért lázongott a házasság intézménye ellen, mert nagyon is érezte ennek a kötésnek a hatalmát, és át kellett látnia, előre érezte, hogy minden büszkesége ellenére se tudja megtagadni szerelmi háláját attól a férfitől, a kinek egyszer odaadta magát.

- Mégis magának volt igaza. A kis ujjának a magyarázatai csakugyan olyan... hogy is mondjam? ... olyan... minden tartózkodás nélkül valók, hogy lehetetlen végig hallgatni mindazt, a mit magának elsuttogott. Maradjunk csak a pletykáinál. Az eseményeknél, a melyeket elbeszélte vagy elhazudozott magának...

- Beszámolok azzal is, a mit elbeszélte, mert nem hiszem, hogy füllentett volna... Tudtomra adta, mindenekeelőtt, hogy a szőke férfi, a ki elválása óta folyton rajta volt, hogy visszahódítsa a feleségét, éppen azon a napon törte meg először a szép asszony ellenállását, a melyik napon engem az a szerencse ért, hogy a bárónéval megismerkedhettem. Az előbb említett nevezetes esemény, tudniillik a makranczos hölgy megszelídítése, a gyorsvonaton történt, Füzes-Abony és Miskolcz között. Az elvált férj az elvált feleséget akkor csókolta meg vagy négy év után először, egy kicsit erőszakkal... s ez a családi jelenet úgyszólván az orrom előtt, mert tőlem nem messzire, zajlott le, egy lefoglalt kocsiszakasban. A szőke férfi ekkor csikarta ki a szép asszonytól azt az ígéretet, hogy újra látni fogják egymást - a mit az elvált feleség már csak azért se tagadhatott meg, mert látta, hogy az ura most az egyszer nem ereszti ki a körmei közül, mert látta, hogy a szőke férfi még egy kis botránytól se riad vissza, csak hogy célját érje, és a szorongatott, szégyenkező szép asszony folyton attól tartott, hogy a le nem függönyözött kocsiajtón kíváncsi szem pillanthat be... és méltán tartott ettől, mert ezt a családi jelenetet egy másik kocsiszakasban nagyon sajátságos és feltűnő némajáték előzte meg, a mely máris fölkelte...

- Egy kíváncsi kis ujjnak a figyelmét. No és még egyebet is tudott mondani ez a kis kíváncsi?

- Még egyebet is tudott mondani. Elbeszélte, hogy a makacskodó szép, mikor látta, hogy kényre-kegyre meg kell adnia magát az ellenségnek, a ki őt kibőjtölte, kifárasztotta, s nem tudom miféle emlékezések erejénél fogva lenyügözte - a dacot, mely benne élt, minden bajainak ártatlan okozója: a házasság ellen fordította, s azt eszelte ki, hogy a házasság mindennapos kicsinyességei, nyomoruságai közepett nem lehetnek többé boldogok, csak titkos szerelmi viszonyban, a melyet a világ nem sejt, külön-külön élve és csak a szerelmi mámorban találkozva, a mit a szőke ember, a ki szükség esetén a biliárdon is tud aludni, mosolyogva vállalt.

- Hihetetlen történet.

- Hihetetlen, de igaz. Tudtomra adta aztán a hírforrásom még azt is, hogy én, a mint akaratom ellenére, öntudatlanul közbenjárója voltam a szerelmes párnak a vasúton - mert én voltam ártatlan okozója, hogy a szép asszony a lefoglalt szakaszba menekült, a hol meg kellett kötnie a miskolczi békét - később, mikor a miskolczi békekötés összes pontozatai... hogy is mondják ezt a diplomácia nyelvén? ... igen: »érvénybe léptek« ... tehát később én csak arra szolgáltam a szép asszonynak, hogy - ha már se a bánatát, se küzdelmeinek a történetét, se szerelmi élete ujjászületésének a titkát nem kiálthatta ki a világnak, a hegyeknek, a virágoknak, a madaraknak és a kislányoknak - legyen valakije, a ki meghallgassa, a mit elmondhatott.

- Lárifári.

- Végül szemtelen hírforrásom most azt hieszteli... nem tudom, ezuttal alapos-e az értesülése? ... hogy az elvált házaspár nemsokára végképpen ki fog békülni, s ismét férj és feleség lesz isten és emberek előtt is. Nem tudom, hogy ez egyszer nem csalódik-e? ... de alighanem most is jó az értesülése, mert hosszú idő múltán most történik először, hogy abban az időben, a mikor Albert báró a kastélyban tartózkodik, a báróné nem siet vissza Budapestre.

- Magának ördöge van, nem kis ujja! ... Különbben mindebből egy szó se igaz... csak annyi igaz, hogy kibékültem a férjemmel és megint együtt fogunk élni.

- No csakhogy mégis eltaláltam valamit!

- Az már igazán nem fontos, hogy eltalált-e valamit. De mit is beszél folyton rólam?! ... a mikor nem rólam van szó!

- Csak annyit akartam mondani, hogy a báróné a házasság intézményének nem olyan engesztelhetetlen ellensége, mint a milyennek mutatja magát.

- Mért? Mert megadtam magamat a sorsomnak? Hja, az én dolgaimat már nem lehet más-képpen összedrótozni! De ez nem szól a házasság mellett, sőt! És nem tagadom, ennek a szegény kis lánynak a jól felfogott érdekében nagy kedvem volna lebeszélni magukat minden szép szándékukról, ha azt hinném, hogy ennek a kísérletnek, a legszebb szónak és a legokosabb szónak is, fogantja lehetne. És ha már erről beszélünk, vallja meg őszintén, hogy mindabban, a mit maga körül lát... és, példának okáért, abban a regényben is, a melyet rólam eszelt ki, nem találja-e meg az elrettentő példát?

- Ijesztgetni ne ijesztgessen, báróné. Láthatja, hogy úgyis eléggé meg vagyok riadva. Hiszen, ha nem volnék megriadva, akkor egyszerűen az ölembe kapnám ezt a kis lányt, és elszökném vele.

- S azok közt a viszonyok közt, a melyekkel el kell számolnunk, alighanem ez volna legokosabb. Mert hogy szép szerével csak úgy magának ajándékoznák Katát, abban nagyon, de nagyon kételkedem. És hogy végre arról is beszéljünk: mit lehetne hát tenni?! ... mondja - mert ez az első kérdés, a főkérdés... s Kata ezt nem kérdezhetette meg magától - mondja: elszánt ember maga? Kész maga mindenre, de mindenre?

- Nem vagyok elszánt ember s nem vagyok kész mindenre. Az én sorsom, báróné, olyan bizonytalan, mint az, hogy mi lesz holnap ezzel a falevéllal. Ha azt mondom, hogy igen-igen szegény ember vagyok, ezzel szemérmatosan keveset mondok. Már pedig én nem akarom, hogy Katát valaha szegénységben kellessen látnom. Nem akarom megérni, hogy olykor-olykor rongyos cipőcskében járjon, hogy néha egy kicsit éhesen feküdjék le a szerelem karjaiba, s hogy olyankor, ha társaságba vágyik, a cselédekhez üljön le beszélgetni. Nem vagyok elszánt; félénk, gyáva vagyok. Tartok tőle, hogy a báróné kalandornak fog nézni, de - mégis így van.

- Nem nézem kalandornak, hanem ellenkezőleg látom, hogy derék ember, a miben különben soha se kételkedtem. Egy kalandor, édesem, nem haboznék. Az úgy gondolkoznék, hogy: első a feloldhatatlan, vagy legalább is igen nehezen feloldható kötés, a többi aztán megjön

magától. És magának annyival könnyebb volna nem habozni, mert Kata, úgy látom, nem habozik. Hát az igen szép, édes barátom, hogy maga nem hajlandó koczkára tenni Katának az egész jövőjét, akkor, a mikor Kata maga hajlandó erre... és még szebb, hogy maga ezt féltékenynek nevezi - pedig több bátorság és elszántság kell hozzá, mint ahhoz, hogy valaki megszőktessen egy szerelmes kis lányt - ... és azt se tagadom, hogy nekem ez az úgynevezett gyávaság jobban tetszik, mint a mindenre kész szerelem, ha még oly tüzes is... csakhogy... csakhogy a tökéletes becsületesség, kedves barátom, igen hálátlan dolog, és az erőszakos emberekkel szemben csak egy fegyverünk lehet: az erőszak. Azért most már azt kérdelem, el van-e készülve arra, hogy, ha a másik utat-módot választjuk, könnyen elveszíthetünk mindent, még a csatateret is, s akkor bizony, egyszerűen le kell mondani?! ...

- Igen, el vagyok készülve rá.

Ezzel a Memento Morival kezdtük meg a tanácskozást arról, hogy miképpen fogjunk hozzá a békés ostrom nehéz munkájához.

Én abban a véleményben voltam, hogy mesterkedéssel, taktikával nem sokat segíthetünk magunkon, s hogy mindjárt színt kellene vallani. Vagy-vagy. Vagy mutatkozik irányunkban némi jó hajlandóság, vagy kiderül, hogy soha se leszünk képesek ezeket a vén szíveket meglágyítani. A jobbik esetben - úgyis nagy időbe fog kerülni, a mig Kata kikönyörögheti a beleegyezést; a késlekedésnek tehát semmi értelme. A rosszabbik esetben pedig - jobb, ha mindjárt, megtudjuk a sorsunkat, legalább nem reménykedünk hiába.

De Valéria letorkolt:

- Ajtóstól ne rohanjunk a házba; ne rontsunk el mindent előre a vigyázatlansággal.

Úgy okoskodott, hogy minden attól függ: le tudjuk-e szerelni a félelmes Guszti nénit? Ha Guszti nénit a pártunkra tudjuk hódítani, azt az egyetlen lényt, a kinek a szavára az öreg úr sokat ad, mert ez a lánya mindig együtt érzett vele - akkor nyert ügyünk van. Akkor az egész család letérdepel az öreg kegyelmes előtt, s az öreg kegyelmes, látva, hogy még leggőgösebb leánya is a Kata javára használja fel a befolyását, nem lesz meglágyíthatatlan, annál kevésbé, mert hiszen a kis unokája fog siránkozni előtte, az, a kit a legjobban szeret a világon. Ha azonban Guszti nénit nem tudjuk meghódítani, akkor mindennek vége. Mert ha az öreg kegyelmes azt látja, hogy helyette a leánya lengeti a feudalizmus zászlaját, akkor bizony maga is visszavonul megközelíthetetlen fellegvárába; azt már nem engedheti, hogy valaki nagyobb arisztokrata, hajthatatlanabb és gőgösebb legyen, mint ő, ha ez a valaki a leánya is.

- Csakhogy Guszti nénit még nehezebb lesz levenni a lábáról, mint a vén kegyelmest, mert a nagyapa gyöngéjéhez még csak hozzá lehet férni, a nagynéni ellenben inkább: a családi akarat, mint: a családi érzés. És ez a csendes, szorgos, mindent látó s mindenütt jelenvaló személyke éppen nem látszik érzélgős teremtnék.

- De asszony! - felelt a báróné. - Udvaroljon neki!

Bánatomban is elnevettem magam.

- Ó, a mi ezt illeti, igazán mindenre kész vagyok! ...

- Udvaroljon neki - folytatta Valéria, ugyanazon a hangon - már csak a szegény főispán kedvéért is!

- Azt hiszi, hogy ez egy kis békességet szerezne neki?! ...

- Szeretem, hogy nem ment el a kedve a tréfálkozástól. Katával tegnapelőtt nem voltunk ilyen vigan.

- Azért, hogy ilyen siralomházi vidámságot lát rajtam, ne gondolja, mintha nem volnék érdemes Katára.

- Maga olyan jóra valónak látszik - felelt a báróné - hogy a legrosszabbtól tartok. Fájdalom, a siker soha se azoké, a kik a leginkább érdemlik.

És tovább is ilyen baljóslatokkal fűszerezte a tanácskozásunkat.

- Ha minden áron keseríteni akar, lelke rajta! De szeretném, ha Katának valami biztató ujságot vihetnék.

- Igaza van; ő még ráér kétségbeesni.

Abban állapotunk meg, hogy Valéria teszi meg az első lépést. Beszélni fog az egérkével, és felfedi előtte, a mit az egérke úgyis gyanít, hogy Kata vonzalommal van irántam. Ez kitűnő alkalom lesz elhíttetni az ellenséggel, hogy nekem sejtelmem sincs semmiről, és hogy eszembe se jutott udvarolni Katának. Kitűnő alkalom lesz továbbá, kitapogatni: milyen, mekkora ellentállást szándékoznék kifejteni a jó Guszti néni, abban az esetben, »ha a Kata vonzalma komolyabbá válnék«, s kitűnő alkalom végül: észrevétlenül kegyelmet esdekelnem számomra, nagy hírnevem és fényes jövőm nem feltűnő, de figyelmet keltő ügyes emlegetésével... ezt rábízhatom.

- Mondja meg neki - szoltam - hogy egy festőből minden lehet. Még nagy festő is; fejedelmek és pápák barátja!

- Azt fogom mondani, hogy máris az; ez hatásosabb lesz. Igaz! ... a képhez még ma fogjon hozzá! ... El kell hitetnie, hogy csak a munkájának él.

- Annyival inkább sietek hozzáfogni, mert ez a kép lesz az egyetlen erősségem. Egy pár nap múlva, a mikor már javában dolgozom rajta, Guszti néni, ha véletlenül meg is tudja a titkunkat, nem teheti ki egykönnyen a szűrőmet.

- Azt hiszi?

- Én semmit se hiszek, de Kata azt hiszi. Úgy okoskodik, és igaza lehet, hogy nénye addig, a míg be nem fejezem a képet, mindenesetre hallgatni fog; mert ahhoz, hogy a kastélyból kilökhessen, mindent el kellene mondania az öreg kegyelmesnek. Már pedig az öreg kegyelmes beteges ember, a kit féltenek minden izgalomtól.

- Kata még gyermek, és nem ismeri ezeket az embereket. Én jobban ismerem őket. Ha Guszti néni mindent fölfedez, és akkorra, mikor a maga teljességében megismeri a veszedelmet, nem tud megbékélni ennek a házasságnak a gondolatával: biztosíthatom, nem fogja a nagypapát kimélni. Akkor az lesz a fődolog, hogy ez a házasság ne történjék meg; inkább üsse meg a nagypapát a guta!

XIII.

Mialatt a Kata arczképét festettem, oly gyorsan multak a napok, mint se azelőtt, se azóta soha, - s ennek az időnek a történetét nem tudnám pontosan elmondani. Az izgalomban átélt óráknak csak egy-egy percze marad meg elevenen emlékezetünkben; egy-egy nagyon is átértett benyomás örökre bevésődik elménkbe, de benyomásaink nagy részét - minthogy akkor szálltak meg, a mikor tulajdonképpen nem voltunk magunknál - elfelejtjük, a mint elfelejtjük álmképeinket, a melyek akkor foglalkoztatták gondolkozásunk műhelyét, a mikor az öntudatunk szendergett.

És mennyi izgalmat éltem át ezalatt a néhány hét alatt! Mennyi édes izgalmat - ha Katával olykor kettesben lehettünk, vagy olyankor is, ha társaság közepett ült előttem, mialatt én festettem, s gyönyörködve láttam, hogy ez a képem nem lesz olyan rossz, mint a másik! És mennyi más, nagyrészt gyötrő izgalmat! Az aggodalom és a boszúság, a reménykedés és a csalódás, a várakozás és a keserúségek, a felbuzdulás és a megaláztatás minden izgalmát!

Az első napok nem igen tájékoztattak bennünket a felől, hogy remélhetünk-e valami sikert. Az egérke igen hidegen fogadta Valéria közlését. Azt mondta neki:

- Vettem észre, de nem baj! ... Kata át fogja látni, hogy ez lehetetlen.

- Tudod - színeskedett Valéria - az efféléről a legjobb és legengedelmesebb kislányokkal se lehet okosan beszélni. Kata úgy gondolkozhatik, hogy végre is: ez már az isten tudja hányadik mésalliance volna a családban! ... és, meglehet, nem fogja megérteni, hogy mért találnátok ezt olyan szörnyőségnek?

- Mondom neked, át fogja látni, hogy ez lehetetlen.

És mikor Valéria, azon a címen, hogy milyen veszedelmessé lehetek, felmagasztalt előtte, csak ennyit felelt:

- Igazán kitűnő fiatalember. Csak egy hibája van: az, hogy szó se lehet róla.

Ennél többet Valéria nem tudott kicsikarni belőle.

Vajon átlátott volna a szitán?

Az, hogy a közlés nem izgatta fel, jót is jelenthetett, de rosszat is. Azt is jelenthette, hogy nem botránkozik meg Katának az ábrándozásán, hogy a kis lány gyerekes vonzalma nem teszi aggódóvá, hogy nem háborodnék fel azon, ha Kata hozzám kíváncsoznék feleségül, és hogy bele tudna törődni, ha arra kerülne a sor, hogy Kata rangján alul kössön házasságot. De jelenthette azt is, hogy nyugodt, hideg, elszánt ellenségünk lesz.

Csak később tudódott ki, hogy szűkszavúsága a kegyetlenebb gondolatot leplezte.

Akkor tudniillik, mikor Valéria egyre sűrűbben kezdte környékezni, s megvallotta neki, hogy ő bizony a Kata pártjára áll.

- Nem látom át - ügyvédkedett mellettünk a báróné - mért kellene ellenkezni, s mért kellene szerencsétlenné tenni ezt a nagyon érzékeny kis lányt egész életére.

- Erről a házasszágról nem lehet szó - mondta ki szigorú végzését az egérke.

- És ugyan miért nem? - érdeklődött Valéria.

- Mert megölné az apámat.

- Eh, nem először történik, hogy ilyesmit kell megérnie, és mindig kiállotta.

- Akkor még nem volt ennyire öreg, ennyire megtört. Nem volt beteg.

- Meg vagyok győződve, hogy ha te is a Kata javára szólnál, hamar bele nyugodnék.

- Rám nem számíhattok - fejezte be Guszti néni az értekezést.

A báróné nem adta meg magát, s bár mindinkább fogyó reménységgel, de azért nem kevesebb kitartással fáradozott tovább érdekünkben. Egy idő óta minduntalan ott volt a kastélyban, s a mint utóbb megtudtam, párthiveket toborzott. Albert bárót, a kivel már nyilvánosan is kibékült, egyetlen szóval megnyerte az ügyünknek, a mi annál kellemesebben lepett meg, mert a mésalliance ellen tüzelők táborában rendszeren az a legindulatosabb, a kinek magának is mésalliance terheli a lelkiismeretét. De pártunkra hódította Valéria a miniszternét is, a ki különben mindig kegyes szemmel nézett rám.

Ez a szövetség egészségesebb ügyre érdemes hévvel igyekezett meggyőzni Guszti nénit, hogy a Szepessy-családban egy bolond házassággal több vagy kevesebb az már nem számít.

S ekközben én is rajta voltam, hogy megszelidíthessük a konok ellenséget. Szót fogadtam Valériának, és - ah, mily lelkesen udvaroltam a márványszívű hölgynek! Olyan lelkiismeretesen igyekeztem minél kedvesebbnek, a megtestesült szeretetreméltóságnak mutatkozni, hogy ezzel az erőkifejtéssel valami szerencsésebb halandó két asszonyt is meghódíthatott volna, a kik közül az egyiknek az apját s a másiknak a férjét ölte meg. De az egérke változatlanul hideg maradt. Mintha észre se vette volna Jaufre Rudelhez méltó gyöngédségemet, vagy mintha keresztül látott volna rajtam. Meg volt írva, hogy miután nyolcz évig nem panaszkodhattam: a dunajeczi kastély körül barangolva, minden elképzelhető alakjában megismerjem a szerelmi szerencsétlenséget.

Az egérke még ekkor is abban a hitben élt, hogy nekem sejtelmem sincs Kata kislányos érdeklődéséről. Azt az arczátlanságot, hogy egy senki és semmi föl merje vetni a szemét egy Szepessy-leányra, az egyetlen egy leányra, a ki a Szepessy nevet viseli, olyan elképzelhetetlennek tartotta, hogy gőgje megtévesztette az éleslátását.

Hanem egy szerencsétlen napon megtudta az igazat. Kitől és hogyan tudhatta meg? - soha se derült ki; alighanem meglesett valaki a parkban, a mikor azt hittük, hogy egyedül vagyunk.

Magához hívatott.

Azon kezdte, hogy elmondta, miről értesítették. Kérdőre vont, hogy mindez igaz-e. Nem tagadtam le semmit.

Aztán jól ismert, megdermesztő nyájasságával, hosszasan fejtegette, hogy az a házasság, a melyről a huga álmodozik, merő lehetetlenség.

Elkeseredésemben azt feleltem neki, hogy az ilyen lehetlenségek ujabban gyakran megtörténnek; sőt, úgy tudom, nem egyszer történt meg már ilyen lehetlenség - magában a Szepessy-családban is.

- Egy okkal több - szólt - hogy vigyázzunk magunkra.

Mintha egy rablóvezérrel tárgyalt volna.

- Nem tagadom - selypelt tovább - hogy Kata nyugalmára nagyon kívánatosnak tartanám, ha már most meg lehetne szüntetni az összeköttetésünket. De ez egyelőre szintén lehetetlen. Sőt, ellenkezőleg, kérnem kell - és számítok a lovagiasságára, hogy tekintettel lesz igazán nehéz helyzetemre - kérnem kell, mondom, hogy maradjon a kastélyban, mintha semmi se történt volna. Igen, tegye meg, ha másért nem, gyöngédségből az iránt az aggastyán iránt, a ki önnek semmit se vétett... tegye meg az ő érdekében, hogy egyelőre ne hagyja el a kastélyt. Míg a Kata képe el nem készül, az ön eltávozása igen feltűnő volna. Meg kellene mondanom atyámnak az igazi okot. És atyám már nemcsak igen öreg, hanem egyszersmind igen beteg ember. Közlésem olyan felindulást okozhatna neki, a mely megölné.

Meghajoltam; jeléül, hogy engedelmekedem.

- E helyett csak arra kérhetem - folytatta - arra kell kérnem, hogy ne igyekezzék Katát egyedül találni, és mások jelenlétében se mondjon neki semmi olyat, a mi őt gyerekes reménységeiben megerősitené. Ugy-e, meg fogja ígérni nekem, becsületszávára, hogy kerülni fog minden alkalmat, a mikor Katával magára maradhat, hogy soha se fog olyat mondani neki, a mit tanúk előtt, a mit előttem nem mondana, és hogy mások előtt se fog beszélni vele olyan értelemben, a mely az én törekvésemmel ellenkeznék?! Ígérje meg, szavára! Hiszen tudom jól, hogy ön gentleman!

Szerettem volna azt felelni neki:

- Dehogyan vagyok gentleman! Én csak egy mázoló legény vagyok, a kit, ha nagyon mélyen talál bele nézni a bárókisasszony szép szemébe, pusztán azért nem löknek ki a kastélyból, mert ez feltűnő volna.

De csak annyit mondtam:

- Bocsánatot kérek, de a méltóságos asszony többet követel tőlem, mint a mennyit megigérhetek.

- Akkor hát - szólt - úgy védekezem, a hogyan tudok. Különben köszönöm az őszinteségét; az is valami.

Ettől fogva Kata egy lépést se tehetett testőrök kísérete nélkül. Vagy a Nusik csapata volt körülötte, vagy szobalányok követték nyomon. Még Valéria se maradhatott egyedül vele; ha egy-egy perczre összesugtak, az egérke nyomban előkerült, mintha a falból bujt volna ki.

Még hozzá, olyan ügyesen vezényelte seregét s úgy tudta intézni a dolgokat, hogy a testőrök között is egyre ritkábban lelhettem fel Katát. Utóbb már, az ülés félóráját kivéve, egész nap alig találkozhattam vele.

Párthíveim ezalatt két irányban működtek. Egyfelül, nem hagytak békét az egérkének; de azt ugyan hiába kérelték! Másfelül, elképedésemre, folyton azon példálóztak előttem, hogy mit tennének mások az én helyemben, s hogy itt meg ott, ezek meg amazok hogyan oldották meg ugyanezt a gordiusi csomót. Szép hegedűszóban, de félreérthetetlenül, azt a gondolatot igyekeztek belém sugallni, hogy: nincs más választásom, mint megszöktetni Katát.

A miniszterné nyíltan megmondta:

- Szöktesse meg! ... A mi családunk tagjai mind erőszakos emberek, de az erőszaknak mindig megadják magukat! Ez nálunk már hagyomány; még talán a czímerünkben is benne van ez a jelmondat, hogy: »Csak az erőszaknak engedünk!« De annak aztán mindig engedünk!

Olyan kedves volt, hogy kísértésbe ejtett: ne próbáljam-e ki rajta a tanácsát? Isten bocsássa meg, de azt hiszem, hogy ebből a kísérletből nem következett volna semmi szörnyű vérontás.

Az erőszak! Persze, hogy mindig az erőszak a legokosabb, a mit csak megtehet az ember!

Igen, de hátha az öreg kegyelmes most az egyszer mégis megköti magát?! Hátha az én erőszakom lesz az első, a melyet nem bocsátanak meg?! Mi vár akkor Katára?

Időközben titkunk nem maradt titok. Guszti néninek a kémei fecsegték-e? Vagy a Kata őrizetére kirendelt szoknyás kis testőröknek nyílt meg a szemök? Nem tudom. De annyi bizonyos, hogy a titok lassankint kiszivárgott, s a kastélyon belül, a legszélesebb körben is megtudták, hogy kitől és miért kell Katát olyan gondosan őrizni. A leánysereg egy idő óta minduntalan szétszakadozott kisebb csoportokba; hol itt, hol amott bujt össze két-három Nusi: egyszerre igen sok suttogni valójuk akadt. A cselédek is furcsán pislantgattak rám; tisztában lehettem vele, hogy a kastélyban már csak egy ember van, a ki még nem tud semmit: az öreg kegyelmes.

Valériától megtudtam, hogy a kisasszonykák is pártállást foglaltak.

- A maga drámájából a humor sem hiányzik; ezek az angyalkák hajba kaptak magán. Ha érdekli, megnyugtathatom, hogy a mi pártunk az erősebb.

Viszont, látnom kellett, hogy a cselédek az egérkével éreznek. Az ő gondolkozásukat fellázította az, hogy állandó lakosnak akarok betolakodni ebbe az ősi kastélyba, a melyben mindenki talpig arisztokrata, a szolgák csak úgy, vagy még inkább, mint maguk az urak.

A szolgálától aztán a főispán is megtudta, hogy miben sántikálok. Természetesen rögtön a pártomra állt.

És szerencsétlenségemben az a szerencse ért, hogy minél ritkábban láthattam Katát, annál gyakrabban élvezhettem az ő társaságát.

Esténként iszonyú kiabálást vitt végbe a szobámban:

- Lánczhordtát! Hát nem tudsz elbánni azzal a kis pöszével?! (A feleségét értette.)

Folyton buzdított, lázított, tüzelt a felesége ellen, s minden este hozott számomra egy pár ujdonatú orosz közmondást, a melyeknek a tanulsága mindig az volt, hogy az asszonyt meg kell verni, és ha már nyekkenni se tud, akkor is meg kell verni.

- Hanem azért ne félj! - biztatott. - Majd teszek róla! Csak azért is megkapod a kis lányt! Majd teszek róla!

No, akkor már végünk van!

Nem is igen lehetett többé reménységem. A képem majdnem egészen kész volt - kivételképpen elég jónak, legalább is tűrhetőnek találtam - még csak az utolsó néhány ecsetvonás, a Penelope ősi ürügye, és csak az imádság tartott a kastélyban. És az ellenséges erő ki tudta vinni, hogy az ülés rövid félóráját nem számítva - a mit nem lehetett számítani, mert ez alatt az egérke le nem vette rólam a szemét - már soha se juthattam a Kata közelébe.

Ekkor Kata talált valakit, a ki, jó pénzért, egy levelet csempészett hozzám.

Azt írta Kata ebben a levélben:

»Már nem hiszem, hogy a beleegyezésüket ki tudjuk csikarni. Elszakadok tőlük, ha akarja. Követem akárhová. A magáé vagyok.

Éjjel - a viszontlátásra!

Kata.«

Mikor ezt a levelet elolvastam, a legnagyobb elégtételt éreztem, a melyet az élet valaha adott.

És még ennek az első-utolsó diadalnak a gyönyörűséggel teljes percét is beárnyékolta valami.

A levelet William hozta el; az a Góliáth-alakú lakáj, a ki azelőtt mindig vigyorogva nézett rám, s a kinek, ha másfelé néztem, a két kis szemebogara folyton rajtam volt.

Most mély tisztelettel állott előttem, mint egy gránátos a császár előtt. S a végtelen komolyság, melylyel rendelkezésemet várta, ezt mondta némán, de érthetően:

- Ó, most már elismerlek úrnak! Ha az ocsmány kis öreg állat felfordul, te léssz itt az úristen. Ura a földnek, a melyet belátsz; satrapája ennek átok gyámoltalan asszonynak. És ha eszedbe jut, hogy egyet rugj rajtam, csak jogaidat gyakorlod: megfizetsz érte. Mindezt kiszerelemkedted magadnak; ügyes ficzkó vagy!

Arczomba szökött a vér erre a gondolatra. Eszembe jutottak a lovászmesterek, házitanítók és cigányok, a kik hercegnőket vettek el; és a festők, a festők is!

Az örömem el volt rontva.

XIV.

A sötét szoba ablaka megnyílt, és a regényes bárókisasszony, a nyári éjszaka nagy csöndességében, átsuttogott szerelmeséhez, a kitől a másik épületszárny, egy keskeny udvar, kétemeletnyi mélység - és még egy másik mélység: a kettőjük külön-külön világa közt tátongó, áthidalhatatlan szakadék - választotta el:

- Gyula!

A szemközt lévő nyitott ablak mögött leskelődő férfi kihajolt a sötétbe:

- Kata! Édes kis Katám!

- Ne gyujtsa ki a villanyt! - suttogott Kata. - A világosság árult el bennünket. Az, hogy az illendőség kedvéért nem oltottuk el, a míg beszélgettünk.

- A kém most is ébren lehet - feleltem - és hátha a közelben hallgatózik?! Attól tartok, a nénje megtudhatja, hogy maga az ígéretét nem tartotta meg, s akkor soha se beszélhetünk többé így, a hogy most, mert engem, akármi címen, átküldenek egy más szobába.

- Igaza van, itt nem beszélhetünk sokáig, és most már arra se számíthatunk, hogy majd napközben... Pedig... Várjon csak; eszembe jutott valami. Igen, ez lesz a legokosabb. Most két óra. Négykor Gyurka Jablonkára megy a postáért, s akkor, úgy tudom, a hátulsó kis kapu már nyitva marad. Negyed ötkor jöjjön le. Ha a kapu csakugyan nyitva van, a parkban, a nagy halastónál találkozunk... majd átvisz a kis szigetre, a kioszkba... csolnak mindig van ott. Ha pedig a kapu zárva marad, odalenn megvárjuk egymást, s majd csak kitalálunk valamit, hogy hova rejtőzzünk. Addig aludhatnék egy kicsit. Igaz... hozzon magával felöltőt vagy köpönyeget! Reggeli négy óra tájban itt a legnagyobb hőség idején is hideg van. Megkapta a levelemet?

Mindössze annyit feleltem:

- Megkaptam!

- Csak annyit mondjon még: mit felel rá?

- Nem tudok egy pár szóval felelni. A feleletem hosszú lesz.

- Várom!

Egy negyed ötkor nyitva találtam a hátulsó kis kaput. Lesiettem a parkba; Kata már a halastónál várt.

Alig ismertem rá. A feje körül volt kötve fekete kendővel; a kapucznis porköpönyeg, a melybe fázékonyan burkolózott, betakarta egész alakját. Ha valaki véletlenül megpillantja, a mint kioson a kastélyból, nem hiszi el, hogy a bárókisasszonyt látja.

Az arczoeskája alig látszott ki a kendőből, s olyan cseppségnek tűnt fel! A porköpönyeg alatt csak pongyola lehetett rajta, mert alakját még soha se láttam ilyen kislányosnak; sarkatlan cipőjében egészen gyerek lett, olyan kicsiny, mint egy serdületlen leányka. Csak a nagy szeme volt asszonyi.

Lehajoltam hozzá - most, hogy még kisebb lett, mint rendszeren, éppen kétszer akkora voltam, mint ő - átkaroltam és körülfogtam a felleghajtómmal. Aztán beemeltem egy csolnakba és áteveztem vele a kis szigetre.

Katának csak a tekintete beszélt, de ó, milyen érthetően! ... És én, mialatt szerelmesemnek a szemébe nézve szóltanul eveztem, arra a gyöngeségre gondoltam, mely ezt a gyermekies testet most az én karjaim közé hajtja... aztán arra a boldogságra, hogy ez a gyermekies test előttem most az üdvösségnek tűnik fel... és eszembe jutott, a mit egyszer régen olvastam, hogy a férfinak a szerelme, ha föléje emelkedik a pusztá állatiasságnak, tulajdonképpen: az erősebb pártfogó ösztöne, melylyel emez a gyöngébbet védelmezi, mihelyt az állatban némi öntudatos-ság, valamelyes lelki élet csillan fel... Nekem ezt a kis gyöngeséget most meg kell védelmez-nem, és a ki ellen meg kell védelmeznem, az: én magam vagyok, a védelmező! Különös feladat!

Bevittem a kioszkba, leültem egy divánra, melléje ültem, körülkaroltam és szerelmes szókat suttogtam a fülébe. Szerelmes szókat, a melyek senkit se érdekelnek azon kívül, a kinek szólnak. Különben ez volt a legokosabb, a mit aznap mondtam. Mert azután így szóltam:

- És maga el tudná hagyni értem a szegény öreg nagyapját, a kinek maga az egyetlen öröme?!

- Ne keserítsen! Mit tehetek róla? Ő akarja így. Az ő hajthatatlansága.

- Igen, ez a hajthatatlanság az egész családjuk átka. Nem maga az első, a kinek ez a hajthatatlanság... az a konokság, a melylyel ez az öreg ember azt követeli, hogy mindenki az ő szemével lássa az életet és az ő érzése szerint érezzen - szenvedést okoz. Megrontotta ezzel mindazok életét, a kiket valaha szeretett; volt, a kit örökre boldogtalanná tett, mindegyiknek temérdek szenvedést okozott. Mintha bizony valami dicső életet szerzett volna az ő életbölc-sesége azoknak, a kik a tetszéséhez, a parancsához alkalmazkodtak! Az ő életbölc-sesége csak szánandó alakokat teremtett. De én ezt az öreg embert is szánom. Mennyi szenvedést okozott a hajthatatlanságával önmagának is! Egész hosszú élete csupa szenvedés... Ő maga tette, hogy így volt, és mégis sajnálnivaló. Aztán magán kívül most már igazán senkije, semmije. Senkit se szeret, csak magát; maga neki: minden gyönyörűsége, minden öröme, az egész élete. Maga jól tudja ezt; és bár ő boldogtalanná tette a maga édesapját és édesanyját, azért mégis szereti ezt a konok öreg embert... hisz az apját és az anyját nem ismerte, emennek a szeretetét pedig mindennap érzi. És engem büszkeséggel, és kimondhatatlanul édes érzéssel tölt el az a tudat, hogy őt is elhagyná értem, de mégis - le akarom beszélni arról, a mire már elszánta magát! Nem ő érte; ennyire nem vagyok önzéstelen. Hanem magáért! Mert nemcsak neki okozna nagy fájdalmat, sok szenvedést; hosszú, örökös, egy életen át tartó szenvedésre kárhozná magamagát is!

Kata sírt.

- Lehet - folytattam - hogy ha a sorsunk rosszra fordul, ha igazán el kell veszítenem magát örökre, lehet, hogy egyszer, később, gyanúsítani fog magában és az emlékemet is meggyűlöli, mert nem azt fogja gondolni, hogy gyáva voltam - pedig, igen, gyáva vagyok - hanem azt fogja képzelni, hogy a gazdag bárókisasszonyt, a kit nem akartak hozzám adni, elvettem volna, de olyan önző voltam, hogy azt a leányt, a ki önként követett volna a szegénységbe, a mi neki a mellett: a minden földi jóról való lemondás, majdnem a magánosság s majdnem az elhagyatottság, szóval az önkéntes száműzetés a paradicsomból... ezt a minden áldozatra kész, nagylelkű, szerető szívű leányt, magát a leányt, a javai nélkül, nem vettem el. Nagyon fájdalmas nekem, hogy ez megtörténhetik, hogy maga valaha így gondolkozhatik rólam. De még ennél is fájdalmasabb, hogy: íme, a boldogság itt van előttem, csak a kezemet kell kinyujtanom érte, és nekem mégis önként kell lemondanom a boldogságról, egész életem öröméről, testem-lelkem üdvösségéről!

Kata csak sírt.

- De azért - beszéltem tovább - egy pillanatra se estem kísértésbe, hogy visszaéljek a maga nagylelkűségével. Maga nem sejtí, hogy mekkora áldozatot akart hozni értem. Később soha se bocsátaná meg nekem, hogy elfogadtam ezt az áldozatot. Nem sejtí, hogy a szegénységben, a szegénység kicsinyes bajai közepett, nem tudna megélni. Maga üvegházi virág; a mezőn elhervadna. Szennyes ember volnék, ha magammal rántanám az elhagyatottságba és az örökös küzködésbe. Igaz, eleinte volnának édes, nagyon édes napjaink, a melyek egy darabig magát is sok mindenért kárpótolnák; és nekem, nekem ezek az édes napok olyan boldogságot adnának, a mely nekem, nekem megélné mindazt, a mi következne: a sok szenvedést, akár a sáros halált is! ... De nyomorult, alávaló, hitvány ember volnék, ha azért, hogy elérhessem ezt a rövid, de nekem mindennel fölérő boldogságot, - világosan látva a jövőt, tudatosan és szántsándékkal szerencsétlenné tenném magát! ... magát, a kit a legjobban szeretek a világon!

- Csak a szegénység?! ... - kérdezte Kata.

- Ó, maga nem tudja, mi az! Nem ismeri az életet, az embereket, magamagát se, mert hiszen még gyermek, sejtélme sincs semmiről! A szegénység a legrettenetesebb hatalom a világon! A szegénység a szerelem halála! Nincs az a szép, nincs az a nagy érzés, a mit meg ne öljön, a mit lassankint meg ne mérgezzon, el ne sorvaszszon, meg ne fojtson! Én ismerem a szegénységet, és láttam másokon, jókon, részvétre méltókon, hogy mit tud tenni ez a pokoli hatalom! A szegénység nekem ma semmi; fiatal, erős, egészséges vagyok, semmire sincs szükségem, és semmire sincs gondom! De a szegénység - magával! Maga nem is gyanítja, mik azok a nélkülözések, azok a megaláztatások, azok az emésztő, minden lelki életet elsorvasztó gyötrelmek, a melyek elkergethetetlen piszkos kuvaszokként folyton ott kullognak a szegénység nyomában! De én láttam, már a gyermekkoromban is láttam, mivé tudja silányítani a legkülönb embereket, milyen szenvedések parazitáit tenyészti, milyen rettenetes tud lenni - a családban! Nincs fogalma, hogy mije van, a mint nem érzi, hogy lélezkzik. Nincs fogalma, miről kellene lemondania, mit kellene kiállania, milyen kicsinyessé kellene nyomorodnia, ha átadná magát ennek a szennyes ördögnek! Mit tud maga a szegények életéről, azokéről, a kik a szegénység összes nyomorúságaiért nem a végzetet, hanem egymást okolják?! Mit tudja, hogyan idegeníti el egymástól a szegénység közössége a legjobb szíveket?! A szerelem a szalmakunyhóban, a szerelem a szegénységben! Az mese. A szegénységben csak elhagyatottság van, és veszekedés, örök veszekedés! Ó, csak rágondolni is, mit hozhatna a jövő! Ha elképzelem magát lesoványodva, elbetegedve, kiaszottan, örökös nyüglődés, vészverődés, megaláztatás, szégyenkezés közepett, a mint álmodozva gondol elveszített környezetére, és mialatt a férje robotol: vagy a sivár, örömtelen, kedvetlenséggel, szomorúsággal teli magányosságba menekszik, vagy olyanok társaságára szorul, a kik csak arra emlékeztetik, hogy hová züllött, hová nyomorodott! Látni a jövőben két embert, a kik a sok szenvedéstől, elkeseredéstől már csak kiáltozni tudnak, két embert, a kik átkozzák az órát, a mikor egymást szerették, és ez a két ember mi vagyunk! ... Nem!

Kata egyre törölgette a könnyeit.

- És ez volt az utolsó reménységem! - sóhajtozott.

Vigasztalni próbáltam:

- Ha valaki, maga meg fogja találni ennek az öreg embernek a szívét!

De nem hittem abban, a mit mondtam...

És miután egy darabig ismét szerelmes szavakat suttogtam a fülébe - ez volt a legokosabb, a mit tettem - visszavittem, a honnan hoztam.

Mikor kiszálltunk a csolnakhózból, Katát előre bocsátottam. Ha valamelyik cseléd véletlenül már felkelt, legalább együtt ne találjanak bennünket.

Megcsókoltuk egymást, és Kata továsietett a gyepágyak között, a melyeken a reggeli pára füstgomolyként gőzölgött.

Addig követtem a tekintetemmel, a míg csak el nem tűnt előlem. Milyen kicsiny, szegényke!

- Igen, lemondtam a boldogságomról! - szóltam magamban - lemondtam örökre! Ez fájdalmas, de nem tehettem másképpen, és a lelkiismeretem azt mondja, hogy jól cselekedtem. Igaz, hogy furcsa alak vagyok, és ha valaki megtudná a történetemet, vagy a leggaládabb önzéssel vádolna, vagy hamarjában nem tudna megérteni... végre is régente nem történtek effélék. De az aranykor gyermekeinek jobb volt; azok nem gondolkoztak, csak szerettek.

XV.

Csak hallottam, hogy ezután mi történt.

Kata leborult a nagyapja lába elé; sírt és elmondott mindent.

Az öreg kegyelmes rettenetesen felindult, de a guta nem ütötte meg.

Ez után a nagy jelenet után, melynek a részleteit soha se tudtam meg, párthíveim körülfozták az öreg embert, és igyekeztek a lelkére beszélni. Az egérkét kivéve, az egész család »letérdepelt előtte«, a hogy Valéria ígerte. Megkísérlették azzal ravaszkodni ki a beleegyezését, hogy: »Ki tudja?! Talán Kata nem is mond el mindent?! ...«, - példálózta, hogy Kata is örökre elhagyhatja a kastélyt, a mint elhagyta az apja, - végül minden hangnemben kérték - a kegyelmét és, természetesen nem az én kedvemért, hanem a Kata boldogságáért, valósággal könyörögtek neki. De minden ravaszkodás gyermekes erőlködésnek, a szökéssel való minden fenyegetőzés hatás nélkül elpukkant rakétának, és minden könyörgés falra hányt borsónak bizonyult azzal az erős akarattal szemben, mely az aranysarkantyus vitéz hitvány kis testében lakott. A többieket egyszerűen lefujta; Kata volt az egyetlen, a kivel szóba ereszkedett.

A Kata esdeklése nem maradt minden eredmény nélkül. Elszántsága, nyíltsága és kitartása, úgy látszik, meghatották egy kevéssé. Könnyei pedig talán a szíve mélyéig megillették; hisz Kata volt az egyetlen élő lény, a ki tudott vele beszélni, a kivel szemben még gyöngéi is voltak.

Ennek tulajdoníthatom, hogy egy ultimátummal tisztelt meg. Magához hívatott, és ez alkalommal színről színre megláthattam a családi klenódiomot: a sok százados gögöt.

Igy szólt hozzám:

- Nagyságod a fiatalságával elfordította tőlem kis unokám szívét. Ez nagyon fájdalmas rám nézve; nemcsak fájdalmas, leverő is. De én sokkal jobban szeretem kis unokámat, mint ő engem, s nem azzal gondolok, hogy mit érzek én, hanem azzal, hogy mi az ő óhajta. Nem titkolom el Nagyságod előtt, hogy oly szavak, melyekre Nagyságod egész életén át, szép sikereinek teljében is büszke lehet, ez ügyben legyőztek engem; nem oszlatták el aggodalmaimat, de elhallgattatták bennem az eszélyesség tanácsát. Öreg és gyöngé vagyok; nem részesíthetem kis unokámat kellő oltalomban; s tehetetlenségemben szeretném megóvni őt mindjárt az első fájdalomtól is, minden fájdalomtól, a meddig lehet. Megadom tehát magamat a nagyobb erőnek, mely kis unokámat elragadta tőlem. De házamban régi szokás, és ezt a régi szokást Nagyságod finom lelkülete bizonynyal méltányolni fogja, hogy a haldokló se adja meg

magát kényre-kegyre. Én is föltételt szabok; föltételt, a melyet vele már közöltem. Ha kis unokám engem is szeret még egy kissé, akármilyen kevéssé, rá fogja birni azt, a kit választott, hogy teljesítse ezt a föltételt. És ha Nagyságod szereti őt, ha annyira szereti, a mennyire kis unokám óhajtja, akkor Nagyságod, bármily fájdalmasan esik is, meghozza érte a kívánt áldozatot.

Elhallgatott, mintha feleletet várt volna.

Csak azt feleltem:

- Hallgatom, kegyelmes uram.

- Az én családomban - folytatta az öreg - az a felfogás, és Nagyságod meg fogja érteni, hogy az én családias érzéseim kegyeletben tartanak mindent, a mi a rég elhunytak előtt tiszteletre-méltónak tűnt fel, az én családomban, mondom, már régóta az a felfogás, hogy: az ember értékét, mondhatnám: az embernek az élethez való jogát az határozza meg, hogy miképpen jut hozzá ahhoz a pénzhez, a miből él. Azok, a kiknek a képeit Nagyságod itt látja, ezeken a falakon, különböző módon jutottak ahhoz a vagyonhoz, a melyből éltek. A legtöbben örökölték. Némelyek donációképpen kapták a királytól, véres harcok díjául. Nagyságod talán azt fogja mondani - mert a mai világból való emberek már ilyeneket szoktak mondogatni - hogy esetleg voltak közöttük, a kik erőszakkal vették el másoktól, véres harcokban; lehetséges. De az bizonyos, hogy egy se volt közöttük, a ki olyan pénzből élt, a melyért valamely játékban ügyeskedett, a melyet megkapott, de a melyet meg is tagadhattak volna tőle, az adományozó kedve és parancsoló szeszélye szerint. Csak egy pillanatnyi türelmet kérek Nagyságodtól; legyen kegyes végig hallgatni, a világért se óhajtának olyat mondani, a mi Nagyságodat méltán kellemetlenül érinthetné. Én a művészetet nagyrabecsülöm, s a művészeket Isten kiküldöttjeinek tekintem. Csakhogy úgy vélem, és ebben tér el családunk nézete a köz-felfogástól, hogy ez a hivatás csupán akkor gyakorolható a hivatás szellemében, ha a kiküldött Isten kegyelméből gondtalanságnak örvend. A művészetről, mint kenyérkeresetről, azt vélem, hogy ez a küldetésnek egyfelől megrövidítése, másfelől megalázása. Nem akarom azt mondani, Isten mentsen, hogy ez a kereset nem tisztességes, de végtelenül kínos volna rám nézve, ha a családom egy tagja akként tartaná fenn magát, hogy Istennek tetsző munkájáért bizonyos pénzösszeget kap, hol kevesebbet, hol többet, a szerint, a mint a vásárló alkuszik, vagy adakozó kedvü, s némi frissítőre valóval is kívánja jutalmazni a művészt. Reményilem, Nagyságod nem értett félre, és nem gyanúsítja meg azt a határtalan nagyrabecsülést, melylyel Nagyságod irányában viseltetem. A föltételem tehát a következő. Minthogy, ismerve Nagyságod nemes lelkületét, kizárt dolognak tekinthető, hogy Nagyságod tétlenségben éljen s hitvesétől bármit is elfogadjon, Nagyságod kegyes lesz elvállalni valamelyik minisztériumban, példának okáért a közoktatásügyi minisztériumban egy tanácsosi állást, a melyre nézve a kinevezésről természetesen én gondoskodom, és nehogy szóba kerülhessen annak a lehetősége, hogy valamely művészi alkotása elarusíttassék, Nagyságod becsületszavát adja nekem, hogy a festészet gyakorlásával teljesen fel fog hagyni. Ha Nagyságod igazán jószívvel van kis unokám iránt, meg fogja hozni érte ezt az áldozatot.

Nem feleltem. Azon gondolkoztam, hogy vajon nem rosszhiszemű-e?

- Örült, de nem rosszhiszemű - szóltam magamban. - Hiszen akkor megfognám, ha igent mondanék!

- Könyörgök Nagyságodnak - fejezte be, látván, hogy nem sietek felelni - gondolja meg a dolgot, s aztán közölje velem válaszát, a mikor akarja.

Tehát választanom kellett. Választanom egyfelől a gondtalanság, a nyugalom, a jövő biztonsága s főképpen a szerelmi boldogság, másfelől pedig a művészet között, a melyet hiába ostromoltam, a mely balsikerről balsikerre vitt, a mely még azt az érzést is megtagadta tőlem, hogy egyszer, csak egyetlen egyszer meg lettem volna elégedve.

Választanom a szerelmi boldogság és a között, a mit eddig osztályrészemnek tartottam, - a boldog jövő és a között, a minek eddig éltem, a minek mind mostanáig az egész életemet oda adtam.

No, nem sokáig haboztam!

- Kegyelmes uram - morogtam, de nem fenszóval, csak magamban - ön igen nagy úr, de én nem ismerem el magam felett urat, és az Ön szeszélyét nem tartom tiszteletben! Áldozatot, azt hoznék a kis unokájáért! Az életemet is odaadnám érte; egyebem úgy se igen van. De az énemet, azt a mi vagyok, az emberi önérzetemet, egyszerűen: a lelkemet nem adhatom oda a boldogságért sem! Azt az ön Istenétől kaptam, és csak neki fogom visszaadni! Megmondhatnám ezt a kegyelmes úrnak most azonnal, de nem szeretem a nagy szavakat, nem szeretek szónokolni, nem szeretem a mellemet verni, és jobb, ha nem mondok semmit.

Nos hát, itten már nincs keresetem. Előre, induljon a gálya! Boldogtalanul fogok élni, és egyedül, örökkön egyedül! De a lelkem szava szerint fogok élni; megyek az utamon tovább, s végzem a munkámat, a hogy Isten tudnom adta. Ám jöjjön újra, mindig a balsiker; legyen örök Szépem halálomig könnyörtelen; ha a munkám haszontalan, ha a munkám értéktelen is, ha senkinek se kell, s még nekem magamnak se szerez örömet, de az álmomnak fogok élni! Előre, induljon a gálya!

Kata egészen fehér volt, mikor találkoztam vele.

- Mit felelt neki? - kérdezte, és láttam, hogy remeg.

- Semmit. Igent nem mondhattam, inkább nem feleltem semmit.

- Nem fogadja el a feltételt, ugy-e?! - és felragyogott az arcza.

- Nem fogadom el. Remélem, nem ítél el érte.

- Ha elfogadná, nem volna az az ember, a kinek... - nem fejezte be; zokogásra fakadt.

De rögtön összeszedte magát, fölemelte a fejét és így szólt hozzám:

- Csókoljon meg.

Megcsókoltuk egymást, utóljára.

Azután... azután sokáig a szemembe nézett, megszorítottuk egymás kezét, és elváltunk örökre.

VÉGE.

A GONDOLATOLVASÓ

I.

- Hogyan? Ön a Cumberland II.! ... Ön az a gondolatolvasó, a kit ezek a plakátok hirdetnek! ... Ön, Don José Maria Gomez, az én Don Ruy Gomez de Silva barátom fia! ... A kit, míg Madridban laktam, gyakran tisztelhettem házamban! ... Ön, a ki Castilia egyik legrégebbi családjából származik, ön, a ki mintaképe volt a komoly, tanult, törekvő fiatal embereknek! ... és - gondolatolvasás! ... Eh, ön tréfál!

- Nem tréfálok, kedves Villegas úr, és ha holnapután este elfárad a Thalia-terembe, meggyőződik róla, hogy igenis a Cumberland II. én vagyok!

A beszélgetők: egy idősebb úr és egy jól öltözködő, csinos, de nagyon halvány arcú fiatal ember, a ki csakugyan hasonlított a plakátokon látható arczképre, künn ültek az utcán, egy kávéházi asztalka előtt, a Galleria Vittorio Emanuele egyik legnépesebb pontján, szemben Milano legdrágább szállójával.

- De hát hogy jutott eszébe?! ... vagyis... mert az igazat megvallva, nem értem... de nem akarom megsérteni azzal a kérdéssel, hogy...

- Hogy miképpen jutottam idáig? Vagyis hogyan sülyedtem ennyire? Nagyon egyszerű történet. A mint jól tudja, átkozott rossz pályát választottam: műépítész lettem. És attól a naptól fogva, hogy megkaptam az okleveletem, Spanyolországban nem építenek többé házakat. Senki se épített házat; az emberek inkább nem laknak, csak hogy házat ne kelljen építtetniök.

- De, édes istenem, ebből még nem következik... Jól van, elképzelem, hogy nem jutott hamar semmiféle megbízáshoz, még azt is, hogy nem kapott alkalmazást a nagyobb vállalatoknál vagy valamelyik már elismert műépítőnél... csak hogy engedjen meg, ön teljességgel nem volt rászorulva arra, hogy azonnal keressen... ön kivárhatta volna a jobb jövőt... hiszen az ön atyja vagyonos ember!

- Igen, az apám vagyonos ember, de lobbanékony és heves. Különböztetve méltán boszanthatta, hogy a két fia közül az egyik semmit se csinál, csak játszik és költ, a másik pedig tanul, próbálkozik, kész volna a csillagokat lehozni az égből, de olyan élehetetlen, hogy egy fityinget nem tud megszerezni. Azt hiszem, rám még jobban haragudott, mint az öcsémre; attól legalább soha se várt semmit, minden reménységét belém helyezte és huszonnégy éves koromban, miután addig folyton taníttatott, én is csak ott voltam, a hol az öcsém: mind a ketten az öreg úr nyakán élőködtünk. Elég az hozzá, egy rossz órájában, a mikor az öcsémért nagyobb összegű játéktartozást kellett kifizetnie, azt vágta az arcunkba, hogy ingyenélők vagyunk.

- No és?

- No és a többi elképzelheti. Ha más ember sért meg ilyen mélyen, és nem az apám, azon az emberen keresztülgázolok. Az apámtól természetesen nem szerezhetek elégtételt, de azt az apámtól se nyelem le, hogy engem ingyenélőnek nevezzen. Még abban az órában elhagytam az apám házát.

- Összezdült az atyjával, ilyen csekélység, egy szó miatt, melyet az atyja ingerültségében ejtett ki, s a melyet ő nem is úgy gondolt...?!

- Nem zördültem vele össze, csak nem tűrhettem el, hogy még egyszer, joggal, ingyenélőnek mondhasson. Meg akartam élni a magam emberségéből, és elmentem hazulról azzal az elhatározással, hogy az apai ház küszöbét nem lépem át mindaddig, míg nem lesz vagyonom.
- És Don Ruy eltúrta azt, hogy ilyen nevetséges okból hosszú ideig tartó, talán örök elidegenedés támadjon apa és fiú között? ... hogy elváljanak évekre, meg lehet mindenkorra? ... és hogy ön tönkretégye a jövőjét?
- Az apám is konok, mint én; hiszen az ő vére vagyok. Különben meg kell vallanom, később megbánta a heveskedését. Üzent, hogy megbocsátja a szökésemet. Kerestetett; nyomomba akarta uszítani a rendőrséget, a mely persze semmit se tehetett volna ellenem, mert nagykorú vagyok, és nem követtem el semmi olyast, a mi jogot adott volna a rendőrségnek arra, hogy beleavatkozzék a dolgaimba. Aztán magándetektiveket fogadott fel, hogy fedezzék fel a rejtekhelyemet. De én olyan jól eltüntem, hogy hiába kerestek.
- S ha én most nyomban sürgönyözök Don Ruynak?
- Czeláltalán volna. Mire az apám ideérne, én már más városban leszek. Valahol messze; s nem mondom meg önnek, hogy hol. Letartóztatni nincsen módjában, de azt hiszem, bele is fáradt...
- Hogy önt ne lehetne letartóztatni?! ... De hiszen álnéven bolyong a világban!
- Nem én. Bejelentem én mindig az igazi nevemet is. A Cumberland II.? - az csak művészi név! Mintha azt mondanám: Pulcinella.
- Már bocsásson meg, kedves José Maria, de a mit ön művel, az tisztára örülség! Tudom, hogy igen furcsa teremtsései vannak a jóistennek, tudom, hogy ezek a furcsaságok fölötté változatosak, tudom, hogy az emberi lélek rendkívül bonyolult gépezet, és hogy az emberek gondolkozása a végtelenségig különböző lévén, nincs az a bolondság, a melyre ne akadna vállalkozó, de azért el merem mondani, hogy önnél nagyobb bolondot keveset láttam szabad lábon... Ne haragudják, hogy így beszélek; öreg ember vagyok, önöknek jóbarátja, s ha a szavaim gorombák is, a világért se akarnám megbántani.
- Nem bánt meg, kedves Villegas úr, mert tudom, hogy száz ember közül kilenczvenkilencz úgy gondolkozik, a hogy ön. De már én olyan vagyok, a milyen; castiliai vagyok!
- Látom a castiliai érzékenységet, de őszintén szólva, nem látom a castiliai büszkeséget. Mert engedje meg még ezt a bizalmasságot is! - ön nagy hidalgo ugyan a szegény Don Ruyval szemben, de már nem olyan nagy hidalgo az egész világgal szemben. Mert végre is, az a mesterség, a melyet ön most folytat, nem valami előkelő foglalkozás, sőt... hogy is mondjam? ... legjobb lesz, ha megmondom kereken... egy kissé világcsalás!
- Ebben ön téved. Nem előkelő foglalkozás, az igaz, de a cipőkészítés se előkelő foglalkozás, s azért a varga sokkal tisztességesebb ember lehet, mint akárhány királyi kincstartó. Nem előkelő foglalkozás! Persze, hogy nem előkelő foglalkozás, ha az ember pénzért mutogatja, hogy mit tud! Sokkal szebb foglalkozás, ha az ember a várkastélyában ül és beszedi a jövedelmeit. De sohasem előkelő, ha az ember a közönség garasaiból él s a közönség tetszéséből eszik, vagy nemtetszéséből koplal. És szorosan véve semmiféle pénzszerzés nem előkelő. Pénzt örökölni sokkal előkelőbb. Nekem azonban, legalább egyelőre, szerezniem kell a pénzt; és nem nagyon válogathattam a foglalkozások között, mert a házépítésen kívül, a mely tudományomnak semmi hasznát nem vehetem, csak ehhez az egy dologhoz értek: a gondolatolvasás mesterségéhez. Hajdan, mint műkedvelő, sportot találtam benne; nagyobb tökéletességre tettem szert ezen a téren, mint a többi ember; most tehát, mikor rászorultam a pénzszerzésre, ebből élek, mert egyébhez nem értek, s mert ezt jobban tudom, mint más. De kereken

tagadom, hogy ez a mesterség »egy kissé világcsalás«; épp olyan tisztességes mesterség ez, mint a cipőkészítés vagy a házépítés.

- A gondolatolvasás?

- Látom, hogy ön engem kóklernak néz, és hogy ezt a szót: »gondolatolvasás« - meglehetősen félreérti. Hát ha én azoknak, a kik egy lira belépődíjat fizetnek, valami affélet bizonygatnék, hogy le tudom olvasni akárkinek a homlokáról, mit gondolt az imént, vagy mit gondol ebben a pillanatban: akkor önnek igaza volna, s akkor engem ki kellene seprüzni a világból.

- De hát mit csinál ön tulajdonképpen?

- Többféle mutatványom van; ha elmondom önnek a legegyszerűbbet, megérti valamennyit. A legegyszerűbb mutatványom az, hogy: megtalálom az elrejtett gombostűt. Engem becsuknak valahová, az impresszáriómmal együtt; neki se szabad tudnia, hol van az eldugott tárgy: ne mondhassa senki, hogy összejátszunk, hogy ő árulta el nekem a rejtéket, valami titkos jellel... ó, a gyanúsítás mindig nyomon követ! ... Mialatt mi foglyok vagyunk, a nézők elrejtik a tűt; akárhová, akármelyik emeleten, ha akarják: a pinczében vagy a padláson, ha akarják: az épületen kívül, valahol a harmadik házban. Azután bekötik a szememet, én pedig megfogom egy olyan nézőnek a kezét, a ki tudja, hogy a gombostű hol van, s ujjaim hegyét ennek az embernek az ütőerén tartva, megindulok. Én megyek elül, ő csak követ, és kendővel a szememen, tehát vakon, egyenesen oda megyek, az ismeretlen épület labirintusain keresztül, a hol a gombostűt elrejtették; ha más házban rejtették el, kivezetem emberemet az utcára, megtalálom a házat, s megtalálom a tűt.

- És hogyan lehetséges ez?

- Úgy, hogy, bár én megyek elül, voltaképpen ő vezet engem, nem mindig gyorsan, de mindig biztosan. Én tudniillik az ő gondolataiból olvasom ki, hogy merre menjek; nem szóval árulja el a rejték helyet, hanem a gondolataival. Mert minden gondolatára reagál a szív működése, s ütőere mozgásának még oly csekély elváltozásait is megérezem, az ujjaim hegyén át. Ha ő ellenséges indulattal van irántam, ha rosszhiszemű s azt akarja bebizonyítani, hogy szemfényvesztő vagyok, ha gondolatában félrevezet, ha más helyre gondol, nem az igazira, s más utat jelöl ki elméjében, nem az igazit: akkor sohase találom meg a tűt, akkor oda megyek, a hová csal. De ha megengedi, hogy olvassak a gondolatában, ha az igazi helyre gondol, s arra, hogy jól megyek-e: akkor az ő ütőere biztosan vezet engem, mert folyton elárulja, jó útra léptem-e, mindig megmondja: »viz« ... »tűz!« ... »nem« ... »igen!« Ez az egész; nagyon egyszerű dolog, de tessék utánam csinálni. Megmondom, mi szükséges hozzá. Először is rendkívül fejlett tapintóérzék. Nézze, milyen puha, finom kezem van; az ujjaim hegyének az érzékenysége kivételes. Azután az egész idegrendszernek hasonlóan kivételes érzékenysége, fogékonysága, ingerlékenysége. Nálam ez is megvan, s az, a mit előadok, egyre fokozza ezt a fogékonyságot. A mesterségem ára az, hogy gyorsan, de biztosan aláásom az egészségemet, mert, hogy fel ne süljek, ápolnom kell a betegségemet, s a tréning napjain mesterségesen idézem elő, temérdek teával és fekete kávéval, az idegeim ingerlékenységét. Pedig rendes körülmények között amúgy se tudok aludni; csak olyankor alszom, mikor már az orrom hegyén a lélek; ilyenkor altatószereket használok s napokon át fekszem egész vagy félálomban, hogy aztán ismét egész napokon át folyton ébren legyek. Mert a mutatványaimhoz beteges éberség kell, s azonkívül rettenetes figyelem, a felfogóképességnek kivételes erőmegfeszítése. Mondhatom, mindig össze kell szednem minden megfigyelő erőmet. Azután nagy gyakorlat kell hozzá, és higgye el, nem közönséges lelkierő. Mert a megerőltetés olyan nagy, hogy az ember könnyen kidőlhét a feleuton, a mi itt a teljes felsülést jelenti. Nem képzelem, mennyire kimerít egy-egy fogasabb feladat. Ha az előadásomnak vége; csurog, nem, ömlik rólam az izzadság, a homlokom csupa

verejték, s még napokig rettentően fáj a fejem. Gondolja, hogy nem érdemlem meg, a mit szerzek? No, lehet, hogy nem érdemlem meg. A mit teszek, nagyon kicsinyes, igaz. Csakugyan nem mozdítja elő az emberiség jólétét, a ki megtalálja az elrejtett gombostűt. De hogy ez nem tisztességes kenyérkereset, azt már senki se mondhatja. A mit egy líráért megmutatok, azt érdemes megnézni, már csak azért is, mert nem igen van még egy másik ember, a ki ugyanezt szintén meg tudná csinálni. Aztán keservesen megszolgálom a kenyeremet; megdolgozom azért a kis bevételért, a melyet némelykor nem veszek be. És végül az egészségemet adom érte, hogy megélhessek; azt hiszem, az életemből már több esztendő árúsítottam el, mint a hány éve annak, hogy ezt a mesterséget folytatom, és bizony potom pénzt kaptam érte. Hol itt a világcsalás?

- Nemcsak a »világcsalás« szót vonom vissza, hanem a »kissé«-t is. Fogalmam se volt a mutatványairól, s abból, a mit mond, látom, hogy ez komolyabb mesterség, mint képzeltem... az orvosokat különösen érdekelheti. De egyben megmaradok a véleményemen. Bizony, kedves José Maria, kár, hogy ezt a sok munkát, ezt az éber figyelmet, ezt a nagy lelki erőt, és mindezeket a kivételes képességeket, általában egész komolyságát, tanultságát nem fordítja valami érdemesebb dologra.

- De ha nem építhetek házat! ... Mit csináljak?!

- Különösen nagy kár, hogy még hozzá az egészségét is aláássa. Meg vagyok győződve, hogy ennyi fáradtsággal és ennyi szellemi erőfeszítéssel más téren fényes sikerekre tenne szert, a nélkül, hogy kénytelen volna az életéből újabb és újabb esztendőket adogatni el... Egyébként hogyan jövedelmez a mestersége? Szerez legalább vele? Gyűjthet így akkora vagyont, a mely lehetővé teszi, hogy egy pár év múlva visszavonulhasson és a pihenésnek élhessen?

- Hogyan jövedelmez a mesterségem? Nem egyformán. Néha jól, néha rosszabbul. Milanóban nem remélek nagy jövedelmet; a viszonyok nem éppen kedvezők. De sok helyütt szép eredményeket értem el. Hogyan jövedelmez? Hm... Megvallom, zavarba ejt, mert attól tartok, hogy félreértett. Az imént én nem akartam panaszkodni; ó, semmi okom panaszkodni! ...

- Bocsássa meg ezt a talán nem éppen helyénvaló bizalmaskodást... Csak az ön iránt való érdeklődés... Szóval, nagyon örvendek, hogy találkoztunk. A mióta Milanóban lakom, olyan ritkán beszélek földivel! ... És annak öröme, hogy találkoztunk... Pinczér, egy üveg xeresit! ... Igaz, most jut eszembe! ... Nálam ma nagyobb fogadóest van... legyen szerencsém; nagyon fogok örülni... Tudja mit? Keressen meg nálam egy gombostűt! Ó, nem akarom kihasználni a többi vendégem szórakoztatására! ... de azt hiszem, nem ártana önnek sem... mert sokan járnak a házamba olyanok, a kik minden társaságban megfordulnak... és nem rossz reklám volna holnaputánra, ha holnap az én vendégeim az egész Milánót tele kürtölik azzal, hogy mit láttak... De koccintsunk! A szegény Don Ruy egészségére!

Koccintottak. Villegas úr ivott, s a gondolatolvasó is megnedvesítette vértelen, vékony ajkát az aranysárga borral.

- Nem parancsol a borhoz piskótát? - kérdezte Villegas úr.

A gondolatolvasó fehér arcát valami érthetetlen pirosság futotta el.

- Köszönöm, nem kérek - felelt.

Ebben a pillanatban a két spanyol asztalkája előtt járó-kelő sokaságból egy borotvált arcú, fehér czilinderes úriember bukkant ki, a kinek a szája nyájas mosolyra nyílt.

Volt benne valami a lordból, a színészből és a pinczérből; nem lehetett más, csak: impresszárió.

II.

- Kérem, mutasson be! - szólt a gondolatolvasóhoz francziául, de olyan kiejtéssel, mely elárulta, hogy a francia nyelv ismeretét nem a dajkatejjel szivta be magába.

Villegas úr és José Maria eddig anyanyelvükön beszéltek. Most a gondolatolvasó is francziául szólalt meg:

- Kedves Villegas úr, bemutatom önnek a század legügyesebb és legszerencsétlenebb emberét. Művészi nevén Mr. Brownnak hívják, Varsóban ismerkedtem meg vele, nemzetiségére nézve: apai ágon levantei, anyai ágon cserkesz, s mostanság az a foglalkozása, hogy az én impresszárióm. Egészen másképpen gondolkozik, mint én; a filozófiája kissé felszines; hanem azért nagyon jó fiú. No, Mr. Brown, mi ujság?

- Az az ujság, - felelt Mr. Brown, olyan előkelő fesztelenséggel, a melynek láttára José Maria ajka széléről valami mosolyféle lebbent el - hogy holnaputánra az összes jegyeket elkapkodták. Mindössze két elsőrangú ülés maradt meg... kettő vagy három... három vagy négy, szép, finom sarokülés, valamennyi az első sorban és éppen a középben, a terem legjobb helyén... ezt az öt-hat jegyet magamhoz vettem... és ha a barátja netalán parancsol...

- Ó hogyne, hogyne! ... - bólintott Villegas úr, a ki Mr. Brown fehér mellényének némi zománcszerüségéről azonnal észrevette, hogy akármilyen kifogástalan José Mariának az öltözete, a gondolatolvasó már gyakrabban láthatott borus napokat.

- De semmiesetre! - tiltakozott José Maria. - Ön, a kit talán szabad atyai barátomnak neveznem, nem fog megsérteni azzal, hogy visszautasítaná azt a páholyt, a melylyel tiszteletemet óhajtanám kifejezni.

Villegas úr ezt nem utasíthatta vissza. Törte a fejét, mi módon viszonzhatná a szegény hidalgo udvariasságát, s ekközben egy pohár xeresit töltött Mr. Brownnak.

Mr. Brown azok közé tartozott, a kik, ha egy pohár jó borral kínálják meg őket, a borhoz és a kináláshoz fölöslegesnek találnak minden magyarázatot, minden titulust. Nem hiányzott belőle az »élni tudás«, s ezzel együtt jár, hogy az ilyen csekélységet, barátok között, még csak egy pillantással se veszi észre az ember. Elővett a tálczáról egy piskótát, belemártotta a xeresibe, eltüntette, aztán egy másik piskótát csipett fel, és ezt is megmártogatta, olyan mozdulattal, a melyet csak valami párisi színésznőtől le lehetett el.

- Arról beszélgettünk, - szólt Villegas úr, a kinek figyelmét ez a bájosan hanyag előkelőség nem kerülte el - hogy nekem nagy örömet okozna és a holnaputáni siker érdekében talán nem volna haszontalan, ha az én kedves José Maria barátom nálam is bemutatná ma este egy kisebb társaság előtt, a mit holnapután a nagy nyilvánosság elé visz. Az ilyesmi reklámul szolgálhat.

Mr. Brown piskótájáról felpillantott a beszélőre. Azt szerette volna kifürkészni: kérhet-e ezért és mekkora összeget? De José Mariának egy tekintetéből, mely villámokat lövelt rá, nyomban megértette, hogy ez a reménység is csalfa reménység volt, hogy mint már annyiszor, most is újra csalódott! ...

- Nagyon köszönöm szivességét, kedves Villegas úr, de nem élhetek a szerencsével, mert akármilyen jól esnek is a reklám, kifáraszthatna, ha ma is dolgoznám; azután meg, ilyen rövid idővel a föllépés előtt, tökéletes nyugalomra van szükségem; a holnapután szükséges erő kockáztatása nélkül nem mehetek nagy társaságba...

- Lárifári - vágott közbe Mr. Brown. - Biztosíthatom, kedves Villegas úr, hogy mindenesetre elmegyünk! ... Hogyne mennénk el! ... Miért ne mennénk el! ...

Villegas úr is rajta volt, hogy eloszlassa José Maria aggodalmait. A gondolatolvasó azonban megmaradt a mellett, hogy köszöni a meghívást, de nem élhet vele.

- Már pedig nekünk erre a reklámra szükségünk van - erőszakoskodott Mr. Brown, a ki úgy látszik, tisztában volt vele, hogy miért vonakodik José Maria olyan állhatatosan. - Mert, barátok közt nem titkolom el ön előtt, hogy a jelen pillanatig még egyetlen egy jegyet se tudtunk eladni! Egyetlenegy se! - ismételte vészajtósló nyugalommal.

José Maria elnevette magát.

- Mindig kitör belőle a lengyel! - szólt spanyolul Villegashoz. - Különben jó fiú, és nem tehet róla, hogy lengyelnek született s mindig lengyel marad! De azért ne képzelje, kedves Villegas úr, hogy mi afféle éhenkórászok vagyunk. Csak a balsikertől való félelem beszél belőle; az aggodalom elvette az eszét.

- Hiába beszél spanyolul - haragudott Mr. Brown - nem fogja félrevezetni, nem engedem, hogy félrevezesse Villegas urat! ... Én megmondom, a mit mondani akarok, és kijelentem, hogy ebben az egyben már nem fogok engedni. Végre is az impresszárió dolga, hogy az effélé-ről határozzon. Én vagyok az impresszárió, vagy ön? Nos, ha én vagyok, akkor elmegyünk. Minden bizonynyal, kedves Villegas úr, minden bizonynyal.

- Ön elmehet, de én nem megyek el.

- Akkor itt hagyom önt végképpen. Nem bajlódom tovább az ön ügyeivel. Keressen magának más impresszáriót. Én nem szaladgálok tovább. Ön eszeveszettül makacs. Elmegyek ebben a perczen. Adja el a jegyeit ön maga. Itt vannak.

És odadobott az asztalra egy nagy halom czédulacsomót, a melyet négy különböző zsebből kotorászott elő.

- Bánom is én, menjen el! Majd visszajön!

- Persze, hogy visszajövök. Mit csináljak itt, Milanóban, ön nélkül?! Én nem produkálhatom magamat! ... mit tegyek? ... a hatalmában vagyok! De ez nem ok, hogy visszaéljen a helyzettel! Nem ok, hogy szeszélyből megtagadja azt, a mit az ügyvezetőség szükségesnek tart!

- Vegye figyelembe az ügyvezetőség kívánságát - szólt közbe Villegas ur - és ígérje meg, hogy eljön. Ha estig mást gondol: megkeres egy gombostűt. Ha nem: ígérjük, hogy egy szóval se fogjuk erőltetni. De mindenesetre a vendégem lesz!

José Maria lassankint megingott. Attól tartott, hogy ha sokáig vonakodik, Mr. Brown tulságosan közlékeny talál lenni. Nem akarta, hogy mai körülményeit és életmódját Villegas úr apróra megismerje; inkább megígérte, hogy elmegy. Földije megmutatta, hogy a Galleriának melyik házában lakik, kifizetett egy üveg xeresit és tizenhatsz piskótát, aztán elbúcsúzott tőlük.

Mikor már vagy tiz lépésnyire volt asztaluktól, a gondolatolvasó szemrehányással halmozta el impresszárióját.

- Megint szép jelenetet csinált nekem, minden igaz ok nélkül! Azt hiszi, Villegas nem találta ki, hogy ön miért kapaszkodott bele erőnek erejével, noha önt nem is hívta?! ...

- Az volna csak a szép, ha önt az impresszáriója nélkül hívnák meg valahová, azért, hogy kizsákmányolják az ön gondatlanságát és meglopjanak mind a kettőnket! ...

- Ugyan mit komédiázik, hiszen nem vagyunk idegenek között! ... Gyönyörű ötletei vannak, mondhatom! Ez a Villegas engem még a jólétben ismert; pokolian kellemetlen rám nézve, bár ön ezt nem méltányolja, ha az ilyen ember belelát a gyomromba! ... Aztán semmi kedvem elmenni. Miért menjek el? És ön nem nyugodott addig, míg meg nem ígértette velem! ...

Mr. Brown a sokféle »hanyag előkelőség«-nek nevezett mozdulattal dőlt hátra székén, olyan fagyos arcot vágva, a milyen a Szardanapálé lehetett, a mikor már mindent megízlelt és mindenbe beleunt. És azon a hangon, a melyen a művészek a színpadon beszélnek egymáshoz, alig mozdítva meg az ajkukat és tompán, hogy a közönség ne hallja őket, így szólt, utánozhatatlan előkelőséggel:

- Nem bánom, de már torkig vagyok ezzel a bűdös éhezéssel. Éhes vagyok; enni akarok.

- Először is, ön ismét csalódni fog, Mr. Brown, mert nem vacsoráról van szó, csak száraz mulatságról, teárról és művészetről...

- Ó, majd csak találunk ott valami enivalót is! ...

- És másodszor, ön voltaképpen csak most kezdi, én pedig már harminczhat órával ezelőtt kezdtem meg ezt a legujabb böjtölő rezsimet, és azért mégse panaszkodom.

- Hja, ön jóllakik filozófiával is! De az én gyomromnak másféle követelése is vannak.

- Eh, a gyomor nem olyan követelő, csak némelyik ember tulságosan elkényezteti magát! Ön nem akarja elhinni nekem, hogy az emberi szervezetnek valójában sokkal kevesebb táplálékra van szüksége, mint a mennyit az örök emberi telhetetlenség, az inyesség, a mindig tulságos mértékben kielégített s éppen azért falánk vágy, a tulságos gyakorlat által fokozott inger, a gyomor idegessége s a második természetévé vált rossz szokás diktál be az emberbe.

- Ön szerencsés ember, mert ön filozóf. Ön ki tudja számítani, hogy: ennyi és ennyi súlyú fehérnyét, továbbá ennyi és ennyi súlyú szénhidrátot vett be, ez az állati élet fentartását ennyi és ennyi ideig teszi lehetővé - és ez önnek elég. De az én gyomrom ordít.

- Ez tévedés. Ön ordít és nem a gyomra. A gyomra szerény, csak a psychéje követelő. Különböleg egyáltalán nem értem ezt a követelőzést. Tegnap egy nagy czipónagyságu süteményt kerített valahonnan... nem akarok tapintatlan lenni és nem kutatom ennek a rejtelmes ügynek a részleteit... most pedig annyi piskótát kebelezett be... mondhatom, sokféle jártam már a világban, sok mindenfélét láttam, de hogy valaki egyszerre annyi piskótát evett volna meg! ...

- Nagyszerű! Úgy segítek magamon, a hogyan tudok! Csak nem fogok éhen halni azért, mert önnek a szeszélye így kívánja?! Végre is kettőnk közül csak én vagyok részvétre méltó. Mert én kényszerűségből koplalok, míg ön szabad akaratból. Ha olyan valaki koplal, a ki elvből koplal, az hagyján; ám legyen tetszése szerint; úgy kell neki! De én ártatlanul koplalok. Hogy jutok én ahhoz, hogy én is koplaljak, mert ön koplalni akar, mert önnek ez, úgy látszik, szenvedélye?! Vagy nem ön maga akarta így? Ha hallgat rám, akkor most nem volna semmi gondunk. Ehhez nem kellett volna egyéb, csak egy kis föllépés. Ha egy legelsőrangú fogadóban szállunk meg és két termet nyitattunk az első emeleten, ha magunkhoz méltóan vonulunk be a városba, ha beleegyeznek, hogy a titkárjaként szerepeljek és legalább is lovag úrnak címezzenek, - pedig ön tulajdonképpen előkelő ember volna, vagy mi?! - akkor most ehetnénk, ihatnánk, pezsgőzhetnénk hitelbe, annyit, a mennyit akarunk, s ha kedvünk támadna pénzt csörgetni a zsebünkben, egyszerűen bemennék a szálló irodájába s azt parancsolnám, hogy adjanak ide ezer lírát. Pénzt söpörnék be, pénzt vennék magunkhoz, pénzt markolnánk, ha a zsebünkbe nyúlunk! De ön makacsodott, önnek egy zugfogadó kellett, a hol már a harmadik napon számlával álltak elő, a hol vasárnap óta egy darab sajtot se kapunk hitelbe, és én itt

állók, ártatlanul, éhesebben, mint egy sakál-csorda, pénz helyett belépőjegyekkel a zsebemben, néhány piskótával a gyomromban, és ön nekem - bölcselkedik! ... mikor én Arisztotelesz, Kant és Spinoza összes gondolatait odaadnám egy tál spaghettiért!

- Kibírja! Legyen nyugodt, kibírja! Látott már ön más szeleket is! Nekem pedig egészen mindegy, hogy azokon a napokon koplalok-e, a mikor a vasúton ülünk és utazunk új hazát keresni, vagy pedig olyankor böjtölök, mikor paloták közt járunk és megbámuljuk a gazdagok fényűzését... Egyre megy, higgye el, egyre megy. Mert ön nagyon jól tudja, hogy én nem szeszélyből mondtam önnek ellent, hanem józanságból. Megpróbáltuk egypárszor, a mit ön itt is ajánlott, és bebizonyult, hogy ez a rendszer nagyon rossz rendszer. Mire megtarthatjuk az előadást, vagy legjobb esetben: előadásainkat, s mire hozzájutottunk a tiszta jövedelemhez, addig a számlánk olyan rengetegre nőtt, hogy sohase maradt elég pénzünk a továbbutazásra. Meguntam, hogy mindig mindenünnen a szálló kapusától kölcsönzött pénzen utazzunk el a harmadik osztályon, egy pár garas ára cseresznyével a zsebünkben. Nem csalunk meg senkit, de ez nagy szépséghiba volt a viselkedésünkön, és nem is valami nagy okosság, mert önnek most aligha volna oka a panaszos bögésre, ha például legutóljára is, Firenzében, nem fizetünk annyit az első emeleti termékért!

- Szépséghiba! Persze, ha ön ilyenkor is az esztétikával bibelődik! ... Az esztetizálás, kérem, gazdag embereknek való mulatság, a kik unalmukban már nem tudnak mit csinálni, tehát folyton azon törik a fejüket, hogy mi hibát lelhetnek másokban, s ha csak messziről megérik a szegénység szagát, már finnyáskodnak. De a magunkfajta munkásembernek nem szabad finnyásnak lennie. Élnie kell, a hogyan lehet, mert nem az a cél, hogy éhen haljunk. Tudom, hogy ön ezt nem ismeri el, és éppen ez a mi bajunk! Hol volnánk már, ha önnek véletlenül nincsenek rögeszméi! Hja persze, ha az ember annyira spanyol, hogy a kölcsönnek még a gondolatától is iszonyodik, - pedig maga az állam is minduntalan kölcsönre szorul! - bizony ez a fényűzés egy kissé sokba kerül! De hogy jutok én ebbe a krédóba?! ... hogyan, miképpen, cur, quomodo, quibus auxiliis jutok bele én, éppen én?! Sírni szeretnék, ha arra gondolok, hogy ön micsoda puritánna tett engem! Önnek csak akarnia kellene, és annyi kölcsönt vehetne fel, a mennyit akar. Önt olyan föllépéssel s olyan bizalomgerjesztő arccal áldották meg az istenek, hogy mondhatom, halálos vétek, ha ezt az égi adományt parlagon heverteti. Csak meg kell jelennie, és még a Wertheim-zárak is felpattannak. De hiába. Mert képtelen vagyok rábírnivali önt, hogy egy kis kölcsönért megmozduljon; a legártatlanabb, a legszendébb kölcsöntől is visszariad; sőt minduntalan megesik, hogy még azt a kölcsönt is visszautasítja, a mely önként kínálkozik, a mely úgyszólván a keblére dől, a nyakába borul önnek! Velem kacérkodnék a kölcsön, a kutyafáját! De milyen galádul csúfolódik az emberrel a sors! Engem, a kinek jó fejem, tiszta eszem, világos látásom van, azzal átkoztak meg az istenek, hogy: minden szavammat bizalmatlanság fogadja és minden lépésem gyanút kelt. Elég mutatkoznom, és az emberek ösztönszerűleg begombolkoznak; vagy ha nagyon meleg van: minden második halandó úgy beszél velem, hogy jobbkezeit a kabátja belső zsebében tartja és görcsösen szorongatja a tárczáját. Nem mondom, hogy mostoha volt hozzám a természet, de megtréfált, mert azzal fizetett ki, hogy a szerelemben legyen szerencsém s ne a pénzügyekben. Nézze meg jól az én arcomat. Ez az arc az, mely minden szobaleányt és minden félvilági nőt megörjít, sőt ha elmondanám önnek, hogy milyen hódításokat tettem a legjobb körökben, ön vagy kétségbeesnék a világ romlottságán...

- Vagy pedig azt mondanám, hogy ön egy negyedóraig se tud meglenni a nélkül, hogy valakit el ne akarjon kápráztatni, és olyankor, a mikor én nem ülök fel önnek: magamagát áltatja.

- Mondom, hogy nem ejthetek ki egy szót, a mely bizalmatlansággal ne találkozzék. De hát ön azt képzelem, hogy én nagyra vagyok a szerelmi sikereimmel? Ördögöt! Arról nem is beszélek, hogy ha most egy nagy fazék káposztaleves és a szép Heléna között kellene választanom, becsületszavamra egy pillanatig se haboznám... Csak annyit mondom, hogy egész szerelmi jövőmet odaadnám azért, ha olyan arczom lehetne, a milyen önnek van, mert az ön arca kezes báránynya varázsolja a vérszopó uzsorást is; és ez már beszéd! Mit érek vele, hogy mosolyomtól elolvadnak a nők, ha komoly üzleti fejtegetéseimre igazi szerelmeim: a pénzemberek csak gúnyos vigyorgással felelnek?! Nem ezt, nem ezt kértem én osztályrészemül, de születésem pillanatában a végzet tréfálkozó kedvében volt, és úgy rendelkezett, hogy a szerencse mindig csak asszonyi alakban keressen fel, s én e miatt egy életen át pukkadozzam mérgemben. Ön pedig, a kinek a legnagyobb szerencse pottyant az ölébe, mert okos embernek a bizalomgerjesztő arcz százezreket érő forgó tőke, véka alá rejtőzik ezzel a könnyfakasztóan becsületes ábrázatával, a mely nekem többet érne minden pénzverő gépnél! Most is! Látott valaki ilyet?! Hallott valaki ilyet?! Itt van egy gyönyörű kövér spanyol; az isten is fejőstehénnek teremtette, sőt nem is fejőstehénnek, hanem hízott tyúknak... meg lehetne enni egyszerre. Úgy pottyán közibénk, mint a hogy a mesékben a sült galamb repült a dologtalan, boldog emberek szájába... és éppen a legjobbkor! Mint a vérmességtől folyton szédülő ember, szinte várja, hogy eret vágjanak rajta... Ismeri önnek egész úri atyafiságát, önt magát is minden fentartás, minden rejtett gondolat, minden gyanakvás nélkül becsüli: kettejük találkozásából a korlátlan hitel égi szikrája pattan ki... És a hízott jószág, a zsírjától fulladozó merinói ürü, ismervén rendeltetését, vár és egyre várja a taglót... Nagy kínban van, mert nem tudja, milyen szavakkal ajánlja fel önnek tárczáját, csekk-könyvének legszebb lapjait, hitelét az angol banknál, házát, villáját, szántóföldjeit, szélmalmaid, mindent, a mit ön akar... És ön, ön, a ki már kéket és zöldet lát az éhségtől, mert, ha nem csalódom, már harmadnapja viszi túlságba a vegetáriánus életmódot... egy örökkévalóságig tartó üres csevegés után, mely engem előbb izgatottá, aztán hisztérikussá, s végül lázas beteggé tett - mert már egy végtelenség óta egyre szenvedélyesebben, egyre ingerültebben vártam, és vadul kalapáló szívvel, a lélekzetemet is elveszítve vártam, hogy mikor tér rá ön, végre, valahára a földölogra... - ön elereszti őt úgy, a hogy jött! ... elbocsátja őt, mi több: kimentti karmaim közül, a nélkül, hogy átvinné azt a sok, sok ezer lírát, a mely neki már a száján lebegett! ... sőt a nélkül, hogy megadóztatná legalább öt lira erejéig!

- Soha, Mr. Brown, soha!

- Persze, a rögeszme! Hát, kedves mester, én tudom, hogy ön kiváló, tudós, nagyelméjű ember... sőt ritka ember... mert én méltánylom a művészetét is... az egész világon a legjobban én méltánylom... sajnos, csak igen kevesedmagammal méltánylom... De akármilyen szembezőkők az ön jelességei... engedje meg kijelentésem, hogy önön már nem lehet segíteni, mert mindig élhetetlen volt és mindig élhetetlen marad. Élhetetlen és nem tébolyodott, ó nem, mert ön a tébolyodottságot csak színleli, csak szemérme palástjának használja... de élhetetlen, rettenetesen élhetetlen!

José Maria elmosolyodott.

- Éppen azért társultam egy élelmes emberrel, mert én élhetetlen vagyok. Én bizony nem értek hozzá, hogyan kell közvetíteni a művészetet a közönséggel, hát kerestem egy élelmes embert. De úgy veszem észre, hogy ez az élelmes ember is átkozottul nehezen tud zöld ágra vergődni, mert a legutolsó eredmény az, hogy ez az élelmes ember ugyanott van, a hol én vagyok, sőt az élelmes ember még jobban kékül-zöldül, mint én, az élhetetlen! És mig én valamiképpen belenyugszom sorsomba, vagy legalább nem zúgolódom, az élelmes ember szeretne fellázadni, de nem tud... nagy kedve volna itt hagyni a faképnél, de hozzám van kötve, az élhetetlenhez, mert nélkülem nem tud mit kezdeni!

- Sohase csúfolódjék, mert én csakugyan élelmes ember vagyok. Én például nem követnék el olyan bolondságot, hogy végig éhezzen Közép-Európa összes nagyvárosait, egy olyan impresszárió társaságában, a kinél szerencsétlenebb flótás még nem született erre a világra, ha csupán egy pár soromba, egy rövid levélkébe kerülne, hogy haza mehessek és visszaüljek a jólétbe. Nekem, kedves mester, volna annyi sütnivalóm, hogy már régen megírtam volna az apámnak azt a bizonyos levelet, a mely tudatja vele, hogy minden meg van bocsátva... vagy betoppannék hozzá, minden bevezetés nélkül, és fűtülnek Mr. Brownra. A ki ilyen elemi dolgot mulaszt el, akár mint vélekedjék egyébként a jelzőlog nélkül való kölcsönkérésről, az joggal mondható élheterlen embernek. Én ilyen szarvashibát sohase követtem el; az én lelkiismeretem tiszta. És azt mondhatnám, hogy nem ismerem nálam élelmesebb embert. Igaz, hogy hiába vagyok élelmes, mert nekem soha semmi se sikerül, de ez nem az én hibám.

- Ez csak a rémséges, az égbekiáltó, a szemtelen balszerencse, ugy-e?! Nem, Mr. Brown. A filozófia arra tanít, hogy semmi se történik ok nélkül. A balsiker, ok nélkül, nem üldöz senkit. Mindig az emberben van a hiba. - Akkor az arczomban van a hiba, de nem a psychémben, mint ön szokta mondani. Talán az arczom kifejezésében. Vagy annyira meglátszik az egész megjelenésemen, hogy tetszem a nőknek, hogy a férfiak csak irigységgel és kajánsággal tekinthetnek rám, s így előre meg volt írva, hogy, a szerelmet kivéve, semmiben se lehet szerencsém. Minden tündér ott volt a bölcsőmnél, csak a szerencsegolyóbison utazó tündért felejtették el meghívni. De az élelmesség tündére ott volt. A minék bizonyosága az, hogy, ámbátor semmihez sem értek a világon, az impresszárióságot kivéve, ismereteim, ha encziklopedikusok is, mindenesetre fölötte hézagosa, és ámbátor a világ legélheterlenebb, legholdkórossabb emberével szövetkeztem arra a célra, hogy üzletet csináljak: ezzel a holdkórossal is megkerestetem a mindennapi piskótámat. Megélni egy olyan élheterlen ember keresete nyomán, a milyen ön! ... ennél nagyobb élelmesség már nem képzelhető.

- Gratulálok az élelmességéhez! ... de, jól van, nem vitatom el többé ezt az erényét. Annyi bizonyos, Mr. Brown, hogy az ön balszerencséje még az én élheterlenségemet is tulszámalyja. És így olyanformán bolyongunk a világban, mint a vak és a sánta, a kiknek a története az ön encziklopedikus ismereteiből aligha hiányzik. Ön egy sántát czipel a hátán, de világtalan lévén, kissé sokat bukácsolunk, sőt mondhatnám, hogy minduntalan a földhöz vágódunk. Mindegy, Mr. Brown; azért bolyongjunk tovább.

- Ugy érti, hogy keljünk fel és menjünk sétálni?

- Ha úgy akarja. Közeledik a villásreggeli ideje: sétáljunk el!

Egy percz multán már benne voltak abban a tömegben, a mely a Galleriából a dóm felé hömpölygött. Szép időben, déli verőn a Galleria olyan népes, hogy az idegennek egy pillanatra úgy tetszik, mintha Párisban járna. Alig tudtak előre haladni.

De még ebben a nagy tömegben is feltűntek azok előtt, a kik csak azért mennek ki az utcára, hogy minél több ismerős és ismeretlen embert lássanak. A gondolatolvasó érdekesen halvány feje kimagaslott a sokaságból; Mr. Brown pedig a szemébe mosolygott minden csinosabb fehérszemélynek. Fehér mellényének sajtáságos zománcszerüségét csak az avatottabb szem vehette észre, s mozgásának könnyedségéből, fesztelenségéből olyan gondtalanság, vidámság és előkelőség sugárzott, mely a haza igyekező ruhapróbáló-kisasszonyokra csak a legkellemesebb hatással lehetett. De a kalapskatulyát czipelő kis nőcskék között is akadtak, a kiket ez a hódító mosoly álmodozóvá tett, s a kik, miután Mr. Brown tova lebbent, így sóhajtoztak magukban:

- Istenem, mikor csípek fel már egy ilyen nábobot!

És ki tudná, hogy ezen kívül még mennyi szerencséje volt?!

III.

Este tíz órakor José Maria és Mr. Brown beállítottak Villegas úr házába.

- Mire határozta magát? - kérdezte Villegas úr a gondolatolvasótól.

- Ha ön megengedi, előadom mindazt, a mit tudok.

(Arra gondolt, hogy hátha nem tud ellentálni a kísértésnek, és mégis csak enni fog valamit?! Legalább leszolgálja, a mit megeszik.)

- Akkor végig vezetem önt minden szobán, mert talán könnyebbségére lesz, ha már ismeri egy kissé a házat.

- Köszönöm - felelt José Maria, s valami bágyadt mosoly vonult át az arcán - olyankor, ha be van kötve a szemem, sohase botlom el.

- És még egyet. Bemutatom önt mindazoknak, a kik tehetnek egyet-mást a végből, hogy önnek holnapután közönsége és kellő sikere legyen, de mindenekelőtt bemutatom Pellegrini grófnénak. Mert Milanóban ma ez a szép asszony gyártja az úgynevezett közvéleményt. A miért ő lelkesedik, az divatossá válik; a mit ő kicsinyel, annak nálunk nem lehet sikere. Meg is várja, hogy az, a ki a közfigyelmet egy perczre le akarja kötni, előbb bemutatkozzék neki. Már itt van: keressük meg.

Karon fogta José Mariát s átvezette a szomszéd termekbe.

Buffet-n haladtak keresztül. A gondolatolvasó tejfehér arcán valami könnyed pirosság jelent meg.

Már ekkor a vendégek között elterjedt a hír, hogy eljön az a Cumberland II. is, a kinek előadását már két napja hirdetik a plakátok. Sokan ráismertek az arczképéről.

- Valami világfájdalmas vonás van az ajka körül - mondták azok az asszonyok, a kik a buffetben időztek.

Villegas úr tovább vezette José Máriát s közben elpletykálta neki, a mit a grófnéről tudott.

- Mondhatom, igen veszedelmes személy és sokféleképpen veszedelmes. A törvény előtt felesége egy öreg diplomatának, a ki úgy fél tőle, mint a tűztől, s azért, ha csak teheti, elküldeti magát a pokolba, Londonba, vagy Japánba, ha pedig Milanóban kénytelen tartózkodni, úgy tesz, mint a struczcz: bedugja a fejét a homokba. Az asszony, a mint látni fogja, nagyon szép, és már jó ideje zavartalanul éli világát. Igen sok kedvese volt, de a szerelem eddig nem tett rá nagyobb hatást, mint a víz tükörére akármilyen sok evezőcsapás: maga a nagy víztömeg mozdulatlan marad, s mikor az evező tovavonul, egy percz mulva már a víz tükörén sincs nyoma. Mindig ő mondja fel a barátságot, és nagyon hamarosan. Afféle női Don Juan, vagy női Faust, a ki még nem találta meg azt a pillanatot, melyhez így szólhatna: »Maradj, oly szép vagy!« De azért, vagy éppen azért, folyton keresi ezt a szép pillanatot; idegesen, lázasan keresi; rémesen kaczer, ellenben nagyon jószívü. Hanem vagy igen nagy a becsvágya, s olyan Achillesre vár, a ki egyszermind Apolló, vagy nagyon sokat kellett csalódnia, elég az hozzá, most is ott van, a hol kezdte, mert a barátjaival se törődik többet, mint az öreg diplomatával, s mindig csak az új szerelmet lesi. Ideges türelmetlenségében, unalmában, folytonos lázában minden iránt érdeklődik, s mindenben érezteti a hangulatát, vagy szeszélye változását. Ha holnap megtetszik neki valaki, a ki a szívére pályázik, - mert olyan szép, hogy az elrettentő példák ellenére is bőven akadnak ilyen pályázók, - ismét gyönyörűnek látja a világot, s bizonyosak lehetünk benne, hogy a hangverseny-teremben bemutatkozó zongoraművésznek szerencsés estéje lesz. Ha azonban holnapután olyan valakit vesz észre, a ki félénk, vagy

egyelőre nem értette meg az üzenetet: »Dites-lui, qu'on l'a remarqué!« ... vagy ha mához egy hétre nagyon megcsalódik utolsó szerelmei valamelyikében, akkor az egész világgal éreztetni fogja a rosszkedvét: önnek holnapután nem lesz sikere, s mához egy hétre adhatnak a Scalában akármit, az előadást botrányosnak fogja találni. Azért azt ajánlom önnek, hogy nagyon mélyen ne nézzen a szemébe, mert ön is úgy járhat, mint a többiek, mint a neslei torony áldozatai, ellenben igyekezzék fölkelteni az érdeklődését, mert ez többet érne, mint ha az ujságok holnap hasábokat írnának önről.

- Azt hiszem, hogy ön egy kissé túloz, Az angyal se olyan, mint a milyennek festik, s az ördög még kevésbé, különösen, ha az ördög az asszonyi nemhez tartozik. Aztán meg Milano nem olyan kis város, a hol egy ember csinálhatná a sikert és a divatot, akármilyen szép, akármilyen előkelő, akármilyen divatos és akármilyen gonosz is ez az ember. De mégis, ezek után megvallom, jobban szeretném, ha nem mutatna be.

- Fél?

- Nem, hanem a nélkül, hogy művészetnek tartanám, a mit csinállok, megbecsülöm azt, a mi a kenyeremet adja. Sikert csak ettől várok és óhajtok; a sikert se óhajtom, ha ezt nem a lelki képességemnek köszönhetem, hanem annak, hogy a megjelenésem, az arczom, a tekintetem vagy a mosolyom milyen hatást tett Kirke grófnéra. Nem szeretem a Kirkéket; nem akarok disznóvá változni.

- Ej, ez már tulságosan castiliai gondolkozás! ... Különben, elismerem, hogy egy kissé túloztam, a mi megnyugtathatja önt. Nincs szó egyébről, mint hogy illendőségből eleget tegyünk annak, a mit ez az asszony joggal megvár tőlem, és a minek az elmulasztása igazságtalanul káros lehetne önre nézve.

- A hogy parancsolja.

Pellegrini grófnét a nagy teremben találták. José Maria egy kissé megilletődött: az »imádkozó leányok«-nak festenek ilyen arczot.

Villegas úr bemutatta a gondolatolvasót:

- Grófné, megigértem Cumberland urat; ime, itt van. Az igazi nevén Don José Maria Gomez de Silvá-nak hívják; a predikátumait Victor Hugo négy sorban mondja el *Hernaniban*. A személyazonosságot én magam bizonyíthatom; ismerem az apját, ismerem őt magát is, négy éves kora óta, s nem tévedek a személyében, mert három évvel ezelőtt épp ilyennek láttam őt Madridban. Bátran nyujthatja feléje a kezét; ez a szép kéz most is csak nemes ember kezét fogja érinteni.

(Villegas úr nem volt meggyőződve, hogy a grófné kacsója másféle kezét még nem érintett.)

Aztán odább állott. De a teremben maradt, s más vendégeivel beszélgetve, félszemmel azt nézte, hogy a szépművészetek milanói főfelügyelője, a ki az imént kíváncsian emelte fel szép szemét, miképpen fogadja José Mariát.

Boszúságára azt kellett látnia, hogy a társalgás nem tart sokkal tovább, mint maga a hosszas bemutatás, Ugy látszott, rövid mondatokat váltanak; a gondolatolvasó olyan maradt, mint a jégcsap, s a hogy pár percz multán a grófnét nagyobb udvar fogta körül, José Maria eltűnt a közelből.

Villegas úrnak úgy tetszett, hogy a grófné olyanformán biggyeszi az ajkát, mint a mikor valamit kicsinyleni szokott.

- Szegény földim! - gondolta az emberséges spanyol. - Sohase lesz belőle semmi!

Ugy vélte, a legjobb lesz, ha akkor kezdeti meg vele mutatványainak előadását, a mikor már mindenki eljött és még senki se készül haza, s kérésére José Maria tizenegy órakor dologhoz látott.

Az előadás kezdete a legrosszabbat jósolta. José Maria szerencsétlenségére, mindjárt először egy olyan fiatal úr jelentkezett médiumnak, a ki nagyon eredeti szellemnek tartotta magát, s a ki a gondolatolvasóban kalandort gyanított. Elhatározta, hogy leleplezi a csalót, s mikor José Maria elmagyarázta neki, hogy mi a tennivalója, az jutott eszébe, hogy nevetségessé teszi Cumberland urat. Fölviszi a padlásra. Vagy ha odáig nem is, a harmadik emeletig minden- esetre megsétáltatja. Csak ez járt a fejében, és örömmel látta, hogy a gondolatolvasó úgy indul meg, mintha az ő sugallatát követné. José Maria fölment a harmadik emeletre, egy darabig keresgélt, aztán észrevette, hogy félrevezették.

Kijelentette, hogy más médiumra van szüksége. Villegas úr, a ki nem szerette volna, ha felsül a mutatványaival, s most már féltetni kezdte a pártfogoltját, míg amazok odafent jártak föltette magában, hogy ő maga áll kötélnek. És ebben az elhatározásában csak megerősödött, mikor látta, hogy José Maria halotthalványan érkezik vissza, szemkötőjével a kezében, tehát: kézzelfogható elismerésével annak, hogy a kísérlete nem sikerült. »Én jobb médium leszek, - ajánlkozott Villegas úr - önnek ideges emberre van szüksége.« José Maria, bár úgy nézte, hogy Villegas úrnak az idegei hajókötel-keménységüek, s különben sem szívesen vállalta a házigazdával való szereplést, elfogadta az ajánlatot, mert attól tartott, hogy másodszor is rosszhiszemű médiumra találhat. De elindulni se tudott, s azonnal kiderült, hogy Villegas úr elfelejtette, hová rejtették a gombostút. Végre, harmadszorra, sikerült a kísérlet: egy szőke kisasszony jelentkezett médiumnak, s Cumberland nyilegyenesen indult a gombostú felé, a melyet nyomban meg is talált, minden keresgélés nélkül. Hogy eloszlassa az első rossz benyomást, megismételte a mutatványt, - most már egy jóképű úriemberrel, - tétovázás nélkül haladt le a földszintre, bement a ruhatárba, s kihúzta a gombostút egy felöltő béléséből.

Már akadt hang, a melyik nem fukarkodott a tetszésnyilvánítással, de a többség még kételkedett.

- Ez semmi, - szólt Pellegrini grófné, mikor Cumberland visszatért a terembe, - harmadszorra én is megtalálom.

José Mariának, akarva, nem akarva, elő kellett hozakodnia műsorának mindegyik számával.

A második mutatvány az volt, hogy: a gondolatolvasó teljesíti a társaságnak valamely, előtte eltitkolt kívánságát. Csak annyi segítségre van szüksége, hogy attól fogva, mihelyt a terembe lép, olyan valakinek az ütőerén tarthatja a kezét, a ki hallotta ezt a kívánságot.

Elzárták, és efféle feladatokat eszeltek ki számára:

Válaszsa ki Guicciardini grófné bokrétájából a hófehér rózsát és nyujtsa át Bonafede kisasszonynak. Oldja ki Bragadino úr nyakkendőjét és kösse meg újra. Húzza ki az órát a Pandolfini úr zsebéből, nézze meg, aztán kérje el a Tarchetti úr óráját, győződjék meg róla, hogy valójában mennyi az idő, a második órát adja vissza, és végül igazítsa meg Pandolfini óráját a szerint, a mint a Tarchetti órája jár. És így tovább.

Cumberland egy pár perc alatt pontosan teljesítette minden feladatát. Sokan tapsoltak; de Pellegrini grófné gyanakodott:

- Valaki megsugja neki, hogy mit csináljon - jegyezte meg, eléggé hallhatóan.

Hanem mindjárt el kellett ismernie, hogy a gyanuja alaptalan volt. Cumberland új mutatóval állott elő, a melyet egyetlenegy czinkostársnak a segítségével nem hajthatott végre; azt pedig már nem lehetett elképzelni, hogy a sorra jelentkező kilencz-tíz médium mind egyetért vele. A gondolatolvasó, mindannyiszor más-más médium ütőerét fogva, arra vállalkozott, hogy lerajzolja azt az európai nevezetességet, a kire a médium gondol, csak annyit köt ki, hogy az illető igazán nevezetesség legyen, a kinek az arczképét mindenki ismeri. Lerajzoltatták vele a pápát, az uralkodókat, a nagy színésznőket és egy-két híres zeneszerzőt; a sokaság éljenezni kezdett, és Pellegrini grófné csak annyit mondott:

- A rajzban egy kissé gyöngye, de lehet, hogy jobban fest, mint rajzol.

A legnehezebb mutatóját Cumberland utóljára hagyta. A körülötte lévőknek elmondta, hogy mutatójának a címe: *Egy gyilkosság fölfedezése*, s ő a detektív szerepét fogja játszani. Őt elzárják, mint előbb; úgy, hogy nem tudhat semmiről, a mi a ház többi részében történik. A társaság ezalatt megállapítja a gyilkosság részleteit. Kiosztják a szerepeket: a társaság melyik tagja lesz a gyilkos, melyik az áldozat, s meghatározzák, hogy hol lesz a gyilkosság színhelye: a palotának bármelyik részében. A megállapított helyen a gyilkos megérinti az áldozatot egy ezüst késsel, a milyen sok van a házban; ezt a kést megjelölik egy karczolásal, hogy a társaság annak idején ráismerjen, s elrejtik a többi, hasonló kés közé. Mikor mindez megtörtént, Cumberland kijöhet fogságából. A szeme be van kötve; csak egy ütőér vezet, a gyilkosság egy szemtanujának az ütőere. S a detektív fölfedezi, hogy hol történt a gyilkosság, megtalálja az áldozatot...

Még nem készült el az elüljáró beszéddel, a mikor észrevette, hogy Pellegrini grófnő Bragadino úr karján kísétál a tereméből. És tisztán hallhatta a grófné szavait:

- Köszönöm, de nem kérek az efféle izgalomból.

José Mariát ez nem zavarta. Csak arra gondolt, hogy most következik a legnehezebb feladat! A négyszeres-ötszörös munka. Fáradságot érzett; a multság végét már elengedte volna. De már benne van. Világos, hogy könnyelműség volt belebonyolódni ebbe az erőpazarlásba. Attól tartott, hogy nagyon kimerül, s hogy holnapután nem fog rendelkezni minden képességével. Hanem hiába, most már nem elégedhetik meg az eddig elért félsikerrel. Eleinte balszerencséje volt; a csorbát ki kell köszörölnie. Ha nem akarja megkoczkáztatni, hogy a döntő estére eljátszsa a közönség érdeklődését: meg kell mutatnia mindent, a mit tud.

Fogságát, mint előbb, most is megosztotta üzlettársával. Mr. Brown olyan volt, mint egy hervadt virág.

- Mi baja?

- De hát sohase fogunk vacsorálni?! - kérdezte Mr. Brown, kétségbeesetten.

- Szerencsétlen! Még nem volt a buffet-szobában?

- Hol van? Az egész házat felkutattam, földszintet, második emeletet... hiába, sehol, semmi! ...

- Talán azért nem találta meg, mert olyan lázasan kereste. De mért nem szólt előbb?!

- Nagyon el voltam keseredve. Azt hittem, túlságosan ideges, s féltem, hogy ezzel még jobban felizgatom...

Az ajtó kinyílt. Megjelentek a bizalmi férfiak s Cumberland úr szemét bekötötték. A gyilkosság szemtanuja oda nyújtotta kövér, hideg kezét; a detektív megindult.

Nehéz munkája volt, de nem mult el húsz percz, s mindent fölfedezett. A második emeleten, a folyosó közepére érve, toppantott: »Itt történt a gyilkosság!« Egy lépésnyit se tévedett; ott állott meg a krétával megjelölt helyen. Lenn a földszinten, megtalálta az áldozatot; az áldozat a cselédszobák egyikében várta. Fölment az első emeletre, s a kis szalonban rátette kezét a Tarchetti úr vállára: »Ez a gyilkos!« Végül fölemelte egy zongorának a fedelét, s a hangszer belsejéből egy kis bőrládát vett ki; mely tele volt késsel. Keresgéltni kezdett a kések között... keresgélt, keresgélt... a szemkötő felett izzadság-cseppek gyöngyöztek... végre fölkiáltott: »Ez az a kés!«

Csakugyan az a kés volt, a melyet megkarczoltak.

Mindenfelől taps hallatszott. Cumberland levette a szemkötőjét, meghajolt, aztán zsebkendőt vett elő, és megtörölte a homlokát.

- Ez mind igen szép, - szólt Pellegrini grófné, a ki Bragadino úrral éppen akkor lépett be a szobába, - de el tudja-e olvasni, a mit *én* gondolok? Mondja meg nekem, például, hogy hol van ebben a perczben és mit csinál az impresszáriója? Nézze, kiolvashatja a gondolataimból. Tessék, fogja meg az ütőeremet!

És odanyujtotta a kezét.

Hogy hol van az impresszáriója és mit csinál? - ezt ugyan könnyű volt kitalálnia. Ej, ej, a szép grófné nevetségességnek találta Mr. Brownt, és most nevetségessé akarja tenni mind a kettőjüket!

Egy pillanatig habozott. Szeretett volna úgy felelni, a hogyan máskor szokott válaszolni hasonló kérdésekre. Ezekkel a szavakkal: »A grófné nagyon lenéz engem, mindamellet meg fogja bocsátani, ha én magam komolyan veszem a mesterségemet...«

De nem állhatta meg, hogy ki ne aknázza a kedvező pillanatot, a mikor föléje kerekedhetik igazságtalan bírálójának. A grófné egész este pályázott rá: most is ki akarja csúfolni... valamelyes szelid megtorlást Cumberland is megengedhet magának.

Megfogta a grófné ütőerét, aztán, nagyon komolyan így szólt:

- Impresszárióam a buffetben van és sandwichet eszik.

- De hisz ez nagyszerű ember! - kiáltott fel a grófné, őszinte bámulattal.

És a mint önkéntelenül felpillantott a gondolatolvasóra, egyszerre észrevette, hogy Cumberland, így egészen közélről nézve, nagyon, de nagyon csinos ember.

José Maria mosolyogva nézett a grófné szemébe... s a világért se hitte volna el, hogy milánói sikerét nem verejtékes munkájával szerezte meg, hanem ezzel a mosolylyal.

IV.

A grófné másnap beharangozta Milano városát - a dóm harangjai nem versenyezhettek Pellegrini úr szép hitvesével - s az előadás estéjén a gondolatolvasónak »zsúfolt ház«-a és nagy sikere volt.

Az előadást követő napon, délelőtt tizenegy órakor, José Maria és Mr. Brown eszményi reggeli mellett ültek, Milano legjobb vendéglőjében. Brillat-Savarin óta nem élt ember, a ki a föld megemészthető javait Mr. Brownnál lelkesebben méltányolta volna.

- Látja, hogy nekem van igazam? - szólta Mr. Brown, pezsgőt töltve magának. - Egy kis csalafintaság és egy jó ötlet, a maga helyén, a maga idejében, többet ér minden bölcseségnél, minden tudásnál, minden komoly munkánál! Mundus vult decipi, ergo decipiatur.

Elhatározták, hogy megismétlik az előadást. Az újságok olyan elismeréssel irtak Cumberland II. szerepléséről, hogy a második est sikerét is bizonyosra vehették. Még hozzá most már hirdetésre is költhetnek.

A reménység, mely rendesen csalfa, ez alkalommal nem is csalta meg José Máriát. Megint szép közönségük és nagy bevételük volt. De Mr. Brown nagyon is meg találta szivlelni azt az örök igazságot, hogy:

»Mundus vult decipi...« - és José Maria másnap délben, mikor fölébredt, Mr. Brownnak már csak hült helyét találta. Ellenben helyette egy levelet talált az éjjeli szekrényén. A levélben ez állott:

Kedves Mester,

vérzik a szívem, hogy meg kell önt lopnom, de nem tehetek másképpen.

Nagyon meguntam, hogy olyan sűrűn kellett éhezniük; becsületszavamra; meguntam. Én nem születtem arra, hogy éhezzen. Ehhez tehetség kell. Önnek van hozzá tehetsége, nekem nincs.

Már pedig, valljuk meg, nem igen volt kilátásunk arra, hogy ebből a krónikus nyavalyából rövid idő alatt ki fogunk lábolni. Elvértve, nagyritkán, csinál az ember szerencsét... Milanóban például szép szerencsét csináltunk, - ezt a gyönyörű várost nem is fogom elfelejteni soha! - de ez, fájdalom, kivétel. A rendes dolog az, hogy a pénz elfogy, egy darabig semmi se sikerül, és a rókatáncz újra kezdődik. Ez még isten tudja meddig tarthatott volna, és én már belefáradtam.

Elhatároztam tehát, hogy a legelső kedvező alkalommal haza megyek Varsóba. Otthon mégis csak könnyebben találhat az ember valami mást, valami okosabb mesterséget.

Nem tehettem ezt a nélkül, hogy önt meg ne lopjam. Az útiköltség is sok; meg otthon is kell a pénz, a mig valamit találok.

Egy darabig úgy terveltem a dolgot, hogy megosztozom önnel, testvériesen, becsületesen. Számítgattam, számítgattam... még abba is belenyugodtam, hogy a harmadik osztályon megyek... de sehogy se ment a dolog, becsületszavamra.

Összefacsarodik a szívem, ha arra gondolok, hogy így hálálom meg irántam való jóságát... hogy éppen önt kellett ilyen pimaszul becsapnom, önt, a kit mindenekfelett tisztelek, becsülök! ... legyen szabad mondanom: szeretek! ... Nem is képzeli, Don José Maria Gomez, hogy mennyire tisztetem és szeretem önt! ... s hogy, a látszat ellenére, mennyire ragaszkodom önhöz! Tűzbe-vízbe mennék önért! ... bármely perczben odaadnám az életemet, hogy önnek egy kis szolgálatot tegyek! ... higgye el, még éhezni is tudnék az ön kedvéért! ...

De ennyit éhezni! ... Ez már meghaladja az erőmet.

És egy kissé ön is hibás abban, hogy ennek így kellett történnie. Igen, Don José, ön is hibás! ... Ön olyan becsületes ember, hogy tisztára lehetetlenség önt meg nem csalni! Miért legyek éppen én az az egyetlen egy ember, mondhatnám: az az egyetlen egy számár, a ki önt sohase csalja meg?!

Alábbvaló volnék a zshiványnál, ha úgy lopom meg önt, hogy egyszersmind pénzzavart zúditok a nyakába. Nem, ezt nem tettem. A fogadószámlát kifizettem a mai napig, az előadás költségei is ki vannak egyenlítve: nem tartozik ön semmivel, senkinek a világon!

Csak éppen készpénzt nem hagytam önnél.

Azt hiszem, ezzel valami nagy bajt nem okoztam önnek. Végre is ön be fogja látni, hogy ezt a gyönyörű kövér spanyolt, a kit sokáig éltesse az isten, kár volna csak úgy, szó nélkül, szabadon eresztetni. Hadd erőltesse meg magát egy kicsit! Végre is, ön most már szivességet is tett neki. Melegen ajánlom, ne engedje ki az obligóból. Jó ember az, csak meg kell nyomni.

És kérem, fogadjon el tőlem egy baráti tanácsot. Irja meg Don Ruynak azt a bizonyos, rég várt levelet, a melyben megbocsát neki! A feleletet nyugodtan várhatja meg Villegas úr vendégszerető hajlékában: Don Ruy nem fog sokáig késni. Hallgasson rám, kérem! Nem illik egy apát ilyen sokáig boszantani. Aztán ez az erkölcstelen, kóborló élet cigánynak való, s nem olyan derék fiatal embernek, mint ön, a ki még hozzá nemes ember! Higgye el, hogy ez az élet nem méltó önhöz. Gondolja meg, hogy végre is nyolczvanéves koráig csak nem fog gondolatot olvasni?! Disznó mesterség ez; én mondom önnek!

A mi azt illeti, hogy a kissé erőszakosan kölcsönzött összeget mikor szándékozom önnek visszatéríteni? - erre nézve a következőket kell előadnom:

Ha ön, a mint remélem, megfogadja az én önzetlen jótanácsomat, akkor a kérdés tárgyaltan. Mert ön várkastélyában semmiesetre se fogja azt lesni, hogy egykori társa, a jobb sorsra érdemes Mr. Brown, mikor ad életjelt egyszerű vagy ajánlott levélben? Ha azonban ön makacskodnék s - érthetetlenül - megmaradna a mellett, hogy tovább kísérti az istent ezen az istentelen pályán, akkor mégis csak vissza fogom fizetni a pénzét, részletekben, már a hogyan tudom. Ha rossz sora lesz, csak írjon bizalommal régi czimborájának (táviratczim: Braun, Varsó) - s ha csak igen nagy bajban nem leszek, nem fogom elmulasztani a részlet megküldését.

Ezek után remélem, a történetek ellenére se vonja meg tőlem baráti jóindulatát; a mi engemet illet, biztosíthatom, hogy mindig változatlan barátsággal fogok gondolni önre, és emlékét szivembe zárom.

Sírig barátja:

Brown.

José Maria összetépte a levelet, apró, egészen apró darabokra; nem mintha haragudott volna, hanem, mert nem akarta, hogy a levél, bármikor, idegen kézbe kerüljön, s kellemetlenséget okozhasson annak, a kit többé nem nevezhetett kenyeres pajtásának. (Előbb se nevezhette annak valami nagyon gyakran.)

- Azt sajnálom a legjobban - szólt magában - hogy egyedül hagyott, a zsvány! Nagyon hozzá szoktam már, és meg kell adnom neki, hogy vidámmá tette harmadfél esztendőmet! ...

A papírszeleteket bedobta a kályhába, és a mint fölemelkedett, tekintete az éjjeli szekrénykére tévedt. A fehér márványlapon egy majdnem egészen teli cigaretta-skatulyát pillantott meg.

- Nini! Ezt itt felejtette!

Rágyujtott egy cigarettára; a többit a zsebébe tette.

Egy félóra multával már künn volt a napfényes utcán, egyelőre hajléktalanul. Sétálni fog, s ezalatt meggondolja, hogy: mi lesz?! ...

De nem arrafelé indult, a merre Villegas úr lakott.

* * *

Hogy mi történt aztán Don José Mariával? - Mr. Brown sohase tudta meg.

Kivágta magát nehéz helyzetéből, és most is gondolatot olvas? Elpusztult, mint a vad, mely észrevétlenül tűnik el a világból? Vagy megfogadta a jótanácsot, és beadta a derekát? Elment Villegas úrhoz, kibékült az apjával, és most várkastélyában ül?

Mr. Brown azt a föltevést találta a leginkább valószínűnek, hogy José Maria, ha előbb nem, később mégis csak beadta a derekát. Később, idővel. Az idő mindent megőröl. Idővel a legszebb asszonyból is öregasszony válik.

Mindegy. Azért Mr. Brown mindig tisztelettel gondolt José Mariára. Nem tudta megérteni a merev jellemeket, hanem azért tetszettek neki a merev jellemek.

Mi úgy hallottuk, hogy José Maria még most is gondolatot olvas, valahol Bergengócziában, de nem lehetetlen, hogy a kételkedő Mr. Brown jól okoskodik, s hogy José Maria egyszer mégis csak be fogja adni a derekát. Valóban, az idő mindent megőröl, s idővel a legszebb asszonyból is öregasszony válik.

Hanem, úgy látszik, a természetnek céljai vannak vele, hogy azok az asszonyok, a kiknek egykor szintén öregasszonyokká kell válniok, legalább egy ideig, egy kis ideig: szépek. És céljai lehetnek azzal is, hogy, ha már minden jellem nem tarthat örökkön, mindig akadnak jellemek, a melyek egy darabig, legalább egy darabig: hajlíthatatlanok.

VÉGE.

GÓLIÁTH

Egy öreg bohém - sok verses színdarab költője - beszélte ezt a történetet, az »Eldorado«-kávéházban, a hol éjente fiatal czimboráinak hazudozni szokott.

- Azelőtt - így kezdte - még nem régiben is, két otthonom volt. Az egyiket sokszor változtattam, a másikhoz hűséges voltam vagy harmincz esztendeig. Azt a fészket, melyet közönségesen otthonnak mond az ember, a zugot, a hol a hajnalt és a reggelt átaludni szoktam, megcseréltem; a futó évek folytán hol itt, hol amott ütöttem tanyát. Másik otthonom, igazi otthonom az »Arany Csillag«-kávéház volt.

Ha itthon voltam, a városunkban, nem mult el nap, hogy be ne tértem volna a gazdagok negyedének egyik legfüstösebb zugába, egy-egy órát agyonmélázni a mellett a kedves márványasztal mellett, melybe egy figyelmes és kőfaragó hajlamokkal megáldott pinczér belevéste a névbetűimet. És a mikor idegen földön barangoltam, álmodozva gondoltam az »Arany Csillag«-ra, mint emberséges férj a távol szomorgó feleségre. Ahányszor nagy útról tértem vissza, első látogatásom a kávéházamat illette.

Volt az életemnek olyan korszaka is, mikor az »Arany Csillag«-ba czimborákat csődítettem magam köré. De soh'se jártam oda a társaság kedvéért. Ez a kávéház nem a klubbot pótolta nekem: a hol az ember ujságokat olvas és ujságokat beszél meg; nem kerestem benne szórakozást, a játék se volt gyönyörűségem. Igazában talán azért jártam oda, amért más ember kimegy a fenyvesek közé vagy a folyópartra, valahányszor rabjául esik annak a furcsa, félig édes, félig szomorú hangulatnak, melyet a legokosabbak melankóliának neveznek.

A kávéházba már akkor is kevesen jártak, mikor én először vetődtem oda. A leggyakoribb vendégek gabonaügynökök voltak, a kik délutánonkint a közeli tőzsdéből átjöttek kártyázni. Magamforma, szellemi munkával foglalkozó ember nem igen tévedt oda. Rajtam kívül a kávéháznak csak egyetlen egy törzsökös vendége volt, a ki némi érdeklődést tanúsított a nyomtatott betű iránt. Hanem ez az egy aztán nevezetes ember volt, legalább rám nézve nevezetessé vált.

Mikor első ízben botlottam be az »Arany Csillag«-ba, már ott találtam. És az alatt a harmincz esztendő alatt, melyet a szokás szolgálatában ennek a kávéháznak áldoztam, ő is ott ült a kávéházban minden áldott nap, kivéve néhány rendkívüli esetet; de ezekről a rendkívüli esetekről nincs még mit szólanom. Az első tíz esztendőben úgysis nagyon gyéren fordultak elő.

Ez a másik, írástudó-féle vendég még hűségesebb oszlopa volt a kávéháznak, mint én magam. Velem megesett, hogy néha esztendőszámra idegen országban gyászoltam az »Arany Csillag«-ot; amaz nem utazott soha. A mig csak valami nagy betegség le nem verte a lábáról - és ez igen ritkán történt - minden este, pontban hat órakor megjelent a kávéházban, beletemetkezett a külföldi lapokba, a melyeket csak ketten olvastunk, s mikor az óra nyolczat ütött; összeszedelőzködött és csöndesen elsompolygott. Oszlop létére nagyon kevés vizet zavart a kávéházban.

A legpontosabb ember volt, a kit ismertem. Perczre járt, perczre evett, perczre köhögött. Egy-két félszeg mozdulata tudós ember pedantériájáról árulkodott. Tudósra vallott arczkifejezésének az az egyetlen jellemzetes vonása is, melyet csak később, nagysokára vettem észre, mikor jobban megismertem. Ez az arcz zavartalan nyugalomról, állandó lelki békéről beszélt; ha ki nem nevetnének, azt mondanám: komoly derűtség ült rajta. Meggyőződtem róla, hogy ezt a nagy nyugalmat, ezt az örök derút a léleknek is, az arcznak is, csak a könyvek adhatják meg, azok a könyvek, a melyeket szerelemmel és pedig hűséges szerelemmel szeretünk.

Akkor még jobban érdeklődtem az emberek iránt, mint mai napság. Pár hónap múltán bosszantani kezdett, hogy fogalmam sincs róla: ki lehet ez az én testvérem a »Journal des Débats«-ban? Kérdezősködtem. Megtudtam, hogy egy kissé csillagász, nagy mértékben fizikus és mindenképpen matematikus. Különben pedig tisztviselő a meteorológiai intézetben, és Bruck úrnak hívják. Az ördögbe is, kitalálhattam volna a foglalkozását. Az ember nem ok nélkül bújja a lapokban a meteorológiai tudósításokat.

Mindenkor szent félelemmel viseltetem az exakt tudományok, s különösen e tudományok művelői iránt, ettől fogva tehát illő tisztelettel tekintetem kávéházi szomszédomra.

Figyelmemet természetesen csak tekintettel fejeztem ki, a mit nemsokára Bruck úr szíves volt viszonzni. Akkortájt került színre első verses vígjátékom: »Diana«, a melylyel némi sikert értem el. Kevéssel az előadás után Bruck úr egy jóakaró pillantása megértette velem, hogy tudja: ki vagyok, s hogy, a mi őt illeti, megkülönböztet a gabonaügynököktől. A figyelem jól esett, bár pusztá udvariasságnak vettem. Mit neki - tűnődtem - a világ minden Dianái?!

Lassan-lassan, hónapok, évek múltán, némi rokonérzés fejlődött ki köztünk. Hanem azért egyikünk se közeledett a másikhoz. Sohase szóltunk egymáshoz egy szót se. De mit is szólhattunk volna? Mit érdekelte őt Poe Edgár és Gérard de Nerval! S mit tudtam én a minimumhoz és a maximumhoz!

A mint az idő telt, megszoktam Bruck urat, mint megszoktam a névbetüimmal jelzett márványasztalt s a tiszteletemre kijavított karosszéket. Éreztem, hogy hiányoznék, ha hirtelen elmaradna a kávéházból, s néha-néha elgondolkoztam rajta: micsoda élete lehet ennek az én tudós szomszédomnak?

Egyszer oda voltam vagy másfél esztendeig. A vándor-éveimet éltem. Mikor visszatértem, s ismét fölkerestem az »Arany Csillag«-ot, az első nyájas arc, melyet megpillantottam, a Bruck úré volt. Látszott rajta, hogy örül a megérkezésemnek. S mértéktelenül tartózkodó barátkozásunk újra kezdődött. Társaság gyűlt asztalom köré, vidámság költözött az »Arany Csillag«-ba. Asztalunk körül sok bolond tréfa s dísztelen szó hangzott. Mindez hidegen hagyta szomszédunkat. Byen türelmesen békés és komoly lehetett a názárethi arcza, mikor megcsúfolták. Nagyritkán azonban megesett, hogy mikor valami túlságosan bolondot mondtam, Bruck úr is elmosolyodott. Erre a mosolyra igen büszke voltam.

Határozottan megszerettük egymást, Bruck úr meg én. Úgy hogy valósággal megijedtem, mikor egyszer néhány hétig kimaradt a kávéházból. Tudtam, hogy valami nagy bajnak kellett környékeznie. Úgy is volt, alig tudta meglábolni. A viszontlátás megható volt, és légies nyájaskodásunk, melyet csak a két halhatatlan árnyék: Jaufre Rudel és Melisande túlvilági barátkozásához hasonlíthatok, mind élénkebbé vált. Már majdnem megismerkedtünk.

Úgy tíz év telhetett el azóta, hogy Bruck urat először láttam, mikor szomorú emlékezetű »Psyché«-met színre hozták. »Psyche« alaposan megbukott. Sem azelőtt, sem azután nem bukott meg verses színdarab olyan rettenetesen. Az egész nézőtér pissegett; a második felvonás után valóságos üvöltözés támadt. Csak egy ember volt a földszinten, a ki az utolsó perczig kitartóan, szinte kétségbeesetten tapsolt, hogy megmentse a darabomat: Bruck úr.

Mély hálát éreztem iránta, melyet nyilvánítani semmiféle alkalmam nem kínálkozott. De kevéssel utóbb legalább udvariassággal viszonztam a szivességét. Valami értekezést olvasott fel az akadémiában. Nagyon tudós felolvasás volt, annyi szent. Már a címe is olyan tudós volt, hogy egy szót sem értettem belőle. Nem tudtam kitalálni: fizikai vagy matematikai tárgyú-e? Hanem azért elmentem az akadémiába, meghallgatni a felolvasását. S ha nem féltem volna, hogy felriasztom szomszédaimat, az öreg fő-fő csillagászokat, bizonyára közbe is kiabálok: »Bravó, helyes!«

Bruck úrnak jól esett a figyelem. Mikor lejött a felolvasó emelvényről, engem is könnyed meghajlással üdvözölt, mint a gratuláló öreg csillagászokat.

A sors mind közelebb és közelebb hozott bennünket egymáshoz. Úgy esett, hogy az öreg Pistika, a pinczér, a ki körülbelül tizenöt év óta szolgált ki bennünket, egyet gondolt és meghalt. Nagyon derék fiú volt ez az öreg Pistika. Maga volt az eleven figyelem. Úgy ismert már bennünket, a két törzsökös vendéget, hogy kitalálta a gondolatainkat, nem kellett vele hosszan értekeznünk. Kedvelte ugyan az italt, de végletekre csak ritkán vetemedett. Az öreg Pistikának egy éktelen frakkon kívül semmije és senkije se volt a világon. Nem volt annak még kutyája se. Hárman kísértük ki a temetőbe: a pap, Bruck úr, meg én. A temetés után Bruck úrral néhány udvarias szót váltottunk a földi lét mulandóságáról, meg az érdemeikről, melyek túléltek a gyarló testet, s aztán kezét fogtunk. Attól fogva köszöntünk egymásnak.

Később, néha, helyet foglalt a társaságunkban is. Igen keveset beszélt, de a szakjába vágó vitás kérdésekről szívesen és készségesen adott felvilágosítást. Szócsatáinkat mindig figyelemmel hallgatta, de békés, derült mosolygásából kiérezhettük, hogy a Sirius magasságában van irodalmi vitatkozásaink felett. Ha általánosabb érdekű tárgyakról volt szó, s nagyon erőltettük a nyilatkozásra, udvariasan, bár kissé kitérőleg válaszolt kérdéseinkre, óvatosan, tekintettel a józanság törvényeire, a tények logikájára, a statisztikára, a személyekre, tekintettel az egész világra. Maguk a tárgyilagosság és a realitás nem lehettek volna tárgyilagosebbak és realisabbak.

Vagy husz évet értünk meg második otthonunkban, mikor egyszerre, váratlanul, az »Arany Csillag« a hulló csillagok sorsára jutott. Kávéházunk, helyesebben szólva: kávéházunknak a gazdája megbukott. A szomorú ujság mind a kettőnket lesújtott. Az utolsóelőtti este, mielőtt Pistika utódja végképpen bezárta a kávéházat, bankettet rendeztem a névbetűs márványasztalon. A néhány árva vendég haza szállingózott: mi maradtunk utolsóknak, a csillagász meg én. Kívülről csak két vendégem volt: a kisasszony, meg a szerencsétlen Csillag. Míg én ezt a derék embert biztattam a kétségtelen jobb jövővel, a meteorolog a kisasszonnyal foglalatoskodott. Most beszélt vele legelőször, húsz esztendő múltán. Ez a leány megöregedett mellette, s Bruck úrnak mindaddig nem volt hozzá egyetlen szava. Nem tudom, a szokatlan állapot, vagy a bor tette-e, de a csillagász arcza egész este piros volt. Mikor haza mentünk, megvallotta nekem, hogy nem szokott hölgyekkel társalogni.

Egy pár hónapig úgy bolyongtunk az utcán, mint két kiverett kutya. Ha véletlenül találkoztunk, fájdalmas mosolylyal köszöntünk egymásnak. De az »Arany Csillag« fénye nem aludt ki egészen. Akadt új ember, a ki újra megnyitotta a kávéházat. Bruck úr is, én is, diadalmasan vonultunk vissza az ujonnan kifestett zugba.

S aztán még vagy tíz évig zavartalan barátságban éltünk, most már egymás oldalán. Beszéltünk a minimumról és a maximumról, beszéltünk Poe Edgárról és Gérard de Nervalról; hol én unatkoztam, hol ő; de türelmesek voltunk egymás gyöngéje s elismerők egymás tehetősége iránt; a szeretet sokféle különbséget kiegyenlít. A társaságom is megszerette Bruck urat: nagyon nyájas ember volt, bár kissé hideg és tartózkodó. De a légynek se vétett.

Mondom, nagyon tartózkodó s izgatottságra képtelen embernek ismertem. Annál inkább meglepett, mikor egy este valami kicsinység miatt, melyről sehogyse tudtam belátni, hogyan érdekelhette, egészen kijött a sodrából.

A múlt télen történt. Asztalunk körül ismét irodalmi vitatkozás támadt. Nem kiméltük egymást, s úgy rémlik, az én »igazság«-omat nagyon eláztatták, mert emlékszem, hogy ezt az inkább nagyhangú, mint tartalmas kijelentést koczkáztattam meg:

- Az igazságot nem lehet csak így egyszerűen letorkolni. A remeket nem lehet csak így hirtelenében tönkre ócsárolni. És ha az egész világ agyon neveti is. Az igazság, melyet valamely remekben kifejeztél, akárhogy temesse el a léhaság, a közönbőség és a gyerekes gúny, kitör sírjából és eget kér, kikel és termékenynyé válik, mint a mag, mely háromezer évig a fáraók sírjában hevert, s háromezer év múltán a földbe jut és kicsírázik.

Valami képzelhetetlen történt: Bruck úr, a ki rendesen elnéző és néma tárgyilagossággal hallgatta gyerekességeinket, Bruck úr szeliden megveregette a vállamat.

A meteorologtól ez a vállveregetés valóságos ömlengésnek tűnt fel. Annyi volt ez, mintha más valaki a nyakamba borult és megcsókolt volna. Mindnyájan összenéztünk. Bruck úr kissé elpirult. Hanem még akkor este hazakisért. Először életemben. Csikorgó hideg volt, nem akartam elfogadni a szívességét. Hiába. S ettől fogva elkisért minden este, messze eső lakásomig, bárhogy szabadkoztam.

Ezek az esti séták, meg máskor is a kávéházban, szívesen beszélgetett irodalmi dolgokról, rendesen magától. Mással nem igen elegyedett szóba, de velem szemben szinte közlékenynyé vált. Egyről-másról elmondta benyomásait. Úgy látszott, érdeklődni kezdett az irodalom iránt. De önmagáról is elmondott egyet-mást. Hogy árva és örömtelen életet élt, hogy egész élete a munkáé volt, hogy szereti Shaksperet, s hogy Julius Caesart könyv nélkül tudja.

És néha úgy tetszett, mintha még akart volna mondani valamit. Elhallgatta.

Néhány hónapi tünődés után végre is elszánta magát.

- Akar nekem egy nagy, igen nagy szívességet tenni? - kérdezte egy este, mikor éppen búcsúzkodtunk.

- Bizonyára, és pedig örömmel.

- Úgy kérem, látogasson meg holnap három és négy óra közt. Nagy, igen nagy szívességre kérem.

El nem képzelhettem, mit kívánhat tőlem. Másnap pontosan megjelentem a lakásán. Igen szívesen fogadott; láthatólag izgatottan várt.

- Engedje meg - szólt - hogy elhagyjak minden fölösleges bevezetést. Azonnal látni fogja, mire nézve kérem nagybecsű véleményét. Hadd térjek mindjárt a dologra.

Leültetett egyetlen karosszékébe. Megkinált egy ezüstgöngyölegbe burkolt szivarral, melyet nyilvánvalóan külön az én számomra vásárolt. Aztán asztalához ült, kiszedett a fiókból valami papircsomagot, ránézett a csomóra s így szólt:

- Góliáth. Szomorújáték öt felvonásban. Irta Bruck Jeromos.

Majd elájultam. Erre nem voltam elkészülve.

Olvasni kezdett. Verses tragédia volt valósággal, s nem valami tréfa; verses tragédia zsidókkal és filiszteusokkal. A zsidók és a filiszteusok nagyon mulatságosak voltak benne. Ilyen színdarabot csak egy meteorolog írhatott. Irtózatossá kedvem lett volna hahotázni.

De a hogy jobban megnéztem emberemet, elment a kedvem a nevetéstől. Szeme vad tűzben égett, arca lángolt, ki volt kelve magából.

Az első felvonás után aggódva kérdezte:

- Nos?

Kezet szorítottam vele. Szerencsét kívántam munkájához, s elmondtam Góliáthról mindazt, a mit Macbethről gondoltam.

Végig olvasta, s én nagyon komolyan hallgattam. Nem éreztem többé a nevetés ingerét.

Ujból kezet fogtam vele és újból magasztaltam. Elmondta, hogy harminczkét éve dolgozik ezen a munkán. Húszszor is megváltoztatta, átalakította, újra írta. S megkérdezte tőlem: ebben a formában hagyja-e végkép, vagy még változtasson rajta valamit?

Tudtam, hogy ha a változtatás ellen nyilatkozom, ezután már színházi összeköttetésemre kerülhet a szó. Kellemetlenül éreztem magamat. Gyöngé voltam, a mit később keservesen megbántam. Ajánlottam, hogy valamelyik lényegtelen jeleneten tegyen változtatást. Egy-két évet akartam nyerni.

Nagyon hálálkodott a tanácsért. Idegesen szorította meg a kezemet, s biztosított, hogy soha se fogja elfelejteni.

Akkor este különösen vidám volt. Részletes magyarázattal szolgált az asztaltársaságnak a new-yorki szabadság-szoborról. Hol van a világító tornya, milyen sebességgel haladnak a tengeren át a vándorló madarak, hogyan csalja őket a fény a toronyhoz, mint verődnek a falhoz s hullnak élettelenül a torony párkányzatára.

Hanem, mikor egyedül maradtunk, velem csak Góliáthról beszélt. Temérdek dolgot tudott róla mondani. S minden szaván meglátszott, hogy erre az egy kártyára tette az életét.

Úgy három hónappal ezelőtt az én csillagászom halott-halványán érkezett az »Arany Csillag«-ba. Megsemmisülten rogyott egy székre, s aggódó kérdéseimre nagynehezen ezt hebegte:

- Ellopták Góliáthot.

Valami gazember feltörte az íróasztalát, elvitte az apró értékeit s mindenféle írással együtt Góliáthot is.

Igyekeztem vigasztalni, megnyugtadni. Bizonyítottam, hogy az, a mi a Góliáthban remek, megvan. Megvan a fejében. A mi a földolog, azt a tolvaj nem vihette el. Szomorú mosolygással hallgatott.

Másnap felakasztotta magát. Akár csak Gérard de Nerval.

Mert hát nemcsak a new-yorki halvány fény: az Ideál, ez az óriási világító torony is megkívánja a maga áldozatait. Szegény madarak!

Azóta nem mentem az »Arany Csillag«-kávéházba.

VÉGE